

Coperta de MIRCEA BACIU

VICTOR ANESTIN

7

ÎN ANUL 4000
SAU
O CĂLĂTORIE LA VĒNUS

Ediție îngrijită,
prefață, note și bibliografie
de
CORNEL ROBU

EDITURA DACIA
CLUJ-NAPOCA, 1986

A dispărut oare sau mai există încă și azi printre noi, neștiut, acel pitoresc personaj care era odinioară „astronomul amator” și care-și petrecea nopțile — cele senine, evident — postat pe acoperișul casei unde, pe o mică platformă, improvizată ad-hoc ori anume construită în acest scop odată cu casa, își avea instalată propria lunetă, mai modestă ori mai perfecționată, după cum îl ținea buzunarul, comandată prin poștă din Franța ori din Germania, de la firme care trăiau și ele din acest comerț? Literatura română — și nu mai departe decât cea interbelică — ne păstrează câteva astfel de „idealiste” personaje, dar și autori în carne și oase: Gib I. Mihăescu e, desigur, cel mai cunoscut dintre scriitorii români care au cultivat acest hobby astronomic, dar, dintre personajele ficționale, mai cunoscut decât profesorul de provincie Lazăr din Brațul Andromedei rămâne poate profesorul de provincie Miroiu din Steaua fără nume de Mihail Sebastian... Epoca de aur a acestor tempi passați a fost însă aceea de dinaintea primului război mondial, când apărea, subzistind doar din abonamente, „revista mensuală de astronomie populară” Orion, când numeroșii membri ai Societății astronomice române „Camille Flammarion”, plini de zel și de entuziasm, își comunicau reciproc ziua fenomenele cerești observate noaptea, când și cometele, parcă, întrețineau acest climat efervescent prin vizite mai dese și mai spectaculoase... Și când se afla la culminație steaua lui Victor Anestin — acel ce era „inima” și „sufletul” întregului spectacol, fermentul întregii acestei efemere dar adinc trăite efervescente, „personaj” notoriu în epocă, pitoresc poate în timpul vieții, dar căruia moartea prematură i-a conferit o dimensiune a patosului, o aură de idealitate și tragism ce l-au

ținut încă viu o vreme, și după război, în amintirea celor ce-l cunoscuseră, amintire sfînsă apoi treptat, odată cu purtătorii ei și cu căderea în desuetudine a cărților ce purtau pe copertă numele lui Victor Anestin. Nume chemat astăzi, după atîtea decenii, la o nouă viață și la o nouă efervescență, dar, vai, nu de către „singura zeiță — Știința“, în care atîta a crezut...

Animafia multicoloră a începutului de secol bucureștean numără așadar printre figurile care au populat-o, conferindu-i — azi, retrospectiv — acel inconfundabil pitoresc de epocă (la belle époque!) peste care aveau să treacă apoi valurile a două războaie mondiale, și pe Victor Anestin (1875—1918) — scriitor azi aproape uitat, autorul primului roman științifico-fantastic din literatura română (În anul 4000 sau O călătorie la Venus, 1899), mult mai cunoscut însă în epocă drept „un Flammarion al României“, entuziast „apostol“ al astronomiei „populare“, al răspîndirii științei în popor, al împărtășirii altruiste și dezinteresate a bucuriilor cunoașterii — ideal ce avea să-l consume prematur, așa cum orice ideal, orice acțiune umană, urmărită în absolut, își consumă inevitabil agentul, și-l „devoră“, după un tipar atît de cunoscut, din viață și din literatură.

Social, Victor Anestin a fost un „proletar intelectual“, intelectual a fost un autodidact erudit și entuziast, iar temperamental — un „idealist“ consumat de propriul ideal. Acest ideal a fost pentru Victor Anestin — „adevărat cetățean al cerului“ — astronomia, pasiune căreia îi jertfea nu doar odihna și sănătatea, nopțile de veghe asupra atlaseilor cerești și cărților străine de astronomie descifrate la lumina lămpii cu petrol, sau asupra astrelor înfrigorat urmărite prin lentila modestei lunete primite în dar de la mentorul său, Flammarion, și pe care și-o instalase pe acoperișul casei, dar și ultimul ban necesar hranei zilnice, atunci cînd aceasta se afla „la concurență“ cu vreo carte rară și scumpă de astronomie, tocmai apărută în străinătate. Și totuși, dacă e să ne mai amintim azi de „personajul“ care a fost, aceasta se datorează nu atît patosului etic „personal“, cît unui determinism estetic supra-personal, unui rîcoșeu de istorie literară, pentru care Victor

Anestin devine, retroactiv, un deschizător de drumuri, un „pionier“ al unui „gen“ ce avea să cunoască un fulminant boom peste câteva decenii, la noi ca peste tot în lume: science fiction.

„Progresul“ avind — se știe — alte legi și alt sens în artă decît în știință, din zecile de cărți „științifice“ semnate de Victor Anestin și care aduceau cititorului român de la început de secol „ultimul cuvînt“ al științei în materie de astronomie, de fizică, de aeronautică, nu mai rămîne azi decît, cel mult, pitorescul prafului așternut peste ele între timp, farmecul desuet al unei defuncte promisiuni de modernitate viitoare, de mult perimată însă, dezafectată, scoasă din uz de mereu alte și alte „progrese ale științei“; în schimb, cele trei cărți de ficțiune, cele trei mini-romane S.F. (numite de autor cînd „poveste astronomică“, cînd „poveste fantastică“), îi instalează de drept pe Victor Anestin în prioritatea — cronologică, cel puțin, dacă nu și valorică — ce i se cuvine, îi conferă onorurile istorico-literare de drept rezervate celui care a fost „primul autor specializat de literatură științifico-fantastică din România“¹. Și aceasta, în ciuda naivităților, simplismelor, stingăciilor, trecute cu vederea ca fiind inerente oricărui început, în ciuda incongruențelor, anacronismelor și pistelor false, infirmate de evoluția ulterioară a științei, dar care, prin simpla lor apartenență la ficțiune cîștigă, din contră, un farmec în plus, un farmec aparte, farmecul imaginarii pur, „condamnat“ a nu se mai întîlni vreodată cu realul...

*

Deși născut la Bacău, deși considerat prin tradiție un „fiu al Craiovei“² Victor Anestin rămîne legat mai ales de București, unde și-a petrecut cea mai mare — și mai semnificativă

¹ Florin Manolescu, *Literatura S.F.*, Editura Univers, București, 1980, p. 218.

² Care nu figurează, totuși, cum ar fi fost de așteptat, în cuprinzătorul „dicționar de scriitori olteni“ *De la Macedonski la Argezi*, publicat în 1975 de Florea Firan, la Editura Scrisul Românesc din Craiova.

-- parie a vieții. Locul nașterii este, în cazul lui, un simplu accident biografic, fără vreo altă semnificație. Părinții săi, actorii craioveni Ion și Maria Anestin, mai târziu angajați ai Teatrului Național din Craiova, la vremea copilăriei lui Victor Anestin peregrinau încă prin țară cu trupa de teatru Vlădescu-Tardăni. În astfel de împrejurări, la 17 septembrie 1875, s-a născut la Bacău Victor Anestin, „părinții săi fiind pe atunci în turneu în acest oraș”³. Nu vom regăsi mai târziu, în tot ce a scris și a publicat el, nici o referire autobiografică la orașul său „natal”. Există, în schimb, referiri la Craiova, dar lipsite și acestea de prea accentuate inflexiuni de atașament afectiv: fapt surprinzător doar la prima vedere, „adevăratul cetățean al cerului” neavînd disponibile, cum vom vedea, pentru propria sa persoană și pentru propria sa viață „pămîntească”, rezerve de autocompătîmire, de nostalgie, de emoție, întreaga-i capacitate de vibrație afectivă, de altfel intensă și ardentă, fiind rezervată exclusiv unei alte destinații. „În Craiova am petrecut șase-șapte ani de zile numai, dar pe cei mai frumoși: aceia cînd eram pe băncile liceului” — spune el în textul autobiografic Din trecut.⁴ „De liceul acela mă leagă multe amintiri plăcute. Clădirea impunătoare de astăzi nu e aceea pe care o cunosc mai bine, deoarece a fost isprăvită, [cînd] mai aveam doar un an să isprăvesc și eu liceul. Mi-a rămas însă în minte vechea clădire, cu coridoarele ei lungi, nesfirșite, cu clasele urite, cu băncile vechi și încrustate cu briceagul, cu podeala cea șubredă.” Răceala afectivă, de fond, apare aici, ca și în alte locuri, doar de formă atenuată prin conveniența care pretinde că „iucunda memoria est praeteritorum maiorum”, cum glăsuiește o veche sentință nelipsită din manualele de latină de altădată, pe care nu e exclus s-o fi „tocit” și elevul Anestin

³ L. Florin, *Un apostol al științei. Victor Anestin (1875—1918)*, în *Revista științifică „V. Adamachi”*, Iași, vol. VIII, nr. 1, noiembrie 1921, pp. 31—36.

⁴ Re luat în *Ziarul științelor populare și al călătoriilor* anul XIV, nr. 51, 28 octombrie 1914, din *Almanahul „Patria”*, Craiova.

Victor, pe „băncile vechi și încrustate cu briceagul“ ale liceului din Craiova.

Prima copilărie nu și-a petrecut-o însă la Craiova, ci însoțindu-și părinții în turnee prin țară,⁵ iar din 1882, la București, unde a urmat clasele primare, poate și prima clasă de liceu, la „Sfântu Sava“. Stabilindu-i-se părinții la Craiova, ca actori la Teatrul Național, Victor Anestin urmează aici clasele secundare, la Liceul „Carol I“, absolvit în 1892.⁶ Acest an va fi dat mai târziu de autor, într-un succint curriculum vitae (care în mod evident îi aparține, deși e redactat la persoana a III-a și nesemnat), și ca an al debutului său publicistic: „A debutat în ziaristică la 1892, la Curierul Oltenei din Craiova, după ce tipărise vreo zece numere dintr-o revistă literară a sa, intitulată Freemătul.“⁷ Potrivit, însă, unui alt text autobiografic,⁸ debutul publicistic al lui Victor Anestin trebuie devansat cu trei ani: el s-a produs încă în 1889, tot la Craiova, în Revista oltenească condusă de G. D. Pencioiu (1869—1936), unde Victor Anestin, pe atunci elev în clasa a III-a de liceu, la vârsta, deci, de 14 ani (editorul revistei având 20!), a publicat traducerea unui fragment din Merveilles célestes de Camille Flammarion, astronom francez celebru deja în acea vreme (a trăit între 1842 și 1925).

⁵ „Ani de zile, vara și iarna, am hoinărit cu trupa Vlădescu-Tardini. Eram copil pe-atunci, dar primele impresii sunt totdeauna cele mai puternice [. . .]. Tată actor, mamă și mătuș actrițe — cum era să nu-mi petrec copilăria în teatru!“ (Victor Anestin, *Amintiri din teatru*, Editura I. Brănișteanu, București, 1918, p. 3).

⁶ „La 17 ani tânărul Anestin absolvă liceul din Craiova și se hotărăște să plece la București pentru a-și căuta o existență, neavând alt capital decât brațele sale și o inteligență vie“ — L. Florin, art. cit.

⁷ Victor I. Anestin, text nesemnat, în *Anuarul general al presei române pe anul 1907*. Editori-proprietari: Victor Anestin și M. Faust Mohr, București, 1906, p. 101.

⁸ Victor Anestin, *Din trecut, în Ziarul științelor populare și al călătoriilor*, anul XIV, nr. 51, 28 octombrie 1914 p. 814, cu mențiunea „Din Almanahul «Patria», Craiova“.

Momentul întâlnirii adolescentului de 14 ani cu cărțile de „astronomie populară“ ale lui Flammarion, moment evocat mai pe larg într-un articol din 1908,⁹ a fost decisiv pentru Victor Anestin, marcând nu numai începutul unui devotament de-o viață, dar și sensul acestei vieți.

Dintre profesorii pe care i-a avut la Craiova, Victor Anestin păstrează cea mai vie amintire profesorului de matematici, Constantinescu,¹⁰ dar numele care se reține, obiectiv, este acela al profesorului său de limba franceză, Jean Boniface Hétrat (1851—1911), francez get-beget dar poet de limbă română (vol. de versuri Aievea îi apărea la Editura Socec din București în 1907), care și-a petrecut cea mai mare parte a vieții ca profesor de limba franceză pe la diverse licee din România. Dincolo de pitorescul faptului că respectabilul profesor „furniza“ poezii proprii revistei școlare Freamătul¹¹ pe care o scotea elevul Anestin „dintr-a șasea“ (revistă de altfel cu desăvîrșire pierdută azi, dăd ea nepăstrându-se nici măcar un număr dintre cele „vreo zece“, cite spune Anestin că ar fi tipărit¹², numele lui Boniface Hétrat este și un argument de natură a infirma aserțiunea că Victor Anestin, în 1898, deci la șase ani de la absolvirea liceului, „nu cunoștea încă destul de bine limba franceză, pe care o învăța singur“¹³. Nefiind, așadar, un autodidact în privința limbii franceze, Victor Anestin a fost însă un autodidact — conformat și mental ca atare — în atitea alte privințe.

⁹ *Evoluțiunea amatorului astronom*, text semnat cu pseudonimul „Vega“, în *Orion*, anul I, nr. 8, aprilie 1908, pp. 232—235.

¹⁰ v. *Din trecut*, text citat mai sus.

¹¹ *ibidem*.

¹² cf. supra, nota 7; în *Din trecut*, loc. cit., V. Anestin vorbește doar de „șapte-opt“ numere, dintre care încă la acea dată (1914), nu mai deținea nici unul.

¹³ Ion Hobana, *Science fiction. Autori, cărți, idei*, Editura Eminescu, București, 1983, p. 180. Pasajul trimite la un articol din 1935 (A. A. Luca, *Gînduri la mormîntul lui Victor Anestin*, în *Adevărul literar și artistic*, anul XIV, seria II, nr. 761, 7 iulie 1935), unde citim: „A fost autodidact. A învățat singur

Nu găsim mărturii autobiografice asupra împrejurărilor în care a părăsit Craiova, probabil odată cu absolvirea liceului (1892), pentru a se stabili în Capitală. Mărturiile, tirzii, ale celor care l-au cunoscut¹⁴ converg spre concluzia că, lipsit de resurse materiale, Victor Anestin nu și-a putut urma vocația unor studii superioare de profil științific, trebuind să se re-

patru limbi străine și continua a se instrui citind cu patimă capodoperele marilor savanți în limbile franceză, germană, engleză și italiană.“ „Îl cunoșteam de multă vreme pe Anestin, de pe când eram elev la liceul din Craiova“ — își amintea, la câțiva ani de la încetarea din viață a lui Victor Anestin, academicianul Gheorghe Țițeica, sub dublu, al celui ce-l cunoscuse îndeaproape pe cel evocat și al omului de știință obișnuit a nu face decât afirmații controlate. „Cunoșteam dragostea sa de astronomie, care mergea până la jertfa pînii, spre a-și putea cumpăra revistele speciale, cărțile apărute, precum și anuarele numeroase de astronomie. Citea cu aceeași ușurință cărți scrise în limba franceză, în cea germană și în cea engleză“ (G. Țițeica, *Victor Anestin și Societatea „Prietenii Științei“*, în *Ziarul științelor și călătoriilor*, anul XXVIII, nr. 48, 25 noiembrie 1924, p. 754). În schimb, informația după care Victor Anestin ar fi cunoscut nu mai puțin de 7 (șapte!) limbi străine („Pentru dragostea stelelor învățase limbile italiană, spaniolă, suedeză, rusă ș.a., iar franceza, germana și engleza le poseda foarte bine“ — L. Florin, *Un apostol al științei. Victor Anestin (1875—1918)*, în *Revista științifică „V. Adamachi“*, Iași, vol. VIII, nr. 1, noiembrie 1921, p. 33) pare necontrolată și, azi, incontrolabilă.

¹⁴ Reunite, cele mai multe, în două numere omagiale (nr. 45/1922 și nr. 48/1924) din *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*, cu ocazia comemorării lui Victor Anestin la patru și, respectiv, la șase ani de la încetarea din viață: Alex. Robescu-Pollux, *Victor Anestin*, în *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*, anul XXVI, nr. 45, 7 noiembrie 1922, pp. 531—532; D. Dimiu, *Victor Anestin*, ibidem, p. 533; G. Țițeica, *Victor Anestin și Societatea „Prietenii Științei“*, în *Ziarul științelor și călătoriilor*, anul XXVIII, nr. 48, 25 noiembrie 1924, p. 754; I. Ș. Cernăuțeanu, *Cum a vulgarizat Victor Anestin știința*, ibidem, p. 755; C. Cosco, *Victor Anestin umorist*, ibidem, pp. 755—756; Leontin Iliescu, *Un îndrumător: Victor Anestin*, ibidem, p. 756; Victor Bilejurescu, *Două vorbe cu prilejul unei comemorări*, ibidem, pp. 766—757. Principala contribuție bio-

semneze la audierea intermitentă a unor cursuri ale Facultății de Litere și Filosofie din București, în timpul pe care i-l lăsa liber epuizantele obligații de gazetar la diverse ziare din Capitală, de unde-și câștiga traiul.^{15, 16} Primele cărți publicate nu reușesc să-i amelioreze acest statut profesional și social ingrat. Fără ecou rămin atît volumul de debut, care este totodată primul roman științifico-fantastic cunoscut din literatura română, în anul 1899 sau O călătorie la Venus (1899), publicat sub auspiciile revistei Foaia populară, la care lucra în acel timp, cit și „studiu critic” Camille Flammarion, apărut doi ani mai târziu: „În 1901 tipărește o broșură mică de 70 de pagini asupra operei lui Flammarion. Această cărțuie, atît de interesantă, nu deșteaptă interesul nimănui și bietul autor se văzu îngropat de viu în subsolurile cotidienele, sub povara atît de grea a luptei pentru existență.”¹⁷ „A lucrat” — aflăm din aceeași sursă — „la vreo 30 de ziare”.¹⁸ „În 1900 a fost

grafică asupra lui V. Anestin apăruse însă în 1921: L.[azăr] Florin, *Un apostol al științei. Victor Anestin (1875—1918)*, loc. cit.

¹⁵ „Starea sa materială nu-i putea permite luxul ca să urmeze studii înalte. Astfel, [fu nevoit] să intre corector. În orele libere, urma cursurile Facultății de Litere și Filosofie” — Alex. Robescu-Pollux, art. cit.

¹⁶ „Într-un secol cînd învățămîntul e accesibil tuturor, cînd toți fiii celor cu dare de mîină își pot permite luxul să studieze la Universitate, oricît de redusă ar fi inteligența lor, un Anestin, suflet atît de superior, a trebuit să-și sacrifice sănătatea în subsolurile tipografiilor, ca umil corector plătit cu 50—60 de lei pe lună. Anestin a fost rînd pe rînd corector, reporter, secretar de redacție și redactor la aproape toate ziarele din Capitală, unde scria gratuit cronici științifice, în afară de reportagiile ce i se impuneau. În orele libere, urma cursurile Facultății de Litere și Filosofie; la Facultatea de Știință nu putea urma, neavînd timpul necesar. Și astfel, acest tinăr de o constituție șubredă, cu o fire blajină și delicată, cheltuia o energie fără cruțare. Ziua muncea în redacții și tipografii, noaptea o consacra studiului” — L. Florin, art. cit.

¹⁷ idem, ibidem.

¹⁸ idem, ibidem.

pentru cîtva timp secretarul de redacție al revistei Foia populară. În urmă, a intrat în presa cotidiană, ca redactor și secretar de redacție la ziarul Apărarea națională, ca redactor la Patriotul și în urmă la Țara, unde a stat trei ani de zile, fiind în același timp și secretar de redacție la ziarul Vremea. După ce a funcționat cîtva timp ca secretar de redacție la Patriotul d-lui Constantin Bacalbașa, actualmente¹⁹ — citim în succintul curriculum vitae din 1906 — „se află ca redactor la ziarele Dimineța și Adevărul.“¹⁹

Dacă singura perioadă, scurtă de altfel, de relativă prosperitate materială din viața lui Victor Anestin se leagă de ziarele Dimineța și Adevărul,²⁰ cea mai mare stabilitate, fie și cu prețul înăspririi condiției sale de proletar intelectual, și-a găsit-o însă la Universul, ziar al cărui salariat a rămas pînă aproape la sfîrșitul vieții,²¹ și care i-a oferit nu numai ocazia

¹⁹ Victor I. Anestin, text nesemnat, în *Anuarul general al presei române pe anul 1907*. Editori-proprietari: Victor Anestin și M. Faust Mohr, București, 1906, p. 101.

²⁰ „În acest an [1907 — n.n.] părea că se îmbunătățește situația lui materială; era redactor științific la ziarul *Dimineța*“ — L. Florin, art. cit.

²¹ „La acest din urmă ziar [*Universul* — n.n.] a trebuit să traducă nenumărate romane, să colaboreze la *Universul literar* și chiar la *Veselia*, pentru o leafă ridiculă, fără a primi nimic pentru redactarea *Ziarului științelor populare*, al cărui tiraj îl ridicase de la 4.000 la 20.000 de exemplare“ — idem, ibidem. Fără a se plînge de această ingrată situație, luînd-o, dimpotrivă, ca pe o probă de abnegație și devotament pentru ideea pe care o slujea, Victor Anestin confirma public, în 1915, în *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*, că „[...] sunt plătit ca redactor la *Universul*, detașat cu conducerea acestei reviste, [...] nu cîștig nici mai mult nici mai puțin decît colegii mei“, adăugînd însă: „Dar sunt prea mulți cari înțeleg foarte bine că ceea ce facem aci nu e o afacere comercială, că ne mîină alte idealuri, pe care caut pe cît îmi stă cu putință să le aduc la îndeplinire. Am credința că ceea ce publicăm în această revistă prețuiește mult pentru cultura generală a publicului cel mare, și aceasta e ceea ce-mi dă curajul necesar“ — Victor Anestin. *O revistă științifică popu-*

de a contempla, „de pe o terasă a clădirii ziarului“, cometa Halley și marea cometă care a precedat-o pe aceasta, în 1910,²² dar și șansa de-a se putea manifesta plonar, cu energie și eficiență, tocmai în domeniul pentru care acest „apostol al științei“ și-a simțit întotdeauna adevărata sa vocație: popularizarea științei. A mai colaborat la Viitorul, la Minerva, la multe alte publicații; sub pseudonimul „Lică“ a publicat, în revista Veselia, schițe umoristice care ar putea „forma un nespus de amuzant volum, care s-ar citi cu deosebită plăcere“²³.

Dar, dintre toate publicațiile unde poate fi înfilit, numele lui Victor Anestin rămâne legat mai ales de Orion, „revistă mensuală de astronomie populară“ pe care a înființat-o el însuși și a condus-o tot timpul (1907—1912), și de seria a doua (14 noiembrie 1912 — 15 noiembrie 1916) a revistei Ziarul științelor populare și al călătoriilor; patronată de ziarul Universul, această publicație de popularizare a științelor a fost înființată, în 1884 sau 1885 (primele numere păstrate fiind însă din 1897), de același Luigi Cazzavillan (1852—1902) care fondase și Universul, tot în 1884; odată cu ocupația germană a Bucureștiului, în primul război mondial, revista își suspendă apariția, pentru a și-o relua imediat după război (6 ianuarie 1920); cu titlul ușor modificat, Ziarul științelor și călătoriilor a continuat să apară pînă la 5 aprilie 1949, cînd a fost înlocuit de revista Știință și tehnică pentru tineret, care apare și în prezent (cu titlul contras la Știință și tehnică).²⁴

lară, în *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*, anul XV, nr. 1, 6 ianuarie 1915, p. 970.

²² cf. *Marea cometă din 1910 A*, în *Orion*. Revistă mensuală de astronomie populară, anul III, nr. 6, februarie 1910, pp. 81—91.

²³ C. Cosco [C. Constantinescu, recte Constantin Ioannescu], *Victor Anestin umorist*, în *Ziarul științelor și călătoriilor*, anul XXVIII, nr. 48, 25 noiembrie 1924, pp. 755—756.

²⁴ v. Florin Manolescu, *Literatura S.F.*, Editura Univers, București, 1980, pp. 212—217.

Păstrându-și, pe statele de salarii ale Universului, statutul de simplu redactor, „detașat cu conducerea“ unei publicații-matell, frustrat astfel de drepturi bănești binemeritate pentru răspunderea și eforturile suplimentar asumate, ca și pentru substanțialul spor de tiraj realizat, Victor Anestin rămîne, practic, pînă la sfîrșitul vieții un năpăstuit proletrar intelectual exploatat de patron. Pentru publicul cel mare, însă, el este o adevărată somitate, o instanță de prestigiu în orice chestiuni sau dispute privitoare la știință în general și la astronomie în special, adevăratul „cap“ al revistei cu care ajunsese să se identifice și să fie identificat.

Acesta este „momentul Anestin“ care, „în jurul anului 1914“, a marcat prima „epocă de vîrf a literaturii noastre științifico-fantastice“²⁵.

Mai puțin relevantă sub raport strict literar, mai personală însă și mai concludentă pentru patosul vieții lui Victor Anestin este „revista mensuală de astronomie populară“ Orion, ce însumează peste cinci ani editoriali (1907—1912) — longevitate remarcabilă pentru o publicație care se susținea singură, din abonamente, chiar dacă se bucura și de bunăvoința personală a unui ministru, Spiru Haret, el însuși un pasionat al astronomiei.²⁶ Nu putem verifica, azi, informația după care „asemenea reviste existau în lumea întreagă, pe atunci, numai

²⁵ Florin Manolescu, op. cit., p. 217.

²⁶ „Revista Orion avea vreo... 100 de abonați“, dar „Spiru Haret, care era pe atunci ministru al Instrucțiunii Publice, l-a încurajat [pe Anestin], abonînd toate bibliotecile școlilor secundare la revista lui; bineînțeles, acest abonament a fost desființat de ministrul care a urmat după Haret!“ — L. Florin, art. cit. Matematician ca formație, Spiru Haret (1851—1912) devenise primul român doctor în matematici, cu teza *Sur l'invariabilité des grandes axes des orbites planétaires*, susținută la Paris, în 1878. Ca ministru al Instrucțiunii Publice, își pune semnătura, în 1908, pe actul de înființare a primului observator astronomic din România, condus de astronomul Nicolae Coculescu. În 1970, la congresul astronomic de la Brighton (Anglia), numele lui Spiru Haret a fost oficial atribuit unui crater de pe fața invizibilă a Lunii.

11²⁷; (Anestin însuși, enumerînd, în ordinea vechimii, revistele astronomice existente în 1908, menționa 12, nu 11²⁸). Disocierea între revistele astronomice propriu-zis științifice și cele aparținînd unor asociații de astronomi-amatori (cum era și Orion, „prima revistă de astronomie din România“), de asemenea, nu e de competența istoriei literare. Dar nu aceasta e chestiunea.

Colecția revistei Orion ni-l prezintă, nemijlocit, pe Victor Anestin în postură de „adevărat cetățean al cerului“ (sintagmă ce revine de mai multe ori sub pana sa și care — deși preluată de la Flammarion — îl definește nu mai puțin decît pe acesta). Trecînd peste amănuntul, anecdotic poate, că Anestin își transformase domiciliul (str. Roșca, 3, București) în „redacție și administrație“, unde primea zilnic mormane de scrisori de la alți pasionați ai cerului din întreaga țară, Orion este sediul unui „adevărat cetățean al cerului“ prin mărturia pe care-o depune asupra unui mod genuin și ingenuu de a-și asuma pe cont propriu și de a trăi neintermediat estetic sentimentul sublimului, rezultat din contactul cu infinitul, pe care-l prilejuieste contemplarea bolții cerești. Aceasta este fibra spirituală esențială și definitorie a lui Victor Anestin, cheia personalității sale, și ea explică totul, inclusiv contradicțiile și fisurile acestei personalități. Sentiment al sublimului trăit anestetic prin care devine coerentă și poziția contradictorie a lui Anestin față de literatură, față de ficțiune, pe care-o disprețuia și pentru care simțea o obscură și ireductibilă averșiune, dar grație căreia azi supraviețuiește. Fibră spirituală ce explică și opacitățile dar și fervorile sale, și atracția pe care-o simte ca predestinată față de „magistrul“ său în care vede realizarea pleneră a propriilor virtualități spirituale — Flammarion —, și forța de atracție pe care, la rîndul lui, o exercita asupra semenilor intru pasiune acest „Flammarion al României“, fascinație încă vie la două decenii de la moartea sa: „Au trecut aproape douăzeci de ani de la moartea mult

²⁷ L. Florin, art. cit.

²⁸ în *Orion*, anul I, nr. 6, februarie 1908, pp. 174—175.

regretatului astronom Victor Anestin" — găsim scris în articolul-program al revistei Știința cerului, care apărea în 1937: „Odată cu plecarea lui Anestin dintre noi, ne-a părăsit și Societatea Astronomică Română, fondată prin sirguinta sa încă din anul 1908, și minunata revistă Orion, apărută prima oară în anul 1907, tot sub direcția sa și cu laborioasa-i activitate științifică. [...] Răposatul Anestin, cu ajutorul acelei reviste, a dat membrilor astfel pentru prima oară la noi în țară posibilitatea ca oricine profan să poată fi perfect inițiat în viața astrului cerești, cât și a multor altor fenomene ce se produc în marile universuri a căror existență este pretutindeni, dar ale căror margini nu-s nicăieri!”²⁹

Istoria Societății Astronomice Române, inseparabilă de revista Orion și de cultul pentru Camille Flammarion, tot astfel se explică. A fost o manifestare de pur entuziasm și de dezinteresat „idealism”, o efervescență colectivă catalizată de personalitatea unui individ investit spontan cu rolul de exponent — cel mai dezinteresat și mai pur dintre toți. „Duminică, 19 noiembrie [1907], în redacția revistei Orion, s-au pus bazele Societății Astronomice Române «Camille Flammarion»” — consemna darea de seamă publicată, în decembrie 1907, în paginile revistei. „Secretar al societății este d-l Victor Anestin, directorul revistei Orion și promotorul ideii de a se întemeia o asemenea societate. [...] Vor putea face parte din societate oricare persoane care iubesc cerul și vor să-l studieze. Scopul societății este, la început, acela de a achiziționa câteva lunete de 75, 95, 108 și 120 mm., cu care membrii ei să facă observațiuni. Mai târziu, când societatea va avea mijloacele necesare, își va procura o lunetă mai puternică, ecuatorială, instalată pentru totdeauna într-un anumit loc. Cotizația va fi de 5 lei pe an, plus 1 leu taxa de înscriere. Nu se va face nici o cheltuială, nici chiar cu imprimările, iar sumele ce se vor strânge din cotizații, liste de subscripții, subvențiuni sau donațiuni, se

²⁹ Știința cerului, anul I, nr. 1, aprilie 1937. Director-fondator: Const. D. Constantinescu, publicist.

vor depune imediat la casa de depuneri, pînă ce societatea va putea să-și achiziționeze primele lunete, care vor fi puse la dispoziția tuturor membrilor.³⁰

Pentru a rămîne „cu picioarele pe pămînt“, Societatea Astronomică Română nu omite a se pune sub patronajul unor persoane cu influență, alese însă tot dintre devoți: președinte era „d-l contra-amiral Urseanu“, vice-președinte „d-l căpitan comandor Cătuneanu, directorul Institutului Geografic al Armatei“, iar dintre cei nouă membri ai comitetului ne atrage atenția „locotenent Urdarianu (Constanța)“, mai cunoscut sub identitatea sa literară de poet simbolist, sub pseudonimul Gabriel Donna (prezent cu cîteva sonete și în Orion).

Patronajul onorific suprem este rezervat însă lui Camille Flammarion, desigur și sub impresia, proaspătă încă, pe care o lăsase vizita în România, cu un an în urmă, a astronomului francez, celebru în epocă, dar, la fel de sigur, și ca expresie a organicelor afinități electiv pe care, cum spuneam, Victor Anestin și le simțea cu acest om în care vedea o personificare a astronomiei, a aspirației spre absolut, spre infinit, spre sublim. „Cine înțelege pe Flammarion, îl idolatrizează“ — mărturisirea ei, încă în 1898.³¹ Revelația era însă mai veche și amintirea ei extrem de vie încă în 1908, la începuturile Societății Astronomice Române „Camille Flammarion“ și ale revistei Orion, unde o găsim evocată cu o emoție și o căldură pe care nici amintirile din anii de școală, nici încercările proprii sale vieți de mai tirziu, nici vreo altă împrejurare dintre „cele pămîntești“ n-au fost vreodată în stare să le iasufie condeiului lui Victor Anestin, accente ce apar însă spontan, autentice și necontrafăcute, de îndată ce trece la „cele cerești“ (situație ce se repetă, cu efecte mai puțin fericite sub raport propriu-zis literar, și în scrierile lui de ficțiune). Evocînd prima lui lectură din Flammarion, Merveilles célestes, lectură ce avea să

³⁰ Orion, anul I, nr. 5, decembrie 1907, p. 121.

³¹ Romanul științific, în Foaia populară, anul I, nr. 35, 1 noiembrie 1898.

fie decisivă pentru opțiunile de mai târziu ale adolescentului de atunci, în vîrstă de 14 ani, Victor Anestin, ajuns la maturitate, o re-trăiește în amintire ca pe o adevărată revelație: „Într-o [singură] zi am citit cartea în întregime. După ce am isprăvit, mi s-a părut că înțeleg lumea cu totul altfel, parcă mi se luase un văl de pe față.”³² Revelația inițială se va transforma, cu trecerea anilor, într-un adevărat cult, în venerație și devotament ce-au durat o viață întreagă, pe parcursul căreia Anestin va traduce asiduu din scrierile lui Flammarion, se va referi constant la el ca la autoritatea supremă în materie, după ce, încă în 1901, încercase a-i vesti numele cu acea „broșură mică de 70 de pagini asupra operei lui Flammarion”, rămasă atunci fără ecoul așteptat.

Fervoarea tinărului discipol (era între ei o diferență de vîrstă de 33 de ani, dar Flammarion a mai trăit 7 ani după moartea lui Anestin), ivit din propriul impuls pe un meridian exotic unde căzuse sămînța scrierilor sale, nu-l va fi lăsat indiferent pe Flammarion, care, la rîndu-i, îl va ajuta pe Anestin, trimițîndu-i cărți de specialitate, aparatură pentru observații astronomice, sfaturi și încurajări în momentele grele, recomandîndu-l ca membru în Société Astronomique de France (fondată chiar de el, în 1887), înlesnindu-i publicarea cercetărilor proprii (cum este cea despre Planeta Venus în 1911, comunicată și într-o ședință a Academiei Române) în prestigioase publicații științifice din străinătate: L'Astronomie (condusă chiar de Flammarion), Monthly Register (S.U.A.), Buletinul Societății Astronomice din Mexic; apoi, English Mechanics și The Nature (Anglia) etc. Ce altceva, dacă nu recunoașterea, în embrion, a unei vibrații și a unei abnegații pentru un ideal care nu era altul decît cel ce-i consuma propria sa viață, poate oare explica asemenea rînduri — desprinse parcă, dacă tot suntem pe tărîmul anticipației, dintr-o carte nescrisă încă la acea dată, Deșertul tătarilor — pe care Flammarion i le adresa lui Anes-

³² *Evoluțiunea amatorului astronom*, text semnat cu pseudonimul „Vega”, în *Orion*, anul I, nr. 8, aprilie 1908, pp. 232—235.

tin, la începutul de drum al acestuia: „Să nu vă ascundeți însă, scumpe d-le Anestin, că întreprindeți o operă grea, care [vă] va obliga la o perseverență constantă și neobosită. E mai ușor să întemeiezi o societate decît să-i asiguri viața ei. Vă veți lăsa de mii de piedici, mai mult sau mai puțin neprevăzute. Iubirea dv. pentru știință și energia dv. vor triumfa însă. [...] Curaș, deci. Opera dv. va avea aripi: sic itur ad astra.”³³

Entuziasmul și „idealismul” lui Victor Anestin, despre care vorbesc toți cei ce l-au cunoscut, își dovedesc autenticitatea și în alte inițiative de acest fel. Dînd celor din jur impresia de a fi nepuizabil, el „se cheltuie” fără cruțare, își pune în spinare de bunăvoie mereu alte și alte poveri „științifice”, purtate neostenit și neostentativ, cu un fel de ardoare euforică a dăruirii de sine în care s-ar zice că-și găsea suprema, dacă nu unica, bucurie a vieții: împreună cu chimistul Constantin I. Istrati (1850—1918), întemeiază, în 1912, Universitatea populară din București, iar împreună cu matematicianul Gheorghe Țițeica (1873—1939) și cu fizicianul Ștefan Hepites (1851—1922), întemeiază, după numai un an (1913), Societatea „Prietenii Științei”, unde vom regăsi, extins însă la cele mai diverse „ramuri” ale științei, teoretice sau aplicate, climatul de dăruire entuziastă și altruistă de la Societatea Astronomică Română. La Universitatea populară din București, de exemplu, „Anestin avea cea mai mare mulțumire sufletească să fie conferințe muncitorilor, cari veneau noaptea, după încetarea lucrului, dormici să-l asculte. Conferințele sale erau însoțite de proiecțiuni electrice și, în acest scop, [el] rupea foi din atlase și ilustrații din cărți scumpe.”³⁴ Omenirea de pe planeta Marte³⁵ sau Știința

³³ *Scrisoarea d-lui Camille Flammarion, în Orion, anul I, nr. 3, noiembrie 1907, pp. 57—58.*

³⁴ L. Florin, art. cit.

³⁵ „Rezumatul cursului făcut la *Universitatea populară din București*”, în *Ziarul călătoriilor și științelor populare*, anul XIII, nr. 20, 26 martie 1913, pp. 306—307, și nr. 23, 17 aprilie 1913, pp. 357—358; reluat, cu mici modificări, în vol. *Povești*

și morala³⁵ sunt doar două dintre multele conferințe ținute de Anestin, suficiente însă pentru a ne face o idee despre pitorescul și căldura cu care vorbea el în fața unui auditoriu format deopotrivă din muncitori și din academicieni, pe care știa tot deopotrivă să-i „încălzească”, să și-i câștige de partea lui, să le lase impresii de neuitat. Nu era el, bineînțeles, singurul vorbitor, diversitatea temelor abordate nici n-ar fi permis-o: una singură dintre dările de seamă publicate periodic în revistă³⁷ consemnează cinci astfel de conferințe (Gh. Țițeica, Dragostea de știință; dr. Stănculeanu, Medicina socială; Ar. V. Grădinescu, Circulația materiei și energiei în natură; dr. Răsvan, Intrebuițarea ochelarilor; Șt. Hepites, Pendulul și diversele sale aplicațiuni). Se mai țineau, la Societatea „Prietenii Științei”, cursuri serale („Până în momentul cînd scriem aceste rânduri, s-au înființat două cursuri cu totul necesare, și anume: limba franceză, predată de d-l Lhuillier, vechi și distins profesor; cursul acesta se ține lunea și vinerea, între orele 8 și jumătate și 9 și jumătate seara, la sediul societății; matematica, predată de d-l Joseph Schneider; cursul acesta se ține în fiecare miercuri, între 8 și jumătate și 9 și jumătate seara, la sediul societății. Se vor înființa, treptat, și alte cursuri³⁸), exista și o bibliotecă, tot serală, deschisă gratuit oricărui membru al societății („Cotizația lunară e de 50 bani³⁹), se ofereau aceluiași membri vizionări cinematografice „fără plată” pe teme științifice (în 1914!), apoi posibilitatea de a efectua personal diverse examinări microscopice, diverse experiențe de fizică și chimie ș.a.m.d. „E activitate la „Prietenii Științei” —

astronomice, colecția Biblioteca „Minerva”, București, 1916, pp. 9—22.

³⁶ „Conferință ținută la «Prietenii Științei», în ziua de duminică, 25 ianuarie 1915”, în *Ziarul științelor populare și al călătorilor*, anul XV, nr. 7, 17 februarie 1915, pp. 98—102.

³⁷ *Activitatea Societății „Prietenii Științei”*, dare de seamă redacțională, nesemnată, în *Ziarul științelor populare și al călătorilor*, anul XIV, nr. 13, 4 februarie 1914, p. 197.

³⁸, ³⁹ idem, ibidem.

scria, omițindu-și, modest, numele și meritele, Victor Anestin — „și aceasta se datorește organizației ei, bunej conduceri a președintelui ei, d-l G. Țițeica, și entuziasmului celor cari îl ajută în această sarcină [...]. E apoi entuziasmul membrilor, dragostea lor de știință, recunoștința ce o arată conducătorilor. E o mișcare nobilă și înălțătoare, care nu poate decît să ducă la realizarea frumosului scop ce societatea și-a propus.”⁴⁰

Laolaltă cu Societatea Astronomică Română, ce continua să ființeze din 1907, și cu alte inițiative similare, Universitatea populară din București, înființată în 1912, și Societatea „Prietenii Științei”, înființată în 1913, configurau cadrul instituțional auto-înstituit pentru un entuziast „apostolat” al răspîndirii științei în popor, în care Victor Anestin s-a consumat cu pasiune și abnegație. „Înzestrat cu o mare putere de asimilare, cu o memorie sigură, cu un talent neobișnuit de a înfățișa în scris simplu și curgător chestiunile cele mai delicate de știință, cu o căldură deosebită în cuvîntările sale, în fine, cu o putere de muncă extraordinară” — caracterizarea vine din partea unui academician, Gheorghe Țițeica⁴¹ — „Anestin va rămîne, în amintirea celor cari l-au cunoscut, ca o icoană de apostol răspînditor al științei. [...] Articolele sale scrise în stilul ușor pe care-l gusta așa de mult lumea, conferințele sale de la Universitatea populară și de la „Prietenii Științei” — izvorau din aceste lecturi care îi consumau nopțile, banii și sănătatea. Asta m-a făcut să mă ocup și eu de societatea întemeiată de Anestin. De altfel, cine l-a cunoscut pe Anestin nu putea rezista entuziasmului său comunicativ. Cu acest entuziasm reu-

⁴⁰ Conferințele „Prietenilor Științei”, ibidem, p. 204; text nesemnlat, ce poate fi însă atribuit, cu maximă probabilitate, lui Victor Anestin, atît prin stil, cît și prin faptul că numele și meritele lui sunt cu desăvîrșire trecute sub tăcere, din modestie. În același număr de revistă el mai semnează, de altfel, cu numele întreg sau cu inițialele, nu mai puțin de 4 (patru) materiale.

⁴¹ G. Țițeica, Vicepreședintele Academiei Române, *Victor Anestin și Societatea „Prietenii Științei”*, în *Ziarul științelor și călătorilor*, anul XXVIII, nr. 48, 25 noiembrie 1924, p. 754.

și se el să facă știința plăcută, să facă lumea mare, de obicei indiferentă, să aibă simpatie pentru știință. Se strinseseră astfel împrejurul lui Anestin, în afară de ascultători, o mulțime de persoane care, fără însușirile sufletești ale lui Anestin, nu s-ar fi ocupat niciodată de popularizarea științifică.

Aceluiași fel îi sunt închinată și majoritatea celor peste 30 de lucrări proprii, cele mai multe de astronomie, precum și cele aproximativ 20 de cărți traduse, pentru a căror cit mai întinsă audiență Victor Anestin a folosit atât cadrul editorial oferit de colecțiile „populare” ale epocii („Biblioteca pentru toți”, Biblioteca „Steaua”, Biblioteca „Minerva”, Biblioteca „Lumen”), cit și o colecție înființată de el însuși și tipărită la Câmpina — Biblioteca „Știința pentru toți” (1915), în care a apărut și „Dovestea fantastică” Puterea științei. Cum a fost „omorât” Războiul European — cea de a treia și ultima scriere de ficțiune a lui Victor Anestin.

Sfârșitul nu putea fi altul decât cel ce decurge, necesar și inevitabil, din paradigma dată: consumat de propriul ideal, „idealistul” Victor Anestin încetează din viață la numai 43 de ani, în urma atitor privațiuni materiale și-a atitor suprasolicități de tot felul impuse și autoimpuse unei constituții fizice altfel fragile. „În 1915 avu de îndurat cele mai grele lovituri ale soartei. Atunci vindu la anticari pe un preț de nimic aproape întreaga sa bibliotecă, se mută în odăița unei tipografii din strada Sfinții Apostoli și aci acest apostol al științei a scris în trei luni opt broșuri [...]. Odăița aceasta avea lumină electrică, ceea ce a fost o adevărată fericire pentru Victor Anestin, care citise mii și mii de volume doar la lumina unei lămpi de petrol. Pe o scindură atârnată de un perete erau înșirate cele 30 de volume ale Enciclopediei engleze Nelson, singura avere ce-i mai rămăsese din imensa lui bibliotecă.

Și acest om, înăbușindu-și durerea, venea să ție conferințe la „Prietenii Științei”, la Liceul Lazăr, în sala Tomis, în sala Sindicatelor, pretutindeni unde se cerea știință. [...]

Veni războiul. Armatele germane invadară țara. Anestin rămase în București, bolnav și fără nici un mijloc de trai. Pentru a putea trăi, trebui să scrie cronici în diferite ziare de sub ocupație. La 20 octombrie 1918, întemeiază revista Știința tuturor, împreună cu nedespărțitul său prieten D. Călugăreanu. Două săptămâni după apariția primului număr, în noaptea de 5 noiembrie, muri fondatorul ei.

Înmormintarea avu loc în ziua de 7 noiembrie, într-o zi tristă și ploioasă. Părea că și natura îl plângea pe sărmanul Anestin. Veniră numai câțiva prieteni și un lucrător tipograf, elev al Universității populare.⁴²

Tiparul sublimului moral este ușor de recunoscut, aproape „didactic” reliefat, în această „viață” a „omului Anestin”, după cum sentimentul sublimului naturii, funciar și anestetic trăit, sub una din ipostazele sale consacrate — extazul în fața cerului înstelat —, îl privește tot pe omul Anestin. Omul înterecează însă, aici, doar în măsura în care interesează, mai întâi, scriitorul, iar acesta — am văzut — prezintă incontestabil un interes major, din moment ce recunoaștem azi în el, retrospectiv, un „deschizător de drum” într-un gen de fierbinte actualitate, în science fiction care este, el însuși, ca gen, o literatură a sublimului. Și, în acest caz, fiind vorba de un scriitor, toate împrejurările biografice ce privesc omul dobîndesc relevanță și funcționalitate, iarăși, doar în măsura în care viața „sublimează” în operă, în măsura în care sublimul naturii și sublimul moral acced la stadiul sublimului estetic.

«Mai întâi, sublimul există în felurite fenomene ale naturii, în furtună, în spargerea de stînci a valurilor mării, în cascadă, în întinderile de zăpadă de pe munți, în pustie, în tăcerea cîmpiei, în cerul înstelat. Acestea sînt exemple de mult cunoscute. Pentru omul de știință, multe alte lucruri pot fi și ele cu adevărat sublime: construcția internă a atomului sau mișcările

⁴² L. Florin, art. cit.

subtile din nucleul celei — întocmai ca și legile statistice ale lumii stelelor.

Important este că aici nu e încă vorba de sublimul estetic. Căci, fără îndoială, există sublim și dincoace de estetic. El devine sublim estetic abia prin atitudinea de contemplare și de gustare a subiectului. Căci ține de esența obiectului estetic faptul că el subzistă ca atare numai „pentru noi“, adică numai în măsura în care noi contribuim cu o atitudine adecvată.

Mai puternic însă și într-un sens mai adânc, sublimul ni se înfățișează în viața omenească; numai că aici, de cele mai multe ori, nu avem înțelegere pentru el. Cel care suportă cu stăpânire de sine suferința sau o durere grea „este“ în chip notoriu mai presus de suferință și durere. Cel care își sacrifică viața și sănătatea în serviciul unei sarcini mari, acela „este“ mai presus de bunurile odihnei și comodității, la care el renunță. Faptul acesta de a fi superior nu are nimic de-a face cu un „sentiment“ al sublimului; el ține exclusiv de persoană, indiferent față de orice știință și simțire a altora despre el.

El, tocmai, nu este sublimul estetic. Îl putem numi cu drept cuvânt sublimul moral. Cînd este vorba de acțiuni cu adevărat mari, de eroism și de înalt simț al răspunderii, atunci sublimul devine evident, deoarece noi înșine răspundem în inima noastră, spontan, cu admirație la el.

Sublim în sens estetic, el devine abia acolo unde odată cu admirația cîștigăm distanța de a-l contempla în liniște și de a permite măreției lui să acționeze asupra noastră, departe de orice turburări și de orice actualitate [...]

Pentru aceasta pot fi luate în considerare toate cazurile de sublim neestetic pe care le-am citat; căci s-a văzut deja că toate aceste cazuri se transformă imediat în sublimul estetic, îndată numai ce subiectul receptor posedă distanța și liniștea contemplației care se cere. Lucrul acesta poate fi privit ca o lege fundamentală generală, și el se confirmă în viață de o mie de ori, cînd unul și același spectacol covîrșitor la început ne apare doar apăsător, pentru ca apoi, brusc, să ne smulgă cu el în chip magic. [...]

Legea de bază valabilă aici ar putea fi aceasta: de la sine, omul se simte atras către ce e mare și superior; el poate chiar să treacă prin viață cu nostalgia tăcută după ceva impunător și superior, și să umble în căutarea lui. Unde îi găsește, inima lui zboară în întîmpinarea lui. Așa cel puțin se petrec lucrurile la omul normal, care nu este deformat sau intimidat. [...]

Faptul că este atras de ce este mare și de ce îi este superior face parte din trăsăturile morale cele mai frumoase ale omului. Atracția aceasta nu este în sine estetică, dar ea se preface lesne în viziune estetică și în plăcere admirativă. În orice caz, ea se află deja la baza valorii estetice a sublimului, ca tendință valorică (răspuns valoric etic), ceea ce constituie, însă, numai un caz special al legii mai generale de întemeiere a valorilor estetice. În fond, atracția aceasta către ce e mare este chiar de un fel și mai general. Cazul etic este deja ceva mai special. Din „ceea ce este mare” emană un fel de farmec primar, o acțiune „magnetică”, ceva ce atrage la sine inima omului. Lucrul acesta poate fi exprimat și astfel: omul ne-deformat aduce cu sine tendința de a venera ceva și de a trăi cu privirea înălțată dincolo de sine.

Poate că rădăcina acestei tendințe se află în tendința și mai fundamentală de a introduce un sens în viața proprie. Căci tot ce e covârșitor este dătător de sens prin sine însuși: în chip obscur, omul simte în el o adîncime secretă și un izvor de semnificație. În ce ar urma să stea sensul a ceea ce covârșește, întrebarea aceasta și-o pune abia reflecția, sau chiar meditația filosofică; omul, în viața practică, nu își pune întrebarea aceasta, și intuiția estetică ce își face loc, ea mai ales, nu întreabă de aceste lucruri. Căci ea este legată direct de impresie. Impresia însă vine, ca totdeauna în raportul estetic, de la simțuri. Și simțurile sînt departe „ca de cer” de a întreba și de a cere socoteală.

Întoarcerea spre sublimul estetic începe îndată ce din acest „zbor al inimii” către „ce e mare” s-a născut un raport de distanță și de contemplare. Atunci, intuiția și gustul se ridică

peste pasiunea dăruirii și a nostalgiei care caută potolire; și, totodată, valoarea estetică a sublimului se înalță ca ceva resimțit în obiect, peste ponderea valorică dăătoare de sens a acestuia. [...]]

Aici, totuși, se află cheia situației: raportul de apariție este provocat tocmai de faptul că se atribuie obiectului ceea ce nu putea fi alcătuit decât cu intervenția propriei fantezii: obiectualitatea strict limitată poate fi, deci, foarte bine modificată prin acțiunea reprezentării, într-una covârșitor de mare.⁴³

Am citat în extenso acest arid text de lege estetică (există desigur și alte formulări, dar legea, în esență, rămâne aceeași), întrucât am ajuns la punctul în care nu mai putem amîna să punem memoriei scriitorului întrebarea cea mai spinoasă, cea mai inclementă poate, dar includabilă: în ce măsură, și cum anume, este el scriitor, care sunt argumentele propriu-zis literare — iar nu sentimentale, morale ori de altă natură — ale supraviețuirii sale, astăzi? Dura lex, sed lex: „crudă“ și „inumană“ poate, față cu un destin „omenește“ atât de mișcător, această minimală lege estetică nu admite, vai, derogări!

„Cheia situației“ — am văzut, dacă mai era nevoie, căci sunt lucruri îndeobște cunoscute — rezidă în „distanța“ estetică⁴⁴ ce condiționează „contemplarea“ și este condiționată de „intervenția propriei fantezii“, deci de transferul în imaginar, în ficțiune.⁴⁵ Or, aici, ne izbin, la Victor Anestin, de o foarte

⁴³ Nicolai Hartmann, *Estetica* [1953], în românește de Constantin Floru, cu un studiu introductiv de Alexandru Boboc, Editura Univers, București, 1974, pp. 404—419.

⁴⁴ Cu privire la „distanța estetică“ sau „atitudinea estetică“ există o abundentă bibliografie de specialitate, adecvată și elucidării teoretice a statutului și problemelor literaturii S.F. ca artă, chiar dacă, evident, aceste generalizări estetice au fost induse din alte forme de artă: E. Bullough, H. S. Langfeld, D. Daiches, J. L. Jarrett, P. A. Michelis, S. Dawson ș.a.

⁴⁵ Actuale rămîn, în această privință, și propozițiile estetice ale lui Titu Maiorescu din *Comediile d-lui I. L. Caragiale* (1885), pe care V. Anestin nu pare a le fi cunoscut, deși le-ar fi putut cunoaște.

compactă opacitate: imaginația, „creația“ nu valorează, pentru el, absolut nimic; „natura“ este totul și, bineînțeles, studiul acestei naturi — știința. „Ar fi un dezastru pentru om să fie un creator: n-a creat și nu va crea“ — nu se poate abține el să gloseze ritos și apodictic într-o apostilă pe marginea unui articol ce lua în dezbatere Natura și omul.⁴⁶ „Dar el [omul — n.n.] descarcă ițele incurcate ale aparențelor, el înlătură voalul ce uneori, cu mai multă poezie decît trebuie, acoperă adevărul. Omul e o părțică din natură, natura e creată cum e mai bine, și nimeni nu poate să creeze. Artiștii își dau iluzia că pot să creeze: e o dulce iluzie pe care nu trebuie să le-o luăm, ei sunt copii răsfățați. Dar și ei fac lucruri frumoase, cînd le iau tot din natură; altfel, munca lor e stearpă, geniul lor ridicul.“

Nu este un gest incidental, dimpotrivă, este o idee adînc și durabil înrădăcinată în mintea lui Victor Anestin, repetată tot mai insistent și mai intemperant în paginile Ziarului științelor populare și al călătoriilor, în ultimii ani de apariție de sub conducerea lui, pe măsură ce necesități polemice favorizau și alunecările de gîndire și chiar violențele de limbaj. Cu consecvență și cu progresivă intoleranță e incriminată „cultura artistică, haosul de rime, culori și sunete, de senzații, de plăceri, haos în care știința viitorului va pune rînduială, pentru ca omul să nu mai ia drept bune gogorițele fanteziei lui“⁴⁷, „ceea ce nu poate fi decît dăunător progresului general al omenirii, care nu pe închipuiri își poate avea temelțiile sale“⁴⁸. „Omenirea viitoare va avea și ea o artă, întemeiată tot pe sen-

⁴⁶ N. Dargenta, *Natura și omul*, în *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*, anul XVI, nr. 16, 19 aprilie 1916, pp. 242—243.

⁴⁷ Victor Anestin, *Război științei: știința e țapul ispășitor!*, în *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*, anul XV, nr. 12, 24 martie 1915, pp. 178—179.

⁴⁸ Victor Anestin, *Știința și arta*, în *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*, anul XV, nr. 15, 14 aprilie 1915, pp. 226—227.

timente, dar o artă pe alte temelii decât cele actuale, când lumea e condusă de avocați-artiști și îmbătăată de produsele bolnavei imaginațiuni a nenumărați histrioni de toate variațiile. Va fi o artă în conformitate cu noile timpuri, în care omul nu va mai avea nevoie să invente senzațiuni artificiale, fiind nenumărate cele pe care ți le procură natura însăși.⁴⁹ „Artistul, această floare delicată a omenirii, cu cât va fi mai sensibil, mai impresionabil, cu atât va falsifica mai mult reprezentarea adevărului. Natura întreagă, pentru artist, nu e cea reală, ci aceea pe care o imaginează el, pentru a-și procura senzații pe care reaua nu i le poate da. Iluzii, idealuri veșnic neajunse și care chiar de ar fi ajunse nu ar folosi nici omenirii, nici artistului, ideal ce se mărginește la perfecționarea formei și care nu are nici cea mai mică legătură cu ideea de progres.⁵⁰ „Cea mai mare greșeală de pe vremuri a fost cea făcută de filosoful grec care pretindea că trebuie să începi studiul prin a te cunoaște pe tine însuși. [Socrate — n.n.] Nu, nu aceasta are vreo însemnătate: ca să te cunoști pe tine și pe toți cei cari te înconjoară, să cunoști întâi natura, din care tu nu ești decât o infimă părticică, părticică ce numai grandomanul o umflă cu vanitate!⁵¹

Există, desigur, și explicații conjuncturale pentru această veritabilă campanie de presă, în care Victor Anestin se simte obligat să ia necondiționat apărarea științei în fața unor acuzații survenite mai ales după izbucnirea războiului, în 1914: disculpind știința și pe oamenii de știință de acuzația de a fi contribuit la pregătirea și declanșarea flagelului, el o plasează, pentru necesitățile demonstrației și ale polemicii, la antipodul politicii, religiei, filosofiei, artei și literaturii, culpabilizate acestea, la rindul lor. Investitura spirituală supremă a științei, condiționată și controlată de stricta ei moralitate

⁴⁹ Idem, ibidem.

⁵⁰ Victor Anestin, *Monștri intelectuali*, în *Ziarul științelor populare și al călătorilor*, anul XVI, nr. 7, 16 februarie 1916, p. 98.

⁵¹ Idem, ibidem

întrîncecă, nu intră nici un moment în discuție pentru Victor Anestin: sunt convingeri ferme și statornice, de-o viață, parte integrantă din „crezul” acestei vieți. Dar, dacă anti-politicismul și aversiunea față de religie apar perfect coerente, nefisurate logic (date fiind, în cel de-al doilea caz, „desprinderea sublimului de transcendent și de absolut, de Dumnezeu și de orice presupuziție metafizică particulară”, „integrarea sublimului în ceea ce este immanent și aproape, în ceea ce ține de natură și de om”⁵²), în schimb, fisura logică apare, ireconciliabil, în cazul invectivelor la adresa filosofiei și, mai ales, în cazul diatribelor îndreptate împotriva artei și literaturii, împotriva artiștilor și scriitorilor, pe care-i găsim caricatural distorsionați și în paginile romanului *O tragedie cerească*, dar mai ales ținându-i la stilpul infamiei în polemicile de presă din ultimii ani de viață ai lui Victor Anestin.

S-ar putea invoca, desigur, la activul acestui bilanț, precizia „antelor” cu care Victor Anestin a sesizat „protocronic” — ca și temeritatea cu care și-a asumat pe cont propriu — tăișul dezbinării între „cele două culturi” despre care avea să vorbească peste mai multe decenii un C. P. Snow⁵³. „Îată două manifestațiuni ale activității intelectuale” — își începea el, în 1915, un articol intitulat *Știința și arta* — „care nu ar trebui să fie niciodată în conflict, și poate că așa va fi în viitor, dar care în prezent pare că nu se pot împăca una cu alta.”⁵⁴ Fisura logică din poziția lui Victor Anestin față de literatură

⁵² N. Hartmann, *Estetica*, ed. cit., p. 414. Concludente pentru atitudinea lui V. Anestin în această privință sunt articolele ca: *Credința în viața viitoare*, în *Ziarul științelor populare și al călătorilor*, anul XV, nr. 4, 27 ianuarie 1915, pp. 60—61; *Credința și știința*, în *Ziarul științelor populare și al călătorilor*, anul XVI, nr. 6, 9 februarie 1916, pp. 82—83; ș.a.

⁵³ Charles Percy Snow, *The Two Cultures and the Scientific Revolution* (1959), *The Two Cultures — a Second Book* (1964) etc.

⁵⁴ În *Ziarul științelor populare și al călătorilor*, anul XV, nr. 15, 14 aprilie 1915, pp. 226—227.

nu rămâne însă, prin aceasta, mai puțin gravă în ce-l privește pe el personal.

Și nu doar pentru că trădează o secretă infirmitate spirituală, congenitală conformației sale mentale de autodidact, rămas, la acest capitol, estetic, cu o elementară și flagrantă lacună. (Departate de orice cinism, ci doar dintr-un sănătos și necesar pragmatism, mai putem observa, aici, că „înaintașul” nostru și „deschizătorul de drum” de acum șapte decenii s-a sacrificat pentru noi, urmași săi întru science fiction, s-a sacrificat deci, fără s-o știe, și în acest fel: lăsind o mărturie de neocolit ce vorbește de la sine, cu forța evidenței și-a faptului împlinit și clasat, despre impasul repugnant în care conduce, inevitabil, carența esteticului — „boală a copilăriei” la care nici azi S.F.-ul românesc nu poate fi, din păcate, prea sigur că s-a imunizat complet și fără risc de recidivă.)

În ce-l privește, însă, pe el personal, spuneam, fisura logică din argumentația strimbă a lui Victor Anestin în privința raportului dintre știință și artă, dintre „natură” și „creație”, dintre realitate și ficțiune („O poemă, o sonată, un tablou pot să te turbure, să te răpească din lumea reală, să te transporte în lumea visurilor; dar lumea aceasta, tocmai pentru că e creată numai din imaginație, e mereu în opunere cu viața adevărată, care e mult mai încântătoare⁵⁵) este, în primul rând, expresia unei dezbinări cu sine însuși, a unei inconsecvențe de decizie și de opțiune, cu rezultate, totuși, până la urmă, involuntar și obiectiv, pozitive: o tulburare și ireductibilă aversiune față de literatură, față de „poeți” (termen, pentru el, infamant), față de imaginar și de imaginație, coexistă cu — ba, mai mult: se exprimă chiar în — mai multe scrieri „de imaginație”, „de ficțiune”, și nu de orice fel, ci de la una din „frontierele ficțiunii”!

⁵⁵ Victor Anestin, *Știința și morala*, în *Ziarul științelor populare și al călătorilor*, anul XV, nr. 7, 17 februarie 1915, pp. 98—102.

Care este, atunci, mobilul, impulsul ascuns ce-l pune, astfel, pe Victor Anestin, în contradicție cu sine însuși, acela — major și firesc — al purei plăceri de a crea lumi imaginare cu destinație estetică, fiind exclus în mod expres de autor, din capul locului, cu dispreț, și chiar cu patimă? Convingerea în posibila virtute profilactică ori chiar terapeutică a „cazului Anestin“, azi, poate fi o rațiune și necesară și suficientă pentru a nu da înapoi în fața „impietății“, răspunsului la această, „profanatoare“ poate, întrebare.

O stăruitoare impresie de lectură ne semnalează, de altfel, „impuritatea“ estetică a acestui mobil: în bună parte, resortul ce-l împinge pe Victor Anestin să scrie „povești“ pe care principial le disprețuiește este pur și simplu compensația psihică, defularea, plăcerea nemărturisită pe care și-o oferă prin „răz-bunarea“ în imaginar a unor frustrări cărora în planul realului nu le putea riposta, ori se abține să le riposteze, ignorându-le, refuzându-le, autoiluzionându-se și fortificându-se astfel în acea dură platoșă a sublimului moral, nu ușor de purtat, pesemne, o viață întreagă, dar ținând oarecum de cald prin admirația, cine știe cât de inocentă și ea, a contemporanilor care, ei, în ce-i privește, își puteau permite a se dispensa de un astfel de calvar, lăsându-l entuziastului „apostol al științei“.

Această revanșă în imaginar i-o oferă lui Anestin „puterea științei“, în fața căreia orice altă „putere“ este redusă la neputință, devine jalnică și ridicolă totodată. Este o plăcere aici pe care el nu și-o poate reprima, nu se poate abține a o savura cu lăcomie, deși oarecum pe furis, vinovat, o sursă de satisfacție irezistibilă dar pe care o simte parcă, nelămurit și nemărturisit, a fi o plăcere nepermisă, o „ispită“ vinovată și cumva rușinoasă. Atitudinea lui Victor Anestin față de știință și față de „puterea științei“ apare astfel destul de ambiguă și echivocă, în orice caz contradictorie.

Nu s-ar putea spune, astfel, că el n-a intuit, chiar de la prima sa carte, riscurile pe care le ascunde „puterea științei“ ca virtuală „dictatură a științei“: împinsă, tot în imaginar, la prerogative discreționare, „puterea științei“ se soldează cu con-

secințe aberante, monstruoase de-a dreptul. „Sentimentalii și cei dispuși de tineri spre pesimism“ — citim chiar în primul capitol al cărții sale de debut, În anul 4000 sau O călătorie în Venus (1899) — „au fost întotdeauna înlăturați de la învățarea și cunoașterea legilor neschimbătoare ale Cosmosului. Aceștia li s-au destinat clădiri și grădini mărețe, în care stau închiși. Fiindcă numărul bărbaților e aproape egal cu al femeilor, amindouă sexele fiind închise la un loc, ar urma să se perpetueze la infinit această nenorocită clasă a omenirii. Dar noi am îngrijit să nu avem așa triste consecințe: copiii lor îi omorim prin diferite mijloace științifice chiar în sinul mamei lor, fără însă să știe ele. Astfel, cu timpul, de unde la început aveam peste un milion de asemenea ființe, inofensive de altminteri, însă care ne-ar fi împiedicat pe noi în cercetările noastre serioase, au mai rămas azi numai câteva zeci de mii. Închiși nu sunt păziți de nimeni, căci frica ce au de noi, cei 25, e mai mare decât orice pază. Posedăm puterea electricității, cu ea în câteva răscoale am supus omenirea întreagă. Clasa cealaltă, a majorității, nu mai scoate nici un cuvânt de alarmă: trăiește liniștită cu preocupățiuni ușoare, din ea se recrutează și savanții și sentimentalii. A-i omori pe aceștia din urmă nu însemnează a face o crimă, ci a ne face datoria către știință.“ Dar, dacă aici distanțarea critică și intenția de avertisment nu pot fi puse la îndoială, în schimb vom regăsi ceva asemănător cu „puterea electricității“ în cap. XII din O tragedie cerească, unde „razele marșienilor“ devin instrumentul unei spectaculoase „demonstrații de forță“ din partea științei, spectacol mai pe larg imaginat, dar și mai ambiguu, cu o secretă și inovată plăcere în subtext; tot aici, în cap. VIII, Grija venusienilor, un astronom ridiculizează „la singe“ pe un miliardar, un potentat deci, un „om al puterii“, dar, pe parcursul cărții, nu sunt scutiți de ridicol nici gazetarii, nici politicienii, nici chiar academicienii din alte domenii ale științei decât astronomia... Apoi, chiar și frecvența aparent benignelor scene cu conferințe științifice, de preferință astronomice, care, pe Venus ca și pe Terra, „fac săli pline“ de ascultători numai ochi

și urechi — scene ce pot fi luate și ca simple translații din real în imaginar ale unei experiențe personale a autorului și ale unui fenomen uzual în epocă — privite mai atent, din această perspectivă, se dovedesc a face parte tot din autoiluzionarea ficțională compensatorie practică de Victor Anestin, din revanșa în imaginar a atîtor prezumabile frustrări, privațiuni, umilințe, afronturi etc. suferite, în viața reală, ca „proletar intelectual“, ca sărac din partea celor bogați, ca intelectual din partea potențaților zilei, ca autodidact din partea aroganților „titrați“, ca „visător“ din partea „celor cu picioarele pe pămînt“, ca temperament contemplativ din partea temperamentelor expansive, acaparatoare, ca „dezmoștenit al soartei“ din partea „prinților acestei lumi“...

Desigur, Victor Anestin a fost și a rămas, în atitudinea sa față de știință, un om al secolului în care s-a născut și s-a format, iar vechiul și prestigiosul dicton al lui Francis Bacon care, încă în urmă cu trei secole, postulase că knowledge is power, Anestin îl înțelegea în spiritul acestui secol al XIX-lea, în care pozitivismul, optimismul, încrederea în progres și în atotputernicia binefăcătoare a științei nu suferiseră încă fisuri decisive. Aceasta este, categoric, nota dominantă în tot ce a scris Victor Anestin, și nu numai în multele sale broșuri de popularizare a științei, dar și în cele trei cărți de ficțiune. Și totuși, mai puțin avuabilă, conotația compensativă de care vorbeam se insinuează nu numai în titlul unei cărți cum e Puterea științei (1916), dar chiar în textura ei, lucru firesc, de altfel, din moment ce această „poveste fantastică“ e scrisă în aceeași perioadă în care autorul publica, în presă, exclusiviste sale articole întru apărarea „științei“. Excesele de acolo nu pătrund însă și în paginile cărții, unde știința și oamenii de știință sunt contrapuse numai politiciii și politicienilor, nu și artei, artiștilor, poezilor sau filosofilor, și unde „tăișul“ contradicțiilor e mai „tocit“, contracarat și făcut inofensiv prin „efecte“ ilare, comice, burlești.

Inutil a mai spune că simpla compensație căutată în imaginar pentru frustrări reale rămîne o miză minoră, improprie

tale quale în literatură, „materie brută“ rămasă într-un stadiu pre-literar, recuperabilă eventual, dar nu neapărat și nu garantat. Simpla și bruta deversare prin supapa ficțiunii a unor reziduuri existențiale ori sociale indică o ardere jestică defectuoasă, incompletă, inaptă a degaja temperatura necesară sublimării cathartice.

Așa doar — și aici intervine adevăratul interes literar al „cazului Anestin“ — atîta doar că și fiction is power: dacă există — cine ar contesta-o? — o „putere a științei“, în care Victor Anestin credea pînă la fanatism și sub scutul căreia îi plăcea să se imagineze, există însă și o „putere a ficțiunii“, pe care el o contesta, în care nu credea defel și care, totuși, în ciuda lui însuși, îl ia în posesia ei, implicit „sub scutul“ ei, restituindu-ni-l azi într-o postură de el disprețuită, aceea de scriitor. „Cazul Anestin“ demonstrează, o dată în plus, cum ficțiunea dispune de o energie intrinsecă a imaginarului, de o „inerție de mișcare“ sau o „forță de gravitație“ proprie, inalienabilă, în virtutea căreia chiar și impuritățile extraestetice pătrunse, într-un fel sau altul, în raza ei, se înscriu și rămîn să graveze perpetuu pe o orbită a imaginarului ce le conferă și imponderabilitate și strălucire.

Și nu întîmplător am recurs la această, pretențioasă poate, „figură de stil“ sau figurație astronomică: pentru că, în însuși specificul științei preferate a autorului nostru se ascunde o majoră circumstanță favorizantă pentru el, ca scriitor. „Scopurile unei utopii moderne nu vor fi servite decît de o planetă“ — seria, la începutul acestui secol, contemporan deci cu Anestin, dar prea puțin cunoscut de el, H. G. Wells.⁵⁶ Foarte bine cunoscut, în schimb, cum am văzut, Camille Flammarion îi oferă lui Victor Anestin certitudinea existenței în Univers, și chiar în sistemul nostru solar, a unor lumi — altele decît Pămîntul — locuite de ființe înzestrate cu inteligență similară

⁵⁶ H. G. Wells, *A Modern Utopia*, 1905; citat apud: Mircea Oprea, *H. G. Wells — Utopia modernă*, Editura Albatros, București, 1983, p. 18.

celei umane.⁵⁷ Și astfel, condus numai de pasiunea sa funciară pentru astronomie, de intuiția anestetică a sublimului cosmic și de cultul fervent pentru „magistrul“ său într-ale astronomiei și sublimului natural, Victor Anestin ajunge să pășească pragul estetizării acestui sublim, în două utopii ce-și merită pe deplin această investitură: În anul 4000 sau O călătorie la Venus (1899) și O tragedie cerească (1914).

Odată angajat în ficțiune — și independent de mobilul personal al acestei angajări —, odată pornit pe drumul „populării“ din imaginație a altor planete (Venus și Marte), Victor Anestin nu se mai poate sustrage acelei energii intrinseci a imaginării care-l face, parcă fără măcar să-și dea seama și împotriva voinței sale, împotriva prejudecăților și obtuzităților sale, să se lase prins de plăcerea concretului imaginar, de plăcerea pitorescului și a detaliului, nu mai puțin decât de ispita para-bolei și alegoriei, implantate în construcția ansamblului acestor lumi imaginare de proporții planetare prin însăși condiția lor utopică.

Nu mai contează, în aceste condiții, nici măcar faptul că însuși imaginarul este „trăit“ de Anestin anestetic, „pluralitatea lumilor locuite“ fiind pentru el o teză, nu o ipoteză, nu mai contează faptul că naratorul (entitate ficțională) din O tragedie cerească își transferă vocea, și chiar timbrul acestei voci, autorului (entitate reală), în „notele explicative“ din finalul acestei „povești astronomice“, unde-l regăsim tale quale pe Anestin cel din Orion, din Ziarul științelor populare și al călătoriilor, ori din numeroasele-i broșuri de „astronomie populară“. „În orice caz, Venus e una dintre puținele planete care întrunește toate condițiunile ca să aibă viață. Dacă nu există încă o omenire pe Venus, apoi desigur există mări și oceane

⁵⁷ Cartea de tinerete a lui Flammarion, *La pluralité des mondes habités* (1862, cu numeroase reeditări ulterioare) era o carte de căpătii pentru Victor Anestin, ca și *Les mondes imaginaires et les mondes réels* (1865), unde Flammarion re-lua „examinarea critică a teoriilor umane, vechi și moderne, asupra locuitorilor astrilor“.

În care plutesc animale gigantice, ca acelea care populau odinioară mările și oceanele pămîntului; trebuie să existe o vegetație abundentă și deci animale, păsări, insecte — o lume pe care o pricepem dacă am studiat diferitele faze prin care a trecut Pămîntul. [...] Planeta Marte se găsește în ultima fază a dezvoltării omenirii sale, în acea clipă cînd tot ce e viață inteligentă trebuie să lupte cu deznădejde pentru a nu pieri, căci aerul, dar mai ales apa, se pierde încetul cu încetul. [...] Existența canalelor pare acum și mai clară. Marțienii nu mai au altă apă decît cea rezultată din topirea zăpezilor polare. Apa aceasta, atît de scumpă pentru marțieni, trebuia adusă acolo unde ei au nevoie, și — cum, desigur, pe planeta Marte nu există granițe, nu există popoare, ci o omenire nedivizată în fața pericolului comun — toți au lucrat la construirea enormelor canale pe care le vedem noi ca niște linii drepte.“ Acestea și altele ca acestea, sunt pagini cuprinse între copertele volumului *O tragedie cerească* (1914), subintitulat „poveste astronomică“, dar pagini aproape identice putem găsi și în *Orion*, și în *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*, și între copertele unor cărți de „popularizare a științei“, cum sunt *Pămîntul și marțienii* (1908), *Planeta Marte. Este ea locuită?* (1910), *Povesti astronomice* (1916) și altele.

Odată „populate“ din imaginație cu „omeniri inteligente“ individualizate în personaje, planetele Venus și Marte nu mai aparțin însă astronomiei ci utopiei și, în ciuda faptului că Victor Anestin nu pare a-și da seama de această capitală schimbare de statut pe care o operează ipso facto, planetele în cauză devin astfel — și numai astfel! — gazde primitoare și răbdătoare și pentru ritoasa ideologie socială, politică și morală a autorului acestui candid transfer din real în imaginar.

„Ceea ce e curios e că, la toți acești visători, găsești amestecate principii umanitare, toți amestecă teoriile lor astronomice cu teorii ale lor asupra fericirii universale“ — scrie el, într-un articol în care-și invită cititorii să se amuze copios pe seama unor „curiozități astronomice“ mai mult sau mai

puțin aberante,⁵⁸ adevărata savoare a textului fiind însă alta, involuntară, amintind irezistibil de „porumbele negre“ sau de „oala spartă“ din paremiologia folclorică. S-ar zice că Victor Anestin — el însuși unul dintre „acești visători“, și încă unul impenitent — comite astfel o reprobabilă inconsecvență, „cade“ el însuși „în păcatul“ imputat altora; dar, de fapt, acest „păcat“ nici nu există, decît sub jurisdicția „științei“, a astronomiei; sub jurisdicția ficțiunii, a utopiei, el este, dimpotrivă, perfect „legal“, legitim și funcțional, face parte integrantă din „regula jocului“: „De la clasic, utopistul modern învață să elaboreze la rindul său o doctrină, să urmărească meticulos un lung șir de probleme de interes general-uman și social, inacceptabil configurate în tabloul de valori al realității și care își cer, prin urmare, soluționarea ideală în singurul sens admis de regula jocului: comunismul utopic. Structura populației, clasele, bunurile devenite comune, munca obligatorie, odihna legiferată, familia, relațiile din colectivitate, legăturile cu societatea de altă calitate morală din exteriorul Utopiei, economia năzuind spre un regim al echilibrului și stabilității, știința care își caută și ea un loc sub cerul utopic, libertatea și, bineînțeles, interdicțiile formulate de sistem în scopul protejării trăsăturilor sale ideale — toate aceste lucruri spinoase și în bună măsură indigeste emit — paradoxal! — cîntece de sirenă cărora nici un utopist n-ar fi capabil să le reziste. Utopiile mai vechi sînt în primul rînd construcții ideologice; corpul scrierii progresează prin acumularea treptată a răspunsurilor oferite unor chestiuni de felul celor de mai sus. Nici utopistul modern nu va evita provocarea descoperită pe teren ideologic.“⁵⁹

Pe deplin incredințat, cum spuneam, asemeni magistrului său, Flammarion, de pluralitatea în Univers a lumilor locuite

⁵⁸ Victor Anestin, *Curiozități astronomice*, în *Orion*. Revistă mensuală de astronomie populară, anul I, nr. 10, iunie 1908, pp. 301—303.

⁵⁹ Mircea Oprea, *H. G. Wells — Utopia modernă*, Editura Albatros, București, 1983, p. 15.

de inteligențe antropomorfe, Victor Anestin își plasează acțiunea primelor două romane pe planeta sa predilectă, Venus, peremptoriu dovedită de astronomia și astronautica actuală ca fiind absolut exclusă de pe lista planetelor locuibile. „Venus este Iadul” — afirmă azi profesorul Carl Sagan⁶⁰ de la Universitatea Harvard, somitate mondială în astronomie și exobiologie (exact domeniile care-l obsedau odinicărită pe Anestin, deși exobiologia nu purta încă, pe vremea lui, acest nume). „Iadul din cer” — se intitulă capitolul rezervat planetei Venus într-o carte de popularizare ce reflectă cele mai recente rezultate ale științei secolului nostru⁶¹. Anestin a mers, așadar, pe o „pistă falsă”, infirmată de evoluția ulterioară a științei, fapt ce putem presupune că l-ar fi afectat inconso-labil, dacă i-ar fi fost dat să-l vadă. Literar, lucrurile nu stau însă așa de grav, dimpotrivă. Dacă toate articolele și cărțile lui de „astronomie populară” apar astfel irevocabil perimate, scrierile de ficțiune nu numai că „se salvează”, prin chiar această apartenență a lor la ficțiune, dar „pistele false”, ca și incongruențele ori anacronismele, oricât de flagrante, conferă acestor vetuste „povești astronomice” un farmec, o savoare, o atracție aparte. Cum am putea, de exemplu, să nu savurăm, în acest registru, involuntarele „scăpări” de detaliu care, odată intrate pe orbata ficțiunii, dobândesc, pe lângă „hazul” lor intrinsec, un delicios gust pican! Astfel, adorația lui Victor Anestin pentru Luceafăr va merge, în „povestea astro-nomică” O tragedie cerească, atât de departe încât va „sacri-fica”, alături de planeta Marte, chiar și Pământul natal, păs-

⁶⁰ *Venus is Hell* este titlul unui episod din serialul de televiziune *Cosmos* realizat de Carl Sagan, prezentat nu demult și la noi pe micul ecran, sub titlul *Călătorie în Univers*. Din-tre cărțile de știință semnate de Carl Sagan, contingente cu problema discutată aici sub raport literar prezintă mai ales *Intelligent Life in the Universe* (1966) și *The Atmospheres of Mars and Venus* (1961).

⁶¹ Helmut Höfling, *Cosmosul dintr-o privire*, Editura Poli-tică, București, 1985, pp. 41—43.

trind intactă numai „tinăra“ planetă Venus, populată însă de o omenire pentru care singura monedă în circulație este... leul! De altfel, leul circulă curent nu numai pe Venus, în anul 3000, dar și în America, unde, în anul 1916, încă nu s-a auzit despre dolar, după cum putem constata din „povestea fantastică“ Puterea științei, apărută în acest an („Un englez oferise lui Shaw un miliard de lei prin telegrafia fără fir, dacă va poposi numai pentru trei zile în Anglia“). Mai mult, în O tragedie cerească situațiile și dialogurile converg irezistibil spre impresia că pe Venus s-ar vorbi... românește, ba chiar cu unele incorigibile „oltenisme“ și „regășenisme“, în timp ce, pe Pământ, în același an de grație 3000, ne regăsim în plin Caragiale („E revoluție mare! A vrut să scoată armata și armata n-a ascultat: soldații zic că, dacă vine Satan, la ce să mai asculte?“). Exploratorul terestru al civilizației venusiene, în anul 4000, are față de această evoluată civilizație reflexe ce le amintesc insistent pe acelea ale lui Dinicu Golescu față de civilizația apuseană a Evropii „în 1824, 1825, 1826“ („...am regretat atunci că nu pot și pămîntenii să ajungă la o asemenea treaptă de civilizație“). Astronomii de pe Venus nu i-au uitat pe evangheliștii de pe Terra („Asales dojenia pe Ralta și pe Aldin că zvirle margaritas ante porcos“). Exemplele de de acest fel s-ar putea înmulți, ele își au, cum vedem, savoairea lor inimitabilă, dar textele ne stau acum la îndemînă în integrum, infra.

Și apoi, nici nu este Anestîn singurul care a marșat pe această ademenitoare „pistă falsă“, au mai pățit-o și alții, mai iluștri și mai... contemporani: „S-au scris multe povești și despre Venus, reprezentată ca o junglă sau chiar înzestrată cu un ocean planetar — în ambele cazuri mișunînd de forme de viață primitivă“ — arată Isaac Asimov, în Civilizații extraterestre. „Chiar eu am publicat în 1954 un roman, Lucky Star și oceanele de pe Venus, în care descriam existența unui ocean planetar. Cu doar doi ani mai tîrziu, ideile noastre

despre Venus aveau să sufere o transformare dramatică.⁶² Chiar și fără a cunoaște romanul amintit, avem dreptul să presupunem că el nu și-a pierdut nici azi, ca roman, ca literatură, ca ficțiune, și în ciuda numitei „transformări dramatice“ din știință, interesul la lectură pe care-l va fi avut la apariție. După cum și splendidele Cronici marțiene ale lui Ray Bradbury sînt departe de a-și pierde vreodată interesul literar, deși se știe azi cu aceeași științifică certitudine că nici planeta Marte nu este mai locuită decît Venus. Statut pe care — în principiu — n-avem nici un motiv a-l refuza nici „poveștilor astronomice“ ale lui Victor Anestin. (Diferența e, vai, în altă parte!)

Astfel, contrautopia ingenuă din *In anul 4000* sau *O călătorie la Venus* (1899) își păstrează actualitatea și azi, nu numai prin pitorescul feericei și fericei „lumi“ imaginate concret de scriitor, prin frăgezimea percepției concretului imaginar, dar și prin problema abstractă care-l frămînta încă la sfîrșitul secolului trecut, problema care de atunci n-a făcut decît să capete dimensiuni și implicații tot mai acute, mai grave: pericolosul decalaj dintre ritmul progresului tehnico-științific, mereu mai accelerat și mai incontrolabil, și ritmul „progresului“ necesar în paralel în ordine morală și socială, extrem de lent, dacă nu de-a dreptul stagnant. Semnul concret al acestui decalaj abstract, al acestei stagnări, este, paradoxal, un fenomen de evoluție, mai bine zis de involuție: apariția, pe Venus ca și pe Terra, a scindării „omenirilor“ respective în caste, în rase ori chiar în specii biologice diferite („venusienii“ propriu-zisi și „oamenii-păsări“ de pe Venus). „Pornind de la constatarea unei tendințe divergente, de mică amplitudine încă, utopistul prelungește laturile unghiului pînă dîncolo de orizontul comun. El va prezice astfel o tot mai accentuată separare a claselor sociale, imposibil de reconciliat în mișcarea lor particulară, așa cum un fluviu ce se varsă prin mai multe

⁶² I. Asimov, *Civilizații extraterestre*, Editura Politică, București, 1983, pp. 54—55.

guri nu-și va mai readuce într-o albie unică brațele odată despărțite. [...] Stadiul acesta, al disocierii omului în două specii total diferite una în raport cu cealaltă și ambele în raport cu omul contemporan“ își găsește cea mai cunoscută ilustrare în „eloi“ și „morlocii“ din Mașina timpului (1895) de H. G. Wells, aflați în raporturi de confruntare antagonică.⁶³ Fără nici un raport sursologic prezumabil cu această ilustrare, invocată aici doar ca simplu reper de situație tematică, scindarea imaginată, pe cont propriu, de Victor Anestin, cu patru ani mai târziu, cunoaște grade de antagonism invers proporționale cu stadiul de evoluție al scindării: tensiunea între „stăpîni și „slugi“ e maximă pe Terra, unde scindarea a ajuns numai la stadiu de castă, în timp ce pe Venus, unde ea a atins un stadiu mult mai avansat, generînd specii biologice diferite, „stăpîni“ și „slugile“ se află încă în raporturi de putere idilice, de perfectă recunoaștere și acceptare reciprocă, naratorul terestru declarîndu-și în repetate rânduri admirația față de acest „model“ de organizare al „omenirii“ venusiene.

Mai plauzibilă chiar și în planul complexității și coerenței „mesajului“ ideologic, „povestea astronomică“ O tragedie cerească (1914) este superioară Călătoriei la Venus mai ales în planul invenției epice, în planul invenției concretului imaginat, ca și în planul estetizării sublimului; ea nu va mai fi egălată aici de Puterea științei (1916), rămînînd astfel cea mai bună dintre scrierile de ficțiune ale lui Victor Anestin.

Trei sunt vectorii din a căror incidență se constituie, în principal, nexul ideatic, motivic și motivațional al acestei „povești astronomice“: mai întii, ideea pluralității lumilor locuite (idee mai veche, dar asimilată de Victor Anestin prin filiera scrierilor lui Camille Flammarion și consolidată prin creditul relativ larg pe care epoca îl acorda ipotezei „canalelor“ marțiene, ipoteză avansată de astronomul italian Giovanni Schia-

⁶³ v. Mircea Oprea, *H. G. Wells — Utopia modernă*, Editura Albatros, București, 1983, cap. *Eloi și morloci, Omul disociat*, pp. 209—220; citatul la pp. 210—211.

parelli, și dezvoltată de astronomul american Percival Lowell); apoi, ipoteza cataclismului cosmic fatal pentru Terra (de data aceasta, însă, nu chiar în versiunea lui Flammarion, care, în *La fin du monde* (1893)⁶⁴, imaginea Pământului în coli-

⁶⁴ O erudită trecere în revistă a carierei pe care această ipoteză a cunoscut-o în *science fiction* găsim în Prefața semnată de Ion Hobana la ediția românească a romanului *În zilele cometei* de H. G. Wells (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976, pp. 5—6): În *Steaua* (1897), „Herbert George Wells își imaginea consecințele unui alt tip de «agresiune» extraterestră. Este vorba despre pătrunderea unui corp ceresc necunoscut în sistemul nostru solar. *Steaua* se ciocnește de Neptun, violenta îmbrățișare cosmică dând naștere unei uriașe mase incandescente, care se apropie de Terra. Sub influența ei se produc uragane, inundații, cutremure, erupții vulcanice, creșterea temperaturii până la limita rezistenței umane. Apoi astrul fatal se îndepărtează de planeta devastată și se prăbușește în Soare. Ideea posibilității unui astfel de cataclism nu-i aparține marelui scriitor englez. În *Sfârșitul lumii. Istoria timpului prezent și a lucrurilor viitoare* (1830), Roy Dussueyl pretindea că, peste doi ani, cometa lui Biela va determina deplasarea axei Pământului și acoperirea uscatului de către apele oceanului mondial. O altă cometă, aceea din dialogul lui Edgar Allan Poe, *Discuția lui Eiros cu Charmion* (1839), provoacă, în cele din urmă, incendierea bruscă a întregii atmosfere terestre. Mai amintim, în treacăt, textele lui Verniculus (*Povestea sfârșitului lumii sau Cometa din 1804*, 1882), Félicien Champsaur (*Ultimul om*, 1886), Camille Flammarion (*Sfârșitul lumii*, 1893). George Griffith (*Olga Romanoff*, 1894). Ceea ce aduce *Steaua*, față de aceste catastrofe imaginare pre-wellsiene, este sugerarea unor schimbări nu numai ale reliefului și climei: „...relațiile noi care se dezvoltă imediat între oameni...”. Amplificată la volumul citorva sute de pagini, această sugestie va duce la apariția, în 1906, a romanului *În zilele cometei*. Dintre toate aceste scrieri, singura pe care avem certitudinea că Victor Anestin o cunoștea este *Sfârșitul lumii* de Camille Flammarion (v. *O catastrofă cerească*, în *Orion*, anul I, nr. 2, octombrie 1907, p. 35). Pe aceeași temă, el mai publică în *Orion* (anul II, 1909, n-rele 13—24, în foileton) traducerea nuvelei *Pietrea lumii*, scrisă de astronomul american Garrett P. Serviss (trad. de L. Popovici, Turnu Severin), pre-

ziune cu o cometă, ci în versiunea unui obscur astronom irlandez, John Ellard Gore, care înlocuiește „banala” cometă cu un „soare stîns”, „imens corp întunecat” circulînd vertiginos și bezmetic prin „păraginele” spațiului cosmic);⁶⁵ în fine, panica

cum și o încercare literară a astronomului amator I. Corbu din Bistrița (*Un cataclism cereșc*, în *Orion*, anul II, nr. 7, dec. 1908).

⁶⁵ Este surpriza cea mai incitantă pe care ne-o rezervă parcurgerea publicisticii lui Anestin: deși el declară cu dezinvoltură (într-o autorecenzie asupra cărții: *O poveste astronomică*, în *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*, anul XIV, nr. 13, 4 februarie 1914, p. 204): „Cunoaștem de mult ipoteza lui Ebert cu privire la pătrunderea în sistemul solar a unei stele întunecate, a unui soare stîns, care...” — versiune preluată și de exegeți (v. Ion Hobana, *Science fiction. Autori, cărți, idei*, Editura Eminescu, București, 1983, p. 187) — o verificare la toate sursele disponibile de informație enciclopedică ne impune constatarea că un astronom cu numele Ebert pur și simplu nu există! Există atestate o mulțime de personalități cu acest nume, dintre care nu puțini oameni de știință, dar printre ei nici un astronom! Cel mai apropiat, ca domeniu de specializare, ar fi Hermann Ebert (1861—1913), fizician german care a construit, în 1888, un spectrometru interferențial, cunoscut eventual și de Anestin, și care a publicat și câteva lucrări de astrofizică, fără tangențe însă cu ipoteza aici în discuție, cel puțin judecînd după titluri (*Electromagnetic Nature of the Solar Radiation and a New Determination of the Temperature of the Sun*, Chicago, 1895; *Die Bedeutung luftelektrischer Messungen im Freiballon*, 1901). În schimb, existența astronomului irlandez John Ellard Gore (1845—1910) este confirmată de toate sursele de informație. Referindu-se la o carte a acestuia, *Astronomical Essays* (1907), Victor Anestin publică în *Orion* (anul I, nr. 2, octombrie 1907, pp. 35—38) articolul *O catastrofă cerească. Ciocnirea Soarelui sau a Pământului cu un imens corp întunecat*, unde prezintă pe larg ipoteza lui J. E. Gore, în care recunoaștem, punct cu punct, „scenariul” dezvoltat epic în *O tragedie cerească*. Volumul *Astronomical Essays* mai este recenzat și în ansamblul său, în același număr din *Orion* (pp. 47—48). Trei ani mai târziu, în articolul *Frica de cometa Halley* (*Orion*, anul III, nr. 7, martie 1910, pp. 97—101), V. Anestin va face o nouă trimitere lipsită de orice echivoc al J. E. Gore ca autor al ipotezei. La

gregară ce a însoțit, în 1910, punctuala revenire a cometei Halley, panică pe care Anestin o prevăzuse și încercase chiar, în raza accesibilă lui, s-o prevină, s-o neutralizeze anticipat prin apel la rațiune, la știința popularizată (după cum stau mărturie colecția revistei Orion și broșura Ce sunt cometele? Cometa Halley. Frica de cometa Halley, apărută la începutul aceluiași an, 1910). Această irațională panică gregară odată produsă totuși, Victor Anestin ia act de ea și o valorifică, privind-o de data aceasta nu ca om, nici ca om de știință, nici ca gazetar, ci ca scriitor, transferind-o în imaginar și transfigurând-o în

moartea lui J. E. Gore („călcat de o trăsură pe stradele Dublinului“). V. Anestin publică în *Orion* (anul III, nr. 11, iulie 1910, p. 165) un vibrant și simpatetic necrolog, din care am putea chiar decupa conturul unui involuntar autoportret („Cercul îi era drag și nu voia să știe de nimic altceva, ar fi scris înainte despre frumoasele lui bogății. Avea un dar mare: conciziunea. Fără flori de retorică, fără imagini poetice, el îți lăsa impresia infinitului, numai după modul cum trata chestiunile astronomice.“). Numele Ebert apare pentru prima dată, sub condeiul lui Anestin, peste alți trei ani, în 1913, când putem deci presupune că lucra deja la *O tragedie cerească* („Un astronom german, Ebert, a făcut calculul cu privire la un asemenea corp ceresc, care ar intra în sistemul solar în anumite împrejurări“ — *Accidentele planetei noastre*, în *Ziarul călătorilor și al științelor populare*, anul XIII, nr. 30, 4 iunie 1913, pp. 466—467). Sub rezerva depistării în viitor a unor eventuale informații, care, în ciuda investigațiilor întreprinse, ne-au rămas pînă acum necunoscute, și care să ateste existența reală a unui astronom german cu numele Ebert care să fi enunțat o asemenea ipoteză, nu poate fi exclusă nici ipoteza, de data aceasta istorico-literară, că este vorba de o identitate fictivă, plasmuită de Anestin concomitent cu scrierea cărții sale de ficțiune. Căci, în fond, atît J. E. Gore cît și Ebert rămîn doar ambigue alibiuri „științifice“ pentru o obsesie mai veche a lui Anestin, exprimată încă în anul publicării primei sale cărți (*Sfîrșitul Pămîntului*, în *Foaia populară*, 7 noiembrie 1899; Ion Hobana, în vol. cit., p. 187, reproduce un pasaj semnificativ din acest articol de tinerete al lui Victor Anestin).

consecință, în „povestea astronomică“ apărută patru ani mai târziu.

Ceea ce rezultă din incidența acestor vectori este un „sfișit al lumii“ în versiune S.F., un imens dezastru planetar și interplanetar survenit în urma pătrunderii în sistemul nostru solar a unui enorm bolid cosmic — „soarele stins“ denumit Satan. Cataclismul aduce urmări de gravitate diferită celor trei planete populate — Venus, Terra și Marte —, și tot diferit este și comportamentul celor trei „omeniri“ aferente: marțienii, a căror planetă este cel mai greu încercată, azvirlită brutal în hăul cosmic, își primesc destinul cu bărbăție și abnegație spirituală, transmișind venusienilor, în ultimul moment, zestrea științifică acumulată de avansata civilizație marțiană de-a lungul milenilor; aceștia, venusienii (afilați, în anul acțiunii, 3000, cam la același nivel științific și tehnologic la care se aflau pămîntenii — și nu toți, „occidentali“ doar — în la belle époque), scapă mai mult cu sperietura, cea mai lipsită de demnitate și spiritualitate dovedindu-se, în fața dezastrului, omenirea de pe Pămînt, înghițită de giganticele marea ridicate de atracția colosului cosmic și de plasarea planetei pe o nouă orbită, mult alungită, de cometă. Aceeași lamentabilă stagnare în plan moral a umanității este încriminată, așadar, și aici.

Sub raport propriu-zis literar, mai bine decît vehicularea — transparentă, ostentativă și ușor naivă — a acestui „mesaj“, a acestor „țilcuri“, a acestei „ideologii“, rezistă însă uzurii timpului paginile de pură percepție estetică a concretului imaginar, tablourile descriptive de proporții planetare, incommensurabile, peisajele colosale apocaliptic devastate de catastrofa planetară, de furia elementelor stihial dezlănțuite, o imaginație a concretului virtual aptă să le însufle fiiorul mariilor cataclisme geologice și al inexorabilelor dezastre cosmice — ceva din acel fior ontologic care face din science fiction o literatură a sublimului.

Capitolul XV, Ultimele zile ale pămîntenilor — cu imaginarul peisaj apocaliptic al valurilor Mării Negre ce se sparg enorme de versantul sudic al masivului Bucegilor, devenit,

odată cu întregul lanț carpatic, un imens promontoriu asaltat de ape și care oferă priveliștea acestei imensități de ape sub care zac scufundate și podișul dobrogean, stăvilă prăbușit sub furia valurilor, și Bucureștii, capitala „Imperiului Român“; cu „îngrozitoarea revoltă a elementelor“, cu uraganele pustuitoare, cu mările colosale, cu „valurile tot mai înalte, ca dealurile, ca munții“, cu diluviul planetar ce acoperă tot uscatul în afară de câteva „insule ascuțite și albe — creștele munților cei mai înalți, cu zăpada cea veșnică“ — este tot ce a scris mai bun Victor Anestin. O singură dată se mai apropiase el de acest nivel, fără a-l atinge însă atunci, și anume în finalul primei sale cărți, în anul 4000 sau O călătorie la Venus (1899), unde, pe drumul de întoarcere spre Pământ, traiectoria navei este deviată de trecerea razantă a unei comete, astfel încât călătorii se văd condamnați să rătăcească în derivă tot restul vieții lor prin bezna fără margini a spațiului cosmic, trebuind să-și ia rămas bun pentru totdeauna de la planeta natală, pe care n-o vor mai revedea niciodată, pe care-o mai văd cu deznădejde pentru o ultimă oară cum trece pe-alături în toată splendoarea ei de-a pururi pierdută, cum se îndepărtează apoi, micșorându-se din ce în ce, până ce dispăre definitiv, înghițită de „părașele“ abisului cosmic.

Proiecția în imaginar oferă aici sublimului naturii acel spațiu ideal al ficțiunii „unde odată cu admirația câștigăm distanța de a-l contempla în liniște și de a permite măreției lui să acționeze asupra noastră, departe de orice turburări și de orice actualitate“.⁶⁶ Și astfel, prin „faptul că se atribuie obiectului ceea ce nu putea fi alcătuit decît cu intervenția propriei fantezii“,⁶⁷ sublimul naturii brute accede la stadiul sublimului estetic, stadiu în care „natura este numită sublimă doar întrucît înalță imaginația, pentru a înfățișa acele cazuri în care

⁶⁶ Nicolai Hartmann, *Estetica* [1953], în românește de Constantin Floru, cu un studiu introductiv de Alexandru Boboc, Editura Univers, București, 1974, p. 405.

⁶⁷ idem, p. 419.

sufletul poate simți sublimul propriei meniri, care este superioară naturii”.⁶⁸

„Mi se va imputa poate că, în adevăr, tragedia aceasta cerească e prea înfiorătoare și că omenirea planetei Pământul moare fără demnitate, îngrozită de ce are să se întîmple” — scria Victor Anestin într-o autorecenzie la O tragedie cerească, imediat după apariția cărții.⁶⁹ Dincolo însă de „tîlcurile” morale, sociale ori de altă natură ale parabolei, pe care mizează foarte apăsător, scriitorul are — chiar dacă ezitant și confuz — și intuiția mizei estetice majore a dezastrului cosmic, ipoteză ce i-a stăpînit mereu imaginația: „Astronomului nu poți să-i reproșezi decît numai plăcerea (subl. n. — C.R.) ce o încearcă gîndindu-se (idem) la astfel de catastrofe, care ar turbura seninătatea marelui public” — scria el într-un alt articol, din 1910,⁷⁰ comentînd panica stîrnită, în acel an, de trecerea cometei Halley. Dar această „plăcere posibilă doar prin intermediul unei neplăceri”⁷¹ este tocmai plăcerea estetică pe care numai sublimul o poate da, și nu putem sublinia îndeajuns faptul că primul nostru scriitor de science fiction a știut intuitiv, din primul moment, că acest science fiction este, în ce are el suprem, o literatură a sublimului.

Subliniat se mai cere și faptul că acest „deschizător de drum” care a fost Victor Anestin și-a asumat cu temeritate — și uneori a reușit să le și depășească — riscurile și dificultățile estetice specifice, decurgînd din însăși condiția de literatură a sublimului, cu care „poveștile astronomice” despre „omeni-

⁶⁸ Immanuel Kant, *Analitica sublimului*, în *Critica facultății de judecare* (1790), în românește de Vasile Dem. Zamfirescu și Alexandru Surdu, cu studii introductive de Mircea Florian și Joachim Kopper, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 156.

⁶⁹ O poveste astronomică, în *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*, anul XIV, nr. 13, 4 februarie 1914, p. 204.

⁷⁰ În așteptarea unei catastrofe cerești, în *Orion*, anul III, nr. 8.

⁷¹ Im. Kant, op. cit., p. 154.

rile inteligente“ de pe alte planete erau implicit, chiar dacă nu și conștient, confruntate: „Cind spunem că priveliștea cerului înstelat este sublimă, nu trebuie să punem la baza aprecierii ei conceptele unor lumi locuite de ființe raționale și să considerăm punctele luminoase care umplu spațiul de deasupra noastră ca sori ai acestor lumi ce se mișcă pe orbite astfel alcătuite încît au o considerabilă finalitate pentru ele, ci trebuie s-o luăm doar cum apare, ca o boltă mare care cuprinde totul; doar cu această reprezentare putem asocia sublimul pe care o judecată estetică pură îl atribuie acestui obiect.“⁷² Aceeași intuiție l-a îndrumat însă pe Victor Anestin, ezitant și nebulos poate, dar nu mai puțin judicios, în direcția soluției optime, în plan literar, a acestei dileme: apelul la dialectica sublimului, în speță la momentul negativ al acestei dialectici, dispensabil poate în alte arte,⁷³ în muzică, în sculptură ori în arhitectură, dar de nelipsit în artele narrative, în epică și în film, implicit deci în science fiction. Dacă „pluralitatea lumilor locuite“ nu poate susține singură încărcătura sublimului, în schimb aliajul motivic rezultat din fuziunea în spațiul imaginar cu „cataclismul cosmic“ (ca în O tragedie cerească), ori cu „accidentul“ dezastruos și ireparabil (ca în finalul Călătoriei la Venus) — ambele cu funcția de moment negativ al dialecticii —, acest aliaj motivic poate deveni apt a face față exigențelor estetice ale sublimului în epică, tocmai pentru că — și în măsura în care — s-a modelat conflictual după dialectica inalienabilă a sublimului, sublim care — încă o dată — este inseparabil, prin definiție, de acea dialectic-contradicțioare „Dlăcere posibilă doar prin intermediul unei neplăceri“.⁷⁴

„Pe cei fricoși nu-i sfătuiesc să citească O tragedie cerească, căci nu e pentru ei; e pentru cei cari admit cu seninătate că se poate întimpla oricînd o catastrofă cerească, fără să se

⁷² Im. Kant, op. cit., p. 164.

⁷³ v. delimitarea lui Hartmann de Kant în această privință: N. Hartmann, op. cit., pp. 415—424.

⁷⁴ Im. Kant, loc. cit.

sperie" — scria, în aceeași autorecenzie,⁷⁵ Victor Anestin, și nu doar dintr-o pasageră cochetărie publicitară. E aici și o intuiție mai profundă, confuză poate, dar incontestabil justă în esența ei: „Cel care se teme nu poate judeca sublimul naturii, așa cum cel care este dominat de înclinație și dorință nu poate judeca frumosul.”⁷⁶ Aceasta, întrucît „noi putem considera înfricoșător un obiect, fără să ne fie frică de el. Aceasta se întîmplă cînd considerăm obiectul astfel încît doar gîndim cazul în care am vrea să ne opunem lui și orice opoziție ar fi cu totul zadarnică. [...] Stîncile îndrăzneț aplecate și amenințătoare, norii de furtună care se îngrămădesc pe cer și care înaintează cu tunete și fulgere, vulcanii la apogeul puterii lor distrugătoare, uraganele cu pustiirea pe care o lasă în urmă, oceanul nemărginit cuprins de furie, o cascadă înaltă a unui fluviu mare ș.a.m.d. arată, în comparație cu forța lor, nimicnicia capacității noastre de opoziție. Dar priveliștea lor, cu cît este mai înfricoșătoare, cu atît devine mai atrăgătoare, dacă ne aflăm în siguranță. Noi considerăm fără ezitare că aceste obiecte sînt sublime, deoarece ele înaltă tăria sufietcască deasupra măsurii ei medii obișnuite și ne permit să descoperim în noi o capacitate de opoziție de un cu totul alt tip, care ne dă curajul să ne putem măsura cu aparenta atotputernicie a naturii. Căci, datorită nemărginirii naturii și neputinței facultății noastre de a da o măsură adecvată aprecierii estetice a mărimii asupra domeniului ei, am descoperit propria noastră limitare, dar totodată, în rațiunea noastră, o altă măsură nesensibilă care are la bază chiar acea infinitate ca unitate, măsură față de care orice în natură este mic; astfel am aflat deci în sufletul nostru o superioritate asupra naturii în nemărginirea ei; în același mod, forța irezistibilă a naturii ne face să recunoaștem, ca ființe naturale, neputința noastră fizică, dar descoperă în noi facultatea de a ne considera independenți

⁷⁵ C poveste astronomică, în *Ziarul științelor populare și al călătorilor*, anul XIV, nr. 13, 4 februarie 1914, p. 204.

⁷⁶ Im. Kant, op. cit., p. 155.

față de ea și o superioritate asupra naturii; pe aceasta se întemeiază o autoconservare total deosebită de cea pe care o atacă și o periclitează natura din afara noastră; astfel, umanitatea rămâne neînșosită în persoana noastră, deși omul ar fi învins de acea putere. Ca atare, în judecata noastră estetică natura este declarată sublimă nu pentru că ne provoacă frică, ci pentru că trezește în noi acea tărie (care nu aparține naturii) necesară pentru a considera neînsemnat ceea ce ne îngrijorează (bunuri, sănătate și viață); pe acest temei, forța naturii (căreia îi simțem desigur subordonați în raport cu acele lucruri) nu mai este privită, relativ la noi și la personalitatea noastră, ca o putere în fața căreia ar trebui să ne plecăm atunci când este vorba de principiile noastre supreme, de afirmarea sau abandonarea lor. Așadar, aici natura este numită sublimă doar întrucât înalță imaginația, pentru a ne înfățișa acele cazuri în care sufletul poate simți sublimul propriei meniri, care este superioară naturii.¹⁷⁷

Acest secret de fabricație al „innobilării“ sublimului naturii în sublim estetic nu este, de altfel, necunoscut literaturii române, și nu alit prin intermediul doctrinei estetice, ci prin pura intuiție artistică au găsit drumul spre el acei „prozatori ai geologicului“ consacrați ca atare de istoria literară: furtuna ciclopică surprinsă de Calistrat Hogaș în Munții Neamțului (cap. Singur) sau furtuna, încă și mai impresionantă, ce devastează, în Cartea Oltului de Geo Bogza, masivul Hășmașul Mare, iluminăția cosmică în care aurora boreală scaldă tundra siberiană, la Constantin Stere, în Hotarul (vol. IV din ciclul În preajma revoluției) — sunt pagini cunoscute ale literaturii române, pagini în vecinătatea cărora îndrăznim să situăm și Ultimele zile ale pământurilor imaginate de Victor Anestin, cu aproape trei sferturi de secol în urmă, în O tragedie cerească.

¹⁷⁷ Im. Kant, op. cit., pp. 155—156.

„Repedea obosire cu sublimul”⁷⁸ — fenomen psihologiceste explicabil, deși esteticeste regretabil — se instalează în genere relativ prematur la scriitorul român, ca și la publicul său ipotetic, împărțit între Eminescu și Caragiale. Este un dat obiectiv, orice s-ar spune, dar Victor Anestin nu avea, din păcate, humorul sau prevederea de a mima această „repede obosire cu sublimul” în scopul neutralizării ei anticipate (așa cum știe face, de exemplu, solicitind ca narator complicitatea naratorului, Calistrat Hogaș⁷⁹). Astfel încit, realitatea însăși a textului ne constrînge să constatăm că, o dată în plus, „de la sublim la ridicol nu e decit un singur pas”, pas care, desigur, așa singur cum e, există totuși, și el poate fi făcut ori nu. Acest pas Victor Anestin il face mai ales atunci cînd — așa-zicînd — se vede pus în situația de a „cobori din cer pe pămînt”, de a trece de la „cele cerești” la „cele pămîntești”, în speță de la ontologie la psihologie — necesitate căreia nu i se poate sustrage, din moment ce se angajează în ficțiune, din moment ce își populează planetele utopice cu „omeniri inteligente” individualizate în personaje ficționale, cărora trebuie să le asigure o minimă consistență caracterială.

Se cuvine dissociat însă, cu imparțialitate, între ceea ce este, aici, un dat obiectiv al genului și ceea ce revine strict autorului în discuție, pentru a preveni orice confuzie între limitele autorului și limitele inerente genului, pentru a nu ajunge, prin incriminarea nediferențiată a unui pretins „infantilism” psihologic, structural — chipurile — în science fiction, la o neprofitabilă pentru nimeni discreditare a genului în întregul

⁷⁸ G. Călinescu, *Ulysse*, Editura pentru literatură, București, 1967, p. 341.

⁷⁹ „Cum însă sufletul meu niciodată n-a fost în stare să ducă prea multă vreme în spete povara ucigătoare a sublimului, [...] aș fi ajuns în cele din urmă să găsesc banală și monotonă această rodomontadă a stihilor, dacă ele nu și-ar fi tras măsurile tocmai la timp” — își încheie el pagina menționată (v. *Opere*, I, Editura Minerva, București, 1984, pp. 255—258).

lui, așa cum, din păcate, s-a mai întâmplat.⁸⁰ Fiind, cum am văzut, o literatură a sublimului, S.F.-ul își asumă, inevitabil, toate consecințele ce decurg din această condiție a sa — „virtuțile și servituțile“, cum se spune —, inclusiv aceea a psihologiilor canonice, laconice. Mizind pe estetizarea aceluși „fior“ ontologic declanșat prin atingerea ființei finite cu infinitul, cu covârșitorul și incomensurabilul, fior ontologic perceput îndeobște ca sentiment al sublimului, literatura S.F. mizează, firesc și coerent, și pe o redimensionare funcțională a personajului, investit, dincolo de datele sale concret-individuale, cu mandatul de exponent al speței umane într-o situație-limită la frontierele abisurilor universului. Întîlnim, desigur, în science fiction, nu o dată, personaje memorabile și ca personalitate intrinsecă, indivizi umani „în carne și oase“, reliefați în unicitatea lor irepetabilă. Plasate, bineînțeles, în decorul caracteristic literaturii de anticipație, aceste caractere — modulate de pasiuni și pulsioni, de sentimente și resentimente, de aspirații și frustrații a căror „analiză psihologică“ ne-o furnizează, prin tradiție și prin condiție, „literatura generală — vin să infirme de facto pretinsa inaptitudine, structurală genului, de a desfășura în concretul lor psihologii individuale, imprevizibile și irepetabile. Performanțe ce măsoară înzestrarea și ambiția artistică a fiecărui scriitor în parte, performanțe obținute prin forțarea limitelor inerente genului, a servituților și convențiilor sale legitime, — aceste reușite răspund unor exigențe pe care scriitorul singur și le impune, cînd și le impune, dar care — nota bene! — nu-i pot fi impuse și

⁸⁰ „Impresia mea, citind“ — spunea Nicolae Manolescu, într-o cronică la o antologie de *science fiction* românesc apărută în Belgia — „a fost că psihologia naiv-schematică din majoritatea narațiunilor e datorată unei limite a genului: ea e vădit adăugată, ca o podoabă, cum era în literatura exotică sau cum este în romanul polițist. [...] Neșansa naturală a unei asemenea literaturi este în fond de a nu fi esențial literatură: adică psihologie“ (*Science-fiction*, în *România literară*, anul VIII, nr. 31, 31 iulie 1975, p. 9).

prelinse din oficiu (oficiul critic, se-nțelege!). Din principiu și prin definiție i se poate pretinde unui scriitor de science fiction, ca liminar „barem de calificare“, doar ceea ce s-ar putea numi „mica psihologie de campanie S.F.“: un minimum de penetrație psihologică, siguranța și firescul orientării ne-ezitante pe eschierul psihologiei „canonice“, „generice“, în care omul e prezent mai întâi ca specie, apoi ca „temperament“, și abia în cele din urmă ca individ. Expediență psihologică necesară și suficientă, perfect funcțională, întrucât abisurile științificiunii nu sunt psihologice, sunt prin definiție ontologice.

Revenind, acum, la Victor Anestin, trebuie să recunoaștem că, pe întinse porțiuni, el pare tocmai a confirma aserțiunea inapținutității psihologice a literaturii S.F. Nu prea inventiv în alte domenii științifice decât astronomia, el este cu atât mai puțin inventiv în materie de psihologie a personajelor. Atunci când trebuie „să coboare pe pământ“, sau pe solul altor planete utopic populate cu „omeniri inteligente“ ipostaziate în personaje individuale, el trebuie volens nolens să dea piept și cu spinoasa problemă a psihologiei acestor personaje și a exteriorizării acesteia în dialog — probă la care de regulă nu face față: dialogul e previzibil, fără nerv, replicile redundante, clișeele verbale abundă, ca și stereotipiile comportamentale modelate în șabloane preluate din literatura de consum a epocii și perimate odală cu epoca; există chiar un repertoriu fix și sumar de epitețe stereotipe (curios, ciudat, neînchipuit, nepomenit (sic!), imens, enorm, formidabil, faimos, fantastic și altele câteva, nu multe); stilistic, lectura are de luat contactul cu o crustă verbală prefabricată, sub care se ascunde de regulă o psihologie simplistă și placidă, uneori chiar vidul psihologic; reacțiile și replicile personajelor frizează pe alocuri ridicolul. situație favorizată și de faptul că Victor Anestin nu excelează în simțul humorului iar încercările de „a face haz“, căznite și „lipite“ (cum ar fi, de pildă, tribulațiile umbrelei luate de exploratorii tereștri în Călătorie la Venus, sau chiar efectele „bombelor cu gaz ilarian“ din Puterea științei), se soldează

cel mult, cu efecte de haz involuntar; efecte agravate și de indecizia limbii (oltenisme, forme ieșite din uz plasate în context „viitorist“ etc.), care prea rar — și mai mult, iarăși, involuntar — emană și un parfum stilistic vetust; adăugându-se la neglijența stilistică a autorului și hazardul ori debandada tipografică (alineatele n-au nici o logică decît aceea a capriciului zetarului, același cuvînt în același alineat apare scris în două feluri, virgula între subiect și predicat e regula, absența ei — excepția ș.a.m.d.), rezultă un text aproape ilizibil, care trebuie serios „îngrijit“ și recondiționat pentru a nu anula la lectură, azi, o minimă cursivitate. Aceasta e situația și ea trebuie recunoscută imparțial, ca atare.

Dar, cu aceeași imparțialitate critică, să nu ometem a observa că Victor Anestin cade flagrant în ridicol nu atunci cînd se menține în abstractul relativ al unei psihologii generice (convins fiind că „individul nu are nici o însemnătate ca individ și că tot ce poate să facă e să se mulțumească să fie o umilă verigă a imensei ființe în timp și spațiu ce se numește omenire“⁸¹), ci doar atunci cînd — imprudent și candid — „se atinge“, fără a-și da seama ce face, de ipostaze particularizate și „datate“ ale caracterologiei literare, consecutiv căzînd deci în clișee de limbaj puternic marcate stilistic, „compromise“ unele irevocabil, cel puțin pentru cititorul român, pentru rare Caragiale, de exemplu, a pătruns parcă și în subconștient, conexiunea asociativă ori „adresa“ intertextualității involuntare stabilindu-se irezistibil de la sine: l-am văzut deja pe Conu' Leonida, în O tragedie cerească („E revoluție mare!“ etc.), iată-l și pe Rică Venturiano, în Călătorie la Venus: „Nu voiu să știu nimic! O iubesc, mă iubește! Mi-a dat tot ce o fată poate să dea!“ (Cu aceasta ajungem însă la o „nucă tare“ nu numai pentru un scriitor modest ca Anestin, dar și pentru science fiction în genere, inclusiv pentru „maeștrii“ săi consacrați:

⁸¹ O tragedie cerească, cap. XIII, v. infra, pag. 248.

chiar și pentru aceștia evitarea convenționalului și păstrarea unui timbru autentic expresiei literare a sentimentului erotic rămâne, prin înseși datele obiective ale problemei, o „probă” extrem de dificilă, o performanță greu de atins, uneori ratată, alteori evitată și, ca atare, rară. Este, poate, punctul cel mai intens nevralgic, sub raport literar, în science fiction, recif unde au naufragiat și scriitorii incomparabil mai înzestrați decât Victor Anestin.)

Să nu uităm, de asemenea, că el știe realiza, în O tragedie cerească cel puțin, un judicios crescendo compozițional, să nu uităm că, în ciuda optimismului naiv și-a plicticoaselor deziderate pioase, „mesajul” cărților lui rămâne, în esență, actual și azi, și — mai ales — să nu uităm că aceleași personaje și același narator care traversează temerar și neștiutor fastidiosul paginilor și ridicolul alineatelor, câteva pagini mai încolo știu atinge cel mai pur timbru al sublimului, culme pe care nu se pot menține, ce-i drept, mai mult de un alineat, o pagină, un capitol: Ultimele zile ale pămîntenilor din O tragedie cerească, sau finalul Călătoriei la Venus. Și — dacă tot e vorba de „putere”, fie și de „puterea științei” — să nu uităm că, și în acest caz, ut desint vires, tamen laudanda est voluntas.

Cît despre conceptul estetic al sublimului utilizat ca idee critică, a cărei operanță, nu-i așa, „este admirabilă, este sublimă putem zice” — acesta nu mai este riscul autorului comentat ci al onor comentatorului: parturiunt montes... Dar și cei care nu riscă nimic riscă ceva, dacă nu chiar ceva mai mult decât un... ridiculus mus.

Se va spune, poate, că mantia sublimului pe care i-am aruncat-o pe umerii, destul de firavi, este disproporționat de largă pentru Victor Anestin. Este, totuși, un omagiu ce i se cuvine, dacă nu strict pentru ceea ce a fost, atîta cît a fost, măcar pentru ceea ce ar putea deveni, post mortem, acum, cînd pe drumul deschis de el există mai multe promisiuni să apară statura mai impunătoare și umerii mai largi ai celui ce-ar putea purta această mantie ca pe propria lui haină.

Căci „Sublimul estetic apare astfel în viață neincetat, ca urmare a sublimului naturii și a sublimului moral; se înțelege, totdeauna numai în măsura în care persoana — și chiar epoca — este estetic trează.”⁹²

CORNEL ROBU

⁹² N. Hartmann, op. cit., p. 406.

Nici unul din cele două mini-romane științifico-fantastice ale lui Victor Anestin nu a mai fost retipărit pînă acum, de la data primei lor apariții. Amîndouă, așadar, văd acum lumina tiparului într-o a doua ediție. Printre ele se numără și primul roman S.F. din literatura română, *În anul 4000 sau O călătorie la Venus* (1899), ajuns, între timp, o foarte greu accesibilă raritate bibliografică (singurul exemplar identificat pînă în prezent se află în fondurile Bibliotecii „Astra” din Brașov).

Pentru toate textele reproduse în ediția de față (cu excepția cîtorva articole) există cîte o singură versiune, după cum urmează:

— *În anul 4000 sau O călătorie la Venus*. Roman original de Victor I. Anestin, Editura revistei „Foaia populară”, Tipografia ziarului „Foaia populară”, Strada Academiei 37, Calea Victoriei 74, București, 1899, 112 pagini.

— *O tragedie cerească*. Poveste astronomică, Editura Tipografiei ziarului „Universul”, Strada Brezoianu 11, București, 1914, 121 pagini. (Am omis „notele explicative” din finalul volumului (pp. 123—139), precum și cele două pagini cuprinzînd „date relative la planete și sateliți” (pp. 141—142), întrucît nu prezintă interes literar, iar științific sunt depășite.)

Tipografia, aceste texte prezintă o totală lipsă de acuratețe, ceea ce a făcut necesară, din partea îngrijitorului ediției de față, o intervenție în text dusă, în unele cazuri, dincolo de limitele uzuale în editarea textelor literare mai vechi, aceasta pentru a face posibilă, azi, o minimă fluentă la lectură. Astfel, am restructurat acele alineate a căror dispunere se datora, în mod evident, capriciului sau automatismului manual al zețarului. Ortografia, lăsată și aceasta la voia împlinirii ori a zețarului, a ridicat cele mai numeroase probleme. Eliminînd

lucit agramatismele flagrante, nu puține, am unificat, după normele ortografice în vigoare, formele ce reprezintă o simplă grafie, păstrându-le doar pe acelea care, prezumabil, transcriu o pronunție caracteristică autorului. Chiar și în aceste limite, a fost necesar însă un tratament diferențiat. Am păstrat, pentru culoarea stilistică, unele ostenisme (*dete, dedese, dedeseră* etc.), dar am eliminat a tele, dizgrațioase, sau care ar fi dus chiar la devieri de sens („după” cu sensul „de pe” a fost păstrat într-un singur caz, pentru intensul efect stilistic în contextul dat).

Efectul stilistic a fost avut în vedere, din principiu, ca un legitim criteriu moderator al unificării ortografice, chiar și în cazul simplelor grafii, ceea ce explică unele aparente inconsecvențe în transcriere. Am păstrat ca atare, deliberat, o mare parte din numeroasele inconsecvențe, oscilații și ezitări ale textului, aflate unele pe aceeași pagină, în același alineat sau chiar pe același rînd (*să audă — să auză, să vadă — să văză, să creadă — să crează, să simtă — să simță, să rămînă — să rămîie, punîndu-i — puîndu-i, deosebire — deosibire, împiedica — împiedeca, trimis — trimes, roșiatic — roșiatesc, întuneric — întunerec, disperat — desperat, aripile — aripele, veșnic — vecinic, nicăieri — nicăiri, îngrijorat — îngrijat, nemaipomenit — nepomenit, străzi — strade, explica — esplica, explora — esplora, orizont — orizon, birou — biurou, cortegiu — cortej, excursie — excursiune — escursiune, instalație — instalațiune, populație — populațiune, observație — observațiune, religie — religiune, complet — complect ș.a.m.d.).*

Genitivul singular în *-ei* al substantivelor feminine a fost păstrat, ca formă unică ori ca variantă, numai atunci cînd avea suportul unei forme de plural în *-e*, dacă nu atestată, cel puțin compatibilă virtual cu sistemul și spiritul limbii române (deci: *luminii — luminei, naturii — naturei, aripii — aripei, fabricii — fabriciei, lunii — Lunei, străzii — stradei* etc., în nici un caz, însă: *vieței, morței, porței, cărței, străzei, cetăței, societăței, electricității, mării, păcei* etc. — forme care apar frecvent în edițiile menționate); unele excepții am

făcut însă și aici, tot din rațiuni de ordin stilistic, în funcție de contextul dat (*omenirii — omenirei, fericirii — fericirei, lumii — lumii, populațiunii — populațiunei* etc.).

Eliminând fluctuația rezultată din continua confuzie a tipografului, am păstrat forma de plural *cari* a relativului doar pentru masculin, femininul și neutru plural fiind transcrise *care*, așa cum apare majoritar în textele lui Victor Anestin (soluție adoptată și în reeditarea altor scrieri din epocă, mult mai cunoscute: *Oameni cari au fost* de Nicolae Iorga, de exemplu).

Forma *sunt*, în care Victor Anestin este absolut consecvent și care, la el, pare a aparține pronunției iar nu grafiei, a fost păstrată peste tot, conservându-se astfel, în plus, și o marcă stilistică de epocă.

Dintre numeroasele articole semnate în presă de Victor Anestin, am reținut numai câteva, acelea pe care le-am crezut utile și funcționale pentru o ediție de restituire istorico-literară, cum se vrea cea de față: texte autobiografice, opinii literare, involuntare documente psihologice asupra personalității autorului, caunțuri pre-literare ale ipotezelor pe care le-a dezvoltat literar în scrierile sale de ficțiune (pluralitatea lumilor locuite, probabilitatea unor cataclisme cosmice, panica stîrnită în 1910 de cometa Halley) — toate oferind, în plus, și un savuros pitoresc de epocă, irepetabil. Articolele propriu-zise de popularizare a științei, extrem de numeroase, nu au fost avute în vedere, neprezentînd interes literar.

În notele la text, ne-am limitat, de asemenea, la implicațiile și tangențele literare, astfel încît nu ne-am propus să semnălăm și să „aducem la zi” toate inadvertențele apărute între timp, în cele șapte decenii de accelerat progres științific, ci numai pe acelea care prezintă interes literar (infirmitatea posibilității de existență a vieții pe Marte și pe Venus, de exemplu); altfel, volumul notelor ar fi sporit disproporționat și nefuncțional, nemaivorbind de faptul că asemenea chestiuni nici nu sunt de competența istoriei literare.

C. R.

ÎN ANUL 4000
SAU
O CĂLĂTORIE LA VENUS

1899

[...] 2 aprilie

Știința ce posedăm a ajuns, în adevăr, foarte departe, ea nu e însă răspîndită la toată populațiunea: fiindcă inteligențele nu sunt egale, urmează a se da fiecăruia atîtea cunoștințe cîte are nevoie.

Prin secolele al XIX-lea și al XX-lea se obișnuia să se recruteze din toate clasele societății copii cărora li se vîra cu de-a sila în creier tot felul de științe, și rezultatul era că unii învățau ca o mașină tot ceea ce li se spunea, lucru care nu avea nici o consecință rea, dar nici bună, știința fiind pentru aceștia un mijloc de a ajunge la un scop, pentru formarea unei cariere. Alții, mai inteligenți, înțelegînd din științe Cosmosul, pricepînd vanitatea vieții și a lumii față de splendorile eterne ce-i înconjurau și de infinitul ce-i cuprindea din toate părțile ca un imens voal negru, rămîneau pentru tot restul vieții lor într-o impasibilitate și neactivitate continuă.

La noi, învățătura se dă cu totul alfel: nu facem dintr-un om un învățat pînă nu vedem că voința predominantă asupra inteligenței, care de asemenea trebuie să fie dezvoltată. Sunt foarte puțini însă aceștia, e foarte limitat numărul lor, căci toți savanții la un loc sunt numai 25 — afară însă de puținii pe cari îi pregătim de acum pentru a putea înțelege natura și legile ei.

Sentimentalii și cei dispuși de tineri spre pesimism au fost întotdeauna înlăturați de la învățarea și cunoașterea legilor meschimbătoare ale Cosmosului.

Acestora li s-au destinat clădiri și grădini mărețe, în care stau închiși. Fiindcă numărul bărbaților e aproape

egal cu al femeilor, amîndouă sexele fiind închise la un loc, ar urma să se perpetueze la infinit această nenorocită clasă a omenirii. Dar noi am îngrijit să nu avem așa triste consecințe: copiii lor îi omorîm prin diferite mijloace științifice chiar în sînul mamelor, fără însă să știe ele.

Astfel, cu timpul, de unde la început aveam peste un milion de asemenea ființe, inofensive de altminteri, însă care ne-ar fi împiedicat pe noi în cercetările noastre serioase, au mai rămas azi numai cîteva zeci de mii.

Închișii nu sunt păziți de nimeni, căci frica ce au de noi, cei 25, e mai mare decît orice pază. Posedăm puterea electricității, cu ea în cîteva răscoale am supus omenirea întregă.

Clasa cealaltă, a majorității, nu mai scoate nici un cuvînt de alarmă: trăiește liniștită cu preocupățiuni ușoare, din ea se recrutează și savanții și sentimentalii. A-i omorî pe aceștia din urmă nu însemnează a face o crimă, ci a ne face datoria către știință; de altfel, moartea, ca și nașterea, nu e decît un simplu fenomen fără importanță. Noi nu mai înțelegem morala cum o înțelegeau odată rasele pierite: morala noastră e *știința*.

II

PLANUL CĂLĂTORIEI

3 aprilie

Cîțiva savanți cari au adus o idee nouă se agită printre noi de cîțva timp. E vorba de a se ști dacă am putea străbate spațiul pînă la vreuna din planetele sistemului solar.

Luna a fost lăsată deoparte ca fiind impropriu unei vizite a vreunui pămîntean, fiindcă e aproape lipsită de apă și de atmosferă. Marte ar fi una din planetele cele mai favorabile pentru o asemenea excursiune; s-a discutat însă mai mult asupra planetei Venus, ca fiind cea mai aproape de noi; căci, pe cînd Marte, chiar la distanța cea mai apropiată, plutește la 14 milioane leghe, Venus ajunge la o depărtare de numai 10 milioane leghe, o distanță deci cu vreo 4 milioane aproximativ mai mică.

Hotărînd planeta ce trebuie să alegem — și care desigur va fi Venus, luccafărul nostru de seară și de dimineață — va trebui deci să hotărîm și modul de transport pînă acolo, va trebui să inventăm și mașina care să ne arunce în spațiu, ca să ajungem pe strălucitoarea planetă.

10 aprilie

După discuțiuni foarte animate care au durat timp de mai multe zile, s-a hotărît în sfîrșit punerea în aplicare a unui aparat mînat de puterea electricității. Pe Pămînt chiar, ne servim, pentru a ne duce în locuri mai depărtate, tot de astfel de aparate, dar acela cu care vom a întreprinde călătoria noastră interplanetară va suferi o transformare radicală.

Pînă într-o lună de zile e posibil să fie gata; s-a și spus despre aceasta marelui maestru electrician care, împreună cu cinci din noi, vom transforma aparatul zburător.

Rasa albă n-a putut întreprinde niciodată o asemenea excursiune cerească, însă unii din ei au imaginat asemenea călătorii.

Așa, am în biblioteca mea mai multe volume vechi în care se tratează despre astfel de excursiuni.

Și, fiindcă e vorba de planeta Venus, voi aminti pe Kircher¹, cu *Itinerarium extaticum*, pe Gassendi², Fon-

tenelle³, Swedenborg⁴, Bernardin de Saint-Pierre⁵. Pă-rerea majorității acestor fanteziști⁶ e că Venus are locuitori cu mult mai inteligenți și mai frumoși decât noi, că acolo domnește o eternă dragoste, ba unii din ei dau și amănunte foarte interesante.

În secolul al XIX-lea, un romancier numit Jules Verne, dotat cu o imaginațiune bogată, a scris mai multe romane⁷ pe tema unor asemenea călătorii interplanetare.

În secolul al XXV-lea, Mersilli, un învățat renumit, a voit să încerce o mașină cu care să se îndrepteze spre vreuna din planetele vecine; a reușit în adevăr să zboare de pe Pământ, dar nu e mai puțin adevărat că a căzut pe Lună și probabil nu a avut nici un minut de cunoștință ca să poată privi cel puțin o dată spectacolul ce-l înconjură.

De atunci nu s-au mai încercat asemenea călătorii.

Pentru prima oară când s-au descoperit baloanele, cel dintii⁸ care s-a urcat mai sus puțin de solul nostru purta, ca litere mari, deviza: „*Sic itur ad astra*“. În curînd s-a văzut că, cu toate efortările, nu se putea depăși nici cel puțin 8000 metri din atmosfera care ne înconjoară, și au trebuit deci să renunțe și la baloane și la deviza cea triumfătoare.

Dar știința mergea cu încetul spre un punct fix, nu călătorea pe aripele imaginațiunii.⁹ Și a ajuns la concluzia că numai cu ajutorul miraculosului fluid numit electricitate s-ar putea comunica cu celelalte planete.

Deja de vreo sută de ani aeronefele și aeroplanelle noastre străbat aerul cu iuțeala fulgerului: de ce nu am încerca, acum cînd am ajuns aproape de apogeul științei, o întreprindere cu mult mai măreață?

20 aprilie

Zilnic discutăm asupra mării cestiuni ce ne ocupă. Planeta Venus va ajunge în mai puțin de o lună la cea mai mare apropiere de planeta noastră și atunci,

cu ajutorul miraculoasei noastre mașini, vom putea spune: „Bună ziua, domnilor venusieni!“.

Mă cuprinde câteodată o așa mare bucurie, încît mă tem să nu fiu luat drept un nebun.

Din cei 25 de membri ai înaltei și singurei Academii, suntem numai trei cari voim să riscăm orice pentru a întreprinde această călătorie cerească, așa de periculoasă pentru niște ființe atît de neînsemnate.

Din nenorocire, numai doi inși pot lua parte la această călătorie, și aceasta mai mult din cauza curățirii și reînnoirii aerului, căci mașina nu poate da un volum de aer suficient pentru trei persoane.

Iuțeala cu care vom călători e îngrozitoare: vom merge cu o viteză de 300 kilometri pe secundă. E de neauzit! Ce-ar zice vreun descendent al rasei albe dacă ar vedea progresul enorm la care am ajuns?

Călătorind cu o iuțeală de 300 kilometri pe secundă, vom fi peste 21 minute și 20 secunde dincolo de orbita Lunei, iar peste 37 ore și 13 secunde vom ajunge la Venus.

S-ar putea însă ca repeziciunea să scadă cînd vom trece în centrul de atracție al Lunei, dar odată scăpați și de atracția ei, e speranță să atingem cu succes punctul dorit.

30 aprilie

Victorie! Sunt dintre cei doi cari vor avea marea onoare să facă excursiunea cerească la planeta vecină. Pericolul acestei călătorii nu mă sperie, din contră.

E hotărît deci. Totul e gata. Rămîne să ne pregătim numai noi, căci faimoasa mașină e aranjată să ne primească.

E de o formă eliptică, mai subțiată către partea dinainte; în partea de la urmă sunt grămădite puternicele acumulate electrice,

În mijlocul proiectilului se află o cameră îngustă și tapetată cu un strat dens de bumbac.

Ca să ne întreținem în bună sănătate, va trebui să luăm multe cutii cu pastile.

E curios cum putea omenirea mai înainte să introducă în stomac atâtea multe alimente. Cîteva pastile nouă ne ajung o zi sau două.

Din cauza modului nostru de nutrițiune, organismul ni s-a schimbat cu totul: nu mai e stomacul care domnește, ci creierul, inteligența. Vorbesc însă numai de cei învățați și de neofiti; întrucît privește majoritatea, ea a rămas la aceleași obiceiuri, cu singura deosebire că nu mai omoară animalele pentru a le mânca, ci se nutrește cu produsele pămîntului.

În mașină mai avem ca lucruri de primă necesitate pentru o călătorie cerească: un reflector electric, o lunetă astronomică și o hartă a planetei Venus, după ultimele observațiuni. Amicul și companionul meu Saitni își va lua o umbrelă imensă de ploaie, căci îi e teamă grozav de ploile deluviene de pe acea planetă. Mai sunt alte multe obiecte grămădite într-o ladă, fiecare avînd destinațiunea sa.

În ziua de 10 mai vom naviga pe apele eterului către strălucitorul Luceafăr, adorat de cei vechi și așa de cunoscut nouă acum în ceea ce privește configurațiunea continentelor și mărilor sale.

De fiecare parte a proiectilului cu care vom călători, și care nu măsoară mai mult de 7 metri în lungime și 3 metri în lățime, sunt practicate niște ferestre duble care ne permit să studiem vecinătățile.

Singurele obstacole ce am putea întîmpina în călătoria noastră ar fi următoarele: vreo deranjare în mecanismul electric, cînd am fi afară din atmosfera Pămîntului, lucru ce ar avea de rezultat sau căderea noastră pe Pămînt, sfărîmîndu-ne în mii de bucăți, sau am rămîne ca un al doilea satelit al Pămîntului; sau

vreun corp ceresc obscur, cu o masă mai mare decât a noastră, ne-ar putea asemenea sfărîma; sau chiar, de vom ajunge la țintă, scoborîrea pe planeta Venus ar fi foarte periculoasă dacă nu am putea micșora viteza vertiginosă cu care vom fi azvîrliți. Dar, după cum zicea un vechi popor european, *All right!*

5 mai

Nu știu ce va să zică teama, nu m-am temut niciodată, nici de oameni, nici de inflexibilele legi ale naturii; cu toate acestea, cînd știu că numai cinci zile mă despart de plecare, simt un fior de neliniște și parcă-mi pare rău de planeta ce voi părăsi.

Ajuns cum e acum Pămîntul la apogeul la care se află, știu foarte bine că e indiferent a face parte din locuitorii unei planete sau ai alteia, însă mă țin aici o întregă legiune de gînduri aducătoare aminte: acum înțeleg puțin durerea sentimentalilor, cari plîng cu desperare cînd îi despărțim de iubita lor. Iubita mea, acum o descopăr, e planeta pe care m-am născut și pe care poate că nu o voi mai vedea niciodată. Niciodată! Cuvintele acestea mă irită și mă fac să cred că nu am omorît în noi întregul sentiment de iubire, de melancolie, ce făcea odinioară farmecul și viața atîtor populațiuni.

III

PLECAREA

10 mai dim.

E poate ultima zi ce mai am să privesc aci pe Pămînt.

După calculele făcute, la ora 11 de dimineață tre-

buie să plecăm; mai sunt numai 4—5 ore pînă cînd îmi voi mai putea vedea planeta.

Înainte se zicea satul, orașul meu, țara mea . . . ; eu zic planeta mea . . . , și simțimîntul de tristețe ce mă desparte de ea e același ca și la aceia cari țineau la clopotnița lor . . . , ba poate chiar are o intensitate mult mai mare.

Noroc că nu am pe nimeni să las în urmă.

. . . Ah! ba da, uitasem . . . peste șase luni era să iau de tovarășe a vieții pe Ciarit.

Oh! ce copii drăguți și inteligenți am fi avut împreună! . . .

10 mai, 11 ore 15 minute

Plutim în eter. De 13 minute am lăsat departe de noi orbita Lunei.

Cu inima strînsă de bucurie și de întristare am apăsat pe buton și nici nu am mai avut timpul să văd pentru ultima oară pe cei cari ne aclamau la plecare.

Pămîntul deveni într-o clipă rotund; puteam distinge oarecum continentele; peste cîteva ore am fi putut zări Pacificul și apoi America, dacă nu am fi fost așa departe.

Luna se arată din ce în ce mai mică, ca și Pămîntul.

Departe . . . le lăsăm toate departe . . .

Stelele au o lumină pașnică și rece și se disting perfect, chiar și cele de a șasea mărime. Atmosferă nu mai există pentru a împiedica razele lor, cu toate că Soarele tronează mîndru pe cer.

Un aparat care ne măsoară iuțeala dobîndită arată mereu 75 leghe pe secundă.

E o cursă spăimîntător de vertiginoasă, noi însă nu simțim absolut nimic și, dacă Pămîntul și Luna nu s-ar face din ce în ce mai mici, am putea jura că nu ne mișcăm din loc.

Zburăm neconținut spre Soare. Până acum nici eu nici Saitni nu ne-am uitat unul la altul, fiecare am privit pe ferestru, admirînd spectacolul impozant ce, pentru prima oară, se desfășura înaintea a doi bieți pămînteni.

Ne-am uitat unul la altul mai adineauri și amîndoi am avut pe buze același cuvînt: „Adio, Pămînt!“.

În contemplațiunea noastră, uitasem să activăm formarea aerului ce trebuia să ne servească la respirațiune.

În asemenea împrejurări, cele mai mici neglijențe sînt de neiertat; nu mai e vorba de viața noastră, ci de țelul ce ne-am propus să ajungem. Cum vom descinde? E o întrebare pe care nu ne-am pus-o, dar pe care amîndoi o avem pe buze. Ce vom găsi acolo? Vom da oare peste o omenire civilizată, sau vom găsi o stare de sălbătăcie, analoagă celei de pe Pămînt, de acum cîteva zeci de secole? Oricum va fi, înainte! Și nici că putem altfel a dirija proiectilul, căci ne-am pierde în spațiu, dacă nu ne îndreptăm spre sfera de atracțiune a planetei ce voim să vizităm.

Timpul nu mai există acum, căci el nu era decît inventat de noi, pe planeta pe care ne găseam adineauri. Locuitorii ei zic un an după timpul cît îi trebuie Pămîntului de a se învîrți împrejurul Soarelui, noapte sau zi — după rotațiunea aceleiași planete... Dar acum?

Plutim într-un spațiu gol... aproape fără nici un punct de reper; Soarele, doar, strălucește.

Știam deja din teorie acestea, dar nu-mi puteam închipui așa de bine aceste împrejurări, după cum le văd acum cu ochii.

Nu mai e nici o nevoie de a indica deci ora: ce ne pasă de timpul unei planete, cînd ne aflăm în domeniul infinitului!

După timpul nostru pămîntesc, trebuie să ajungem pe Venus la 12 ore din noapte, însă poate vom ajunge ziua, căci ne prezintă mai mult fața cea luminată.

Mai adineauri am privit spre punctul înspre care se îndreptează vehiculul nostru. Venus lucea din ce în ce mai mult și se părea rotund dacă te uitați cu multă atențiune la el.

Mai avem 10 ore, după timpul obișnuit pe Pămînt. Deocamdată suntem locuitori ai cerului și nu am avea nevoie de timp, dacă aceasta nu ar fi pentru buna înțelegere a pămîntenilor . . . , cînd, din întîmplare, am duce pînă la capăt întreprinderea noastră și ne-am putea întoarce pe Pămînt, spre a istorisi Academiei noastre cele ce am văzut.

În privința întoarcerii — cu toate că nu știm încă nici dacă vom ajunge cu bine pe Venus — mă muncesc gînduri noi: materiile din a căror descompunere noi smulgem electricitatea, le vom găsi oare și pe strălucitoarea planetă spre care ne îndreptăm? Dacă ele vor lipsi? Atunci?

Încă o oră

Încă o oră și, totuși, suntem încă destul de departe. Venus ni se prezintă cu toată configurațiunea continentelor și mărilor sale: polul nord e cel mai bine de observat; pe cel de sud, nori albi aleargă cu repeziciune.

De-a lungul ecuatorului se zărește o fișie lungă, verzuie . . . e o mare . . . cea dintîi văzută și de pămînteni, încă de pe timpul lui Bianchini¹⁰, care a schițat cel dintîi configurațiunea acestei planete.

Repeziciunea cu care ne îndreptăm e constantă.

Aparatul cu ajutorul căruia avem aerul trebuincios funcționează de asemenea bine; pe nesimțite se apropie

momentul cel mai periculos: acela al coborîrii — sau al suirii, cum veți voi să ziceți, căci în spațiu nu există nici sus nici jos.

Dacă ne vom zdrobi de vreo stîncă a vreunuia din înalții munți de cari planeta e brăzdată?

Tovarășul meu, cu care am vorbit foarte puțin, îmi împărtășește temerile sale în privința descinderii.

Amîndoi însă avem același dispreț pentru moarte, ba încă am dori o asemenea moarte, în locul unei morți liniștite în pacea casei noastre de pe planeta Pămînt.

E un moment prea însemnat pentru a nu ne păstra tot sîngele rece și toată judecata de care suntem capabili.

Întorsei repede butonul de mai multe ori, slăbind intensitatea curenților cari se duceau și veneau de la un capăt la celălalt al proiectilului; efectele micșorării vitezei le-am simțit numaidecît, planeta ce mai adineauri venea înspăimîntătoare înaintea noastră, ca un monstru care avea să-și înghită pe loc prada, a început să-și micșoreze iuțeala: în fond, proiectilul nostru e cel care merge mai încet, dar aparențele înșeală întotdeauna. Mi-aduc aminte cîte mii de ani le-au trebuit oamenilor ca să constate că Pămîntul e rotund și că nu Soarele se învîrtește împrejurul Pămîntului, ci acesta împrejurul Soarelui.

Un glumeț spunea de cei cari credeau că Soarele se învîrtește împrejurul Pămîntului, că se aseamănă întocmai cu cineva care ar zice că, punînd să frigi un pui într-o vatră, e mai ușor să se învîrtească vatra, casa, orașul, Pămîntul în jurul puiului, ca focul să vie din toate părțile spre pui, decît să zici că învîrtești puiul în jurul frigării spre a-i întoarce toate părțile spre căldură.

La polul nord al planetei se zăresc cîteva pete albe,

Îzolată: trebuie să fie zăpadă care nu are o așa de mare întindere cum are aceea de la polii noștri.

Ne apropiem mereu. Acum, nu mai e voința noastră: acum, ce vor voi legile fatalității!

IV

PE VENUS. OAMENII-PĂSĂRI

Sunt eu sau visez?! Am putut noi oare să ajungem cu bine pe o altă lume?! O lume așa de îndepărtată de a noastră!

Să încerc a nota, cum voi putea, ceea ce ni s-a întâmplat de la venirea noastră pe Venus.

Teama noastră cea mai mare era, după cum am mai spus-o, să nu fim aruncați cu putere de vârful vreunei stînci, de care ne-am fi zdrobit cu siguranță.

Cînd am socotit că nu ne mai despart decît cîteva secunde de planetă, am oprit cu totul funcționarea curentelor electrice și am lăsat mașina să cadă din propria sa greutate.

Pe Pămînt, un corp care cade în prima secundă parcurge 4,90 m.; pe Venus — 4,45 m.: e o diferență prea mică, dar totuși există una.

Noi însă aveam o viteză dobîndită de mai înainte; comptam însă pe rezistența ce va trebui să întîmpinăm din partea atmosferei lui Venus, care ar opune cu atît mai multă rezistență cu cît ultimele pături care învăluie solul sunt cele mai dense.

În adevăr, aceasta a fost o mare fericire pentru noi, și o altă împrejurare, mai fericită, a fost aceea că în loc de a cădea pe vârful vreunei stînci, sau chiar pe soi,

am fost azvârliți în linie oblică, într-una din mediteranele care înconjoară ca un brâu ecuatorul planetei.

Ne-am sprijinit fiecare într-un colț, după ce avusem grijă a ne fixa cât mai bine instrumentele de care ne servisem, și, orbiți de razele cele vii ale Soarelui, așteptam . . .

Cînd ne-am aruncat în acea mare nu am simțit nici o zguduitură puternică, ba, după cîteva secunde, părea că plutim tot în eterul pe al cărui drum venisem.

Ne-am oprit.

Am stat astfel în fundul mării vreo 10 minute numai.

Așteptam, cu o liniște de care ne miram singuri. După socotelile noastre, marea în care ne aflam nu putea fi adîncă.

Trebuia însă căutat mijlocul de a ieși cu bine afară și aceasta nu era tocmai ușor, ba era chiar imposibil, prin propria noastră voință și putere.

Pe cînd ne frămîntam mintea cu asemenea lucruri, am simțit cum ne mișcam din acel loc, în sus. Ușor . . . ușor . . . am început să zărim cerul albastru.

Cînd ne găsirăm pe uscat, am deschis cu precauțiune singura uscioară prin care puteam ieși și respirarăm un aer ca și al nostru . . . dar, din cauza unei călduri mai mari decît aceea cu care eram obișnuiți, care făcea aerul mai greu de respirat, am pierdut amîndoi cunoștința și am căzut jos, mai înainte chiar de a putea ieși din proiectilul nostru.

Singura priveliște ce-mi aduc aminte că am văzut, ca un tablou magic, a fost aceea a unui cer albastru pe care alergau cu iuteală nori albi.

În depărtare se zăreau vîrfuri de munți.

Cînd m-am trezit, mă aflam într-un fel de sală imensă de formă ovală, cu zidurile goale, fără cea mai mică podoabă. Prin pereți se aflau practicate vreo zece fe-

restre mici, prin care se zărea cerul. Afară era o lumină orbitoare.

Alături de mine era companionul meu: dormea încă.

M-am frecat bine la ochi și m-am sculat în picioare. Eram mai ușor ca niciodată: mi se părea că, dacă voi face un pas, voi putea zbura din loc. Mi-adusei aminte numaidecît că gravitațiunea pe Venus e mai mică decît pe Pămînt. Afară de aceasta, am observat că sunt tot așa de gol ca și un om care se îmbăiază.

În sală — nimeni... Privii pe una din ferești: o lumină orbitoare... La orizon erau niște nori negri cari se afundau cu repeziciune.

Aș fi voit să văd Soarele, dar — deși era o lumină intensă, de abia puteam zări terenul — totuși nu l-am putut vedea. Îmi explicai cauza gîndind că ferestrele erau îndreptate spre miază-noapte.

Spre miază-zi era deci intrarea; dar nu aș fi îndrăznit să fac un singur pas afară din sală, de teamă ca nu cumva să fiu asfixiat de atmosfera cea greoaie și de căldura cea copleșitoare ce trebuiau să domnească.

Deja în sală era o căldură destul de mare și sufercam întrucîtva de aceasta, cu toate că eram gol. Tovarășul meu era în aceeași toaletă.

Am început apoi să-mi fac felurite ipoteze asupra ființelor care ne aduseseră acolo și care ne transportaseră cu atita ușurință.

De ce nu se arată nimeni? Suntem oare prizonierii vreunei națiuni războinice și sălbatice? Și, din întîmplare, antropofage — îmi ziceam eu.

Saitni, companionul meu, face o mișcare... mă reped spre el... dar mă trezesc mai departe decît aș fi voit să fiu... Mă întorsei ușor și, punîndu-i mîna pe umăr, îl mișcai puțin.

— Saitni!

Saitni își întinse brațele ca după un somn lung și, cu greu, îmi răspunse:

— Ce e?
— Deșteaptă-te.
— Ședințele încep mai târziu... e destulă vreme...
lasă-mă să mai dorm puțin, Ralta.

— Nu e Ralta... sunt eu... Asales...

Saitni deschise ochii mari și fu în picioare într-o cli-pită.

— Pe Venus?... Nu e așa?... strigă el.

— Pe Venus.

— Trăiască mașina noastră!...

Și, ca un nebun, începu să sară prin sală, oprindu-se îndată mirat de prea multa ușurință cu care se în-vârtea.

După ce se mai liniști, am început să discutăm asu-pra locului unde ne aflam.

— La dracu! Nu cumva ne-au închis aci domnii din Venus?

— Nu știu ce vor cu noi, răspunsei, dar mai bine să așteptăm liniștiți.

Lumina zilei începu să slăbească: norii de la orizon dispăruseră cu desăvîrșire; cerul lua o înfățișare sum-bră:

Peisajul ce se desfășura înaintea noastră avea totul pentru a fi pămîntesc, totuși nu-mi aduc aminte să mai fi văzut o așa pozițiune pe Pămînt, cu care să o pot asemăna.

Mai întii, albastrul cerului, chiar după ce Soarele apusese, era foarte intens, cum nu se poate vedea nici în regiunile ecuatoriale ale Pămîntului, și aceasta desi-gur din cauza atmosferei celei dese ce înconjoară aceas-tă planetă.

Ca sala noastră am zărit mai multe, puse toate pe dealuri înalte, la poalele cărora se întindea o nemărgi-nită mare verzuie pe care nu se vedea nimic plutind.

În aer de asemenea nu se vedea nici o pasăre.

Era o natură splendidă, dar fără cea mai mică umbră de viață; nici marea cea întinsă nu-și încolțea oglinda-i cu sbircitura vreunui val.

Crepusul fu lung, de o durată aproape încă o dată cât a celui de pe Pământ.

Deveniserăm nerăbdători. În sală începuse să se întunece. Pe cer se arătau deja stelele de întâia și a doua mărime.

Deodată se auzi un zgomot ușor. Dintr-un ungher ascuns al sălii înaintează spre noi niște ființe ciudate, purtând în mâini diferite lumini — albastre, roșii, verzi etc. —, lumini care nu proveneau din vreo ardere, ci erau niște simple fosforescențe intense.

La lumina lor am putut zări pe cei cari le purtau.

Lucrul care mi-a atras privirea. întâi a fost lipsa de brațe și înlocuirea lor cu aripi, la acele ființe.

Corpul lor era foarte slab și acoperit cu un fel de pene, picioarele de asemenea subțiri și aproape negre, capul cu toate acestea dezvoltat aproape ca al nostru.

La prima impresie, te făceau să-i compari, fără de voie, cu păsările mari pământeste.

De aripi se serveau ca de mâini și pe ele purtau acele lumini așa de plăcute la vedere.

Erau vreo zece indivizi de felul acesta.

Toți rămaseră la o distanță oarecare, privindu-ne lung și cu curiozitate.

Micii lor ochi, luminați de luminile ce purtau, mă iritau.

Unul din ei, ca și cum ar fi priceput nerăbdarea mea, mă luă ușor cu aripa și mă conduse către locul de unde venise; un altul fu tot așa de amabil cu Saitni, care nu-și mai venea în fire de mirare.

Am ieșit cu toți afară din imensa sală.

Spectacolul ce mi se înfățișă înaintea ochilor era din cele mai splendide.

Ne aflam pe o terasă destul de ridicată deasupra nivelului mării... înaintea noastră aveam iarăși marea: atunci îmi închipui că ne aflam pe o insulă.

Se înnoptase.

Stelele sclipeau strălucitoare, păstrînd aceleași configurații ca văzute de pe îndepărtata noastră planetă.

Calea Laptelui mergea să se cufunde în marea cea întinsă și liniștită, înconjurînd cerul cu semicercul său de pulbere argintie.

Gemenii, Orion, Sirius... străluceau cu toată puterea razelor lor.

Deodată privirea mi se opri mirată: Jupiter plana în Gemenii, alb și limpede... În Cancer, însă, se afla o stea mai strălucitoare, un luceafăr... Saturn nu putea fi, căci ar fi fost mai mic văzut și are o culoare plumburie... Marte — nu, căci e roșiatec... Ce planetă era deci?... Vreo stea nouă, poate!...

Nu, era Pămîntul!... Pămîntul pe care-l părăsisem cu atîtea speranțe, și cu atît regret însă...

Era Pămîntul, care strălucea pe cerul lui Venus ca un splendid lucefăr verzui.

La un gînd eram și eu și Saitni care, cu vocea tremurîndă de emoțiune, șopti, îndreptînd mîna spre partea cerului unde se afla lucitoarea planetă:

— Pămîntul nostru!

Alături — o mică stea: era Luna...

Atunci îmi adusei numai decît aminte de instrumentele astronomice ce adusesem cu noi... și bineînțeles mă mirai că nu-mi văd mașina.

Dar cum să mă înțeleg cu asemenea ființe, care dicționară cu totul de mine?!

Nu remarcasem încă între ei nici o conversație, nici o vorbă șoptită cel puțin.

Teamă însă nu ne inspirau acele ființe, din contră: din cauza lungilor lor aripi de o albeață incomparabilă, păreau niște arhangheli pictați — lăsînd însă la o

parte figura lor cam urită — judecînd pămîntește. Și cauza urîteniei lor era nasul extrem de lung ce aveau, și ochii cei prea mici. Un venusian de lîngă noi, văzîndu-ne cum ne uităm în jurul nostru ca și cum am fi căutat ceva, se repezi ca un fulger în spațiu, fu urmat de un altul, și amîndoi dispărură, lăsînd în fuga lor închipuirea unei dungii roșii.

Saitni era totdeauna glumeț de felul lui, și împrejurările nu-l schimbaseră deloc. La un moment dat, izbit de solemnitatea tăcerii ce domnea în jurul lui, se repezi pînă în mijlocul terasei și de acolo, cu o voce tunătoare, spuse cele ce urmează:

— Venusieni! Patria noastră e aceea verde stea ce lucește pe cerul vostru așa de splendid. De acolo am venit noi pe aripele fulgerului și tot așa, poate, ne vom întoarce. Vă vom spune lucruri de veți rămîne cu gurile căscate, dacă din întîmplare veți înțelege ceea ce vă vom spune... dar, pînă atunci, dați-ne mașina noastră, căci în ea avem tot ce ne trebuie, și mai ales alimente... Nu cred că veți fi atît de nemiloși ca să ne lăsați să murim de foame!

Venusienii, bineînțeles, erau uimiți de gesturile amicului meu, dar erau departe de a ghici ceea ce el debita cu atîta căldură și foame.

Frumosul fu însă că, în același moment, venusienii cari plecaseră se reîntoarseră purtînd pe cîte o aripă mașina noastră, pe cînd cu cea liberă tăiau spațiul.

— Drace! Ciudată putere! exclamă Saitni și apoi amîndoi, foarte nerăbdători, cercetarăm mașina ca să vedem dacă nu-i lipsește ceva. Totul era intact, nici un resort stricat, singur cronometrul își dăduse sfîrșitul. În schimb aveam ceasornicele de buzunar, pe care le găsirăm în haine.

Desigur, venusienii ne dezbrăcaseră de haine, pe care le puseseră în mașină, fiindcă am fi suferit prea mult de căldură.

Ne supăra însă multa curiozitate cu care domnii locuitori ne priveau, nedînd măcar nici un sunet prin care am fi putut judeca limbagiul lor.

Am scos afară din mașină tot ce ne trebuia pentru observațiunile noastre astronomice. Nu puteam rezista la tentațiunea de a ne vedea imediat planeta îndepărtată ai cărei fii eram.

Îmi montai repede una din lunete și o îndreptai deci spre planeta Pămînt.

Era întors spre noi tocmai continentul vechi. Africa se distingea perfect, singură partea de sus, unde Mediterana o desparte de Europa, era estompată și conturul pe alocurea era vag. În Europa se distingeau numai părțile meridionale, ca Spania, Italia și întrucîtva Peninsula Balcanică, restul era de asemenea de un alb-cenușiu. Asemenea, se vedea o mare parte din Asia occidentală, Siberia era însă cu totul nedeslușită.

Am dat rîndul lui Saitni, să privească și el acel spectacol splendid, pe cînd venusienii ne priveau din ce în ce mai curioși, deși cu multă umilință.

Începuse să ne fie cam frig. Demontarăm luneta, am strîns cu grijă toate părțile și, puind-o la locul ce ocupase, ne luarăm hainele.

Fără ca să știm și chiar fără să mai avem vreme de a ne împotrivi, ne-am trezit așezați fiecare pe spatele unui venusian și, cu întreg cortegiul de venusieni ce se afla, am pornit.

Cu aripile lor cele mari și albe loveau aerul, spintecînd spațiul cu repeziciune.

Luminile ce purtau ne luminau perfect calea și puteam chiar distinge solul deasupra căruia zburam. Și erau nenumăratele cîrduri, ca al nostru, de oameni-păsări, cari purtau asemenea lumini de toate culorile. Părea că locuitorii acelei planete își dăduseră cu toți înțilnirea în acea seară în locurile unde ne aflam.

Tot atunci am putut remarca o mulțime de păsări mici, aproape asemănătoare cu cele de pe Pământ, care umpleau aerul cu strigătele lor ascuțite.

Sala ce părăsisem era cioplită chiar în stîncă. Nu-i înțelegeam bine scopul pentru care era făcută, căci venusienii ne lăsaseră numai pe noi în ea: dacă ar fi fost un loc de adăpost pentru ei, de ce nu au stat cu noi?

Dar aceste detalii, așa de neînsemnate, nu erau nimic pe lângă problemele ce ni se iveau la fiecare pas înaintea noastră și pe care tocmai tîrziu le-am putut în adevăr înțelege.

Înaintea noastră la orizon se înălțau coame de munți: într-acolo era desigur un continent întins, nu un arhipelag, după cum văzusem de la venirea noastră pe planetă.

Dar nu într-acolo ne îndreptarăm noi, căci, după ce ocolirăm un înalt deal, ne îndreptarăm înspre miază-zi.

Zborul conducătorilor noștri era neînchipuit de lin, aripile lor tăiau cu putere aerul și un singur avînt le ajungea să străbată cîteva zeci de metri. Nici o sforțare, nici o muncă, aripele se desfășurau automatic, făceau un semicerc lung, apoi veneau la loc, pentru a se deschide iarăși.

De noi nici nu păreau încurcați, bravii oameni, cu toate că corpul lor era așa de curios construit și așa de fragil în aparență, încît ai fi crezut că se va frînge în orice moment sub greutatea corpului tău.

Zburam mereu... zburam neconținut... dar ce însemna oare iuțeala cu care oamenii-păsări ne conduceau, comparînd-o cu aceea cu care venisem de la Pământ?!

V VENUSIENII

Oriunde ne aruncam privirile vedeam numai mii de acele lumini fosforescente, de care purtau și conducătorii noștri.

Înaintea noastră departe, mult departe, se zărea un întreg popor de lumini, și aripi albe reflectau în spațiu lumina cea curioasă.

— Desigur e o petrecere, la care suntem invitați, îmi zise în grabă Saitni, care tocmai trecu înaintea mea din cauza unei lovituri de aripi mai puternice a conducătorului său.

Înaintea noastră se desfășura un tablou curios și splendid.

Locul unde se aflau acele mii de lumini era o insulă, însă o insulă mai mare decât toate cele pe care le văzusem mai înainte; în partea spre care înaintam noi se aflau niște coline așezate în formă de terase; pe vârful ultimei terase se afla o sală identică cu aceea în care ne deșteptasem.

Necazul meu era însă mare că încă nu dădusem peste clădiri care să-mi dovedească că Venus e locuită de o omenire civilizată. Oare numai acele soiuri de ființe care ne conduceau erau locuitorii planetei? Atunci civilizația venusiană e spre decădere sau abia la începutul ei!

Pe când făceam diferite reflexiuni asupra locuitorilor din Venus, conducătorii noștri ne depuseră cu o grație extremă pe una din terasele colinei și apoi se retraseră foarte respectuos deoparte.

Terasa pe care descinsesem putea să aibă vreo 50 de metri lungime și vreo 20 de metri lățime; deasupra era o altă terasă, mai mică.

Spre adinca noastră mirare, ne aflăm în fața a sute de ființe care se deosibeau prea puțin de noi.

Ființele ce noi luasem drept venusieni ce erau deci?

Adevărații venusieni ne semănau întocmai, numai pielea le era prea roșiatică, și în general toți aveau ochii extrem de mici. Nasul lor era, fără deosebire, acvilin și adus.

Ce raport era, deci, între aceste două omeniri deosibite?

În locul aripelor ce purtau ceilalți, aceștia aveau mâini, ca și noi, dar foarte subțiri și noduroase. Picioarele le erau, de asemenea, extrem de subțiri: se apropiu foarte mult de acelea ale primilor locuitori ce văzuserăm.

Unul din ei se apropie ușor de mine și, luându-mă de mină, îmi arată spre cer. În ochii acestuia, ca și în ai celorlalți cari îl înconjurau, se citea inteligența. Erau urși cu toții, dar erau foarte simpatici. Când îmi arătă cerul cu mîna, înțelesei numaidecît ceea ce voia să știe și, cu voce tare, ca și cum ar fi putut înțelege ceea ce-i spuneam, îndreptai mîna spre planeta Pămînt ce se înălțase mult pe cerul venusian, și zisei:

— Venim de pe acea planetă.

Acel care mă întrebuse cu un gest așa de elocvent, cum și ceilalți toți cari îl înconjurau, părău foarte mirați și priveau spre mine cu neîncredere.

— *Lan*... spuse tare interpelatorul meu, arătînd verzuia stea.

— *Lan*... repetară ei toți.

În același moment, el se aplecă și luă dintr-o ladă o pînză pe care se afla o hartă. Mi-o arătă surîzînd ușor.

— *Lan*... mai zise el, arătînd cînd planeta Pămînt, cînd harta ce avea în mîna.

Mă uitai cu atențiune pe hartă...: era continentul vechi întreg; apoi, desfășurînd harta mai mult, continentul nou.

Aceste hărți însă erau atât de bine desemnate, și cu atita precizie, încît nu ne-am putut reține, nici cu nici Saitni, o exclamațiune de mirare. Va să zică, venusienii au ajuns la un grad înalt al științei cosmosului. Îmi închipuii numaidecît că lunetele cu care s-au făcut observațiunile necesare la formarea hărților trebuie să fie formidabile și așteptam cu nerăbdare să văd un observator astronomic.

Căutai pe hartă locul de unde plecasem de pe Pămînt, loc situat la vreo 10 kilometri depărtare de Paris, un vechi oraș european: unde a înflorit civilizația europeană odinioară, azi valurile mării lovesc cadentat ruinele trecutului. Arătai cu degetul locul de unde plecasem și interlocutorul meu — dacă aş putea zice așa, deoarece nu ne înțelegeam decît prin gesturi — mă bătu ușor pe umăr, ca semn că a înțeles.

Pricepui întrucîtva rolul celeilalte rase, aceea pe care o văzusem întii, după modul respectuos în care se purta față de cei din urmă. Oamenii-păsări stăteau la oarecare distanță, cu ciocul-nas aplecat cu umilire. Aveau oare vreo inteligență acele ființe?

La un moment dat, un individ-pasăre aduse o cutie lungă pe care o depuse cu umilință la picioarele noastre. Ceea ce era mai ciudat pentru noi era modul cum aripele înlocuiau perfect mîinile, ba încă aveau în ele mai multă putere decît avem noi în brațe. Cel cu care ne înțelesesem se aplecă spre cutie, o deschise și scoase din ea un fel de sticlă curioasă. Tăiată într-un mod geometric cu totul ciudat, acea sticlă nu părea a fi bună de altceva decît de a admira măiestria cu care era lucrată.

Venusianul mi-o dete în mîină și-mi făcu semn să mă uit spre Pămînt.

După o prealabilă cercetare, în care avusei timp să admir milioane de sori noi ce apăreau prin puterea sticlei, găsi Pămîntul.

Mă așteptam să-l văd mărit intrucîtva, dar nu credeam să-l pot vedea așa de mare. E știut că nici în lunetele noastre astronomice nu poți vedea un astru în întregimea lui și, cu cît ocularul va avea o mai mare putere, cu atît vei vedea un spațiu mai mic, însă porțiunea văzută fiind foarte detaliată. Judecînd după lunetele noastre pămîntești, sticla ce aveam în mîna mării sau apropiată un obiect de două mii de ori. Pe cînd noi, cu toată perfecțiunea la care am ajuns, nu am putut înlătura atîtea mașinării pentru montarea unei lunete, locuitorii din Venus privesc foarte comod Cosmosul printr-o singură sticlă.

Continentele Pămîntului prezentau o configurație foarte bine deslușită și aveau o culoare verzuie, pe cînd mările și oceanele apăreau sumbre.

Era, în adevăr, ceva îngrozitor pentru inteligența noastră: cum se putea ca o asemenea sticlă să aibă atîta putere?

Prietenul meu încercă și el de asemenea o altă sticlă și rămase extaziat ca și mine. Într-un moment de entuziasm, dădu cu palma peste pîntecele venusienilor, exclamînd:

— Sunteți oameni ori draci?

Ce e drept, Saitni era cel mai certat cu regulele bunei-cuviințe din Academia noastră. Era de o natură veselă și adeseori veselia aceasta îi atrăgea observațiile colegilor cari îl blamau, spunîndu-i că, pentru un om de știință, nu e destul de serios.

Venusianul meu rămăsese cam mirat de gestul lui Saitni, dar mai mult va fi gîndit că e un gest de admirație extremă a acestuia.

Timpul trecea însă iute pe cînd contempnam în extaz astrele cerului, înarmați cu un așa ochi puternic. Stelele începeau să pălească, la orizon cerul se albise și apăruse spre răsărit un luceafăr roșiatic. Era aproape să nu-l recunosc: Luceafărul scînteitor de lumină nu

era altul decât planeta Mercur, care de pe Pământ abia se zărește cîteodată, de cele mai multe ori fiind confundat cu razele Soarelui. Deși cel mai mic din toate planetele care se învîrtesc în jurul astrului-rege, Mercur văzut de pe Venus e admirabil.

Pe cînd contemplem răsărirea acestei planete, o mulțime de oameni-păsări zburau din toate părțile către insula pe care ne aflam: veneau cu zborul fulgerului mii și mii. Luminile ce purtau cu ei, pâlite și ele de auroră, se asemănau cu stelele ce mureau încet pe cer.

La un semn al celui cu care vorbisem, miile de oameni-păsări se aplecară spre pământ, păstrînd această pozițiune pînă cînd venusianul nostru isprăvi o rugăciune, în care desigur invoca o divinitate cerească, căci arăta mereu spre cer și mai cu seamă spre răsăritul care începuse să se înroșească.

La lumina vagă a aurorei, venusienii îmi părăură și mai urîți.

La niște vorbe ale venusianului, oamenii-păsări, ca un stol speriat de porumbie, se împrăștiară în diferite puncte ale planetei.

Rămăsesem pe terasă numai eu, Saitni și venusianul nostru, însoțit de alți doi. Mai departe, foarte umiliți, stăteau asemenea vreo zece oameni-păsări.

Venusianul făcu un semn oamenilor-păsări cari așteptau deoparte în cea mai mare umilință, și iată-ne așezați cîteșicinci pe spatele a cinci oameni-păsări cari își deschiseră aripele lor mari și își luară zborul.

De astă dată însă iuțeala cu care zburau era foarte marc, din cauza temerii de a nu apuca soarele deasupra orizontului. Iuțeala cu care zburam era aproape să mă facă să leșin.

Zburam aproape de suprafața mării, care era foarte liniștită. Cîteodată conducătorii noștri atingeau cu virful lungilor lor aripi albe apa mării, după cum fac rîndunicile noastre voioase.

Soarele începuse să răsară, un soare enorm, care părea că îmbrățișează cu masa lui întreaga parte a răsăritului.

Se poate închipui ce efect trebuie să producă asupra cuiva un răsărit de Soare pe Venus, știind că Soarele e de două ori și ceva mai mare văzut de pe acea planetă. Ca să-mi esplic și mai bine de ce Soarele e așa formidabil la orizon, îmi adusei aminte că, deși atmosfera lui Venus e compusă din același gaz ca și a noastră, are însă o densitate de două ori mai mare și cuprinde mai mulți vapori de apă.

Stîncele ce întrezărisem în prima noastră călătorie spre nord, le aveam acum dinaintea ochilor. Era un întreg oraș de săli ca acelea de unde ne deșteptasem, toate practicate în stîncile care predominau asupra celorlalte.

Cum am ajuns pe lîngă ele, am intrat într-una din acele săli.

Era una din cele mai spațioase — puteau încăpea mii de oameni în ea — și domnea o răcoare continuă care se datorea mai ales izvoarelor ce șipoteau pe ici și colo din stîncă, izvoare care adunîndu-se la un loc mergeau să se verse afară în mare printr-un canal.

În fundul sălii era ridicată un fel de estradă, tot de piatră; de jur împrejurul ei erau niște firide practicate în zid, în care se aflau lungi suluri de pînză.

Erau deja mulți venusieni adunați acolo. În curiozitatea mea, aș fi dorit să văd și o venusiană, ca să pot stabili o comparație între cele două sexe. Erau atîția cari discutau cu oarecare aprindere, uitîndu-se mereu cu micii lor ochi spre noi, dar nu puteam zice: „Iată o venusiană!“ Îmi închipuiam totuși că, ajunși la o cultură mai îndepărtată ca a noastră, femeia va urma să ia parte și ea la discuțiile științifice asupra Cosmosului.

Așezați pe niște trepte lungi care conduceau la estradă, și eu și Saitni așteptam cu nerăbdare ce se va mai întâmpla și ce vom mai afla nou. După câteva minute simții însă că, așa cum stam, eram nu se poate mai bine și că de aș dormi aș fi și mai bine; când întorsei capul spre Saitni, acesta deja adormise, cu toată nerăbdarea lui. Încetul cu încetul, mi se închiseră ochii și mie: legiuni de gânduri, de priveliști curioase, de ființe enigmatice trecură pe dinaintea mea și nu mult după aceea adormii.

Când m-am deșteptat, sala era plină de venusieni. Cel pe care-l cunoșteam mai bine sta pe estradă, de unde vorbea cu animație, arătând niște hărți celorlalți.

Saitni era deja deșteptat, dar nu voise să-mi turbure somnul. De la el am aflat că, de vreo jumătate de oră, venusianul vorbea de noi și de planeta noastră.

Cuvântarea lui era plăcută, vorbele sonore. Oh! cât aș fi dat să înțeleg atunci ceea ce vorbea!

Ascultam cu atenție și mi se părea chiar că înțeleg, când ochii lui inteligenți se opreau asupra noastră sau asupra hărților care reprezentau configurația continentelor noastre.

— Trebuie să fie foarte interesant, îmi șopti Saitni.

Dar eu eram așa de distrat încît uitai de a mai da un răspuns, chiar neînsemnat, acestei observațiuni.

În sfârșit, conferința se isprăvi, venusienii se retraseră, după ce mai întâi se uitară scrutător la noi. Rămaserăm iarăși numai cei cinci cari veniserăm întâi în sală.

Conferențiarul, după ce cu ajutorul celorlalți doi puse în regulă la loc hărțile de care se servise, veni la noi. Înțeleserăm numaidecît ce voiau: să învățăm limba venusiană.

Ziua aceea o consacrarăm primelor noțiuni, care bineînțeles fură luate din domeniul astronomiei. El ne arăta pe rînd planetele și constelațiunile, spunîndu-ne

numele lor, pe care le puteam repeta cu multă înlesnire.

Ne miram însă de un lucru: cînd dorm aceste ființe, cînd mănîncă ele? Dacă nu cu alimente grosolane, cum făceau strămoșii noștri chinezii, japonezii, francezii, germanii, de ce nu se nutresc cel puțin cu pastile, ca noi? Dar toate acestea mi le-am explicat mai tîrziu.

Peste cîteva săptămîni eram foarte înaintați în limba lor, care era foarte simplă și dovedea o lungă întrebuintare a ei; pe lîngă acestea, limba lor era universală, căci toți venusienii vorbeau aceeași limbă. Limba noastră, care e așa de curată și ușoară față cu aceea care se vorbea acum cîteva mii de ani pe planeta Pămînt, e pe o treaptă mai inferioară față cu aceea care se vorbește pe Venus. Cînd am putut înțelege întrucîtva această limbă, cînd am putut să-mi dau socoteala prin experiență de toate lucrurile și faptele ce mi se păreau așa de curioase, am regretat atunci că nu pot și pămîntenii să ajungă la o asemenea treaptă de civilizație.

Cele ce voi schița aci vor fi numai trăsături generale asupra modului lor de viață, stării lor sociale, științei, religiunii lor — dacă s-ar putea zice că au una. Vor părea curioase cele ce urmează, fiindcă, chiar la starea de cultură la care am ajuns astăzi, pămîntenii tot nu au putut desrădăcina cu totul din sufletul lor vechile credințe. Dacă s-ar fi încercat cineva să apere asemenea fel de viață cum e acel al venusienilor și dacă acel cineva ar fi trăit acum cîteva mii de ani, ar fi riscat să fie supus batjocorei și tratat de nebun. Acum, cei 23 de savanți ce avem ar ridica doar din umeri; de restul pămîntenilor nu vorbim, aceștia vor mai aștepta mult pînă să ne devie egali în știință.

Ca și Pămîntul, Venus nu e decît un copil al Soarelui: prin învîrtire, acesta din urmă a desfăcut de la ecuatorul său un imens inel, care a avut un punct de

condensare și o orbită deja formată. Împrejurul aceluși punct s-a grămădit, prin învîrtirea lui împrejurul Soarelui, toată materia risipită ce forma inelul. Cînd materia a fost toată adunată la un loc, ea a continuat să se învîrtească ca un glob gazos împrejurul astrului-rege, învîrtindu-se în același timp și împrejurul său. Noua planetă în stare de nebulozitate a încercat, prin învîrtire, să rupă din ecuator un inel identic cu acela care o formase, dar n-a izbutit. Puterea sa nu a fost destul de mare și nu a putut forma nici un satelit, deci a rămas să-și facă drumul ei fără nici un însoțitor pe lângă ea.

Încetul cu încetul materia gazoasă s-a răcit, din cauza temperaturii prea reci care o înconjură, și a început să se lichefieze. Densa atmosferă ce posedă acum începu să se formeze, bineînțeles amestecată la început cu diferite gaze streine de care acum e curățată. Uscatul a început să apară în formă de mici insule.

Transformațiunile acestea se făceau cu ajutorul a zeci de mii și sute de mii de ani, ca și la noi.

Insulele au devenit din ce în ce mai mari, s-au legat unele cu altele și apoi au ajuns să formeze continentele, a căror configurație nu a rămas tot așa cum era la începutul formării lor.

Ploi diluviene cădeau pe continentele de curînd formate, căci evaporarea se făcea pe o scară foarte înținsă, din cauza Soarelui care era mult mai mare și din cauza apei care era mult mai multă.

Apărură primele ființe. Bineînțeles, cele mai rudimentare posibile; apoi, prin o transformațiune înceată și succesivă, a ajuns să se creeze omenirea planetei.

Pe Venus omenirea nu s-a dezvoltat ca și la noi. Omenirea de pe Venus s-a bifurcat de la începutul ei: o parte era formată din oamenii-păsări pe cari îi văzusem la descinderea noastră pe planetă, iar o altă parte, cea mai inteligentă, din aceia cu cari ne puteam

înțelege. La început, însă, cea din urmă rasă nu era cu mult superioară celei dintii și a trebuit o dezvoltare gradată a inteligenței ei pentru a putea fi proclamată regina planetei pe care ne aflăm. Pe cînd prima specie se reproducea întocmai ca la noi, cea de a doua a avut menirea să se poată reproduce pe o altă cale.

De aceea la venusieni nu există deosebire de sex.

Dragostea pentru femeie e, dar, necunoscută lor.

Aceasta e una din cauzele care ne explică repede la urcare pe o treaptă înaintată a civilizațiunii: grijele ce dragostea aduce cu ea, preocupățiunile neînsemnate ce ea dă încă pămîntenilor, le sunt cu totul neînțelese, deoarece ele nu există. Sentimentul nu poate împiedica pe cei inteligenți, știința a putut să se dezvolte în liniște pe Venus. Mai sunt, nu e vorbă, și alte cauze principale, dar aceasta e una din ele.

Venusienii își produc fiecare copiii prin liberă voință: cînd au ajuns la maturitate — pe care ei o scot de 40 de ani, anul lor fiind însă pe jumătate cît al nostru — își injectează în piept o substanță protoplasmică pe cari după o lună o scot afară cu multă îngrijire și o depun într-un fel de urnă pe care o închid, nelăsînd decît o mică deschizătură pe unde să poată respira viitorul copil. Aici s-ar putea pune întrebarea: în sînul unei mame de pe Pămînt un fetus are cu ce se hrăni pentru ca să se poată dezvolta; dar într-o urnă de unde va putea lua el materiile trebuincioase formării lui?

Răspunsul, iată-l:

Venusienii nu se nutresc niciodată. În fiecare lună se injectează cu o substanță și le e destul pentru o lună. Ce e drept, aerul ajută foarte mult la aceasta, căci conține materii care, introducîndu-se în plămîni, nu numai curătesc sîngele, dar îl și nutresc. O probă evidentă de aceasta e că noi, chiar de cînd suntem aci, nu mai avem nevoie nici de jumătatea pastilelor ce

mîncam altădată. Unui foetus însă nu-i trebuiește nici injecțiuni, abia după scoaterea din urnă are nevoie de acestea.

Venusienii nu au fost niciodată deosebiți prin religiune, rasă sau obiceiuri — vorbesc de venusienii cei inteligenți, nu de oamenii-păsări — deci nu au putut cunoaște războiul. Nici nu am putut să esplic vreodată vreunui venusian înțelesul războiului, deoarece limba lor nu conține asemenea cuvinte.

Și aceasta e a doua cauză a dezvoltării lor.

Fiecare e stăpîn pe persoana sa, fiecare face ceea ce voiește. Legi nu există.

. Această omenire a înțeles adevărul scop al vieții.

Aruncați pe un glob din spațiul nemărginit, la ce bun ar fi fost a se dezbrina, a-și alege fiecare trib un stăpîn a cărui progenitură incapabilă sau capabilă să aibă drepturi asupra tuturor celorlalți?

Numărul venusienilor nu e atît de mare ca al pămîntenilor, și aceasta grație nereproducțiunii. După cum am fost asigurat, totalitatea locuitorilor nu trece nici peste un milion; nu punem însă la socoteală pe oamenii-păsări, al căror număr trece peste două milioane.

Literatura, artele, invențiile noastre pămîntești pentru a ne face viața mai plăcută în mijlocul atîtor agitațiuni în care ne aflăm mai nainte, nu există pe Venus. Căci dragostea și războiul lipsind, lipsesc și cele două elemente puternice ale poeziei.

Neîmpiedicați deci de nimic, venusienii s-au îndeletnicit cu cunoașterea Cosmosului. Rezultatele științei lor nu se transmit prin ajutorul cărților, pe care ei nici nu le cunosc; ci prin viul grai și prin o îndelungată practică.

Ei nu au tras din științe alte foloase decît acelea care le-au fost trebuincioase pentru reproducțiunea speciei. Încolo — știința a fost și este pur speculativă. De

aceea venusienii nici nu au avut nici vor avea industrie, comerț etc.

Specia cealaltă, posedînd o inteligență inferioară, ascultă orbește de cea superioară ei. Oamenii-păsări sunt niște simpli servitori ai acelor dintii; nu sunt asupriți, nici maltratați. Pentru ei, venusienii au creat o religie: aceea a astrelor la care se închinău, oficiul divin fiind făcut de rasa superioară. Ei servesc mai ales ca mijloace de locomoțiune pentru venusieni, grație aripilor puternice cu care sunt înzestrați. Locuințele lor sunt aproape la fel cu ale venusienilor. Oamenii-păsări, în virtutea modului lor de reproducțiune, au familii, soție și copii.

Venusienii de amîndouă speciile nu cunosc boala: medicina nu are deci nici un drept de a exista. Și, deși cunoșteau cerul cu toate astrele lui, nu-și știau mai deloc persoana lor fizică: niciodată venusienii nu disecau corpuri, fie chiar al unui om-pasăre.

Umblau goi, din cauza prea marii călduri ce domnește pe planetă.

Părțile locuite mai ales de ei sunt cele de pe marginea ecuatorului, unde căldura prea mare e temperată de apropierea mării și de ploile diluviene ce cad adesea. Spre poli, nu cunosc decît unele triburi ale rasei inferioare, dar nici acestea nu au un loc stabil, deoarece temperatura ajunge uneori spre pol tot așa de ridicată ca și la ecuator. Trecerea de la o căldură extremă la un frig prea mare e foarte bruscă în acele părți.

Ziua, din cauza căldurii înăbușitoare, venusienii stau de preferință în vaste săli, ca în aceea unde noi suntem găzduiți, săli care se află răsprinđite mai în toate părțile planetei.

Noaptea sunt însă în plină activitate, afară numai dacă nu plouă cu torente, cum uneori se întimplă. Ei zboară pe întinsele mări conduși de oamenii-păsări și

studiază frumoasele astre ce strălucesc așa de viu pe cerul venusian.

Cînd dorm deci? Nu dorm niciodată așa cum dormim noi.

Ei nu simt trebuință de repauz, căci cele mai multe organe care simt nevoie de liniște la un pămîntean lipsesc cu totul venusienilor. Singurul lor repauz e acela de a sta la un loc pentru cîteva minute, necugetînd la nimic.

Nouă ni se pare cu totul ciudată o asemenea viață, și chiar chimerică. Să nu iubești, să nu mănînci, să nu dormi! . . . Dar acestea sunt aproape singurele elemente care fac fericirea unui pămîntean și care, toate la un loc, formează viața pentru el.

Religiunea lor? Nu aveau nici una.

Credeau într-o transformare continuă a formelor naturei, cauzată de niște puteri neinteligente însă imuabile și veșnice, credeau în spațiul infinit populat de planete, unele locuite altele nu. În nemurirea suflului nu au crezut niciodată și iarăși nu i-am putut face să înțeleagă bine cum oamenii și-au făcut asemenea ipoteze.

Morala lor? Nu aveau nici un codice de morală. Nu erau nici maxime și sfaturi care să circule din gură în gură asupra acestui subiect. Nu se vătămau însă niciodată unul pe altul, averea nu puteau să-și răpească deoarece nu aveau nici unul nimic, demnități nu existau pentru a se naște ambiția și gelozia. Femeile neexistînd, nu exista nici un sentiment de iubire, dar nici de ură și gelozie.

În schimb, toți erau binevoitori unii cu alții, se inițiau mutual în secretele ce ei smulgeau naturei și apoi, liniștiți și senini, așteptau ceasul din urmă al vieții.

Oh! astfel de viață fără emoțiuni ar dispăcea chiar în secolul de față pămîntenilor. Pentru mine unul însă

o asemenea viață este idealul la care trebuie să ajungă omenirea unei planete.

Săitni, cu firea lui înclinată spre sentimentalism, nu prea vedea însă cu ochi buni acest mod de a trăi.

VI

O SERBARE VENUSIANĂ

Au trecut poate mai multe luni de cînd suntem oaspeții strălucitorului Luceafăr.

Luceafăr! Nici nu-mi vine să cred că acest glob cu mări întinse, cu munți înalți, acest sol ce acum îl calc cu piciorul reflectă în spațiu o lumină așa de strălucitoare. Privind însă îndepărtatul Pămînt, care acum lucește așa de vizibil pe cerul lui Venus, mi-a-duc aminte că se află și el în aceleași condițiuni, că acum cîteva luni eram unul din locuitorii lui.

Ciudată și splendidă e organizațiunea Cosmosului!

Încetul cu încetul, am început a înțelege limba venusiană, limbă așa de melodioasă și așa de ușoară! Puteam chiar exprima unele gânduri, și mai ales în cestiuni de domeniul astronomiei.

Venusianul cu care am vorbit întii și care se bucură de mult respect printre ceilalți, ca fiind unul dintre cei mai învățați, poartă armoniosul nume de Silansis.

Mai deunăzi, Silansis ne-a anunțat că va fi în curînd o sărbătoare a oamenilor-păsări și, cum venusienii superiori sunt quasi-preoții cultului lor, vor prezida serbările din acea zi sau, mai bine zis, din acea noapte, deoarece în timpul zilei e imposibilă orice activitate, afară de zilele cînd tot cerul e acoperit de nori, dar în acele zile plouă de obicei torențial.

Am fost și noi invitați la aceste serbări. Eram foarte curioși să vedem modul de petrecere al venusienilor-păsări, căci venusienii superiori nu abuzau niciodată de petreceri.

În ziua hotărîtă, îndată ce imensul Soare dispăru după orizont, pornirăm cu ajutorul oamenilor-păsări spre direcțiunea unde găsisem pe venusieni la venirea noastră. Drumul nu fu lung, dar nu am avut ocazia să admirăm toate peisajele ce treceau pe dinaintea noastră, căci bieții oameni-păsări ce ne conduceau do-reau să ajungă cît mai repede la locul serbării.

Mii și mii de oameni-păsări zburau din toate părțile spre locul unde ne îndreptam noi. Veniseră poate și de la antipozii planetei.

Pe locul unde se strînseseră cu toții nu încăpea nici sfertul mulțimii adunate. Toate treptele mării estrade erau pline, de aceea estrada era înconjurată pînă la o mare depărtare. Zeci de mii de lumini luceau fantastic și făceau să dispară întunericul nopții. Cîte un om-pasăre, mai curios, se avînta în mijlocul mulțimii, plana deasupra maselor, apoi se lăsa ușor spre sol.

Un venusian superior luă cuvîntul. Deși cunoșteam mai toate cuvintele venusiene, care de altminteri sunt foarte puține, observai cu mirare că nu înțeleg mai nimic din ceca ce vorbea venusianul. Întrebuința numai niște monosilabe guturale, pe care le remarcasem la oamenii-păsări. Silansîs întări ipoteza mea: în ade-văr, limba ce vorbea venusianul era a venusienilor-păsări. În același timp, îmi mai spuse că e foarte greu pentru un venusian superior a învăța această limbă așa de aspră.

La un semn al vorbitorului, mii de oameni-păsări se desprinseseră din gloată și, în filfiiit de aripi, se aruncară în spațiu. În cîteva minute, se formară sus două tabere distincte. Era un fantastic amestec de diferite lumini. Mii de o parte, mii de alta — fiecare tabără apoi se

aranjă într-o clipită în forma unui imens șirag. Fiecare șirag, apoi, se îndreptă într-un punct opus celuilalt și zbură așa de departe încît fosforescențele lor lumini se confundau cu praful de stele al Căii Laptelui.

După mai multe evoluțiuni, se întoarseră amîndouă taberele îndărăt și, la cîteva sute de metri deasupra estradei, se năpustiră una asupra alteia.

De astă dată, fantasticul își ajunsese punctul lui culminant: toate acele mii de culori amestecate care apăreau sau dispăreau, toate acele aripi albe ce reflectau multicolorele lumini, toate acele strigăte guturale și desperate — făceau ca priveliștea să fie de neînchipuit. Cîte un om-pasăre, obosit sau rănit, se lăsa ușor în jos, pe cînd lumina ce o purta îți făcea impresia unei frumoase stele căzătoare.

Deodată, din haosul de lumini se formară iar două șiraguri, care de astă dată se întretăiau în mai multe părți, dînd naștere la figurile cele mai bizare și mai amuzante.

Venusienii superiori contemplau în seninătate această priveliște, neimpresionați, ba poate chiar plictisiți. În schimb, oamenii-păsări cari rămăseseră jos contemplau cu aviditate scenele aeriene și păreau gata a se arunca și ei în aer. Dar erau aranjați după triburi și trebuia ca fiecare trib să-și aștepte rîndul.

Cele două tabere inamice se despărțiră din nou și apoi se risipiră ca un stol de păsări speriate, mărind numărul stelelor de pe cer.

Îmi obosiseră ochii privind aceste scene.

Jocurile acestea îmi aminteau războaiele pămîntești, așa cum ele sunt descrise în vechile noastre anale.

Silansis, observînd că începusem a fi obosiți de aceste curioase priveliști, chemă pe oamenii-păsări cari ne aduseseră și cari, cu părere de rău, trebuiau să ne reconducă.

Tot cerul era plin de stele. Pământul trona limpede și verde spre apus, lucirea lui contrastînd mult cu ebul cerului venusian. Ici și colo — cîte o stea căzătoare care lăsa în urma ei o imensă dungă luminoasă.

Cercai să esplic lui Silansis că urma luminoasă a stelei căzătoare se datora persistenței pe retină, dar Silansis îmi răspunse:

— Esplicarea ta nu o înțeleg, noi însă esplicăm urma luminoasă a stelei astfel: Steaua arzînd, desface din masa ei mici bucăți incandescente care, rămase în urmă, continuă să ardă cîtva timp.

Esplicarea lui Silansis îmi păru ingenioasă... mie nu-mi venise în minte niciodată acest lucru, totuși așa de simplu.

În noaptea aceea făcurăm mai multe observațiuni astronomice și, vorbind de Pământ care tocmai apusese, arătai lui Silansis pe harta ce poseda locul unde se afla pe Pământ un vulcan numit Vesuviul. Îi dădui chiar amănunte asupra activității acestui vulcan în timpurile vechi. Silansis luă cuvîntul:

— Vulcanii voștri pămîntești nu-i pot cunoaște, eu însă îți voi arăta în curînd un vulcan venusian numit Klani și care din cînd în cînd mai stă cu noi de vorbă! Erupțiunile lui, ce e drept, sunt foarte rare, dar sunt formidabile. Îl vom putea vizita fără pericol, deoarece acum se odihnește. Acum e tîrziu, în curînd va răsări soarele, miînc seară însă îl vom putea vizita.

Restul nopții îl petrecurăm în liniște, răsfoind paginile colosale ale haosului.

Saitni rămăsese foarte impresionat de dansurile aeriene ale oamenilor-păsări și-mi povesti de cunoștința ce făcuse acolo cu o venusiană-pasăre. Bietul Saitni, a rămas tot terrian!

VII

VULCANUL KLANI

În fundul vulcanului Gina

Pe la miezul zilei, tocmai adormisem, cînd am fost deșteptat de o zguduitură puternică.

Saitni, care era deja în picioare, se repezi spre mine, văzîndu-mă așa speriat, dar abia făcu un pas și o nouă zguduitură îl doborî la pămînt. Din fericire, după cum am putut constata mai tîrziu, s-a ales numai cu cîteva vînătăi.

Silansis, care se afla cu noi, veni spre mine rîzînd:

— Nu e nimic, Klani vorbește.

— În orice caz, prea vorbește puternic, doar nu suntem surzi, răspunse Saitni, frecîndu-și părțile atinse.

Îmi adusei aminte de vizita ce proiectasem să-i facem și zisei:

— Dar vizita noastră?

— O aminăm. Vom asista desigur la un spectacol interesant.

Nu mai urmă nici o zguduitură.

Afară cerul era cu totul înnorat și niște nori negri veneau cu repeziciune dinspre sud, gata să se transforme în ploaie.

Silansis mai zise:

— Putem profita de timpul cît le trebuie norilor să ajungă aci, ca să privim pe bătrînul Klani.

Ieșirăm cîteșitrei afară din sală. În partea de nord, știam mai dinainte că se afla un lanț de munți cari prezentau caracterele munților vulcanici. Silansis îmi arată unul din vulcanii aceluși șir de munți, care azvîrlea în sus o lungă coloană de fum cenușiu: Klani. Catena de munți din care Klani făcea parte nu avea nici un munte care să întrecă înălțimea de 1000 de

metri, iar Klani nu avea nici 600 de metri în înălțime.

— Desigur că peste două sau trei zile va face erupțiune, zise Silansis.

În adevăr, după ce Klani se mai scutură din amorteala în care zăcuse atîta timp, a treia zi de la data primului cutremur făcu erupție. Cum ferestrele sălii dădeau spre nord, am putut urmări perfect toate fazele erupțiunii.

Fumul care ieșea mereu prin crater se făcu din ce în ce mai gros și mai negru, formînd o imensă coloană neagră care părea că nu mai are sfîrșit. Virful coloanei însă devenind mai greu, se turti, luă o formă eliptică, totul repauzîndu-se pe lungul trunchi care se pierdea în fundul craterului. Întreaga coloană își schimbă întunecata-i culoare într-un roșu viu. Numeroase fulgere străbătură de la un capăt la celălalt imensa coloană. În acest timp, Klani clocotea cu furie și chiar locul unde ne aflam se clătina cu noi.

Klani începu să arunce în aer pietre aprinse care cădeau în depărtări, asemănătoare focurilor de artificii. O parte din crater zbură în aer ca o pană, însoțită de un prelung și formidabil tunet.

Un rîu, aproape un fluviu izbucni din coasta vulcanului îndîrjit și, în același timp, Klani aruncă peste bordul craterului o mare de lavă aprinsă care curgea cu repeziciune spre poalele lui, pierzîndu-se apoi în marea înfuriată ce lovea coastele lanțului de munți. Lava se încolăcea prin încrețiturile scoborîrii ca un imens șarpe de foc, bubuiturile continuau cu același răsnet, pe cînd enorme pietre aprinse luminau tot cerul.

Erupțiunea a continuat cîteva ore și nici unul din cei cari priveam nu ne înduram să ne părăsim locul. Silansis rupse tăcerea:

— Cum vedeți, trebuie să așteptăm mai mult timp:

bătrînul Klani e în stare să mai repete această frumoasă reprezentațiune.

Saitni era amețit de ceea ce văzuse; după el, acele momente trebuiau să se asemene cu sfîrșitul lumii.

— Nu lipsea nimic, zicea Saitni: apă, foc, fulgere, trăznete, cutremure... Și cînd te gîndești că unchiașul, după cum îi zice Silansis, ne poftea cu... cu gura deschisă... șarlatan bătrîn! Îi miroșise a carne de terrian!

Și Saitni amenința vulcanul cu gestul, pe cînd Klani, semet, cu capul în sus, sfida seninătatea cerului aruncînd valuri de fum sau cite un enorm bloc aprins.

Trecuseră mai bine de două săptămîni. Klani, obosit acum, se repauza iarăși, visînd la gloria lui cea efemeră.

Într-o seară superbă, Silansis, întovărășit de noi doi și cu ajutorul a trei oameni-păsări, ne aflam la poalele lanțului de munți din care făcea parte și Klani.

— Nu cumva o să intrăm prin crater? întrebă Saitni glumind.

— Se prea poate, răspunse Silansis cu mult sînge rece.

Lava nu se întărise încă bine, dar nu mai putea aluneca la vale, era prea viscoasă. Rîurile formate în momentul erupțiunii nu mai existau, însă se distingeau perfect trecerea lîr, aproape de la baza craterului și pînă la poalele lui Klani.

Cum am mai spus, lanțul poseda mai multe cratere; Silansis, care urca înaintea noastră, opri pe omul-pasăre care-l purta, pe marginile unui crater vecin cu Klani.

— Iată planul meu, zise el foarte serios. Vom vizita interiorul acestui vulcan stîns numit Gina, ca să putem observa interiorul lui Klani, deoarece acești doi vulcani comunică între dînșii.

— Nu am spus eu?! strigă Saitni. Frumoasă idee! Asta însemnează să ne omorîm singurii!

Aceasta mi-o spuse în limba terriană, căci nu ar fi voit să contrarieze pe conducătorul nostru.

Silansis însă nu mai așteptase să ne dăm părerea și deja omul-pasăre se cufundase cu el în adîncimea vulcanului. Oamenii-păsări cari ne purtau urmară exemplul confratelui lor și — iată-ne călătorind spre centrul pămîntului sau, mai bine zis, spre centrul lui Venus. La luminile fosforescente ce conducătorii noștri purtau, am putut remarca interiorul vulcanului a cărui scoborîre întreprinsesem.

Era format mai tot din trachit, pe unele locuri vechea lavă rămăsese împietrită, dînd naștere la figuri foarte ciudate. Cîcît ne cufundam mai mult, cu atît distanța dintre marginile craterului se mărea.

Ne găseam poate la jumătatea scoborîrii noastre, cînd auzirăm niște urlete surde, asemenea cu zgomotul ce-l fac talazurile unei mări înfuriate care se izbesc de stînci. Auzeam pe Saitni, care venea după mine, cum murmura, desigur contra excursiei, dar zgomotul ce venea de jos mă făcea să nu înțeleg ceea ce spune.

În sfîrșit, am pus piciorul pe sol. Era o căldură năbușitoare, amețitoare.

La cîți metri ne găseam departe de suprafața pămîntului? Nu-mi puteam da bine socoteala, aproximativ însă la vreo 800—900 de metri, o distanță destul de mare.

Cu cît înaintam, cu atît căldura devenea mai copleșitoare și cu atît zgomotele răsunau mai puternic în strania arhitectură a imperiului plutonian.

Deodată, la o cotitură subită a gangului ce urmam, o lumină vie ne luă ochii: aveam în fața noastră, la o adîncime de vreo 50 de metri, o imensă mare de foc care se agita ca o mare furtunatică. La intervale foarte regulate, mijlocul acestei mări se ridica, se umfla

ca un balon monstruos, apoi crăpa cu zgomot, iar valurile de foc își reluau cursa lor nebună.

Nici o priveliște din lume, nici chiar cursa spăimântătoare ce o făcusem pentru a veni pe Venus, nu mă înfiorase așa de mult ca spectacolul acestei mări de foc. Mă așteptam la fiecare moment să văd acele valuri venind spre mine și înghițindu-mă.

Căldura devenea din ce în ce mai insuportabilă.

Saitni, care era îngrozit ca și mine de acest spectacol înfiorător, articulă câteva cuvinte pe care eu nu le înțelegeam și pe care le înțelegeam însă Silansis, care se afla mai departe de dînsul. La un semn al lui Silansis, cei trei oameni-păsări ne luară pe sus și în curînd am ajuns în fundul vulcanului Gina. Ușor, apoi, am ieșit pe gura vulcanului.

Aer... aer... iată ce ne trebuia! Simțeam că, dacă aș mai fi respirat mult timp acea atmosferă caldă, năbușitoare, plină de diferite emanațiuni gazoase, mi-aș fi dat pe loc sfîrșitul.

Saitni, căpătînd curaj, repeta mereu, agitîndu-se:

— Colosal! Colosal!

Pe cînd ne îndreptam spre locuința noastră, Silansis ne mai dădu amănunte asupra aventurilor lui Klani. Moșneagul avea multe crime la activul său. Într-un rînd, spunea el, niște oameni-păsări au locuit pe coasta lui Klani. Klani dormea de mult, liniștit, pașnic, numai unul din toți acești vulcani era în activitate, și încă și acela inofensiv. Oamenii-păsări cari locuiau acolo erau în număr ca la douăzeci. Locuința lor era o veche sală, părăsită de niște colegi ai noștri cari se ocupaseră cu studiul vulcanilor. Într-o bună zi, în mijlocul liniștei de care eram împresurați, se auziră niște urlete îngrozitoare, apoi imediat o detunătură spăimîntătoare: părea că o mie de trăznete cad asupra pămîntului. Klani izbucnise. Craterul întreg, cu coasta pe care se afla sala oamenilor-păsări, fu aruncat în aer.

Nici unul din cei dinăuntru nu a scăpat. Totul a fost aruncat la o înălțime considerabilă, încît abia după cîteva minute au recăzut bucățile pe sol.

De atunci, mai cu seamă, oamenii-păsări au o mare frică de vulcani.

Focul e pentru ei Dumnezeuul lor.

Stelele au în religiunea lor o influență binefăcătoare, Soarele și focul central sunt demonii lor.

Pe cînd vorbea Silansis, eu întorceam mereu capul spre Klani, care se pierduse ca o imensă fantasmă în întuneric.

Saitni în acea zi avu un vis oribil: Klani se plictisise în același loc și plana în aer, avînd ca bază o imensă mare de foc, gata să se lase chiar în locul unde dormea amicul meu.

Saitni sări în sus speriat, apoi, surizînd, ne povesti visul, privind pe fereastră dacă Klani e tot în aceeași poziție, pe cînd bătrînul revoluționar dormea liniștit, visurile lui transformîndu-se într-o imensă panașe albă care se pierdea în azurul cerului senin.

VIII

CONFERINȚA. SENTIMENTALISMUL LUI SAITNI

În sfîrșit, după oarecare osteneală, am izbutit să mă exprim perfect în limba venusiană și prima mea încercare în publicul venusian a fost ținerea unei conferințe în care am tratat despre Pămînt. Le-am povestit geneza lui, aparițiunea omenirii, formele ei de guvernămînt, le-am explicat distracțiunile ei, științele, artele și tot ce ține de Pămînt.

· Le-am explicat cum războiul, religiunea și iubirea au pus piedici civilizațiunii și cum am căutat să ne scăpăm de toate aceste copilării.

Am vorbit despre Pământ așa cum cred că e logic, dar a fost interesantă discuția ce am avut-o în urmă cu Saitni, care are alte vederi. La sfârșitul ședinței, după ce am mai discutat cu câțiva venusieni asupra Pământului, Saitni mă luă deoparte și-mi zise:

— Ascultă, Asales, modul cum ai zugrăvit venusienilor Pământul și omenirea de pe el nu-ți pare cam exagerat?

— Cam exagerat, dar nu am găsit încă destule expresiuni pentru a putea face pe venusieni să ne înțeleagă cu totul.

— Tu crezi că vom merge spre perfecțiune înlăturînd iubirea, sentimentul?

— Saitni, vorbele tale mă cutremură! Știam că, adolescent, tu ai avut înclinațiune spre sentimentul eterat — și distrugător al voinței — numit *iubire*, dar nu știam că, după atîți ani de studiu, mai ți-au rămas urme neșterse din o asemenea copilărie.

— Asales, reluă el, dacă ne înșelăm cu toții? Dacă scopul ce crezi tu mai cu seamă că trebuie ajuns nu e cel adevărat? La ce bun a cunoaște Cosmosul, cînd știm cu toții că viața e efemeră și cunoștințele noastre se aseamănă cu acelea ale unei insecte care a trăit o zi? Și atunci, o altă concluzie se prezintă: viața, viața dezlegată de orice piedici, deosebită de aceea animală prin iubire și contemplațiune!

— Dar aceasta ar însemna distrugerea complectă a omenirii... Ah! dacă te-ar auzi vreun membru al Academiei, ai fi izgonit din sînul ei și aruncat în grădinele fericirii, să poți contempla în pace apusul soarelui și răsăritul lunei, braț la braț cu vreo desperată pămînteană!

— Ah, da, uitasem! În discursul tău ai vorbit și de puterea discrețională a celor învățați, dar nu ai băgat de seamă că poziția ce voi faceți celorlalți pămînteni e ca și aceea a sclavilor din vechime.

— Nu sunt oare liberi să facă orice vor, îi supunem la vreo muncă, îi întrebuițăm la ceva, nu-i lăsăm să se iubească în pace, afară de cazul cînd, visînd prea mult, dau exemplul rău celorlalți?

— Va să zică nu sunt liberi: iată deci o contradicție în principiile voastre.

— Saitni, tu mă sperii, unde sunt dar credințele tale?

— Și eu mă sperii, fiindcă nu văz în venusienii de aici decît excesul stării noastre sociale.

— Ah! Starea lor e cea mai înaltă civilizație!

— Și eu îți spun, Asales, că acesta e cel mai adînc dispreț ce l-am aduce vieții și naturii ce ne-a creat. Să-ți spun drept, mie mi se pare societatea celor 25 de pămînteni, ca și venusienii învățați de aci, o turmă de pedanți cari nu pot înțelege viața și cari voiesc să desguste și pe alții.

— De ce nu te retragi atunci din Academie?

— Fiindcă aș putea fi un auxiliar puternic al celor apăsăți, pe cari aș face tot posibilul spre a-i scoate din robia voastră, revoltîndu-i. Mi-e frică însă și mie de consecințele la care aș ajunge.

— De ce nu spuneai și pe Pămînt, Saitni, asemenea lucruri?

— Suntem prea departe de el și poate chiar că nu-l vom mai vedea, deci pot să-ți spun părerea mea în pace.

— Crezi că nu ne vom mai putea întoarce?

— Sunt sigur.

— Eu, din contră, am multă speranță.

Astfel, o conversațiune de cîteva minute a fost de ajuns ca să privesc cu alți ochi pe colegul meu și nu-

mai simpatia ce am pentru el mă oprește de a-i face ceva rău; am însă cel mai adânc dispreț pentru ideile ce profesează.

O civilizație ca a lui e o stare de sălbăticie.

Știința e singura care trebuie să domnească pe Pământ.

Dar dacă ne înșelăm cu toții?

IX

ESPLORĂRI. AVENTURA LUI SAITNI

Cîteva zile în urma ședinței, cu prietenul Silansis și cu alți doi venusieni, ne-am hotărît să facem o mică preumblare pe planetă.

Saitni bineînțeleles făcea parte. Bietul companion își pierduse umbrela perfecționată, se consola însă prin faptul că pe ploaie nu puteai să te miști din sală, căci aici ploile sunt adevărate diluvii. Se căznise să explice venusienilor invenția și necesitatea umbrelei, dar aceștia nu au voit să-l înțeleagă deloc; cînd plouă, ziceau ei, ce nevoie ai să te duci afară, ce afaceri altele avem noi decît de a studia Cosmosul și, cînd suntem împiedicați de a-l vedea, să reflectăm la cele ce am văzut? Saitni nu punea la socoteală că venusienii nu aveau ce să-și strice, deoarece umblau goi.

Îndată ce începeau ploile cele mari, simțeam multă umezeală, mai cu seamă în acele răcoroase săli, și eram nevoiți să punem pe noi oarecare îmbrăcăminte.

Într-o seară, cînd Soarele imens și roșu se îneca în apele mării liniștite, am luat cu noi mai mulți oameni-păsări și ne-am îndreptat spre emisferul de nord al

planetei. De cînd venisem, nu ne depărtasem de locul unde descinsesem, decît prea puțin relativ cu distanța ce aveam acum să parcurgem. Aceasta era prima noastră călătorie.

Iuțeala cu care zburam nu era prea mare și ne permitea să zărim toate peisagele pe unde treceam. Stelele începuseră să răsară, planeta noastră apărea tocmai înspre ziuă, nu aveam fericirea de a călători avînd-o pe cer. Luminile ce conducătorii noștri purtau ne luminau perfect calea.

Ne apropiam cu încetul de un lanț de munți ale căror vîrfuri erau acoperite cu zăpadă. Îngrijisem de a lua cu noi niște vestminte mai groase ce adusesem de pe Pămînt. La înălțimea la care zburam era foarte bine, căci aerul era mai puțin dens ca acelu de pe suprafața planetei; la suprafața globului, înăbușeam.

Întrebai pe Silansis:

— Care parte a planetei e mai muntoasă?

— Cea de nord.

— Noi deja am presupus aceasta încă din secolul al XIX-lea, și în al XXIII-lea eram siguri. Tot în acest din urmă secol am putut determina o mare parte din configurația ce cunoaștem acum.

— Pămîntenii noștri nu erau deci nici atunci așa de înapoiți.

— Nu, ne aflam pe calea progresului, dar pînă la începutul secolului al XXX-lea nu prea am știut multe. Nenorocirea e că tocmai acum, în apogeu, cine știe ce catastrofă amenință Pămîntul: deja Soarele a pierdut mult din căldura de odinioară. Acum cîteva mii de ani, un pămîntean desigur ar fi pierit intrînd în atmosfera planetei voastre, din cauza căldurii prea mari a Soarelui.

Tot discutînd asemenea lucruri, am ajuns la poalele munților de cari am vorbit mai sus. Erau acum două păreri: de a trece peste munți, sau de a face un

lung ocol. Saitni propuse să trecem pe deasupra munților, după ce se consultă mai întâi cu conducătorii noștri inteligenți.

Îmbrăcărăm tot ce aveam mai călduros și oamenii-păsări se repezără bătrînd din aripi spre creștetul înalților munți. Frigul începu ușor să se simtă, venusienii păreau însă că nu sufăr de nimic, cu toate că nu erau acoperiți decît cu o ușoară mantilă albă, ceea ce le dădea un aspect foarte fantastic. Eu simții cum singele îmi bate din ce în ce mai încet și la un moment dat era aproape să pierd cunoștința. Venusianul meu, obicinuit cu asemenea slăbiciuni din partea noastră, făcu un semn oamenilor-păsări și mai iute ca fulgerul trecurăm peste munți, scoborîndu-ne apoi cu o iuțeală potrivită, pentru a nu face o trecere bruscă. Puțterile au început să-mi revie:

Dinaintea noastră se întindea un continent luminat de fantasticele lumini ale locuitorilor cari îl cutreierau în toate părțile.

Pe cînd ne scoboram, cînd îmi venii bine în simțire, m-am uitat să văd pe Saitni, dar acesta nu era cu noi. Fac atent pe Silansis și acesta, remarcînd și el faptul, întrebă pe ceilalți. Nimeni nu știa, bineînțeles. Lipsea și omul-pasăre cu care el plecase.

Saitni... Singurul meu tovarăș! Singurul pămîntean!

Mă gîndii că a voit doar să glumească, dar nu! Ur-carea era periculoasă, se putea să i se fi întîmplat ceva.

Ce era de făcut?

Să trecem înapoi munții Salonis? M-aș fi expus de prisos. Cei doi venusieni își luară zborul cu oamenii-păsări înspre partea de unde venisem. Silansis, în timpul acesta, se căznea să mă distreze, explicîndu-mi localitățile unde ne aflam. Căutările venusienilor au fost zadarnice, locurile unde presupuneam că va fi rămas Saitni erau ocupate de oamenii-păsări cari, fiind

întrebați de companionii lor, nu au putut da nici o deslușire.

Eram foarte trist, totuși aveam speranță că întîmplarea poate va fi scăpat pe Saitni de orice pericol. Voiam să trec munții îndărăt și să conduc eu cu Silansis căutările, dar venusienii se opuseră zicînd că nu e nevoie, căci dacă Saitni e cu un om-pasăre se va putea întoarce în siguranță, dacă nu unde ne aflam, apoi acasă.

Începuse să se lumineze de ziuă.

În curînd imensul Soare avea să-și facă aparițiunea pe bolta cerească, spre orizontul răsăritului deja înroșit.

Companionii mei, după ce căutară citva timp, au găsit locuinți de piatră situate pe coasta munților. Într-una din ele ne-am retras cu toții.

Ziua trecu fără cel mai mic incident.

Eram desperat: singurul meu tovarăș se pierduse desigur în vreuna din prăpăstiile munților sau căzuse într-una din vastele mări ce ne înconjurau. Venusienii mă asigurau mereu că servitor mai credincios nu poate fi ca un om-pasăre, dar eu către sfîrșitul zilei pierdusem orice speranță.

Însă cînd Soarele dispăru după niște înalți munți cari își desfășurau lanțul lor gigantic spre apus, Saitni intră însoțit de omul-pasăre.

Uitai de rezerva ce pămîntenii au păstrat totdeauna și sării de gîtul terrianului.

Saitni era foarte vesel.

— Desigur că ați fost cu toții îngrijați de soarta mea, și mai cu seamă tu, Asales. Să vă spun însă cu de-amănuntul ceea ce ni s-a întîmplat. Cînd ne-am învoit să trecem peste coama munților, conducătorul meu își îndoise puterile; ajunsese la o înălțime considerabilă, deodată însă aripele conducătorului meu începură să spintece aerul din ce în ce mai încet și, în

loc de a ne sui, am început să scoborîm în linie oblică spre aceeași coastă a munților. Cînd am pus piciorul de pămînt, pe voi vă zăream numai ca niște puncte negre deasupra munților, apoi v-am pierdut din vedere.

Omul-pasăre își rupsese o parte a aripei.

Îmi făcu semn să stau pe loc și plecă, alergînd cu picioarele și ajutîndu-se din cînd în cînd de aripa ce putea funcționa.

Peisajul unde mă aflam era splendid. Trecusem o mare pe care luceau mii de lumini multicolore; înspre miază-noapte se întindeau munții giganți peste cari voi ați trecut.

Așteptam foarte liniștit întoarcerea conducătorului meu, cînd deodată mii de lumini, care par că răsar din pămînt, mă impresioară și sunt înconjurat la moment de un întreg popor de oameni-păsări. Unii zburau mai sus spre a mă vedea mai bine, alții se apropiau de mine și cu vîrfurile aripilor mă atingeau, părăindu-li-se că poate mă voi pierde din fața lor ca o vedenie. Eu m-am sculat în sus și le-am vorbit în limba venusiană astfel:

— Sunt venit dintr-o planetă soră cu a voastră! Și cu un gest am arătat cerul.

Imediat întregul popor căzu ca prin farmec la picioarele mele. Foarte mirat, nu înțelegeam nimic din cele ce voiau de la mine. Unul din ei se apropia și cu multă delicatețe mă înveli cu aripa lui ca și cu o manta, un altul făcu același lucru de altă parte și — iată-mă ridicat triumfător în aer, urmat de lungul șir de oameni-păsări cari scoteau strigăte răgușite, bătînd din aripi. Astfel escortat, am retrecut marea, însă nu ne-am îndreptat spre partea de unde venisem, ci înspre apus.

Regiunea în care ne aflam era acoperită numai cu dealuri, iar în depărtare se întrevecea o mare lumi-

nață vag de aurora ce se arăta. Dealurile erau acoperite cu mii de clădiri de piatră. Ne oprirăm pe cel mai înalt, care se afla în mijloc.

Cu aceeași delicatețe ca la început am fost dus înăuntru, mai mult pe sus. O mulțime de păsări-femei ne ieșise înainte și, la vederea mea, au scos țipete și mai lugubre decât bărbații lor. Am fost suit pe un fel de estradă și îndată ceilalți s-au prosternat la picioarele mele, scoțind țipete asurzitoare.

La început, acest spectacol mă distra mult prin nouțetea lui, dar am început curînd să mă plictisesc. Am făcut atunci o mișcare ca să mă dau jos; imediat venusienii se repeziră la mine și mă instalară cu multă grațiozitate la locul meu.

După vreun ceas de cînd mă aflam într-o așa de caraghioasă pozițiune, un om-pasăre își făcu loc prin mijlocul mulțimii și veni la mine. Era conducătorul meu.

Ceilalți se repeziră la el amenințatori, dar conducătorul meu horcăi ceva, din care nu am putut înțelege nimic, și amuțiră cu toții. Sprijinit de el, spîntecai valurile mulțimii și am ieșit afară.

Dar căldura începuse să se simtă. Conducătorul meu băgase de seamă că nu eram în stare de a suporta năbușeala atmosferei ce mă înconjura și se repezi cu mine pe unul din dealurile vecine, unde se afla o sală de felul acesta. Acolo am stat tot timpul zilei. Spre seară am venit aci, după ce mai întîi am făcut un lung ocol, lăsînd într-o parte munții cei înalți ce ne despărțeau.

Eu surisei și mă adresai atunci amicului venusian; acesta înțelese surîsul meu interogator și îmi răspunse:

— După cum v-am mai spus la venirea voastră aci, oamenii-păsări, cum le ziceți voi, au o religie foarte curioasă și au crezut că Saitni e un zeu scoborit din

cer. Trebuie să mai știți că majoritatea sunt liberi și nu vin la noi decît pentru a le oficia serviciul divin. Cei liberi trăiesc în comun și au obiceiuri mai ciudate decît ale celor ce stau pe lîngă noi. Prietenului tău însă nu i se putea întimpla nimic, Asales, căci sunt foarte prietenoși și cu moravuri blînde; afară de aceasta, unde mai pui că au o mare teamă de noi. Îndată ce omul-pasăre i-a făcut să înțeleagă că Saitni e protejatul nostru, au renunțat la dreptul de a-l ține închis pentru a i se închina.

Mulțumii împrejurărilor care îmi aduceau pe Saitni teafăr și sănătos și ne hotărîrăm ca la lumina stelelor să ne continuăm drumul.

Am neglijat însă pînă acum de a vorbi de flora și de fauna acestei planete.

În adevăr, dacă există undeva animale nenumărate, apoi desigur planeta Venus e una dintre cele dintîi la număr.

Dar animalele acestea nu au împărțirea ca pe Pămînt; toate se împart în două mari clase: păsări și pești. Mamifere nu există acolo.

Mările venusiene sunt populate cu un număr infinit de pești de toate speciile, în mare parte necunoscute pămîntenilor. Dimensiunile lor nu sunt mari: cei mai mari pești nu măsoară nici pînă la 2 metri.

Păsările sunt tot ce poate fi mai fantastic pe această planetă, de la cele mai minuscule pînă la cele mai mari, care aproape egalează pe oamenii-păsări. Nu există însă păsări răpitoare, chiar cele mari se nutresc cu sămînte și cu fructele ce sunt așa de numeroase pe planeta Venus.

Arborii și plantele ce cresc pe această planetă au dimensiuni colosale și sunt de o natură foarte elastică: în timpul furtunelor ce se deslănțuiesc cu atîta furie pe Venus, ei se îndoiesc pînă la pămînt, dar nici

unul nu se rupe. Frunzișul lor e foarte des și ascunde mii de cuiburi de păsări.

O pădure venusiană e un rai pentru auz și vedere.

Florile care împodobesc pădurea sunt mici, dar toate strălucitoare prin culorile lor.

Cu cât înaintăm către miez-de-noapte, cu atât se scurtează ziua și putem călători mai mult.

Planeta Venus e în general mai muntoasă decât Pământul, întocmai după cum prevăzusem încă din secolele al XIX-lea și al XXIII-lea. Munții sunt cu mult mai înalți decât ai Pământului; așa, după socoteala mea, unii ajungeau la colosala înălțime de 12000 de metri. De aceea, de multe ori eram nevoiți să ocolim acești înalți munți, spre a nu fi expuși să pierim de frig.

În drumul nostru întâlneam neconținut triburi răzlețe de oameni-păsări. Când treceam pe lângă acești pașnici locuitori ai Nordului, conducătorii noștri scoteau niște sunete guturale foarte ciudate, la care răs-pundeau cei de jos în cor.

După o călătorie de câteva zile, observai că ziua nu mai dura decât câteva ore; aceasta mă îngrija foarte mult, fiindcă frigul se accentua din ce în ce. Venusienii mei păreau însă că nu suferă de nimic, păreau că mai mult rău le face căldura excesivă decât frigul cel mai mare.

Într-o zi, tocmai când ne pregăteam să plecăm, simții cum un fior rece îmi străbătu tot corpul.

Ah! afurisită organizare a corpului omenesc de pe Pământ!

Abia am mers vreo câțiva kilometri, și nu am mai putut continua drumul. Ne-am oprit numaidecât și am intrat într-una din acele săli de piatră care se află risipite pe întreaga planetă. Saitni era foarte îngrijat,

mă luase de mină și nu era în stare să-mi mai spuie un singur cuvânt.

Din neglijență, lăsasem acasă toate medicamentele ce luasem cu noi de pe Pământ.

În mijlocul acelor pozițiuni sălbatice, unde aș fi putut găsi vreun ajutor în slabele și ofilitele plante ce creșteau acolo?

Capul începu să-mi vijie, vedenii nebune începură să-mi joace înaintea ochilor; la un moment dat, mi se păru că sunt azvîrlit de pe planetă în spațiu și că mă duc rostogolindu-mă neconținut în infinit.

Pierdui cunoștința.

X

MOARTEA UNUI VENUSIAN. CREMAȚIUNEA

Cînd m-am trezit, eram în vechea noastră locuință, o rază de la Soare pătrundea prin una din ferestrele practicate în stîncă și înveselea monotonia sălii.

M-am ridicat și văzui pe Saitni care, cu ochii plini de lacrimi, îmi săruta mîinile de bucurie, spre marea mirare a venusienilor cari ne înconjurau.

— Scăpat, ești scăpat, murmura el mereu, plîngînd de bucurie.

Mi se esplică apoi cum scăpasem.

Fiindcă venusienii nu cunoșteau nici un fel de medicamente, deoarece nu aveau trebuință de ele, nu găsiră alt mijloc mai bun decît să mă adoarmă imediat și, cu viteza cea mai mare posibilă, să mă ducă acasă, unde Saitni mi-a dat tot ajutorul posibil.

— Oh! ce ciudată organizare a corpului aveți voi, pămîntenii, îmi zise Silansis. Recunosc și eu că, în

această privință, noi suntem privilegiați. Noi, dacă nu călătorim ziua, aceasta nu o facem fiindcă ne-am îmbolnăvi, ci fiindcă am pierde din putere și am fi prea mult obosiți; și, afară de aceasta, lumina Soarelui reflectându-se în apă e orbitoare și am rămâne fără vederi.

— Îți poți închipui, Silansis, răspunsei eu, ce era acum câteva secole, când de cele mai multe ori un pămîntean murea de boală.

— Saitni, mă adresai eu apoi tovarășului meu, când ne vom putea întoarce pe iubitul și necivilizatul nostru glob?

— După ce îmi voi fi găsit mărgăritarul meu de umbrelă.

— Atunci, niciodată.

— Eu cred că unul din oamenii-păsări a furat-o din curiozitate. Mai curînd sau mai tîrziu tot o voi găsi. Nu e vorbă, nici nu aș putea să-mi utilizez umbrela mea, căci acestea nu sunt ploi, sunt adevărate potopuri. Mă întreb întotdeauna: nu mă aflu oare pe Pămînt, în cele dintîi timpuri ale lui? . . . Sau, nu mă aflu în ajunul unui cataclism final?

În adevăr, ceea ce spunea Saitni era exact. Ploile pe această planetă erau foarte numeroase și puternice, aceasta din cauza evaporațiunii repezi, Soarele avînd un diametru îndoit văzut de pe Venus. Norii se adunau într-o clipă și erau întotdeauna mînați de un vînt turbat care pe Pămînt ar fi răsturnat toate clădirile cele înalte și fragile ale oamenilor. Îndată cerul se întuneca, tunete surde murmurau în depărtare pînă cînd din ce în ce se apropiau însoțite de trăznete. Iuțeala îngrozitoare cu care ploaia cădea, vîntul cel repede ce îndoia pînă la pămînt arborii cei mai înalți, vîntul mării înfuriate care izbea cu turbare stîncile și, în sfîrșit, tunetele și trăznetele ce bubuiau și care acopereau și executau aceste concerte splendide în sălbă-

tlcia lor, te făceau să crezi că îndată planeta se va **cusfunda** sub picioarele tale și că apa va acoperi totul **pentru** veșnicie.

Eu și Saitni eram îngroziiți întotdeauna, de câte ori se **repetă** această înfiorătoare scenă. Silansis însă, **impasibil**, clătina din cap, zicînd:

— Ceca ce vi se pare vouă așa de îngrozitor e **numai** parțial. Legile care **gubernă** Cosmosul sunt **impasibile**. Orișice s-ar întîmpla pe o minusculă parte a neînsemnatei noastre planete n-are mai mare valoare decît o pietricică pe care o arunci în mare. Pămîntul, Venus — se vor învîrți mereu în jurul lor și în jurul Soarelui, după aceleași legi veșnice și neschimbătoare.

Și noi știam lucrurile acestea, dar frica nu ne era mai mică, pentru că ne impresionau prea mult.

Venusienii nu mureau niciodată de accidente și aceasta ni se părea curios. Rareori cite un om-pasăre, surprins de furtună în înălțimea atmosferei, era trăznit și recădea pe planetă ca un scrum de cenușe.

Cîteva zile după întoarcerea noastră, Silansis îmi anunță că unul dintre cei mai înțelepți venusieni murise noaptea trecută.

— Cum! exclamai eu, Cesiri a murit? Ieri era sănătos și mi-a explicat aproape o oră detaliile **geografice** de pe niște asteroide.

— Cînd a vorbit cu tine Cesiri știa foarte bine că are să moară astăzi, îmi zise Silansis.

— De unde știa?

— Avem o limită a vîrstei peste care nu putem trece. Uneori am putea să mai **prelungim**, pentru cîteva luni sau și pentru un an, viața, dar la ce-ar folosi acest lucru dacă nu putem să conservăm în același timp și **inteligența**?

— Ce faceți cu cadavrul?

— Il ardem.

— Noi tot nu am ajuns la acest mod practic de distrugere. În secolul al XIX-lea, ideea aceasta căpătase oarecare putere, reamintind același lucru ce făcea un vechi popor, din secole și mai târziu; se formase deja o societate anumită pentru acest scop, dar revoluțiile groaznice care urmară făcură să dispară această idee; în secolul al XXV-lea am fost nevoiți să reluăm vechile moduri de îngropare, adică de a băga cadavrul în pământ. Și de atunci ideea aceasta s-a înrădăcinat așa de mult, încât nici nu se mai amintește de cremațiune. Multe sunt lucrurile și obiceiurile care ne mai leagă încă de lumea veche. Cu toate astea, e logic ca individul, odată mort, să facă astfel ca substanțele din care el e compus să fie date imediat înapoi naturii, ca ea apoi să formeze alte ființe. E o frustrare a naturii aceea de a da îndărăt cât mai târziu elementele din care e compus individul. Tot ce e fără viață nu are valoare. Individul mort trebuie să dea numaidecît naturii toți atomii care l-au organizat și l-au făcut să trăiască.

— Ceea ce spui tu, Asales, e foarte adevărat. Pămîntenii desigur ar trebui să adopte acest mod de distrugere a corpului. Dacă vrei, să mergem azi la locuința lui Cesiri și să asistăm la arderea corpului său.

Spre seară, deci, ne îndrumarăm pe jos, locul fiind aproape: un singur deal ne despărțea.

Mii și mii de lumini veneau din toate părțile planetei; din cauza iuțelii cu care unele erau conduse, păreau că sunt enorme stele căzătoare.

Am ajuns în fața sălii unde locuia Cesiri.

Afară, pe un stei de piatră, era așezat venusianul, cu miinile puse sub cap, ca și cum ar fi fost adormit. Venusieni nenumărați îl înconjurau. Oamenii-păsări, la o distanță respectabilă, stau curioși.

Se aduseră mai multe vase; doi din venusieni unseră pe Cesiri, care era gol, cu lichidele și unsoarele conținute în ele și apoi îi deteră foc cu o materie necunoscută.

Flăcările țîsniră ușor, apoi deodată o flăcără albastră învâli cu totul cadavrul aureolat.

Venusienii nu păreau mișcați, nici unul, de un asemenea spectacol.

Flăcările albastre se urcau la cer cu o repeziciune uimitoare, ca și cum ar fi fost purtate de vînt, cu toate că atmosfera, ca niciodată, era liniștită.

Se răspîndea în aer un miros plăcut.

Silansis chemă doi oameni-păsări și am plecat înapoi.

De pe dealul nostru se vedea perfect locuința lui Cesiri.

Spectacolul era straniu. Împrejurul unei imense flăcări albastre — mii de ființe care furnicau, iar oamenii-păsări, cu aripile lor albe ca zăpada, apăreau ca și niște statui.

Scînteiau pe cer mai toate stelele, începuse a sufla un vînt binefăcător, pe cînd la poalele dealului nostru marea se lovea încet, cadențat, de maluri, amintindu-ne refrenul „toate trec... toate trec“.

Se apropie încet ziua cînd Silansis va chema majoritatea venusienilor ca să asiste la o conferință a mea asupra modului cum au cunoscut și studiat pămîntenii Cosmosul. Mai ales voi vorbi despre planeta lor.

După ce voi vorbi venusienilor, chiar de a doua zi mă voi consulta cu Saitni asupra mijloacelor ce trebuie găsite ca să ne putem întoarce pe planeta noastră.

Saitni îmi spuse după moartea lui Cesiri:

— Cremațiunea poate fi modul cel mai științific și mai igienic de distrugere a cadavrului, dar eu mai bine voiesc să fiu îngropat în humusul planetei mele. Eu nu sunt ca tine, continuă el, ca să-mi ascund toate sentimentele; nu sunt nici sentimental neghiob, ca cei din grădinele fericirii, dar îmi iubesc planeta mea, tot așa

cum un japonez sau un german din antichitate își iubea patria în care se născuse.

Ceea ce-mi spunea Saitni era foarte adevărat; chiar arși să fim, mai bine e însă arși pe planeta noastră. E un prejudiciu, îmi dau foarte bine socoteală de el, cu toate acestea nu pot să-l alung.

O voce internă pare că-mi șoptește:

— Tu nu vei fi niciodată un adevărat cetățean al cerului — care nu are margine, care nu are deosebiri de planetă, căci toate sunt copilele spațiului, ale timpului și ale materiei. Tu ții prea mult la umila ta planetă, pierdută în nemărginit.

Seara, când luceafărul Pământ răsare cel dintii pe bolta cerească a lui Venus, stăteam gânditor și-mi fugeau fără de voie privirile spre lucitoarele lui raze care par că ne cheamă înapoi.

Imaginea Raltei, ca niciodată, îmi apărea curată înaintea, o confundam fără de voie cu planeta mea, le identificam. Puțin câte puțin, am început să înțeleg iubirea sentimentalilor cari își duc viața într-o veșnică visare, idealizînd pe adorata lor, care adeseori nu există. Savantul care cunoaște legile Cosmosului, care își dă socoteala fără să se sperie de mizerabila noastră soartă, acel savant dispăre din mine... Rămînea o ființă cu vechi prejudecăți, de care zadarnic voiam să scap.

Atîta timp cît omenirea pămîntenească nu va putea să se continue decît prin mijlocul practicat de la începutul ei, întotdeauna iubirea va prinde în mrejele ei pe oameni, făcîndu-i să uite chiar că aceasta nu înseamnă decît continuarea speciei. O înșelătorie veșnică și plină de succes, căreia nu-i va putea rezista nimeni.

Înțeleg acum de ce sentimentalii din grădinele fericirii sunt așa de orbiți de pasiuni nebune care îi fac să fie demni de plîns și îi reduc la o melancolie fără vindecare pentru toată viața.

De câte ori văd perechi de oameni-păsări cari se învâlesc în aripile lor cu atîta foc, îmi aduc aminte de Imperiul dragostei de pe planeta noastră.

Nu erau unii învățați și filosofi cari voiau să explice chiar legile Cosmosului prin acest ciudat sentiment?

Săitni se întoarse emoționat într-o dimineată, spunîndu-mi cum a asistat la nașterea unui venusian inferior. În adevăr, era un lucru foarte interesant: venusienii inferiori nășteau copiii lor vii, sau așa cum păsările noastre făceau ouă?

Săitni povesti următoarele:

— Pe cînd admiram planeta Pămîntului care se apropia de apus, iată că un venusian se apropie de mine și mă atinge ușor cu aripa, în același timp scoțînd cîteva sunete prin care părea că imploră ceva. Nu înțelegeai ce vrea de la mine, dar plecai cu el. Era venusianul care mă scăpase din mîinile concetățenilor săi, cînd aceștia zor-nevoie să mă proclame de zeul lor.

Mă purtă ca la un sfert de oră, pînă am ajuns pe vîrfurile unui înalt deal. Acolo fui primit la ușa unei săli cu strigăte răgușite de bucurie: o femeie era aproape să nască și se zbătea, fără a putea face ca copilul să iasă afară... Aveam nevoie de cîteva instrumente de acasă; scrisei un bilet lui Silansis și am avut ce doream în mai puțin de douăzeci de minute.

Cu ajutorul instrumentelor înlesnii facerea sărmanei femei; dar care nu-mi fu mirarea cînd, în loc de copil, avui în mîini un enorm ou lungăreț și foarte elastic. Mirarea mea fu și mai mare cînd un venusian îmi luă repede oul din mîini și tăie coaja cu un fel de piatră ascuțită: din ou ieși un mic venusian ce umplea sala de țipetele lui asurzitoare. Pe mine m-au aclamat toți prin strigăte identice, iar nobila matroană, spre ultima și prea marea mea mirare, a dansat mai multe jocuri

venusiene păsărești, ca și cum nu i s-ar fi întâmplat nimic.

Pe fiecare zi, astfel, descoperim tot lucruri noi care ne pun în mirare și ne fac să cugetăm la multiplele mijloace ale naturii pentru propagarea speciei.

Am ajuns la concluzia că știința unei singure planete e vană: e ca și citirea unei singure foi dintr-o carte, vrînd apoi să judeci întreaga operă a autorului.

XI

PĂMÎNTENII ȘI VENUS

Ziua cînd trebuia să le vorbesc venusienilor despre cunoștințele noastre cosmologice și despre modul cum am ajuns la ele — acea zi a sosit și a trecut deja.

Voi relata aci o schiță generală despre ceea ce am vorbit.

Venusienii au o atențiune de fier: dacă aș fi putut vorbi 24 de zile de-a rîndul, desigur că venusienii ar fi ascultat cu cea mai mare plăcere.

Ca de obicei, sala era plină. Veniseră venusieni din toate ungherele planetei. Oamenii-păsări lucraseră la construcția aceasta aproape o lună. În mijlocul tăcerii generale, înconjurat de schițele ce făcusem mai dinainte, începui cuvîntarea:

— La început au fost multe păreri asupra Cosmosului. Toți însă se învoiau în a spune că Pămîntul e fix în centrul Universului, că bolta cerului e solidă, că Soarele e un glob făcut dintr-adins pentru noi ea să ne lumineze, iar stelele ca să ne facă priveliștea plăcută în timpul nopții.

Cu timpul, știința a început să-și elaboreze legile sale. Un astronom a dat cea mai puternică lovitură vechiului sistem: el demonstrează că Pământul e un simplu glob ca și altele, care se învîrtește împrejurul Soarelui. Un alt astronom descoperi legile după care toate planetele se învîrtesc împrejurul astrului rege și, în fine, un altul descoperi legile atracțiunii universale, la care se supun nu numai planetele ce formează cortegiul Soarelui, ci toate stelele ce pînă atunci erau crezute ca fixe.¹¹

Se inventaseră de asemenea lunetele și telescoapele, cu ajutorul cărora luminele îndepărtate, au fost studiate din punctul de vedere fizic, descoperindu-se detalii care se asemănau în mare parte cu acele ale Pământului. Cometele avură o lege, stelele au fost studiate, găsindu-se prin calcule depărtarea la care plutesc.

Planeta voastră a început să fie studiată cu multă îngrijire dar cu foarte multă greutate, deoarece pentru noi sunteți prea apropiați de Soare și lumina ce planeta voastră reflectă în spațiu împiedică pe astronomi de a distinge bine continentele și mările voastre. Către sfîrșitul veacului al XIX-lea, încă erau îndoieli, emise de astronomi însemnați, asupra rotațiunii planetei Venus: unii susțineau că Venus se mișcă, ca și planeta Pământul, în 24 de ore împrejurul axei sale; alții, cei cari se îndoiau, susțineau că învîrtirea lui Venus împrejurul axei sale e egală cu aceea împrejurul Soarelui, deci urmează să prezinte întotdeauna aceeași față Soarelui.

În antichitate, planeta voastră purta foarte multe numiri; așa, de exemplu: *Vesper, Lucifer, Pnuteritan, Sara, Anadid, Nana, Nahit, El Zohra, Phosphoros, Venus, Junona, Isis*. Dintre toate, *VENUS* este aceea care a predominat, nume care i se dă și azi.¹²

Observațiunile făcute asupra planetei Venus sunt unele din cele mai vechi și e lesne de înțeles cauza, căci, văzută de pe Pământ, planeta ce locuiți e splendidă prin lumina ei, ea poartă umbră ca și Luna¹³ și de multe ori e văzută chiar în mijlocul zilei, fapt care speria mult pe cei superstițioși, cari considerau aceasta ca un semn ceresc.

Venus, ca și celelalte planete, în antichitate avea influențe faste și nefaste asupra omenirii. Pozițiunile planetelor pe bolta cerească, relative unele la altele, erau măsurate cu grijă întotdeauna la nașterea vreunui prinț.

Planeta voastră era Zeița Amozului și era reprezentată ca o femeie frumoasă — după cum pământeni înțeleg frumosul — cu părul auriu și goală.

Venus, ca și celelalte planete, avea legende nenumărate. Se zicea că ea s-a născut din spuma mării și se povesteau multe aventuri galante ale acestei dame cu zeii, și mai ales cu zeul Marte, Zeul Războiului, planeta ce poartă același nume avînd, după cum știți, o culoare roșiatică, asemănătoare cu a sîngelui, culoare care, de pe Pământ, e și mai pronunțată.

Omenirea transportase în cer toate pasiunile ei.

Cum s-a mai spus, Venus e cunoscută din cele mai îndepărtate timpuri.

Seara, cînd oamenii se odihneau de munca zilei, printre miile de stele ce luceau pe cer contemplau mai ales Luceafărul, planeta voastră, care urmează Soarelui cu o oră sau chiar mai mult de două. Alteori, ei zăreau dimineața o altă stea, care preceda Soarele. Necunoscînd legile după care se conduc planetele, își închipuiau că acestea sunt două astre diferite și numeau pe una Luceafărul de seară și pe alta Luceafărul de dimineață. Cu timpul, au remarcat că cele două stele erau una și aceeași, care își schimba pozițiunea sa față de Soare, împrejurul căruia se învîrtește.

Prima observațiune științifică ce se făcu asupra acestei planete a fost cea din secolul al XVII-lea înainte de era noastră, dar această observațiune se mărginea a nota pozițiunea acestei planete față de celelalte stele și planete.

Venus are o formă rotundă, pe care nu o păstrează întotdeauna și care variază ca și aceea a Lunei,¹⁴ căci, după cum v-am mai spus altă dată și după cum știți și voi din observațiunile voastre astronomice, Pământul are un satelit numit de noi Luna. Descoperirea fazelor planetei voastre a răsturnat deci multe credințe înrădăcinate în sufletul pămîntenilor și i-a făcut să înceapă a judeca mai adînc asupra misterelor de care e înconjurat Cosmosul, mistere care de altminteri dispar dinaintea ochiului pătrunzător al științei.

Cu ajutorul cifrelor, al lunetelor, planeta voastră a început să fie mai bine cunoscută prin veacurile al XIX-lea și al XX-lea. Iată rezultatul cercetărilor făcute de astronomii de atunci, care sunt cu totul aproape identice cu cele de astăzi, lăsînd însă deoparte detaliile asupra configurației continentelor și mărilor de pe planeta voastră, detalii care numai cu ajutorul timpului și al perfecționării instrumentelor au putut fi văzute.

Se știe, deci, că Venus e prea puțin mai mică decît Pământul, că aveți un an de 224 de zile pămîntești — pămîntește vorbind, 7 luni și 15 zile; că durata zilei la voi e de 23 de ore, 21 de minute și 22 de secunde. De asemenea, se remarcase înclinarea axei planetei și se presupusese că aveți anotimpuri excesive, cînd călduroase prea mult, cînd friguroase. Se presupunea că aveți munți înalți, munți ce vă acoperă planeta mai în întregime, și se cunoșteau de atunci chiar și mările ce înconjoară ecuatorul vostru. Unii întrevăzuseră chiar zăpezi la polurile planetei voastre și, după mai multe

cercetării, se ajunsese la convingerea că nu aveți nici un satelit.

Începuse să se scrie multe romane astronomice asupra planetei și locuitorilor ei.¹⁵ Unii ziceau că Venus trebuie să fie locuită de oameni negri, din cauza arșitei Soarelui; alții ziceau că rasa ce domnește aci trebuie să fie foarte frumoasă și inteligentă, că trăiți numai în plăcerile dragostei — în sfârșit, foarte multe ipoteze, care de care mai nelogice. Trebuie să știți însă că majoritatea acestor romane erau mai mult ca să facă pe oameni să se distreze. Cu cât autorul avea mai multă imaginațiune și cu cât, prin urmare, se depărta de la datele științifice, cu atât opera era mai bine văzută de cei cari o citeau.¹⁶ Și nu numai asupra planetei voastre s-au scris asemenea romane, ci asupra tuturor planetelor cunoscute.¹⁷

Cu timpul, am ajuns însă nu numai să avem romane, ci savanții, lucrînd și observînd, au reușit să facă harta planetei voastre, cum aveau mai înainte și pe aceea a lui Marte și a Lunei. (Aci le făcui mai multe configurațiuni ale continentelor și mărilor lor, cum și cîteva hărți reprezentînd canale de pe planeta Marte.)

Vedeți deci că posedăm și noi, în timpul de față, cunoștința Cosmosului și că ne perfecționăm mereu în această știință.

Cînd ne vom întoarce pe Pămînt, vom face o adevărată revoluțiune în instrumentele de optică, pe care le vom perfecționa după modelul celor ce am găsit aci la voi.

De asemenea, voi preconiza, pe cît voi putea și pe cît vor permite împrejurările în care se află locuitorii Pămîntului, voi preconiza modul vostru de viață, abnegațiunea voastră sublimă de la orice alte plăceri, studiînd continuu Cosmosul și legile lui. Trebuie să facem ca și restul omenirii să ajungă la aceleași rezultate ca și noi, să vadă lumea și Cosmosul ca o ne-

conținută transformare, să vădă că nu trebuie să punem prea mult preț pe umila noastră planetă, și mai puțin încă pe individualitatea noastră.

Ce ne pasă dacă nu vom mai fi peste câteva milioane de ani nici noi nici planeta noastră, dacă nimeni nu e nemuritor și dacă moleculele noastre și ale Pământului ce locuim vor da naștere altor lumi, altor corpuri, care vor trăi cum trăiesc și cele de acum, pentru a pieri în noaptea și în întuneric.

Destul că o clipă a scînteiat în întunericime facla cea curată a inteligenței, științei și adevărului.

XII

PREGĂTIRI DE PLECARE. SAITNI ÎNDRĂGOSTIT

Cîteva zile după această conferință, am avut cu Saitni o discuție foarte lungă asupra modului cum am putea căpăta electricitatea în acumulatorii mașinii noastre, pentru a ne putea întoarce pe planeta Pămînt. Nu fără temere am deschis această conversațiune, căci știam foarte bine că Saitni, ca și mine, nu cunoștea un mijloc cu care am putea prinde electricitate din atmosferă. Ne lipseau aparatele necesare căci, fiind prea mari, nu le-am putut aduce cu noi.

Îi expusei lui Silansis cauza neliniștei noastre și el răspunse că poate nu e un lucru așa de greu după cum gîndeam noi. Ideea lui Silansis era următoarea: să căpătăm electricitatea necesară chiar din nourii planetei cari, în timp de furtună — stare aproape normală —, posedă electricitate uimitoare prin forța ei distrugătoare.

Fu surisei cu neîncredere; așa ceva, după mine, era

mai mult ca imposibil; cel care ar fi făcut experiența ar fi fost trăznit pe loc, orice mijloace ar fi întrebuintat și orice precauțiuni ar fi luat.

Silansis propuse ca să ne servim la prima încercare de oamenii-păsări, dar nici eu nici Saitni nu am primit această propunere.

Silansis cunoștea perfect vehiculul nostru, pînă în cele mai mici detalii. Începu să studieze modul cum se făcuse încărcarea acumulatorilor, eu dîndu-i explicațiunile necesare, și într-o bună seară îmi spuse foarte liniștit:

— Am găsit.

Neîncrederea mea era aceeași.

Așteptam cea dintîi zi în care atmosfera să fie saturată de atîta electricitate. Ceea ce mă îngrija mai mult era soarta mașinei mele, căci de ea depindea și viața mea și a lui Saitni.

Ne hotărîsem ca noi doi, Silansis și eu, să facem încercarea.

De cîteva zile, Saitni dispăruse. De altfel, nu mă mira absența lui, căci se întîmpla de multe ori să lipsească mergînd să viziteze planeta, însoțit de venusieni și oameni-păsări. Lucru care mi se întîmpla adesea și mie.

Silansis puse în comunicație acumulatorii mașinei cu niște sîrmă groasă, de un metal necunoscut pe Pămînt. Încercarea consta în a face ca electricitatea să se scurgă toată prin acea sîrmă în acumuloare, care aveau o puternică forță de primire. Totul era însă ca nu cumva, sub influența vreunei descărcări prea puternice, să nu fie distrusă nu numai mașina, dar chiar și noi.

Eu cu Silansis eram ocupați cu supravegherea roboțetelor care închideau comunicația în caz cînd indicatorul ar fi arătat o cantitate suficientă pentru călătoria noastră siderală.

După o așteptare de vreo jumătate de ceas, timp în care încărcarea s-a făcut foarte regulat și fără nici un accident, întrerupserăm circulația și...

— Ura!... În curînd vom porni spre Pămînt, țipam eu, spre marea mirare a venusianului Silansis.

Saitni tocmai sosea cu un om-pasăre. Cum îl zării și fu jos de pe aripile păsării, îi sării de gît:

— Suntem scăpați, Saitni, plecarea noastră e sigură!

Saitni se uită lung la mine și-mi răspunse cu o voce seacă:

— Atît mai rău.

— Cum atît mai rău? Nu cumva îți pare rău că-ți vei vedea planeta?

— Îmi pare rău că va trebui să plec de aci.

— Și cauza?

— Cauza!... Cauza!... repeta el, foarte încurcat și neîndrăznind să se uite drept în ochii mei, urmărind cu privirea pe Silansis, care sta mai departe de noi, examinînd mașina. Cauza... e că... sunt îndrăgostit!

— De cine?!... Nenorocitul!... De vreun venusian?... Amor contra naturii?...

— Nu, de o venusiană.

— Din rasa inferioară!

— Tocmai... Și dă-mi voie să ți-o prezent.

În adevăr, nu observasem că omul-pasăre cu care venise Saitni era o femeie-pasăre: distincțiunea era greu de făcut de departe, căci cele două sexe nu se deosebeau mult unul de altul, deoarece mamelele erau foarte mici la femei. Era însă o deosebire: femeile venusiene erau mai frumoase decît bărbații lor și ochii lor aveau o expresie de melancolie vagă și ciudată, cum am văzut la mulți sentimentali din grădinele fericirii.

Eu zisei atunci lui Saitni, care sta cu capul plecat spre pămînt:

— Cum, Saitni! La vârsta ta să faci o asemenea prostie, să te îndrăgostești ca cel din urmă pămîntean sentimental! Tu faci Academia noastră de rîs și vei fi șters, cu siguranță, din numărul celor 25, și la urmă închis cu pasărea ta în grădinele fericirii!

— Nu voi să știu nimic! O iubesc, mă iubește!

— Dar e un amor contra naturii: nu e o femeie, e o pasăre!

— Privește-o, Asales, și spune dacă nu seamănă cu cea mai frumoasă femeie după Pămînt!

— Dar ea...

— Oh! prietene, nu-ți poți închipui dragostea ce are pentru mine!... Cu ajutorul ei am găsit umbrela pierdută... Iată!

Și, cu un gest triumfător, roti pe deasupra capului colosala umbrelă, ca și un erou din timpurile vechi care învîrtea o sabie amenințătoare contra inamicului.

— Ah! înțeleg acum, exclamai eu rîzînd, e o dragoste din recunoștință.

— Nu rîde, Asales, căci voi fi dezolat: din această cauză nu ți-aș mai vorbi niciodată!

— Zi, e serios?

— Foarte.

— Prea bine, ascultă ceea ce eu ți spun acum: peste trei zile vom pleca. Mașina e gata, ea nu așteaptă decît imboldul nostru... sau numai al meu, asta depinde: dacă nu te învoiești pînă peste trei zile să plecăm, vei ști că eu plec singur!

Saitni nu răspunse și se depărtă foarte trist, însoțit de dulcineea lui.

Eu puseseam acest termen scurt, căci știam cu siguranță că Saitni nu mă va lăsa să plec singur.

Trecuseră deja două zile și Saitni tot nu se arătase.

În timpul acesta, eu pregătisem totul de plecare, regulasem toate aparatele, apoi restul timpului mi l-am petrecut în compania înțelepților venusieni, cari erau

necăjiți că nu pot face o asemenea călătorie. Mașina mea era făcută numai pentru două persoane, cantitatea de aer trebuincios era calculată numai pentru acest număr: o ființă mai mult ar fi fost o moarte sigură a celor trei.

Am corijat cu Silansis un memoriu detaliat asupra planetei Venus, pe care îl lucrasem în timpul șederii mele acolo.

Silansis mi-a făgăduit că, pînă într-un an, crede că va putea să viziteze Pămîntul. Cînd l-am întrebat prin ce mijloc, nu a voit să-mi spuie, zicîndu-mi că acesta e secretul său. Ne-am învoit însă ca, înainte cu cîteva luni de plecare, să ne avizeze prin oarecare semne, de exemplu formarea unei imense linii geometrice pe o scară întinsă. Cu instrumentele noastre perfecționate, am putea distinge foarte bine acele semne și, ca să nu rămîie îndoială asupra lor, venusienii vor schimba neconținut acele forme: vor face cercuri, patrate, paralelograme etc.

XIII SPRE PĂMÎNT

A treia zi dimineața, Saitni s-a întors. Venea trist și îngîndurat.

Eu, de bucurie, am uitat tot necazul ce mi-l pricinuise și l-am primit cu brațele deschise:

— În sfîrșit!... Ai lăsat acele gînduri urite la o parte!

— M-am întors fiindcă ți-u prea mult la Pămînt și la tine, altfel...

— Altfel... ai fi rămas cu pasărea ta.

— Sărmana fată... cu ce durere ne-am despărțit! Va veni la plecarea noastră... Miine e ziua plecării, da?

— Da. Miine dimineață, odată cu răsăritul Soarelui, vom pleca.

— Iartă-mă, Asales, dacă nu am venit să-ți dau ajutor pentru pregătirile plecării, dar sunt cuprins de o pasiune pe care nu am mai cunoscut-o până acum... Am ajuns mai rău decât un sentimental pămîntean.

— Și ce sperai tu, Saitni, de la o ființă astfel organizată? Nu știe nici limba venusiană să vorbească.

— Da..., dar ne înțelegem mai bine decât în orice limbă.

— Bine... dar din punctul de vedere fiziologic...

— Mi-a dat tot ce o fată poate să dea.

Rămăsei înmărmurit:

— Dar legile naturii sunt călcate! esclamai eu.

— Ce legi!... Ce natură!... Două ființe de sex diferit care se înțeleg și se iubesc... E oare vreo lege care să oprească lucrurile naturale? Legile le-am dat noi în închipuirea noastră naturii, pentru a ne împiedica singuri fericirea.

Desigur, atmosfera cea înăbușitoare a planetei jucase această farsă pe socoteala creierului prietenului meu.

Dar, fiindcă se hotărîse să plece cu mine, această dragoste ciudată avea un sfîrșit pentru vecie: ne vor despărți în curînd de la 10 pînă la 15 milioane de leghe.

Miine, deci, ne vom îndrepta către verzuiul Luceafăr ce lucește așa de liniștit și senin în frumoasele nopți ale planetei Venus!

Rămas bun, locuitori curioși ai unei planete soră cu Pămîntul!

Ziua cea mare, ziua plecării!

Parcă sunt mai vesel acum decît în ziua cînd pleca-
sem să descopăr o lume nouă.

E dorul de a-mi vedea mai iute planeta, locurile unde
am copilărit, unde am învățat să cunosc misterele ar-
moniceii naturii.

Cîteodată, cînd aud pronunțîndu-se cuvîntul *natură*,
sau numai mă gîndesc la el, îmi defilează pe dinaintea
ochilor legiuni fără număr de lumi locuite ori pustii,
miliarde de corpuri cerești rătăcitoare care plutesc în
spațiu mînate de acele legi veșnice care nu au început
și care nu vor avea sfîrșit.

De multe ori cînd am astfel de gînduri, îmi pun
întrebarea:

La ce bun toate acestea? Pentru ce se naște o pla-
netă din sînul haosului ca să dea naștere unei omeniri
care după milioane și milioane de secole ajunge la o
perfecționare extremă, începe să înțeleagă Cosmosul,
apoi treptat-treptat, scoborînd scara suită, trecînd prin
aceleași faze în sens invers, se pierde în întuneric și
uitare...

La ce bun o înșelătorie vecinică făcînd pe oamenii
unei planete să creadă că dînșii se află în centrul
lunii, că tot cerul și astrele lui se învîrtesc împreju-
rul ei, dacă vine mai tîrziu deziluzia, nu numai că nu
avem importanță în Univers, dar că poate suntem pe
o planetă foarte mică față de alte corpuri cerești...

La ce bun științele vane ce-și făuresc oamenii lor
după modul lor de a înțelege?

Care le va fi codul lor de morală?

Care le va fi conduita ce trebuie să urmeze în viață?

Întrebări fără răspunsuri.

Pămîntul și toate corpurile cerești vor urma înainte
cursa lor nebună iar întrebările oamenilor se lovesc

de sînul de piatră al naturii: nimeni nu răspunde, nimeni nu le-aude, căci nimeni nu există.

Există doar legi veșnice și neschimbătoare care frămîntă materia continuu transformînd-o după voia lor, dacă s-ar putea zice că au *voință* aceste legi inflexibile și inconștiente.

Bun! Iată-mă cuprins de visuri.

Curios! Pare că mă apropii de concluziile lui Saitni...

Venusienii s-au adunat cu toți spre a asista la plecarea noastră. Au venit și oamenii-păsări din toate părțile planetei Venus.

Pentru ultima oară le adresez cîteva cuvinte prin care le mulțumim la toți de buna primire ce ne-au făcut.

Saitni, într-un colț, sta rezemat de pasărea sa care, cu ochi vagi și melancolici, privea spre monstrul ce stă gata să-i răpească iubitul.

Făcui semn lui Saitni, ne urcarăm în mașină și, la un moment dat, mașina zbură cu o iuțeală mai mare ca a fulgerului către îndepărtatele regiuni pe unde zboară imense corpuri cerești fulgerătoare de lumină.

Noi eram cei dintii care bătătoream acest drum.

Poate într-o zi locuitorii planetelor care formează cortegiul Soarelui nostru vor putea fi în continuă corespondență. Mercur, Venus, Pămîntul, Marte — și multe din micile planete și mulți din sateliții planetelor mari — sunt locuite.¹⁸

Planetele cele mari abia acum conțin desigur germeni vieții omeneste. Jupiter e deja în epoca lui terțiară, dacă s-ar putea stabili o comparație între Pămînt și enormul glob ce e de 1300 de ori mai mare decît Pămîntul. Saturn, Uranus, Neptun și Pluton (aceasta din

urmă e cea mai depărtată, din toate planetele, de Soare; e descoperită de venusieni, pămîntenii însă o bănuiseră de mult după perturbațiunile ce aceasta producea planetei vecine, Neptun¹⁹) — sunt încă în primele lor perioade. Va trece mult timp pînă cînd pe aceste planete se vor dezvolta ființe inteligente care să poată înțelege Cosmosul.

Poate că nici nu vor mai fi atunci ființe cugetătoare pe planetele ce acum au omeniri inteligente.

Pămîntul va fi desigur un imens țintirim lipsit de aer și prin urmare de apă.

Încetul cu încetul, după un timp — îndelungat pentru fiecare planetă, dar socotit ca o clipire în timpul infinit — toate planetele sistemului solar vor fi lipsite de viață. Soarele care le dă la toate căldură va stînge facla lui dătătoare de viață și va duce cu el în nemărginire imensele globuri moarte. Va rătăci poate mult timp pînă cînd va întîlni un glob imens asemenea lui și din ciocnirea lor se va naște lumina, căldura și apoi, mai tîrziu, viața.

Dar aceasta se repetă dintotdeauna.

Noi suntem oare primele ființe care contemplă Universul? Nu au mai fost milioane și miliarde altele care s-au stins?

Mai adineauri, cînd am zis că noi suntem cei dinții cari călătorim prin aceste paragini, am zis-o numai în ceea ce privește planeta noastră.

Poate omenirile ce ne-au precedat pe alte Pămînturi au fost mai înaintate, poate au comunicat planetele unele cu altele cu mai multă înlesnire.

Poate! . . .

Dar cugetarea se sperie și se pierde în haosul sau mai bine zis în armonia nemărginirii.

XIV COMETA

Pe cînd gîndurile mă purtau în depărtările spațiului și ale timpului, zburam cu o iuțeală neînchipuită, mai mare chiar decît a multor planete.

Saitni, cu figura posomorîtă, privea pe ferestre spre locul unde lăsasem planeta Venus, care acum se făcuse foarte mică.

— Saitni, lasă gîndurile care îți rod sufletul. Gîndește-te mai bine la bucuria ce vei încerca văzîndu-ți planeta.

— Acum mi-e egal... Am putea să trecem și dincolo de Neptun, dincolo de Pluton... chiar într-alt Soare vecin.

— Să nu vorbești într-un ceas rău, Saitni.

Pe cînd ziceam aceste cuvînte, am privit distrat spre partea dinainte a mașinei noastre. La o distanță la care Pămîntul nu se putea afla încă, lucea un corp care nu părea să aibă o formă perfect rotundă.

Ce putea fi?!

Mi-adusei aminte imediat că discutasem cu Silansis asupra unei comete care trecuse pe lîngă Pămînt și se îndrepta spre orbita lui Venus.

Nu cumva ne-am ciocni în drumul nostru?

Trezii pe Saitni din impasibilitatea în care se afla și-i arătai cu un gest astrul ce se îndrepta amenințător spre noi.

Saitni zise încet:

— O cometă.

Era o cometă imensă. Lucru curios, nu avea coadă. Aceasta mă făcea să cred că e adevărată opiniunea,

emisă de unii din vechii astronomi pămînteni, că o coadă de cometă nu e decît un reflect al sîmburelui ei în eter.

Și noi ne îndreptăm mereu spre acest corp care vine din ce în ce mai năvalnic, mai turbat!

Ce trebuie să facem oare? Să deviăm drumul? Dar am fi amenințați să pierdem centrul de atracțiune al Pămîntului și atunci — adio orice speranță de a ne mai vedea planeta!

Putem studia foarte bine constituția fizică a cometei. Un enorm corp solid, compus în mare parte de materii incandescente care ard ca într-un imens cuptor.

Pare un adevărat infern, după cum l-au zugrăvit religiunile vechi pămîntene.

Intr-o clipă, monstrul gigante s-a apropiat și a trecut pe lângă noi cu o iuțeală neînchipuită, dată fiind și iuțeala nemăsurată cu care mergeam noi în sens invers. Am putut însă remarca, în momentul trecerii, că ne-am apropiat de el spre partea lui inferioară.

Monstrul se ducea departe în adîncimile spațiului clocotind cu furie, iar noi zburam acum, după cum arăta indicatorul, cu o iuțeală mult mai mare decît aceea cu care am plecat. Cometa posedă electricitate considerabilă și ea e cauza prea marii activități a acumulatorilor noastre.

Cum s-a făcut încărcarea? Mister. Nu am înțeles niciodată.

Dar drumul nostru desigur e schimbat...

Oh! fragile ființe omenești, natura vă poate zdrobi într-o clipă, cu una din nenumăratele ei puteri!

XV SPRE INFINIT

Pământul începuse să se zărească asemeni unui mic glob rotund. Luna era de cealaltă parte a Pământului, mai mult ca un punct decît ca un glob. M-am bucurat de acest fapt, fiindcă nu știam bine calea ce am apucat din cauza deviațiunii ce suferisem din partea cometei. Dacă din întîmplare Luna ne-ar fi atras spre ea, cu iuțea cu care mergeam desigur că ne-am fi zdrobit de stîncile vreunui crater, în care ne-am fi găsit moartea.

Ce pericole pentru niște ființe așa de plătînde ca oamenii, cînd voiesc să înfrunte legile naturei! E monstruoasă o asemenea luptă, e neegală, și totuși suntem nevoiți să o suportăm, căci nu avem încotro.

Mai avem cîteva ore.

Vom putea debarca în pace? Dacă ne-am strivi de vreuna din înaltele coame de munți ai Pământului? Dar aci cazul e mai puțin probabil, căci pe Pămînt se află mai multe mări decît continente.

Dar dacă vom cădea în mare și nimeni nu ne va vedea căzînd, cine ne va scoate? Pe Venus am fost salvați de oamenii-păsări, cari ne observaseră căderea; dar dacă se va întîmpla să cădem tocmai în Oceanul Pacific, departe de orice ființe omenești?

Reflecțiile acestea mă fac trist, și pe mine și pe Saitni.

În orice caz, triști sau voioși, soarta ne va fi aceeași.

Vom rămîne însă în analele planetei noastre ca doi oameni curagioși cari au înfruntat cele mai mari pericole pentru cauza științei Cosmosului!

.

Mai avem vreun sfert de oră pînă să ajungem.

Saitni îmi vorbi adineauri de viața ce ar dori să aibă de acum înainte, dacă ar izbuti să ajungă cu bine pe Pămînt.

— La ce bun atîta muncă, pentru ce să cauți a cunoaște misterele nepătrunse ale naturii, care sunt cu atît mai mari cu cît cunoști mai multe! „Știința e ca o sferă care, cu cît își mărește volumul, cu atît își înmulțește punctele sale de contact cu necunoscutul“ — a zis un vechi savant, și avea cea mai mare dreptate.

De aceea, zicea Saitni, aș dori să încep o nouă viață, aș voi să trăiesc retras departe cu o femeie care să mă iubească și să o iubesc. Sunt cu totul plictisit de viața ce o duc... Orișice am descoperi noi, orișicîte cunoștințe am poseda asupra Cosmosului — toate au un mic termen: *uitarea*.

Ce dulce e viața în singurătatea a doi care se iubesc și, în locul acestui vis frumos, să te pierzi în spațiu!

— Ți-e frică, Saitni?

— Frică?... Nu... Dar îmi pare că aș fi dorit să mor mai bine în voluptoasele brațe ale unei femei iubite, decît pe recele sîn al naturii!

Pe cînd vorbeam astfel, iată că, la o distanță oarecare în dreptul nostru, lăsăm Pămîntul... încercarea de a descinde e zădărnicită... suntem pierduți de-a pururea în nemărginire!

Depart, departe de tot, Pămîntul se scufundă în infinit... noi, înmărmuriți, privim cum lumina lui se stinge din ce în ce...

Pierduți... pierduți pentru veșnicie! Vom merge astfel fără să ne dăm seama unde, vom putea trece cortegiul Soarelui, apoi — dincolo de el, fără să ne oprim.

Vom muri în această afurisită mașină și noi tot vom zbura, departe... departe...

Peste milioane și milioane de leghe, vom întâlni poate vreun corp ceresc, și vom cădea pe el: de va fi un soare ne vom volatiliza la moment, de va fi o planetă vom servi de curiozitate astronomică locuitorilor ei.

Mai adineauri, găseam gânduri consolatoare, dar acum nu mă pot abține de a nu vărsa lacrimi amare. Oh! țin . . . țin la acel Pământ pe care m-am născut, de pe care am învățat Cosmosul, a cărui istorie ce se pierde în nopțe o cunosc și o înțeleg.

Oh! Ciarit, ce dulce viață ne-am fi făcut noi amândoi!

Du-te, turbată mașină! Puterea care o posezi și cu care devorezi spațiul și timpul²⁰ noi ți-am procurat-o, noi, acum victimele tale. Corp neînsuflețit, ți-am dat viață, cu care tu vei stinge pe a noastră!

EPILOG

Aci autorul e îndreptățit să intervină, pentru a nu se crede că cei doi călători au fost duși dincolo de sfera de atracțiune a Soarelui.

Asales și Saitni au debarcat pe Marte. Vom vedea însă aceasta într-alt volum, pe care îl vom consacra numai șederii lor acolo, cum și întâmplărilor la care le-a dat naștere șederea lor pe acea planetă.²¹

Să aruncăm însă o privire spre planeta Pământ, pe care am părăsit-o de atîta timp.

De cîteva secole înaintea lui Asales, starea socială era aceeași: aceeași domnie a științei, pe care Asales o lăuda așa de mult. După plecarea lor, însă, nu a mai ținut mult timp această liniște.

Printre locuitorii planetei se iviră turburări grave. Se știe că erau numai 25 de indivizi cari formau un fel de guvern absolut și fără nici un control din partea mulțimii. Dacă însă nu ar fi restrîns așa de mult libertatea locuitorilor, închizînd pe unii din ei și omorîndu-le copiii, desigur că, cu toată autocrația lor, aceștia nu s-ar fi revoltat.

Într-o noapte, locuitorii cei mai inteligenți luînd inițiativa, au distrus toate mașinile și aparatele electrice cu care cei 25 dominau mulțimea; apoi, mulțimea a năvălit în palatele lor, distrugînd tot ce le ieșea în cale. Cel dintîi lucru la care s-a gîndit mulțimea a fost libertatea celor închiși. Familiile învățate fură cruțate, cu condițiunea ca nici un membru din ele să nu se mai ocupe cu știința.

Era o lecție generală: toți erau buni, interesele materiale nu-i despărțeau, nu aveau comerț și industrie ca să-și facă concurență, nu aveau trebuință de a mîncea alimente grosiere. Iubirea scoborîse îngerii ei pe pămînt.

Era o primăvară veșnică de iubire. În cîțiva ani, populația se îndoi (numărul oamenilor descrescuse mult în timpul celor 25). În sufletul tuturor puteai citi ca într-o carte: „*Iubire . . . iubire veșnică și dispreț nemărginit pentru recea natură cu legile ei inflexibile*“.

O TRAGEDIE CEREASCĂ

Poveste astronomică

1914

O DESCOPERIRE SENZAȚIONALĂ

— Noi nu ne ducem la serbare?

— Desigur, cu mama voastră.

— Ah! ce bine ne pare!

Și cei doi copii — băiatul de o parte, fetița de alta — sărutară repede obrajii tatălui, fără multă grijă pentru nenumăratele hîrtii răvășite pe biroul cel încărcat.

— Nu! . . . Îmi răscolii hîrțiile! . . .

Dar supărarea lui era de prisos: cei doi nebunatici fugiseră. Luînd de jos o coală de hîrtie, exclamă:

— Poftim! Tocmai începutul calculului . . . Eram să-l caut pe urmă mult și bine.

Și învățatul, după ce își duse puțin mîna prin păr, privind fără să vadă pe fereastra ce da în grădină, se aplecă din nou pe masa lui de lucru și, murmurînd vorbe curioase, începu să aștearnă pe hîrtie cele mai ciudate simboluri matematice, cifre . . .

O păsărică — neam de artist, ce n-are ce să facă — se așezase drept pe craca din dreptul ferestrei și, ferită de razele soarelui, încerca cele mai fantastice triluri, pîrînd că ia în rîs pe domnul cel cu ochelari care, în acea superbă dimineață de primăvară, sta ursuz la o masă, înșirînd litere și cifre fantastice.

Dar „domnul“ nu auzea: un ceas întreg trecuse, păsărica fugise demult, veselă că trăiește, că are prilej să cînte, îmbătată de parfumul grădinelor marelui oraș. El scria mereu și, pe măsură ce înainta cu socotelile, privirea i se încrunta.

Deodată, sări în sus și strigă, fără să-i pese că nu are cine să-l audă. Simțea nevoia să-și auză glasul.

— Nu! ... Nu ... Venus nu va pieri! Venus nu va pieri!

Apoi, cu oarecare milă, privind pentru prima oară cu atenție pomul cel în floare de dinaintea ferestrei, adăugă:

— Sărmanul Pământ! ... Cel puțin de n-ar fi lovit!

În acel moment, se auzi o bătaie ușoară la ușă și intră un tânăr care veni repede spre stăpînul casei și, după ce-i strînse mîna, îl întrebă îngrijit:

— E serios?

— Ah! Bine că ai venit! Am lucrat fără întrerupere ... Pot să-ți spun ...

— Planeta noastră e în pericol!

— Prea puțin. Ne vom alege numai cu o schimbare ușoară în ce privește lungimea anului ...

— Destul de grav ...

— Pentru observațiile astronomice, desigur; dar, în sfîrșit, planeta scapă de nimicire.

— Ești sigur, maestre?

— Mai încape vorbă! Privește, am făcut o schiță. Pământul cred însă că e pierdut și Marte de asemenea ...

— Pământul! Marte!

— Sunt condamnate amîndouă planetele.

— Ce dimensiuni să aibă corpul ceresc care a pătruns în sistemul nostru?

— Nu putem să știm deocamdată, am admis însă pentru calculul preliminar o masă aproape egală cu a Soarelui nostru, deci o putere de atracțiune colosală. Din fericire e un soare stins, căci apariția lui pe cerul nostru ar fi fost un dezastru; așa, nu vom suferi decît prea puțin influența masei lui, dar de la o distanță ce ne ferește de un dezastru.

Tinărul rămăsese pe gânduri.

— Așadar omenirile acelor planete vor fi distruse?

— Dacă există!

— Oh! Eu sunt incredințat cu totul. Mai ales ultimele observațiuni ce le-am făcut asupra Pământului m-au întărit în părerea mea. Zilele acestea chiar, voi avea cinstea să-ți prezint o monografie a planetei Pământul cu toate rezultatele comparate ale observațiilor.

— Ai să superi pe Asales.

— Să se supere! Adevărul înainte de toate. E oare cu puțință să se găsească învățați pe Venus cari să susțină că numai planeta noastră este locuită?

— Are să-ți răspundă.

— Sunt gata.

Scenă de mai sus se petrecea în anul 3000, într-unul dintre cele mai mari centre culturale ale planetei Venus, în casa astronomului Ralta, iar tinărul ce-l vizita, un elev al său, se numea Aldin.

Ce era însă cu acel corp gigantic despre care vorbeau cei doi învățați? Știau oare toți venusienii de marele pericol ce amenința planetele sistemului solar? Iată câteva deslușiri în această privință.

Cu două nopți mai înainte, Asales, cel mai de seamă astronom de pe întreaga planetă, fotografiase o regiune cerească. Examinînd placa a doua zi pentru a măsura poziția unor steluțe, dete peste un punct stelar care-l miră. Era o steluță care lăsase și ea imagina ei pe placă. Asales cunoștea acea regiune în toate amănuntele, căci se afla acolo o stea variabilă ale cărei deosebiri de strălucire le studia regulat. Era o chestiune de astronomie siderală care-l preocupa mult. Steluța ce o vedea acum era însă nouă. Asales avea o altă placă fotografică a aceleiași regiuni, întrebuințată cu câteva zile mai înainte. Din două lucruri, una: sau steaua aceea era varia-

bilă, sau era o stea nouă. Compară plăcile . . . : nu, steluța avea o pozițiune diferită, se mișcase din loc, deci nu era o stea.

— O cometă curioasă, murmură Asales.

Om ciudat, nu spuse nimănui de descoperirea ce făcuse și, în seara următoare, își îndreptă luneta spre locul indicat pe placă. După câteva minute izbuti să identifice steluța pe bolta cerească. Se prezenta, în adevăr, ca un punct stelar, dar iarăși constată Asales o ușoară deplasare.

Pe vremea aceea, spectroscopul era destul de perfecționat și Asales îndreptă spre cometa cea curioasă o altă lunetă, ce era veșnic cu spectroscopul instalat.

— Mă înșel, nu e o cometă, este o planetă mică, murmură bătrînul necăjit.

De o statură de gigant, nu însă prea gras, ras de tot, cu părul alb, Asales era o figură impunătoare. Vorba lui tăia ca briciul; era nervos, iute, nu suferea nici o contradicție și avea un defect foarte mare: nu-i plăceau elevii cari voiau să se îndeletnicească cu alte chestiuni astronomice decât acelea pe care le indica el. La fizic era opusul lui Ralta, care părea un pitic pe lângă el.

— Planetă mică! murmură bătrînul învățat, suind câte două trepte pe scară. Ce mă interesează pe mine planetele mici!

Ocăra pe bietul astru care desigur nu știa cum să-și ceară iertare că avusese îndrăzneala să se prezinte pe neașteptate, dar tot era oarecum intrigat bătrînul învățat venusian.

— Ce am eu cu planetele mici!

Tot avea o îndoială, căci altfel la ce-ar mai fi observat el cu spectroscopul? Ce era să-i arate acest aparat, altceva decât că mica planetă, ca orice corp întunecat, primește lumina de la Soare.

Privi. Așa era. Un spectru solar, însă... Ceva neobișnuit! căci repede învîrți cîteva șurupuri, se aplecă, privi iar, începu să murmure și iar observă.

Parcă îl apucaseră frigurile.

Era o priveliște ciudată să vezi în acea cupolă imensă, luminată numai de o lampă surdă, grațioasele siluete a două lunete gemene ce se îndreptau spre bolta cerească, pe cînd bătrînul, care se scoborîse de pe scară, arunca cu grabă cifre pe o coală de hîrtie, la lumina vagă a lămpii.

Se opri. Privirea i se îndreptă spre bolta cerească, spre regiunea în care se afla astrul ce-l descoperise. Murmură:

— 400 'de kilometri pe secundă!... Și drept spre noi!

Se sculă supărat, trînti creionul și se rezezi jos pe scara ce dădea în cabinetul lui de lucru.

— Nu... trebuie să fiu bolnav... nu se poate...

În tăcerea cea mare ce domnea în palatul în care trăia, se auzeau doar pașii lui greoi și grăbiți. Repede se apropia de telefonul ce-l avea pe birou.

— Alo!... Dă-mi pe Ralta!... Ralta, domnișoară, astronomul!!... Nu știi pe Ralta!... Dar ce păzești acolo?... Numărul 35 pe 48. Repede... Alo! Alo! E în observator!... Mă iartă, doamnă!... dar spuneți-i să vie imediat la mine. Aci Asales!... Scuzați, știu, sunt orele două dimineata, v-am deșteptat... E neplăcut... dar am nevoie de Ralta!... Să vie imediat! Mă va găsi în cupolă.

Și, închizînd telefonul, se rezezi iar sus.

Peste zece minute, ușa se deschise și intră Ralta.

— Vino încoa!... Te rog să verifici o observație... Vreau să văz dacă nu cumva m-am ramolit înainte de vreme... Privește, compară spectrul astrului acesta... Ce zici?...

— Zic că are o iuteală ce trebuie să fie imensă.

— Măsoară singur.

Ralta, încet, serios, începu comparația: apoi, făcînd la rîndul său socoteala, spuse liniștit:

— O stea de tipul solar, care vine drept spre noi cu o iuțeală de 400 de kilometri, cel puțin, pe secundă. În adevăr, e curioasă: nici o stea nu are o asemenea iuțeală.

— Va să zică nu mă înșel! . . . Nu m-am zăpăcit! . . .

Ralta îl privea mirat. Îl cunoștea el de mult, îl știa nervos, exagerat, dar așa turburat nu-l văzuse nici odată.

— Nu înțeleg, murmură Ralta.

— Nu e un soare . . . e un corp întunecat . . . un corp ce a pătruns în sistemul nostru solar.

— De unde știi? întrebă Ralta, turburat și el.

— Am dovada: trei observații în trei seri diferite . . . pozițiunile schimbate — foarte puțin, e drept, dar schimbate — ceea ce dovedește pînă la evidență că nu e o stea . . .

Ralta, fără să spună un cuvînt, se îndreptă spre prima lunetă, cea fără spectroscop și, ajutat de Asales care-i înțelesese gîndul, puse un ocular ce mărea de vreo 800 de ori. Noaptea era superbă, aerul clar, liniștit — puteau să întrebuințeze un ocular ce mărea așa de mult. Ralta privi. În adevăr, steluța cea umilă de adineaori se deosebea acum de astrele ce o înconjurau. Pe cînd stelutele din apropierea ei rămăseseră tot niște simple puncte, ea avea un disc — extrem de mic, vag, gălbui — dar orice ochi exercitat ar fi văzut numai-decît că acel astru nu e o obișnuită stelută, și mai puțin o cometă.

Descoperirea lui Asales era însă neliniștitoare. Cum?! . . . un astru — care, dacă era așa de mic, cauza era numai marca lui depărtare — se apropia cu 400 de kilometri pe secundă de Soare, deci și de planeta Venus! Dacă vreun ziarist curios ar fi auzit această

știre, ar fi scris imediat o pagină întreagă de ziar și ar fi scos o ediție specială.

Cei doi învățați nu se gîndeau însă la lumca gazetarilor, pe ei îi preocupa acum altceva. Ceasuri întregi ei continuară observația și, în același timp, Ralta însemnă cele trei poziții diferite ale ciudatului corp ceresc în trei seri diferite: două poziții obținute pe plăci fotografice și cea de a treia chiar poziția observată în acea seară. Din cele trei observații, el trebuia să calculeze drumul pe care corpul străin avea să-l descrie în jurul Soarelui.

În zorii zilei, Ralta părăsi pe Asales, care acum se liniștise. după ce-i promisese că a doua zi după prînz îi va aduce rezultatul.

— Nimic, să nu spui nimic la nimeni!

— Fii sigur.

Ralta nu avea însă nici un secret pentru cel mai iubit elev al său. Cînd se întoarse acasă, găsi pe Aldin, care tocmai se coborise din cupolă în birou. Îl puse repede în curent cu marea descoperire, apoi îl concediă prieteneste, spunîndu-i:

— Să vii la orele 12 dimineța, să afli rezultatul.

Pînă la orele 12 din zi lucrase încontinuu. Venusienii au găsit metode matematice rezezi și sigure pentru a determina drumul unui corp ceresc în jurul Soarelui. Ralta însă avusese de astă dată să rezolve o problemă mai curioasă, căci astrul în chestiune nu descria nici o curbă în jurul Soarelui, ci trecea aproape în linie dreaptă, ca o săgeată, prin sistemul solar. Problema era deci cu totul alta și Ralta schițase drumul numai în mod general, nu intrase în amănunte, care erau foarte complicate. În realitate, drumul noului astru era o hiperbolă, cum îi zic matematicienii.

Un singur lucru era sigur:

Venus scăpa de nimicire, nu însă și două din planetele vecine: Pămîntul, cu satelitul său, și Marte. Dar,

la urma urmei, ce-i păsa astronomului venusian de catastrofa ce avea să sufere aceste două îndepărtate planete! Ceva mai mult: catastrofa aceasta va fi un mare eveniment, nemaipomenit în analele astronomiei venusiene!

Planeta Venus era scăpată! Ralta simțea că-i bate inima de emoțiune. De el nu-i păsa! El se simțea prea bine un adevărat cetățean al cerului. Dar îl înspăimîntase gîndul că doi copilași, Bari și Nata, vor avea să fie nimiciți într-un mod brutal, fie prin ciocnirea directă cu astrul cel nebun, fie prin marea gigantică provocată de trecerea prin apropierea lui, fie prin furarea planetei Venus și aruncarea ei în pustiiurile înghețate ale spațiului, departe de Soarele dătător de viață, de căldură, de lumină.

Un calcul aproximativ asigurase pe Ralta că pericolul nu era mare pentru Venus. Anume consecințe trebuiau să aibă loc, dar frumoasa planetă, grădina superbă a sistemului solar, nu era să fie nimicită. Pămîntul și Marte erau planetele ce trebuiau să sufere: așa indica prima socoteală, făcută în grabă, fără multă precizie.

Dar poate că ambele planete nu sunt locuite. Cine poate să știe dacă la 149 milioane de kilometri depărtare de Soare, unde se află Pămîntul, poate să înflorească o omenire? S-ar putea să existe numai o floră, iar fauna să fie reprezentată prin animale inferioare. Și, dacă nu există conștiință luminată pe planeta Pămînt, dacă nu are centre de civilizație, știință, — apoi atunci nu are cine să se îngrozească, căci groaza e numai așteptarea, iar nu faptul îndeplinit.

Numai Aldin era încredințat că Pămîntul poate să fie locuit, dar Aldin era tînăr, cu o imaginație vie, Aldin era prea poet și avea în contra lui părerile tuturor astronomilor din trecut și din prezent. Autoritatea lui

Asales era destul de mare pentru a despopula Pământul, chiar de ar fi avut acesta miliarde de locuitori.

Cum ar fi putut să fie Pământul locuit? Poporul nu-și putea închipui că un corp cerească, așa cum era Pământul, un frumos luceafăr cu lumina verde-albăstrie, poate să fie un glob întunecat ca Venus. Învățații, pe de altă parte, nu înțelegeau cum un glob ca Pământul, mult mai depărtat de Soare decât Venus, poate să aibă destulă căldură. Nu, nici o planetă, afară de Venus, nu era locuită, asta era lucru cu totul lămurit și Aldin visa!

Pe nici o planetă nu puteau să fie condițiunile de viață așa de favorabile ca pe Venus și Aldin însuși, uneori, era deznădăjduit că nu putea să aducă o dovadă sigură de existența locuitorilor Pământului.

Își spunea însă că ar fi fost stupid să existe atâtea globuri în sistemul solar — Pământuri enorme, sterpe însă pentru totdeauna, stinci sau pustii.

II

SERBARE VENUSIANĂ

— Gata, suntem gata!

Și Nata și Bari, ținându-se de mână, gătiți amândoi ca două păpușele, intrară cu zgomot în biroul lui Ral-ta, câteva minute după plecarea lui Aldin.

— Ați și mâncat?

— Oho! de când! . . . Și mama e gata.

— Atunci petrecere bună, copii, și să fiți cuminți!

În pragul ușii apăru Lati, „frumoasa Lati“, cum îi spuneau prietenele. Venusienele sunt toate brune, dar Lati făcea oarecum excepție. Pielita obrazului îi era

puțin mai deschisă și trandafirii obrazilor mai pronunțați. Se luaseră din dragoste, pe vremea când Ralta era încă un biet student, care nu știa de va reuși sau nu în viață. Lati nu avea altă avere decât ochii ei cei frumoși, părul ei cel bogat și sufletul ei cel bun. Avusese mari necazuri Ralta pînă să-și vadă visul îndeplinit, căci venusienii sunt oameni cei mai curioși din lume. Rudele ei pretindeau că un om sărac cum era Ralta nu trebuia să se însoare. Iubirea lor își bătuse joc însă de prejudecățile tuturor. Nu trecuseră nici doisprezece ani, și Ralta își cîștigase și un nume și o avere. Ba, cum norocul suride totdeauna celor ce găsesc viața interesantă și plăcută, un unchi lăsase menajului o avere și mai însemnată decât cea strînsă de Ralta prin munca lui.

În ziua cînd povestim, în Samiri, marele oraș venusian, era o serbare măreață, la care luau parte toți cetățenii, bogați și săraci. Acea serbare avea loc, de altfel, în toate centrele, mari și mici, de pe planeta Venus, deoarece se prăznuia al 100-lea an de cînd omenirea venusiană renunțase la vechile granițe ce despărțeau în mod nenatural popoarele. Sute și mii de veacuri, venusienii, împărțiți în diferite țări, duseseră războaie sîngeroase unii în contra altora, se uciseseră milioane de oameni în războaie în care se întrebunșaseră toate armele cele mai noi.

Cei cari făcură să înceteze războaiele fuseseră învățații tuturor țărilor venusiene. Ei se cunoșteau toți, se vedeau unii cu alții la diferite congrese internaționale, se stimau, se iubeau și nu puteau să priceapă cum omenirea venusiană poate să-și verse sîngele de prisos. La un moment dat, au renunțat de a mai pune știința în ajutorul industriei: inginerii au părăsit fabricele, și în primul rînd pe cele de arme; astronomii au refuzat să mai facă observații ca să dea ora exactă pentru circulația trenurilor și a vapoarelor; chimiștii au părăsit

laboratoarele de unde puneau la cale fabricarea a mii și mii de alimente, lucruri de primă necesitate etc. Toți învățații au declarat grevă, o grevă ciudată, ale cărei urmări au fost mari. Atunci pentru prima oară s-a văzut că întreaga viață modernă numai științei se datora. Au trecut doi-trei ani, au trecut cinci ani, și greva continua.

Învățații făceau cercetări numai pentru ei și rezultatele nici nu le mai publicau. În sfârșit, au urmat mari mișcări populare în toate țările și, în al șaselea an, barierele ce despărțeau țările au fost doborâte. S-au făcut mari reforme sociale, dar bineînțeles fericirea complectă tot nu se scoborise pe Venus. Poporul nu era cu totul luminat. Erau încă mulți cari nu pricepeau rostul lor pe planetă. În orice caz, era o îndrumare spre o nouă viață și la această îndrumare lucrau acum învățații cu o râvnă mai mare ca niciodată.

O singură sărbătoare aveau venusienii într-un an, dar acea sărbătoare era celebrată pe întreaga planetă. Și acum, aniversarea de 100 de ani de la „redeșteptarea omenirii venusiene” urma să fie celebrată cu un fast nepomenit. De trei zile, trenurile, automobilele, vapoarele și avioanele aduceau provinciali. În dimineața acelei frumoase zile se afla în Samiri un număr colosal de venusieni.

Dar orașul era destul de mare.

Închipuiți-vă un oraș cu o formă perfect de circulară, raza avînd cinci kilometri. Bulevarde plecau din centru spre periferie. Centrul era o piață circulară cu o rază de un kilometru. De ce era așa de întins orașul? Pentru că nu era casă, cît de modestă, care să nu aibă curtea și grădina ei. Casă lîngă casă, ca în unele provincii de pe Venus, nu se pomenea. Venusienii se aflau într-un mare centru de activitate, dar în același timp se bucurau și de aerul cel mai curat. Și așa erau nenumărate orașe venusiene. Puține mai ră-

măseseră ca pe vremea cea veche și în ele se refugiaseră cei nemulțumiți cu noua stare de lucruri. Prin tradiție, ei continuau să apere vechile idei și ce e mai curios e că, din diferitele țări de odinioară, venusienii recalcitranți se înțelegeau perfect, căci luptau pentru aceeași idee: redivizarea lor.

Erau însă puțini și ridiculi. Ca toți maniacii, erau ursuzi. Citeva orașe vechi și murdare erau pline cu ei. Vă închipuiți lesne că nu în văgăunele lor se celebra serbarea măreață a înfrățirii generale.

Pe cele opt mari bulevarde ce dădeau în piața centrală, bulevarde ce purtau numele celor opt planete¹, veneau venusienii ca valurile unei mări. Toți pe jos, toți cu câte o floare albă la încheietoare — simbol al liniștii și păcii.

De jur împrejurul pieței se aflau nenumărate tribune bune, menite numai pentru femei și copii, din toate clasele. Serbarea începea la ora unu după amiazi și, cum această oră se apropia, imensa piață era plină de lume.

Trîmbițe de aramă vestiră începerea.

Pe marile artere ce duceau în opt direcțiuni nu se vedea nimeni. Mulțimea se îngrămădisise pe piață, lăsînd însă loc liber la intrările a două bulevarde ce veneau față în față.

Începu o defilare ciudată. Era o reamintire a tuturor scenelor groaznice din trecut. Trecură mai întîi sute de oameni înveșmîntați cu piei de animale, cu părul vilvoi, cu niște imense bîte în mînă.

Veneau apoi alții, cu arcuri și săgeți, urmați de alții cu puști rudimentare, de cele cu cremene; apoi, cai ce trăiau tunuri de lemn și de piatră.

Veneau de pe un bulevard, treceau prin mijlocul mulțimii țîpînd, urlînd, și se pierdeau în zarea bulevardului din față.

Un ropot de cai și — iată un șir lung de călăreți fantastici, cu coifuri ce străluceau sub razele soarelui, cu sulți și lănci lungi ce-ți luau ochii.

Tropăind ritmat, veneau soldați înarmați cu puști scurte, apoi cai ce trăiau imense tunuri, și iar tunuri, din ce în ce mai mari, ce uruiau înspăimântător.

Când ultimul tun trecu, poporul, ce pînă atunci privise tăcut, scoase un prelung strigăt ce făcu să răsunе văzduhul.

Nu, nimănui nu-i părea rău de timpul de acum o sută de ani. Bani pentru puști și tunuri aveau acum alte întrebuintări: se ridicau clădiri mărețe pentru răspîndirea culturii, laboratoare și institute, palate splendide pentru artă, temple pentru toate ramurile activității omenești.

Și omenirea de pe Venus era fericită. Cum planeta era guvernată de învățați, cum nu mai exista clasa politicianilor veșnic flămînzi și arțăgoși, venusienii nu mai știau ce însemnează lupta politică. Fiecare era dator să muncească și trîntori nu mai existau.

Bari și Nata erau încîntați. Pentru prima oară văzuseră ei o asemenea defilare curioasă.

— Așa erau oamenii înainte, mamă?

— Și ce făceau ei cu bitele și cu tunurile?

— Se omorau între ei.

— Erau răi, mamă dragă! De ce se omorau?

— Fiindcă nu știau carte, răspunse Lati surizînd.

Lumea se împrăștiase pe bulevarde. Era cald, dar era plăcut la umbra imenșilor platani. Vehiculele de tot felul aveau acum voie să circule iar, dar numai pe alei anume, căci fiecare bulevard avea șase alei.

Departee, spre sudul orașului, unde se îndrepta Lati cu cei doi copii, se vedea cum se întindea Oceanul, ale cărui ape străluceau puternic sub razele soarelui de primăvară venusiană.

-- Să vedem vapoarele, spuse Nata. Să luăm un automobil.

— Nu, mamă, aeroplanul!

Părerea lui Bari hotări și, peste câteva minute, după ce se abătură la aerodromul cel mai apropiat, se aflau instalați în cabina cu geamuri a unui elegant aeroplan ce se îndrepta cu siguranță spre sud. În câteva minute se aflară deasupra Oceanului.

Priveliștea era superbă. Orașul, ridicat pe un amfiteatru, domina Oceanul pe care pluteau sute și mii de vapoare în toate direcțiunile. Sute plecau, păreau că abia se mișcă, semănau cu niște interesante jucării de copii. Bari și Nata, încântați, băteau din palme. Se depărtau repede de oraș, se aflau acum în largul mării. Soarele ardea cu putere și în cabină era cald de tot. Lati deschise o fereastră. Se uita spre oraș, spre casa lor, acolo unde la acea oră Ralta lucra mereu, cufundat în cifre, pe când ei se amuzau la douăzeci-treizeci de kilometri depărtare.

Aviatorul viră și aeroplanul, ce părea că va zbura pentru vecie spre orizont, întoarse botul lui enorm spre nord, spre oraș și, peste câteva minute, ateriză de unde plecase.

Lati promisese copiilor să le arate defilarea și trebuie să meargă, dar gândul îi era mereu acasă. Vedea ea bine că lui Ralta i s-a întâmplat ceva. De ce-l chemase oare Asales? Niciodată la o asemenea oră din noapte nu telefonase bătrînul învățat. Și-apoi, Ralta se culca după ce-și sfîrșea observațiile sau calculele; în acea noapte însă el nu dormise deloc și la 9 dimineața îl găsisese tot la birou, lucrînd.

Era ceva la mijloc, îi ascundea el ceva? Dar ce?! El nu știa să-i ascundă un lucru. Desigur, un eveniment ceresc. Dar nu-i anunța el cu o bucurie aproape de copil ivirea vreunei neînsemnate comete? De ce acum

nu i-ar fi spus, ca totdeauna, despre evenimentul pe care i-l anunțase Asales?

Era o presimțire curioasă, ciudată.

La urma urmei, ce însemnătate era să aibă un eveniment ceresc! La aceasta se gîndea Lati cînd intră în biroul soțului său, precedată de cei doi copii. Bari intră punînd mîna cornet la gură și imitînd trîmbița.

— Uite micul sălbatec! spuse Ralta zîmbind. Ei, ați petrecut bine?

— Am fost și cu aeroplanul, spuse Nata cu îngîmfare.

— Bravo!

Lati își sărută soțul, îl mîngîiă ușor pe păr și-l întrebă, privindu-l drept în ochi:

— S-a întîmplat ceva?

— Unde? răspunse Ralta potrivit și ochelarii.

— În cer.

Ralta o privi mirat. Cum ghicise ea?

Promisese lui Asales să nu spună nimic. Dar oare nu spusese lui Aldin?

— Trimite copiii în odaia lor, murmură el.

Ea, îngrijată, îi luă de mîna și-i îndreptă ușor pe ușa. Cei doi copii pricepură și ei că e ceva și ascultară. Veselia le cam pierise, dar erau obosiți, ochii lor văzuseră prea multe lucruri.

Lati se întoarse, luă un scaun și, așezîndu-se lîngă Ralta, îl luă de mîna și, blajin și temător, îl întrebă:

— Ce e?

Hotărît, el îi spuse totul.

Ea îl asculta cu ochii mari, puțin cam palidă.

— Dar tu spunea totdeauna că așa ceva e peste putință!

— Peste putință nu, dar prea puțin probabil. Și iată că fatalitatea ne va face să asistăm la o priveștițe ce nu a fost dată pînă acum nimănui.

— Sunteți siguri?

— Absolut siguri. Ne lipsesc amănuntele, pentru că nu am avut tot timpul necesar, dar pînă într-o săptămîină, cel mult, le vom afla pe toate.

— Și Venus nu e amenințată?

— Nu. Cel mult i se va lungi anul cu cîteva zile. În loc să avem un an de 225 de zile, vom avea cîteva zile în plus; cîte, nu știu încă, probabil cinci sau șase.

— Și altceva nimic?

— Nimic.

Ea făcu un gest ca și cum ar fi voit să alunge o idee urită.

— Sunt o nebună. Dacă ar fi să pierim, pierim cu toții.

Emoționat, el o apropiă ușor și o sărută lung.

— Nu, nu vom pieri. În schimb vor pieri Pămîntul și Marte.

— Se vor ciocni cu acel soare nebun?

— Nu. Pămîntul își va schimba orbita, va căpăta o orbită de cometă, iar Marte va fi scos din sistemul solar.

— Oh! . . . Și dacă ar fi omeniri pe acele planete?

Ralta dete din umeri . . . Cine putea să se împotri-vească atracțiunii masei giganticului soare stins!

Și apoi, era demonstrat pînă la evidență că Venus avea o situație excepțională în sistemul solar: numai ea putea să fie locuită.

În vremea această, astrul enorm și întunecat ce răsfrîngea doar lumina ce primea de la Soare se apropia mereu cu cîte 400 de kilometri pe secundă: cu 24 000 de kilometri pe fiecare minut, cu un milion și jumătate de kilometri pe fiecare oră, cu 34.560.000 de kilometri pe fiecare zi. În cele trei zile de cînd fusese descoperit pe prima placă, străbătuse deci peste o sută de milioane de kilometri și înainta mereu cu aceeași viteală, drept înainte, zbura nebun în linie dreaptă

fără să-i pese de vreo atracțiune, nici cel puțin de aceea a Soarelui. Iuțea lui enormă, fantastică, îl făcea să nu se abată deloc din drumul lui hiperbolic. Drept înainte, și vai de planetele ce-i vor aține calea, vai de acele care ar veni spre el sau după el, în apropierea lui!

Iar în acest timp, omenirea de pe Venus, cu totul liniștită, își vedea de traiul ei obișnuit. Nimeni nu bănuia tragedia cerească ce avea să se desfășoare.

Numai cei trei astronomi și Lati știau despre această amenințare cerească. În curînd însă era să afle întreaga omenire venusiană, căci secretul nu se mai putea ascunde.

Era apoi o datorie pentru Asales să facă cunoscut lumii învățate acest mare eveniment ceresc.

Ce va spune poporul!

Ah! de asta nu-i păsa lui Asales! El nu cunoștea poporul: el trăise toată viața retras în observatorul lui, fugise de orice contact cu lumea, ba dojenea pe Ralta și pe Aldin că zvîrle *margaritas ante porcos*.² Ce-i păsa lui Asales dacă a doua zi gloata, poporul nu ar mai fi existat? Pentru el nu exista decît știința.

III

ALARMA

Era a opta zi de cînd cu descoperirea făcută de Asales. Cu o zi mai înainte, avusese loc o ședință a Academiei din Samiri, la care luaseră parte toți membrii. Lucru ciudat, nu fuseseră admiși decît numai membrii învățatului corp. Nici ușierii nu fuseseră lăsați înăuntru. Ziariștii protestaseră zadarnic. Astfel,

a doua zi, ziarele apărură fără obișnuita dare de seamă a ședinței Academiei.

Faptul acesta, dacă trecuse neobservat pentru marea masă a cititorilor, fusese însă discutat cu mare aprindere în redacțiile ziarelor. Redactorul științific al ziarului *Lumea* pusese următoarea notiță curioasă:

„Ne pare rău să anunțăm că academicianii s-au zăvorit, pe ziua de ieri, oprind intrarea pînă și ziarștilor. Printr-o indiscreție, însă, suntem în măsură să spunem că, dacă ședința a fost secretă, cauza nu e decît discutarea unei mari descoperiri, ce va stîrni o mare vilvă. E vorba despre una din cele mai mari descoperiri: perfecționarea telegrafiei fără fir, cu ajutorul căreia se va putea rezolva chestiunea comunicărilor interplanetare. Se știe că fizicianul Vasi lucrează de doi ani de zile la rezolvarea acestei chestiuni. Deși mai toți astronomii aduc argumente că planete ca Pămîntul și Marte nu pot fi locuite, există un tînăr astronom, d-l Aldin, care, sprijinit pe observațiile din trecut și pe observațiile sale personale, se crede autorizat să apere existența unei omeniri pe planeta Pămînt, ba încă a unei omeniri inteligente.“

Confrații de la celalalte ziare erau necăjiți: de unde știa Kala, redactorul științific de la *Lumea*, această știre de senzație pe care ei nu o aflaseră?

Bravii cititori venusieni, sorbindu-și cafeaua dimineața, citiseră și notița lui Kala și cei mai mulți făcuseră mare haz: încă o păcăleală gazetărească! Ce?! Gazetarii îi iau drept caraghioși? Ce omenire pe Pămînt! Ce telegrafie interplanetară! . . .

Avea venusienii alte gînduri, alte necazuri. Omenirea venusiană era preocupată în acel moment cu crearea unor imense nave aeriene, care să transporte zeci de mii de tone de mărfuri. Se formase o societate care promitea să realizeze acest mijloc repede de transport.

Ziua trecu liniștită. Fusese cald ca niciodată și, spre seară, cele opt bulevarde gemeau de lume. Aeroplane nenumerate spintecau aerul, sute de asemenea vapo-
rașe aeriene îndreptându-se în largul mării. Automobilele electrice alergau cu iuțeli nebune pe aleile desti-
nate lor, iar pe aleile destinate pietonilor mii și mii de copii, însoțiți de părinții lor, umpleau aerul cu țipe-
tele lor vesele.

Ziarele de seară apăruseră toate, afară de *Lumina*,
cînd — iată că sute de vînzători se repeziră din curtea
cea mare a redacției aceluia ziar samirian.

Mulțimea era obișnuită cu strigătele lor. De astă
dată, însă, răcnetele lor te înfiorau:

— *Lumina!* ... Lumea în pericol! ... Venus se cioc-
nește cu un soare stins! ... Cinci bani *Lumina!* ...
Pieirea planetei Venus! ...

Se produse o adevărată panică. Vînzătorii nu mai
puteau să-și vînză exemplarele, căci lumea le smulgea
cu furie din miinile lor ... Părinții își uitaseră de co-
pii ... Mii, zeci de mii de venusieni, la palida lumină
a crepusculului, citeau cu ochii holbați articolul de re-
portaaj din pagina a treia, cu titlul peste cele șase co-
loane, cu zeci de subtitluri, cu litere groase de-o
șchioapă.

Se auzea un murmur vag la început, apoi din ce în
ce mai mare, asemănător cu zgomotul ce-l fac talazu-
rile mării înfuriate. Abia mai se auzeau țipetele vîn-
zătorilor de ziare:

— Citiți *Lumina!* ... Pieirea lui Venus! ...

Un reporter al ziarului *Lumina* avusese prilejul să
afle cîteva amănunte vagi despre descoperirea lui Asa-
les, și iată cum:

Academicianii veniseră cu toții să asculte impor-
tanta comunicare a lui Asales. Erau toți membrii Aca-
demiei și printre ei și un farmacist celebru, dar a că-
rui ... sensibilitate era extremă. După ce ajunsese

acasă, îi venise rău și tot eterul din farmacie nu putea să-i potolească nervii. Începuse să vorbească fără rost, să aiureze, pomenind mereu despre picirea lumii, despre soarele cel enorm și stins. Medicul ce fusese chemat în grabă tocmai vorbea cu un reporter de la *Lumina* și acesta auzise când o rudă a farmacistului povestea aiurările acestuia.

Reporterul nu pusese la început preț pe acest lucru, nu-l interesa pe el Academia și nu era angajat pentru rubrici științifice, el avea rubrica sportului. A doua zi, însă, auzind discuția din redacție, și-aduse aminte de afacerea cu farmacistul. Luă un automobil și se duse la locuința academicianului farmacist. Acesta se făcuse bine, dar era în pat, tot slab și palid.

Nu-i fu greu gazetarului să-l facă pe farmacist să vorbească, deși era cuvânt de ordine ca, pînă în trei zile, pînă ce nu se vor face calcule complete, să nu se spună nimic profanilor.

Farmacistul, care era o somitate în chestiuni de hăpuri, valeriană, purgative etc., nu avea cea mai mică idee de astronomie și ceea ce nu înțelesese bine mintea lui turburată trecu în mintea zvăpăiată a reporterului cel lacom de știri senzaționale. Așa că ediția specială din *Lumina* cuprindea următorul articol:

PIEIREA LUMII

Interview cu un distins academician — O descoperire senzațională — Un astronom mare, d-l Asales, descoperă un soare nou — O tușeală de mii de kilometri pe secundă și drept spre orbita noastră — Pămîntul, Marte și Venus vor pieri

„În ultima ședință a Academiei, marele astronom Asales a făcut o comunicare extraordinară care e menită să arunce groaza în sufletul oricărui venusian. În

momentul cînd apar aceste rînduri, un corp ceresc, un soare stîns, de mii de ori mai mare decît Soarele, vine drept spre noi cu o iuțeală de cîteva mii de kilometri pe secundă și nu s-a calculat încă dacă nu cumva el ne vine cu o iuțeală mult mai mare decît a luminei lui!!!

Soarele acesta merge drept, fără să-i pese de nici o atracție, și va străbate sistemul planetar aproape drept prin mijloc. Dacă se va ciocni cu Soarele, nu ni se spune încă, dar vom căuta să avem interviewuri serioase cu astronomii de seamă în această privință.

Întîi se va ciocni cu planeta Marte pe care o va aprinde imediat, transformînd-o într-un ocean de foc. Peste cîteva zile va lovi planeta Pămînt pe care o va lăsa în stare incandescentă.

Apoi se va ciocni cu orbita noastră. Astronomii nu știu însă ce se va întîmpla în acest caz și ș-ar putea foarte bine ca orbita să fie mai puternică. În orice caz, sau ne vom transforma și noi într-un soare, sau vom prinde acest corp întunecat transformîndu-l în Lună, care ne lipsește, pe cîtă vreme toate planetele au luni nenumărate . . .“

Și articolul continua pe același ton, fantezia reporterului fiind imensă, ca și nenorocirea cerească ce amenința sistemul planetar. Ce-i păsa lui de iuțeala de 300.000 de kilometri pe secundă a luminei, ce vrea el să știe că *orbita* unei planete e numai o linie curbă închipuită? El avusese nevoie de știri senzaționale și le alcătuisese cum credea că e mai bine. De altfel, răsplata o și avusese: directorul ziarului *Lumina* îi acordase pe loc o gratificație de o mie de lei.

Nu mai era un murmur ci un muget, un muget cum nici vîntul turbat nu produce, cum nici valurile mării nu pot să scoată cînd sunt biciuite cu putere de furtună.

- La Asales! se auzi în câteva grupuri.
- La Asales! strigară câteva mii de oameni.
- La Asales! răspunseră repede ecourile întregului oraș.

Erau zeci, erau sute de mii de oameni cari murmurau acum același cuvânt.

Asales, ca totdeauna, era acasă. La o masă mare, așezată pentru prima oară în mijlocul camerei sale de lucru, pe întrecute: Ralta, Aldin, Asales și trei tineri, trei astronomi calculatori. Asales împărțise lucrul, el ținea firul conducător. Era o privescătoare ciudată activitatea acestor șase inși, conduși de bătrînul cel înalt, voinic, ras la față. Auzeai din cînd în cînd cuvinte ciudate, vorbe ca: logaritm, sinus, serie, coeficient, perturbație... apoi iar tăcere... în urmă, foietarea cu repeziciune a vreunor imense table de logaritmi. Cei șase astronomi calculau perturbațiile pe care aveau să le sufere în special planetele Marte, Pămîntul și Venus. Calculul lui Ralta nu fusese decît o aproximație și trebuia să se afle toate amănuntele, trebuia să se știe întreg adevărul.

Se întunecase.

Nervos, bătrînul atinse un buton și vasta sală plină de cărți, reviste, globuri și instrumente se ilumina deodată.

În același moment se auzi în depărtare un zgomot surd.

Locuința — sau, mai bine zis, palatul lui Asales, căci avea bătrînul astronom un adevărat palat — se afla la periferia orașului, aproape de malul mării, la vreo cinci kilometri depărtare de centrul orașului. Spre sud se întindea Oceanul Marati, spre apus se vedea însă anume locul unde Soarele apusese de curînd. În partea de nord-est se afla biroul, la al doilea etaj, ce da într-un vast balcon, pe Bulevardul Saturn.

Zgomotul se auzea din ce în ce mai distinct: uşile balconului erau larg deschise, toate.

Aldin, cel dinţii, cu toată strâmbătura lui Asales, se sculă de pe scaunul lui şi ieşi în balcon. Departe încă, venind dinspre centru, se vedea o masă compactă, o mulţime formidabilă ce alerga parcă în pas gimnastic. Cei patru-cinci kilometri așa îi străbătuse mulţimea şi de pe stradele lăturaşe venea altă mulţime, care în-groşa rândurile acelor veniţi din centru.

— La Asales! ...

Aldin auzi distinct acest strigăt şi numaidecît îşi dete seamă de ce se întâmplase: poporul aflase, poporul se speriasse şi acum venea să ceară explicaţiuni.

Aldin se cutremură. El cunoştea pe Asales, ştia bine dispreţul ce acesta îl manifesta pentru mulţimea cea mare. Puterea mulţimii nu o cunoştea Asales şi-şi bătea joc de ea. Ce era să se întâmple?

Îndată, reintră în sala de studiu pentru a înştiinţa pe colegi de sosirea valurilor de oameni.

În acelaşi moment, soneria telefonului începu să răsună cu putere. Asales se repezi la receptor, furios:

— Alo! Ce vrei? Cine e acolo? Cine? Kala? Care domnu' Kala?... Redactor ştiinţific al ziarului *Lumea*?! Nu cunosc. Nu citesc ziare niciodată... Repe-de, ce vrei?... Cataclismul?! Cine ţi-a spus? Ediţie specială?! Să mă laşi în pace cu prostiile dumitale!

Şi închise aparatul.

Se făcuse roşu la faţă:

— Care a fost imbecilul care s-a apucat să dea intervjuri?... Auzi! *Lumina* a ieşit în ediţie specială cu sfârşitul Pământului!... Şi domnul de la *Lumea* cere amănunte! De asta ne arde nouă!

Aldin, văzîndu-l înfuriat, nu mai îndrăzni să spună nimic, dar nici nu mai era nevoie să spună ceva, căci în acel moment se auzi un răcnet formidabil, jos sub balcon. Mii, zeci de mii de oameni răcneau:

— Asales! Asales!

Bătrînul rămăsese în picioare. Privirea lui se îndreptă spre stradă, se întoarse interogator spre cei de la masă. Aceștia lăsaseră condeiele și priveau pe bătrînul maestru.

— Ce! Asta e teatru?... Reprezentație de circ?... Ce vreau oamenii ăștia cu mine?

Un coleg de la Academie intră în odaie gîfîind: se suise pe scară în fuga mare, aeroplanul ce-l adusese aterizînd în grădina cea imensă a lui Asales. Colegul în chestiune era Rapa, un geolog faimos.

— Ai citit? Ai citit? Și-i întinse ediția specială din *Lumina*.

În acest timp, jos pe bulevard se strînseseră atîția venusieni că nu mai vedea decît o mare de capete — și bulevardul era larg, imens. Valurile mișcătoare se întinseseră pînă spre sudul locuinței, iar spre nord, dinspre centrul orașului, la lumina măreață a lămpilor electrice se zărea o imensă mulțime al cărei capăt se pierdea în zare. Era o agitație de nedescris.

— Asales! răcnea poporul.

Acesta citea pe fugă articolul din *Lumina*, ocărînd groaznica ignoranță a autorului, care lua orbita unei planete drept un corp solid. Astronomii se apropiaseră de ușile ce dădeau în balcon, dar nu îndrăzneau să apară în fața poporului.

Mulțimea, văzînd umbrele ce se mișcau, își reîndoi strigătele:

— Asales! Asales!... Să ne vorbească Asales!

— Trebuie să le vorbesc... trebuie!

Și bătrînul luă de pe un raft un fel de pîlnie metalică, un aparat cu ajutorul căruia intensitatea vocii se înzecea, se însutea. Cînd apăru în balcon silueta lui înfățișoasă și elegantă, se auzi o larmă nepomenită. Urmă apoi o tăcere mormîntală. Glasurile tuturor amuțiseră.

Asales puse pîlnia aceea în dreptul gurii, ridicînd-o cu amîndouă miinile și preumblînd-o mereu spre stînga și spre dreapta, ca să auză toți. Începu, cu o voce supraomenească, voce egală cu aceea a unui tunet puternic:

— Domnilor! Un cronicar puțin scrupulos a aruncat groaza în sufletele dumneavoastră, punînd în gura mea cuvinte pe care nu le-am spus, inventînd pericole ce nu există.

Se auzi un murmur ușor de satisfacție:

— Ah! ... Ah! ...

— E adevărat, un corp ceresc străin trece prin sistemul nostru solar, dar nu vine drept spre planeta noastră. Consecințele vor fi cu totul altele; dar, în ce privește pe Venus, nici un rău nu vom încerca. Omenirea venusiană nu are de ce să se teamă. În acest moment chiar, ajutat de alți astronomi, caut să găsesc toate amănunțele. Pot să vă asigur însă, pe conștiința mea, că suntem feriți de orice dezastru. Pentru Marte și pentru Pămînt nu garantăm, dar, după cum știți, aceste planete nu pot fi locuite și, prin urmare, dacă vor fi pierdute în spațiu, ce va atinge aceasta pe un venusian? Vor fi niște simple evenimente cerești, care nu vor interesa decît numai pe astronomi. Miine, cel tîrziu, vom publica rezultatul cercetărilor noastre, ca să vă ferim de exploatarea ignoranților.

Se auzi un ropot nebun de aplauze.

Asales lăsă jos aparatul, privi curios acea mulțime ce se agita la picioarele sale, apoi, dînd din umeri, reintră în sală, unde colaboratorii săi se și apucaseră iar de lucru, geologul plecînd odată cu sfîrșitul cuvîntării lui Asales.

Se auzea iarăși murmurul mulțimii, dar de astă dată nu cu sălbătecia de mai înainte. Erau mii și mii de comentarii, de discuții; unii, dintre cei mai supărați,

propuneau o manifestație la redacția *Luminii*, care fără rost îngrozise populația orașului.

Și, pe când valurile omenеști se retrăgeau spre centrul orașului, în sala de studiu cei șase astronomi își reluaseră calculele lor, în mijlocul celei mai desăvîrșite tăceri. Ei aveau să vadă cei dintii ce adevărate pericole aducea cu el înspăimîntătorul glob, care pe fiecare secundă era mai aproape cu 400 de kilometri.

Cu toate calculele, ei știau bine că sunt împrejurări de care nu puteau să țină seamă. Și apoi, era ceva ce nu știa nimeni pînă în acel moment. Oare soarele cel stîns venea singur? Nu avea el nici o planetă, nici un satelit? Nu se mai făcuse nici o observație, deoarece cerul nu fusese senin. În orice caz, nu repede se putea stabili acest lucru. Se știa însă că, pînă în vreo patru luni, astrul cel lugubru trebuia să se afle la cea mai mare apropiere de planeta Venus, cînd își va exercita și dezastruoasa lui influență asupra planetelor Marte și Pămînt. Toate celelalte planete se găseau ferite de apropierea prea mare a soarelui cel stîns, căci aveau poziții îndepărtate de zona de perturbații, se găseau de cealaltă parte a Soarelui.

Ah, dacă ar ști omenirea unei planete că oricînd e expus la accidente de tot felul globul ceresc ce-o poartă! Zboară Venus în jurul Soarelui cu o iuțeală de peste 50 de kilometri pe secundă, zboară Pămîntul cu o iuțeală de 30 de kilometri pe secundă. Dar nici venusienii, nici pămîntenii nu-și dau socoteală de această iuțeală colosală. Corpuri întunecate, sori stinși sunt nenumărați în spațiul fără margini, dar ei nu pot fi văzuți decît atunci cînd se apropie prea mult de Soare, cînd ajung în sistemul solar. Iuțeala obișnuită a unui asemenea soare stîns poate să fie de zeci de kilometri pe secundă, ba și de sute de kilometri, ca Satan de pildă. E curios cum sorii, cu cît îmbătrînesc, cu atîta au iuțeli mai mari. În universul nostru, for-

mat din sute de milioane de sori, dintre cari mulți mai mari decît Soarele nostru, se găsesc sori de toate vîrstele: sori tineri, sori maturi, ca Soarele nostru, sori bătrîni, ruginiți, în decadență, ce suat pe cale să se stingă, sau stinși cu totul. Și, de unde sorii tineri nu fac nici zece kilometri pe secundă în spațiu, cei bătrîni zboară cu zeci și sute de kilometri. Soarele nostru, în drumul lui spre constelația Lirei, ar putea ori-cînd să se întîlnească cu un soare stins. De astă dată, însă, soarele cel întunecat venea dintr-altă parte, aproape opusă. Ceea ce era curios nu era masa lui enormă, ci goana lui nebună, căci sunt rare de tot stelele ce au mișcări pînă la 300 de kilometri pe secundă.

Satan era o excepție, dar cum nimerise el oare drept prin bietul nostru sistem planetar?

IV

PĂMÎNTENII EXISTĂ!

Aldin era dintre cei cîțiva cari știau foarte bine că se apropie un eveniment de cea mai mare însemnătate, care făcea pe oricare venusian să privească viitorul cu mare grijă. El însă nu se gîndea la acest eveniment decît cu totul din alt punct de vedere: se gîndea la chestiunea omenirii pămîntene.

După figură, l-ai fi luat drept un tînăr ce nu împlinise încă 20 de ani; avea însă 28 de ani dar, deși destul de tînăr, era privit cu încredere de toți învățații, cu toate cercetările lui uneori ciudate.

Asales îl iubea mult, îi admira cercetările sale științifice, dar asupra unui singur punct nu se înțele-

gea cu elevul lui Ralta: Aldin era veșnic preocupat de chestiunea dacă Pământul e locuit sau nu. Scrisese două mari volume în această chestiune, ținuse nenumărate conferințe și, de câte ori, prin Ralta, făcea comunicări Academiei cu privire la rezultatele observațiilor sale asupra planetei Pământ, lăsa să reiasă noi argumente pentru dovedirea existenței pămîntenilor.

— Asta e o manie foarte curioasă, spunea Asales totdeauna. Ralta, tu ești elevul meu, tu ai ideile mele, tu știi că am dovedit că pămîntenii nu pot să existe din o mie și o sută de motive. Știi bine că din cele mai serioase cercetări reiese că temperatura mijlocie a Pământului e prea scoborită și o omenire inteligentă nu ar putea să existe! De ce nu încerci să convingi pe bietul Aldin? Nu vezi că neglijează calculul noilor perturbațiuni ale planetelor Saturn și Uranus, care de cîtva timp ne dau atîta de lucru, pentru a se apuca să observe Pământul cu luneta! Timp prețios pierdut zadarnic!

Ralta surîdea și nu răspundea. El personal nu credea că poate să existe o altă planetă locuită, dar ținea mult la Aldin, știa cîtă inimă punea acesta pentru a-și apăra teza. Aldin nu găsea nici o aprobare în cercurile științifice, în schimb făcuse ca ideea aceasta să prindă rădăcini printre venusienii cu oarecare cultură. Cîțiva literați de seamă se amuzaseră chiar să scrie romane astronomice ce se petreceau pe frumoasa planetă albastră-verzuie ce strălucea cu atîta putere pe cerul venusian.

În ultimul timp, Aldin avea la tipar un mare volum, o monografie a planetei Pământul, în care reproducea toate observațiunile fizice ce se făcuseră asupra acestei planete din timpurile cele mai îndepărtate și pînă în prezent, cum și observațiile lui personale. Făcea să reiasă toate schimbările ce le suferea mereu suprafața planetei Pământul, schimbări care erau în legătură cu

anotimpurile. Arăta cum imensele pete albastrii erau mări, cum unele pete mici, galbene cu totul, nu puteau fi decît pustiuri, arăta apoi cum se pot observa sporiri și micșorări ale celor două veșnice calote polare.

Ceea ce-l interesa mai ales de cîtăva vreme erau cercetările marelui fizician Vasi cu privire la telegrafia fără fir. Vasi era sigur că undele cu ajutorul căroră se puteau transmite telegrame fără fir în orice parte a planetei, chiar și la antipodi, puteau să spintece spațiul interplanetar, să ajungă pînă la Mercur sau pînă la Pămînt. În ce privea planeta Mercur, toate dovezile erau contra existenței unei omeniri. În adevăr, planeta aceasta prezintă Soarelui veșnic aceeași față, nu se învîrtește deci în jurul axei sale, nu are succesiunea zilelor și a nopților — singura favorabilă existenței unei omeniri.

Vasi însă — un tînăr înalt, brun de tot, cu ochii negri și ageri, veșnic preocupat de progresele telegrafiei fără fir — împărtășea cu totul părerile prietenului său intim, Aldin, cu privire la existența unei omeniri pe Pămînt:

— Cum se poate ca astronomii tăi să aibă spiritul atît de nefilozofic, încît să nege cu încăpăținare existența pămîntenilor? Știi, numai în ziua cînd vom lega o conversațiune cu pămîntenii vom face pe venusienii de la Academie să-și schimbe părerile.

Era o minunăție laboratorul lui Vasi. Acoperișul purta o antenă foarte înaltă ce da clădirii o înfățișare de vapor.

— Un vapor ce stă gata să plece în spațiu, spre îndepărtatul Pămînt! spunea Vasi în glumă lui Aldin.

În timpul din urmă, Vasi nu spusese totul lui Aldin.

Notița pe care o publicase Kala, redactorul științific al ziarului *Lumea*, nu era cu totul o farsă. Vasi avea oarecare simpatie pentru acel ziarist, care-l vi-

zita des. Și dacă nu pricepea întotdeauna Kala tot ce-i spunea Vasi, apoi nu era vina ziaristului, deoarece Vasi făcuse mari descoperiri, ce nu puteau fi bine înțelese deocamdată nici de fizicienii venusieni. Il ajutase imaginația? Întimplarea? Nu știa nici el bine. Știa că găsisese mijlocul de a putea trimite în spațiul interplanetar undele de care se servea în telegrafia fără fir. Era să servească această descoperire la ceva? Nici el nu știa. Credea în existența altor lumi locuite, dar nu știa cum s-ar putea stabili o înțelegere.

Cu o săptămână înainte de descoperirea lui Asales, el făcuse o altă descoperire, tot așa de faimoasă. Într-o noapte, primise în două-trei rânduri telegrame foarte curioase: tot linii, tot puncte, dar care nu spuneau nimic pe limba venusiană. Era însă un cuvânt care revenea mereu, același, același... Imaginația îl ajutase totdeauna. De ce să nu o asculte și acum? Și, aproape fără să-și dea seama de ce face, întrebuință mecanismul ce-l inventase pentru a trimite în spațiu telegrame fără fir, aranjînd astfel aparatul spre frumosul luceafăr albastru-verzui — planeta Pământ — ce strălucea așa de luminos pe negrul catifelat al cerului.

Trimise, una după alta, trei telegrame, la fel: trei puncte, linie.

Trecură zece minute, cincisprezece minute, și — deodată primi răspunsul: trei puncte, linie.

În noaptea aceea nu dormi deloc și experiențele continuară pînă la ziuă.

În nopțile următoare făcu același lucru, mereu mai preocupat, veșnic cu fruntea încrețită.

Era un tăcut: nu simțea nevoie să spună tuturor gîndul ce-l preocupa; și-apoi, dacă ar fi spus cuiva ce chestiune îi frămînta mintea, ar fi fost luat drept nebun.

A doua zi după manifestația poporului în fața palatului lui Asales, Aldin se duse la prietenul său Vasi pe care nu-l văzuse de atîta timp. Acum, cînd planeta lui favorită era amenințată, simțea Aldin și mai mult nevoia să vorbească despre tragica soartă a preșupușilor pămînteni.

Calculule fuseseră sfîrșite și rămăsese ca Aldin în acea zi să redacteze cu ajutorul lor un lung memoriu pe care să-l prezinte Academiei; și, tot în acea zi, Ralta să facă un rezumat popular, care să fie publicat în sute de mii de exemplare și răspîndit pe toată suprafața planetei.

Soarta Pămîntului fusese hotărîtă. Calculule arătau că acea planetă, în urma colosalei atracțiuni a întuncatului soare, își va schimba orbita ei actuală într-o orbită cu totul cometară. Pămîntul, care se învîrtea în jurul Soarelui în 365 de zile pămîntești, urma să capete o perioadă de revoluție de peste 15 ani. Va ajunge deci pînă dincolo de orbita pe care îndepărtatul Saturn o descrie în jurul Soarelui, apoi se va reîntoarce, apropiindu-se de Soare mai mult chiar decît Venus. Trecerea aceasta spre regiunile înghețate în care plutea Saturn ar fi avut drept consecință distrugerea unei omeniri pămîntene, dacă exista în adevăr o omenire pe Pămînt.

Aldin era cu desăvîrșire supărat. Pe cînd el se silea să dovedească existența pămîntenilor, iată că planeta aceasta, printr-o împrejurare tragică, își schimba cu totul drumul, omorîndu-și omenirea! Era așa de indignat Aldin pe imensul soare stins! Cel puțin, dacă ar fi putut să facă dovada evidentă că Pămîntul a fost locuit! Că nu va mai fi, aceasta era altă socoteală: aproape că împărtășea majestuoasa nepăsare a lui Asales. Aldin voia să triumfe părerea lui, aceasta îl interesa. Doar nu avea rude pe Pămînt! Și apoi, cine știe dacă nu cumva faimoasa omenire pămînteană nu

e decît un trib de gorile și urangutani! Nu, nu era deloc bine dispus Aldin. Era supărat cum nu fusese niciodată. Era hotărît să oprească publicarea faimoasei monografii a unei planete ce se degrada transformîndu-se în cometă.

Așa necăjit ajunsese la Vasi care, ca niciodată, îl luă în brațe și-l sărută:

— Ce mai e și asta? spuse Aldin mirat.

— Am triumfat amîndoi, au triumfat ideile noastre!

Și-l duse în sala de experiențe.

Trei ceasuri fără întrerupere cei doi tineri au discutat foarte aprins. Se auzea mai ales vocea ascuțită a lui Vasi, care părea că declamă. Și tot așa declamator vorbea și Aldin. Servitorul — obișnuit, blazat chiar, cu veșnicele discuții științifice, dar de astă dată pus la ușă să nu intre nimeni — își satisfăcea o mare curiozitate trăgînd cu urechea. Niciodată nu auzise el pe pașnicul său stăpîn declamînd ca la teatrul cel mare din Samiri.

Aldin, care era o fire cu totul pasionată, ținea și el adevărate discursuri.

Servitorul, buimăcit, prinsese numai cîteva cuvinte fără înțeles: „pămînteni“..., „comunicarea asigurată“..., apoi cuvinte ce nu le mai auzise el în viața lui: „Europa“, „America“... și alte multe cuvinte străine care nu aveau nici un rost. Știa servitorul toate cuvintele tehnice ale fizicei, ale telegrafiei fără fir, le auzise de mii, de zeci de mii de ori, dar nu auzise despre aparate și instrumente cu acest nume.

— Trebuie să fie o știință nouă. Mari oameni sunt și acești doi tineri!

Pe cînd făcea aceste reflecțiuni, ușa se deschise repede și Aldin ieși ca o furtună.

— Diseară! spuse el lui Vasi și fugi.

Luă un automobil și porunci să meargă cît poate de repede, după ce dete adresa lui Ralta. Figura lui

era cu totul alta, ochii îi străluceau, parcă aruncau fulgere, fața i se roșise cu totul. Ajuns la Ralta, urcă scara sărind câte două-trei trepte și, fără să mai bată la ușă, intră ca o bombă în cabinetul savantului.

Acesta tocmai redacta expunerea populară ce trebuia să fie împărțită în sute de mii de exemplare, cu privire la marele eveniment ceresc la care erau să asiste.

Aldin, abia respirînd, căzu pe fotoliul din fața lui Ralta. Acesta se sculă speriat, își îndreptă ochelarii și-l întrebă cu grijă:

— Ce e? Vreo nenorocire?

— În adevăr, colosală! . . .

— Ce s-a întîmplat?

— Avem dovada palpabilă despre existența omenirii pămîntene!

Ralta știa bine că Aldin nu era omul care să glumească și cu toate acestea zîmbi. Aldin se prefăcu că nu-i observă zîmbetul.

— Maestre, continuă el, nenorocirea e mult mai mare decît credeam noi: nu mai e vorba acum de un bloc uriaș de stîncă, ci de o planetă a cărei omenire a ajuns la un grad de civilizație și mai mare decît a noastră. Sunt două miliarde de oameni condamnați de fatalitatea neîmpăcată să dispară. E o omenire disperată ce umple acum văzduhul cu țipetele ei de groază. Există pămînteni, există marțieni, și aceste omeniri corespund prin telegraful fără fir de trei sute de ani venusieni. Vasi a reușit să intre în legătură cu pămîntenii. Sunt trei zile și trei nopți de cînd el stă în comunicare cu institutele mari științifice de pe Pămînt.

Ralta își duse mîinile la tîmple: i se părea că-i va plezni în mii de bucăți țeasta . . . Ceea ce spunea Aldin turburase liniștea obișnuită a învățatului. Nu mai știa ce să creadă. Nu cumva Aldin, bunul său prieten

ten, sub impresia groaznicului eveniment astronomic ce era așteptat, își pierduse mințile?

Ocoli biuroul și, apropiindu-se binișor, luă pe tînăr de mînă. Poate pentru că el însuși nu era liniștit, spuse:

— Aldin, dragul meu, îți arde mîna. Ai friguri.

— Nu e de mirare!

— Ești sigur de tot ce spui?

Atunci Aldin își dete socoteala că probabil avea o înfățișare ce nu inspira deloc încredere maestrului. În cameră nu se afla însă nici o oglindă, nu putea Aldin să-și vadă deci mutra lui disperată.

— Maestre, spuse el, încercînd să-și potolească emoțiunea. Desigur, cele ce-ți povestesc îți par basme. Dar nu, nu, îți jur pe ce vrei! Cele ce-ți spun reprezintă numai adevărul. Pămîntenii sunt atît de înaintați în cultură, încît a fost un joc pentru ei să ne facă să înțelegem ceea ce vor să ne spună. În trei zile numai, Vasi singur, fără ajutorul nimănui, a reușit să înțeleagă totul. E un sistem pe care pămîntenii l-au învățat de la marțieni. Lucrul era cu atît mai ușor, cu cît nu există nici o deosebire între o ființă omenească de pe Pămînt sau de pe Marte și una de pe Venus.

— Cum! Există și marțieni?

— Nu-ți spusei?... Nu... Am uitat. Marțienii sunt și mai înaintați în cultură: ei au găsit cei dintîi mijlocul acela faimos de a se putea înțelege cu omenirea planetei Pămînt. Pămîntenii de la ei au învățat acest mijloc și, dacă nu l-au încercat cu noi, știi care a fost cauza?... Ascultă!... Erau perfect încredințați că Venus e o planetă nelocuită!

— Ei, asta e! Și Ralta făcu o mișcare de supărare.

— De ce să te superi, maestre? Oare venusienii nu erau perfect încredințați că Pămîntul nu e locuit?

— Cum se face însă că tocmai acum au găsit cu cale să intre în comunicare cu noi?

— E o idee pe care le-au dat-o tot marțienii. Aceștia, neputînd să comunice direct cu noi, au sfătuit pe pămînteni, căci marțienii au aflat de acum două luni despre astrul ce vine drept spre noi.

— Cum așa?

— Observînd perturbațiunile planetei Neptun.

— Așa! . . . Și noi care am neglijat această chestiune! Vezi, avea dreptate Asales!

— Sunt două luni de cînd pămîntenii încearcă să intre în comunicare cu noi.

Ralta asculta și tot nu-i venea să creadă. Ideile i se încurcaseră cu totul. Se întreba dacă nu cumva astrul cel fatal nu va aduce cu el înnebunirea tuturor venusienilor.

— Și de ce graba aceasta de a corespunde acum?

— Din două motive. Unul este acela de a se asigura mai întîi dacă planeta noastră ar fi favorabilă existenței unei colonii de pămînteni. Al doilea motiv e acela de a putea, în cazul cel mai rău, să ne transmită toate rezultatele științifice strînse de mii și mii de ani de civilizație și care nu trebuie să piară.

Ralta îl privi lung.

În adevăr, era extraordinar. Dacă Aldin nu-și pierduse mințile, dacă în clipa cînd spunea acele lucruri nu era nebun, apoi un asemenea eveniment avea o însemnătate fără margini. Iată o idec în adevăr curioasă, aceea ca omenirea unei planete să lase altei omeniri drept moștenire tot tezaurul științific strîns de-a lungul veacurilor.

Ralta se simți înduioșat și îi veniră lacrimi în ochi. Disperarea pămîntenilor acum o înțelegea el și-l cuprinse o milă imensă, milă fără margini, și în același timp tremura de emoție gîndindu-se la țelul acela măreț al învățaților pămînteni, de a-și consacra ultimele momente ale vieții lor grijei de a arunca pe altă planetă întreaga moștenire științifică.

Ralta, la culme, luă în brațe pe Aldin, care se sculase și el tot emoționat.

Asales, care intrase pe ușă tot fără să bată, rămase pe prag, încremenit. O scenă atât de ridicul sentimentală nu mai văzuse el în viața lui.

— Dragii mei, murmură el cu milă, sunteți oare bolnavi?

V

TESTAMENTUL MARTIENILOR

Era a 30-a zi de la descoperirea lui Asales.

În cupola lui Ralta era întuneric complet. Nici lampa cea obișnuită ce proiecta lumină slabă pe o măsuță, nici ea nu era aprinsă.

Pe scara de observații, cu privirea ațintită prin ocular, Ralta privea planeta Pământ. Acum îl interesa și pe el planeta aceasta, de când știa că e locuită.

Asales, care surprinsese pe Ralta și pe Aldin tocmai când erau mai emoționați, se supăraseră rău când aflase cauza emoției:

— Cum! Iar ideile acelea copilărești? exclamă el.

De prisos fuseseră argumentele lui Aldin. Asales, care venise să se consulte cu Ralta asupra unui amănunt cu privire la soarele cel întunecat, plecase imediat ce se deschise acea discuție neașteptată și nici nu mai vorbi cu Ralta despre ceea ce-l adusese. Era urșuz de tot bătrînul. Ralta pregătise memoriul care trebuia să apară curînd. În aceeași zi, Asales avea să facă la Academie, în ședință publică, o comunicare amănunțită.

După ce privise planeta Pământ, Ralta îndreptă luneta spre soarele cel întunecat. Acum nu mai avea nevoie de indicații: *Satan*, cum botezase poporul noul astru, se vedea cu ochii liberi, căci în 30 de zile ajunsese pînă la părăginele orbitei lui Neptun, adică se afla în acea seară la 4478 milioane de kilometri. Și nu numai că se vedea cu ochii liberi, dar era un astru în adevăr măreț, deoarece întrecea în strălucire pe Jupiter, neputînd fi comparat decît cu Mercur, cu luceafărul serii și al dimineții.

La ora cînd Ralta îl privea cu luneta, piețele și bulevardele erau pline de sute de lunete. Se crease o nouă negustorie, care făcea afaceri excelente, căci nu era locuitor în Samiri care, în schimbul unei taxe oarecare, să nu privească pe *Satan* cu luneta.

Ralta privi și el.

Satan prezenta un disc superb de culoare gălbuie. Se vedeau umbre vagi, părți mai luminoase și, în general, înfățișarea enormului soare stins se asemena cu a lui Marte, numai că nu avea calotele polare ale acestei planete.

Drumul lui se făcea întocmai după cum indicase calculul: drept prin sistemul planetar, fără cea mai mică deviațiune. Cu toate observațiile ce se făcuseră la toate observatoarele de pe Venus, nu se descoperise nici un satelit. Soarele cel stins nu avea nici o planetă, nici un satelit, și aceasta făcea pe venusieni să se liniștească oarecum.

Cu toate că nu descria o orbită în jurul Soarelui cel adevărat, *Satan* își schimba pozițiunea aparentă pe bolta cerească din cauza revoluției planetei Venus în jurul Soarelui.

Cele prevăzute de astronomii venusieni erau să se întîmple cu cea mai mare exactitate.

De altfel, marțienii comunicaseră pămîntenilor rezultatele calculurilor lor și aceștia le comunicaseră venu-

sienilor, împreună cu calculele lor proprii. Toate se potriveau perfect. Acelea ale marțienilor păreau însă cele mai exacte, căci efemeridele ce le calculaseră ei nu dăduseră greș pînă atunci nici cu erorile obișnuite.

Se petrecuseră atîtea evenimente în ultimele treizeci de zile, încît și Ralta, care își păstra de obicei singele rece, acum se simțea cu totul altul. Se făcuse și el puțin nervos, era mai iute ca de obicei și, în două-trei rînduri, plecase împreună cu Aldin în cartierele cele mai îndepărtate să vorbească mulțimii despre cele două mari evenimente cerești.

Aldin în fiecare seară lumina pe poporul venusian cu privire la planeta Pămînt.

În fiecare zi, Vasi primea noi comunicări și acum erau mai multe instalații de telegrafie fără fir care comunicau cu nenumărate instalațiuni pămîntești. În scurt timp, înțelegerea devenise deplină și se mirau mereu învîțații venusieni de ceea ce aflau din cele lumi cerești.

Groaza era mai mare pe Pămînt decît pe Marte. Pe Pămînt groaza era colosală din cauza panicii ce cuprinsese poporul. Pe Marte nu mai exista decît o populațiune de vreun milion de oameni. Din cauze meteorologice, din cauza lipsei din ce în ce mai mari de apă și de atmosferă, se întîmplase un lucru ciudat: omeniirea marțiană nu degenera, dar toți cei mai slab constituiți dispăreau repede. Populația, care pe vremuri ajunsese pînă la cinci sute de milioane, în anul 3000 nu mai era decît de cel mult un milion. Milionul acela de marțieni număra în același timp fiintele omenești cele mai culte din întreg sistemul solar și chiar civilizația pămîntenilor nu mai era decît o jucărie de copil pe lîngă aceea a marțienilor.

Aceștia, cari erau cei mai amenințați, planeta lor trebuind să fie smulsă de sub atracțiunea Soarelui și

aruncată în spațiu, aceștia erau cei cari priveau tragica lor soartă cu mai multă seninătate. Era interesant, în această privință, testamentul lor filosofic lăsat învățaților pămînteni, testament ce aceștia îl comunicaseră apoi venusienilor. Iată cîteva rînduri:

„Legile neînfîrte ale firii vor ca planeta noastră să fie zvîrlită în haos, departe de razele binefăcătoare ale marelui Soare. Sunt zeci de mii de ani de cînd ne luptăm cu lipsa de apă, de cînd cucerim locul nostru sub Soare cu o muncă fără preget. Acum suntem însă definitiv condamnați. Vom muri fără să ne plîngem în contra soartei. Ne-am făcut datoria pînă la sfîrșit. Lăsăm moștenire tinerilor frați pămînteni și venusieni toată averea noastră științifică, toate rezultatele științifice la care am ajuns și nu le cerem decît să scrie cu litere de aur în cărțile lor că a existat odată, la 227 milioane de kilometri depărtare de Soare, o planetă a cărei omenire s-a trudit pînă la distrugerea ei să răpească naturii o parte din secretele sale, să ridice o parte din voalul ce acoperă atîtea mistere“.

Testamentul acesta făcuse mare vîlvă, pe Pămînt ca și pe Venus. Dar, dacă învățații admirau acest sînge rece, această înaltă filozofie, acest dispreț enorm pentru moarte, nu tot așa era cu poporul. Publicul cel mare, de pe Venus dar mai ales cel de pe Pămînt, părea în adevăr că înnebunise în masă.

Acum, cînd Satan se vedea din ce în ce mai bine, cînd ajunse în strălucire aproape și pe Luceafăr, groaza mulțimii sporise enorm.

Cu cîteva luni mai înainte, cînd astronomii pămînteni anunțaseră descoperirea lui Satan, ce nu se vedea decît numai ca o stelută, se speriaseră, ce e drept, des-tui, dar cei mai mulți se mulțumiseră să-și cheltuiască o avere întreagă de... spirit. Ziarele erau pline cu glume la adresa astronomilor și revistele umoristice se întroceau în caricaturizarea astronomilor.

Pe măsură însă ce Satan lua proporții din ce în ce mai mari, glumele înghețau pe buze și bieții spiritueli alergau pe tăcute la astronomi, cerându-le părerea.

Institutede mari științifice, astronomii din toată lumea își făcuseră însă datoria, publicaseră de multă vreme toate amănunțele și revistele tehnice, ca și cele populare, discutaseră chestiunea din toate punctele de vedere.

Pământul avea să-și schimbe drumul său în jurul Soarelui: era o lege fatală contra căreia nu se mai putea face nimic. În loc să se învîrtească în 365 de zile împrejurul Soarelui, urma să-și facă revoluția în vreo 15 ani. Omenirea era deci condamnată.

Groaza creștea odată cu sporirea strălucirii lui Satan, care în curînd trebuia să se prezinte ca un disc din ce în ce mai mare. Avea dimensiunile reale ale Soarelui îngrozitorul Satan, dar nu era un corp luminos: la fel cu planetele, primea și el lumina de la Soarele nostru. Strălucea, făcea umbră chiar, o umbră foarte ușoară, — dar ce ar fi fost dacă Satan s-ar fi prezentat ca un adevărat soare!

Ralta, după ce privi noul astru vreo jumătate de oră, după ce notă observațiunile, se dete jos de pe scară.

În birou îl aștepta Lati, care la acea oră tîrzie nu se culcase încă.

— Nu te-ai culcat? . . . E aproape ora unu!

— Nu mi-e somn. Văd bine că Satan al tău are o mare influență și asupra mea. L-ai observat?

— Da. Pînă acum nu se vede mai nimic. Copiii sunt liniștiți?

— Nu prea. Pînă au adormit mi-au vorbit de Satan, cum vorbește de altfel toată lumea. Bari m-a întrebat foarte discret dacă voi, astronomii, nu puteți să goniți pe Satan. Cînd i-am spus că nu, mi-a răspuns cu tristețe: „Atunci la ce servește să fii ani de zile așa bun

prieten cu stelele, să le privești mereu, dacă oricînd pot să dea peste noi cu dușmănie?“ L-am sărutat și i-am spus că, în orice caz, Satan nu are nimic nu noi. Ah! dar Bari al nostru are ideile lui! A șoptit, dulce de tot: „Nu are nimic cu noi, dar n-ai auzit că sunt milioane de copii pe Pămînt?... Nu e păcat să moară toți?...“ A adormit și fața tot încruntată îi era, iar Nata, în patul celălalt, cu fața întoarsă spre zid, sus-pina ușor. După ce a adormit, am sărutat-o. Am simțit urmele lacrimilor, plînsese!

Ralta asculta cu băgare de seamă povestea aceea simplă a mamei care nu se gîndește decît la copiii ei.

— Să mergem mîine, spuse el, la conferința lui Aldin. Avem o lojă unde vom sta neobservați. Aldin va rezuma istoria Pămîntului și va face descrierea scenelor actuale. Va fi admirabilă conferința și țin să mergem cu Bari și cu Nata. Pentru ei va fi o frumoasă lecțiune descrierea lui Aldin, căci e vorba de o altă omenire, de o soră a noastră mai mare, ce e în pericol de moarte.

— Închipuiește-ți, adăogă el după un moment de tăcere, aseară am făcut cunoștință cu un astronom pămîntean. Știi că pămîntenii sunt împărțiți în state. Destul de curios pentru civilizația lor! Vasi m-a pus în comunicare cu un observator astronomic situat în emisfera de nord al Pămîntului, pe niște munți numiți Carpați, pe vîrfurile Omul. E un observator oficial al țării numită Împărăția Română. Astronomul se numește Receanu. Bineînțeles, ne-am recomandat. Mi-a povestit multe amănunte asupra țării lui: parcă simțea nevoia să vorbească numai de acel stat în care se născuse. Aștepta și el moartea cu seninătate. În țara lui, ca în toate țările de pe Pămînt, s-au găsit însă și destui fri-coși cari nu pot să vadă moartea în față. Închipuiește-ți! Vor să facă o revoluție contra astronomilor! Cu toată gravitatea situației, sunt și destule părți comice. În

altă țară, poporul a dărimat un observator și a tras focuri spre fatalul Satan.

Ai să vezi, conferința lui Aldin va fi foarte interesantă. El a vorbit cu nenumărați învățați pămînteni, cu oameni de stat, a notat totul: ar putea să scrie o enciclopedie pămîntească.

În noaptea aceea, Ralta visă ca niciodată. Se vedea bine că Satan îl influențase și pe el, dar nu soarele cel stins îl visă el. Se făcea că se află pe un munte înalt. Mergea spre sud cu teamă, cînd deodată se opri: muntele se sfîrșea cu un perete cu totul drept. În jos nu se vedea nimic, parcă Venus nu mai avea forma rotundă a tuturor astrelor, și Ralta privea în spațiu: în jos ca și în sus, înaintea lui — iarăși nimic! Se mira astronomul de această ciudățenie. Era însă un lucru extraordinar, nemaivăzut pînă atunci de vreo ființă omenească: incontestabil, se afla pe o planetă pătrată. Se lupta curiozitatea astronomului cu groaza omului. Se aplecă puțin, să vadă mai bine, doar-doar va zări jos iarăși suprafața venusiană; dar nu, nu se vedea nimic decît cerul, care nu mai era albastru ci cenușiu închis. Și nu mai încăpea nici o îndoială că ajunsese la o latură a planetei, căci în jos ca și în sus el vedea stele: sute și mii de stele parcă atunci se aprindeau pe bolta cerească, ce se continua pînă sub picioarele lui. Îl cuprinsese atunci o amețelă nebună și, fără să se mai gîndească, sări în abisul fără fund, sări în spațiu.

Planeta nu-l mai atrăgea spre ea. Crezuse că va încerca o senzație spăimîntătoare, dar nu, plutea foarte bine: un fel de aeroplan ceresc. Se gîndea Ralta: e interesant pentru mine, dar ce se va face Lati, cum mi-am lăsat eu copiii? Ar fi voit să se reîntoarcă pe munte, pe planetă, dar nu putea. Se întorcea, se zvîrcolea, dar de prisos!

Noroc că s-a deșteptat.

PĂMÎNTUL — O IMENSĂ COMETĂ

Era o sală imensă, în care puteau să încapă mii de oameni, și totuși nu mai găseai un singur loc liber. Sutele de loji erau de asemenea înțesate și abia pătrunse prin coridoare Ralta cu familia lui.

Cu mult mai înainte de ora opt seara, sala era plină de public.

Venusienii sunt iuți din fire, vorbăreți, pasionați și evenimentele descrise îi surescitaseră cu totul. Așteptînd apariția lui Aldin, în grupuri mari, discutau ba despre Satan, ba despre omenirile minunate ale celor două planete. Știau ei multe lucruri din ziare, dar țineau toți să asculte pe Aldin, care de ani de zile pleda pentru existența pămîntenilor deși avea pe toți învățații în contra lui.

Apariția lui pe estradă produse pentru un moment un zgomot mai mare: toți se grăbeau să-și reia locurile, să asculte cu atenție. Cîteva clipe și urmă o tăcere adîncă.

Aldin căpătase o mai mare energie de cîtăva vreme: citeai aceasta în ochii lui negri și strălucitori cari priveau acum acea mulțime înflorată.

Aldin se adresa mulțimii și aceștia îi trebuiau amănuntele ce o interesau. De astă dată, mulțimea voia să știe cît mai multe amănunte despre planeta vecină. Și, lucru ciudat, venusienii nu se interesau atît de mult de curioasa planetă Marte, cu milionul ei de locuitori, cît de planeta Pămînt. E drept că acest astru era cel mai strălucitor după Soare. Mulți venusieni îl priveau cu lunetele instalate pe piețele publice dar, văzînd doar un disc nefînsemnat cu pete întunecoase și

luminoase, nu înțelegeau cum acel glob ar putea fi locuit.

Aldin făcu un istoric scurt al observațiilor al căror obiect fusese planeta Pământul, apoi intră în amănuntele pe care de atâtea zile le înregistrase telegrafal interplanetar.

— Nu trebuie să credeți, spunea el, că ar exista vreo deosebire fizică între pămînteni și noi. Evoluțiunea a fost la fel, căci împrejurările în care se află cele două planete nu se deosebesc decît prea puțin. Ca și pe Venus, există două sexuri, ca și pe Venus, există iubire și ură și toate virtuțile și viciile cu care e înzestrată omenirea noastră. Sunt însă deosebiri în modul de organizare socială. Astfel, în anul acesta, pămîntenii sunt încă împărțiți în diferite state: un continent, numit Europa, cuprinde douăsprezece state; un altul, America de nord, face excepție, căci nu există decît un singur stat; în Asia, alt continent, există trei state. [...]

Știința pămîntenilor însă, trebuie să recunoaștem,¹ e cu mult mai înaintată ca a noastră. Așa, pentru noi ultima planetă a sistemului solar e Neptun; ei au descoperit două și mai îndepărtate.

Telegrafia fără fir o întrebuințează de mult timp, comunicînd cu marțienii cari, ce e drept, i-au învățat multe lucruri. De douăzeci de ani ei posedă un puț enorm care are o adîncime de treizeci de kilometri, ceea ce le-a permis să cunoască mai bine interiorul planetei lor. Zeci de mii de pămînteni și-au găsit moartea lucrînd la acel puț, dar în sfîrșit, cu ajutorul tehniceii din ce în ce mai perfecționate, pămîntenii au ajuns pînă la acea colosală adîncime, pe cînd noi nu am ajuns, în interiorul planetei noastre, nici pînă la cinci kilometri.³

În fizică, ei au izbutit să dea de rost constituției materiei, ba în prezent se folosesc de puterea intratomică, putere ce noi abia acum o studiem. Au între-

buințat această putere extraordinară și în războaie dar, din cauza efectelor ei dezastruoase, statele au făcut o convenție prin care s-au obligat să nu se mai folosească de ea decât numai în scopuri științifice. Pământinii, pentru mijloacele lor de locomoțiune, nu întrebuințează decât această putere, căci sunt stăpîni să dezintegreze atomii mai iute sau mai încet, după cum au nevoie. De aceea aerul lor e populat de impuse vapoare care pot să transporte greutatea neînchipuite. Un fizician român a făcut această descoperire, care a fost una din cauzele victoriilor aceluia popor neînsemnat pe vremuri.

Pământinii pot, apoi, să transforme elementele, reușind să facă aur și din plumbul cel vulgar.

Numărul învățaților lor e enorm față de al nostru, dar nu învățații conduc statele, ci o anume clasă, aceia cari la noi pupulează cîteva orașe izolate de civilizația noastră și cărora noi le zicem în batjocură „politiciani”. Pământinii sunt încă sub sclavia acestor nepricepuți. Astronomii pămînteni ne-au telegrafiat însă că, de cîteva luni de zile, de cînd cu descoperirea lui Satan, situația s-a schimbat. În toate statele s-au declarat revolte. Poporul nu vrea să mai știe nici de politicieni, nici de învățați. E o anarhie de neînchipuit, care contrastează cu înțeleapta purtare a marșienilor. „Sfîrșitul lumii!” țipă toți pămîntinii. Și nimeni nu mai lucrează, nimeni nu mai vrea să știe de ordine.

Dacă astronomii nu au suferit nimic încă de pe urma furiei populare, cauza e că observatoarele se află așezate toate pe vîrfuri de munți și mulțimea nu găsește că e plăcut să facă vizite așa de sus puse. Milionarii pămînteni au oferit învățaților comori fără seamăn dacă îi pot face să părăsească planeta, să emigreze la noi. Bineînțeles, astronomii au refuzat: întii, fiindcă nu ar avea ce să facă cu acele bogății, care în curînd nu vor mai prețui nimic; al doilea, fiindcă nu au găsit încă

mijlocul de a putea să vie pînă la noi. În ultimii ani se studia mijlocul de a vizita Luna, satelitul Pămîntului, întrebuițîndu-se puterea intra-atomică, dar nu s-a ajuns încă la rezultate sigure. Poate că dacă Satan ar fi întîrziat cîțiva ani, pămîntenii ar fi format o colonie pe Venus.

De astă dată, mulți dintre cei cari ascultau pe Aldin protestară:

— Asta ne-ar mai lipsi!

— Unde să le dăm loc?

— Abia ne-am înțeles între noi!

— Vom lua puștile și tunurile din muzeu! Le vom tăia pofța să facă o colonie!

Hotărît, venusienii nu erau deloc ospitalieri.

Aldin tăcu. Suridea. El cunoștea mulțimea.

— Dacă însă ar fi fost amenințată planeta noastră și am fi avut mijlocul să emigrăm pe Pămînt?

— Nu ne primeau!

— Ei se omoară încă între ei!

— De aceea îi pedepsește Satan!

— Lasă-i să piară!

Aldin asculta amuzat. Era egoismul nu al unui individ, ci al unei omeniri. Se mai poate întrebuița cuvîntul „egoism“? În orice caz, nu era un sentiment de omenire civilizată.

Aldin trecu peste aceste reflecțiuni. Mulțimea nu-și poate face educația așa de repede. Martienii nu ajunseseră la înalta lor înțelepciune decît după o epocă întreit și împătrit de lungă față de aceea a venusienilor. Vorbi deci înainte și murmurele se stinseră repede.

Din cele spuse de Aldin reieșea că pe Pămînt era o anarhie complectă. Și, pe zi ce trecea, veneau noi amănunte, mai toate de la fizicienii și astronomii refugiați în observatoarele de pe munți. Aceștia erau încă în comunicare cu învățați rămași prin împrejurimile centrelor mari.

Sufla un vînt de nebunie ce nu se poate descrie. Zeci de mii de inși își pierduseră mințile și, îngrămădiți ca turmele de oi, mergeau pe bulevardele orașelor mari răcnind, cîntînd, huiduind. Încetase orice activitate și foamea începuse să se simtă pretutindeni. Mulțimea se deda acum la jafuri, devastînd locuințele celor bogați, grînarele, depozitele de alimente de tot felul. Puțini erau cei cari se mai foloseau de judecata lor, dar și aceștia, ce puteau oare să facă? Era o jale fără margini. Mame cu părul despletit, cu ochii mari cercuiți de durere, își strîngeau copiii la sîn, hoinărind pe străzi fără să știe unde se duc, cîntînd sau plîngînd.

Privirile tuturor erau îndreptate spre cer și vedeau cu ochii cum, mereu, strălucirea lui Satan sporea. Întrecuse cu mult strălucirea lui Venus. Astronomii nu-i înșelaseră; pericolul era real.

— Cometă! Ne vom face o cometă! țipau pămîntenii, deși nu știau nici ei ce spun. Auziseră, vag, că Pămîntul va avea de acum înainte un drum cometar, va descrie o enormă elipsă ce va duce Pămîntul pînă dincolo de Saturn.

Cîțiva, cu mîinile tremurînde, palizi, încercaseră să răsfoiască scrieri de astronomie, dar nu pricepeau nimic, căci literele dansau înaintea ochilor lor. Grupuri de nebuni ardeau pe piețele publice biblioteci întregi, dansînd cu frenezie în jurul imensului rug.

Și, cu toate acestea, încă mai erau cîteva luni de zile pînă la marele eveniment.

Cînd Aldin își isprăvi conferința, un venusian se ridică și întrebă:

— Te cunoaștem toți, știm că ești un om cu sufletul curat, un om care nu știe ce e minciuna. Știm că numai știința te interesează. În numele tuturor celor de față, în numele venusienilor din toată lumea, spune, te rugăm din tot sufletul, e adevărat că Venus nu e deloc amenințată?

— Tot ceea ce Asales a spus la Academic, tot ceea ce Ralta a scris în memoriul său asupra acestei chestiuni — e purul adevăr. Cum credeți că am putea noi să ascundem adevărul? Știți bine că cei doi mari învățați, Asales și Ralta, sunt în același timp două suflete alese. Credeți că ar putea să vă ascundă, măcar o clipă, un pericol atât de mare? Nu, nu veți suferi nimic, tot răul îl vor suferi astronomii, căci perturbările ce planeta noastră le va resimți, oricât de ușoare vor fi ele, ne vor da mult de lucru; dar, pe de altă parte, noi suntem încântați, deoarece vom avea de studiat fenomene cerești cu totul neobișnuite. Liniștiți-vă, deci, liniștiți-vă familiile! Gândiți-vă ce s-ar întâmpla dacă ne-am pierde toți capul în fața unui pericol ce nu există!

Răspunsul lui Aldin fu acoperit cu aclamări. Simțeau venusienii nevoia să se manifesteze, să țipe, să cheltuiască o energie prea mult acumulată.

Ralta era vesel și el. Uitase de pămînteni. Era încântat că Aldin, cu farmecul vocii și argumentelor lui, liniștise mulțimea. Se înspăimînta cînd se gîndea că tot ce se petrecea pe planeta Pămînt acum, se putea întâmpla și pe Venus.

VII SATAN

Omenirile celor trei planete priveau cu groază astrul **ce se mărea neîncetat și care întrecuse cu mult Luceafărul în strălucire.**

Filozofia lor obișnuită nu împiedica pe marțieni să simtă un fior de cîte ori, în nopțile senine, se uitau spre

astrul zvăpăiat ce-și urma drumul său cel drept cu cei 400 de kilometri pe secundă.

Pe Venus, îngrijorarea era mare.

Pe Pământ, însă, groaza provocase un adevărat dezastru. Astronomii și învățații cari se aflau izolați pe vîrfurile munților nu aflau decît unele părți din scenele groaznice ce se petreceau în orașele mari, ca și pe cîmpiile întinse.

— Sfirșitul Pămîntului! țipau cei săraci ca și cei bogați, femeile ca și bărbații, cei culți ca și cei inculți, cei plini de viață ca și cei ale căror zile erau numărate de boli de tot felul sau de bătrînețe.

Nu, nimeni nu voia să moară. Ficare parcă spera că o puternică agitație omenească va putea să înlătore pericolul. La ce slujea oare știința, dacă lăsa omenirea cu totul nearmată?

Propunerile cele mai fără rost se succedau unele după altele și nimic nu era mai tragic, și în același timp mai comic, decît să vezi adunări unde mii de oameni cercau să-și dea părerea.

Creiere care nu funcționaseră niciodată, ființe omenești care nu văzuseră în viață decît arta de a mânca, arta de a bea, arta de a se reproduce, arta de a petrece, arta de a goni uritul — acum făceau cele mai uriașe efortări pentru a reflecta asupra marelui pericol ce amenința Pămîntul întreg.

— Să se îndrepte mii de tunuri spre Satan! propunea unul.

— Să scoată astronomii Pămîntul din drumul lui! opina altul.

— Să construim orașe subterane, spuneau cei mai înțelepți.

— Să ne refugiem în puțul ce l-am construit!

Toți țipau, toți urlau și se despărteau pentru a se aduna din nou. Și vedeai pe unii făcînd socoteli savante de cît drum a făcut Satan de la descoperirea

lui și cît mai avea să facă pînă să ajungă la cea mai apropiată distanță de Pămînt.

Toți cei cari în viața lor întregă nu se interesaseră de cer, acum acuzau pe astronomi că nu sunt în stare să îndepărteze pericolul.

— La ce servește știința?!... țipa un orator de stradă, făcînd gesturi dezordonate. Pentru ce s-au cheltuit milioane și miliarde de lei? continua el să răcnească, aprobat de mulțimea înnebunită de spaimă.

La început, astronomii din toată lumea încercaseră să liniștească pe pămînteni, arătîndu-le că marțienii vor suferi și mai mult. Poate că s-ar găsi un mijloc pentru pămînteni să trăiască, poate că vor ajunge cu bine pînă la orbita lui Saturn, dar Marte era condamnat să dispară din sistemul solar, marțienii erau mențiți să vadă cum, încetul cu încetul. Soarele se va micșora, pînă ce va rămîne ca o stea. Dar nici un marțian nu va trăi ca să vadă acest lucru minunat. Omenirea marțiană va fi dispărut de mult, înghețată de frigul îngrozitor, lipsită de lumină.

Dar aceasta nu mîngîia deloc pe pămînteni, ba îi infuria și mai mult, căci îi îngrozea acea soartă. Alții nu voiau să creadă în existența marțienilor și declarau cu încăpăținare că totul nu e decît o invenție a astronomilor.

Comunicațiile regulate dintre state erau întrerupte. Cei bogați, unii din ei, scăpaseră cu ajutorul aeroplanelor care nu fuseseră distruse de furia poporului. Dar unde își puteau găsi refugiul, cînd omenirea întregă era în prada aceluiași groaze?

Liniște nu era decît pe munți. De acolo, învățații pămînteni comunicau venusienilor bogățiile științifice ce nu trebuiau să piară. Înțelegerea era acum deplină. Zi și noapte, erau mereu în corespondență și sute de învățați venusieni erau ocupați cu primirea acelor bogății științifice. Toate ramurile științei aveau reprezentanții

lor cari se îngrijeau ca rezultatele științei ce profesau să treacă pe Venus. Alții făceau istoricul acelor științe, transmitând venusienilor viața și descoperirile eroilor științei pămîntene. Istoria glorioșilor călăi nu privea știința: nu se pomenea deci nici de Cezar, nici de Napoleon, nici de cei cari urmaseră lor în încălțata istorie a omenirii pămîntene.

Satan se apropia și munca științifică a atîtor generații nu trebuia să piară.

Pe cînd mulțimea înspăimîntată arunca blesteme spre cer, pe cînd ameninta cu pumnii și scrișnea din dinți, învățații, cu totul liniștiți, absorbiți de munca lor inventoare, continuau să telegraficeze colegilor de pe planeta vecină minunile la care aiunseseră după veacuri de cercetări. Venusienii aflară modul de a întrebuița energia solară, modul de a lumina în timpul nopții suprafețele întinse cu ajutorul excesului de lumină captat în timpul zilei, vederea la distanțe mari cu ajutorul telegrafiei fără fir, arta de a prelungi viața cu zeci de ani, arta de a întrebuița electricitatea din atmosferă etc. etc.: sute de mii de minuni ale științei și tehnicii pămîntesti.

Oh! De-ar fi putut să zboare și o parte din ei spre planeta vecină! De s-ar fi putut găsi mijlocul să treacă prăpastia de zeci de milioane de kilometri ce-i despărțeau! Dar nu, aceasta era cu neputință!

Și, cu toate acestea, erau încă învățați pămînteni cari acum, cuprinsi ca de friguri, studiau zi și noapte să găsească dacă nu cumva puterea intra-atomică, anume întrebuițată, nu i-ar putea transporta, în cîteva luni pămîntesti numai, pe frumosul Luceafăr al serii și al diminetii.

Iar Satan se făcea tot mai mare, tot mai strălucitor, începînd să arate pentru ochii liberi, nearmați cu lunete, un disc destul de pronunțat.

Pământenilor, în clipe de zăpăceală mai mare, li se părea că aud un zgomot înfiorător, un zgomot asurzitor... Și nu erau decît bătăile inimii lor, sîngele ce le izbea timpiele cu violență, sîngele ce circula mai iute ca niciodată.

Mulți cădeau pe străzi, loviți de o moarte fulgerătoare. Dispăreau membrii unei familii, fără să se știe ce s-au făcut. Marea, oceanul, fluviile, lacurile adînci — au înghîțit de la început multe ființe omenești care își pierduseră cu totul judecata și cărora nu le rămăsese decît ideea că trebuie să fugă de moartea ce-i pîndea mereu. Scăparea o găseau în sfîrșitul vieții.

Biete ființe omenești, care odinioară se crezuseră atotputernice, care nici nu voiau să-și dea seama de unde trăiesc, care erau încredințate că pămîntul e sigur și solid așezat pe temelii, opunîndu-l bolții cerești, cea veșnic mișcătoare! Mulți abia acum aflau că Pămîntul e în realitate rotund ca o minge, că aleargă împrejurul Soarelui cu 30 de kilometri pe fiecare secundă, că afară de Pămînt mai sunt și alte planete care circulă tot în jurul steii Soarele.

Îngrijorați veșnic de ziua de mîine, fie ca să găsească o pîine, fie ca să mai stringă un alt milion, cufundați în plăcerile moleșitoare — bieții pămînteni nu ajunseseră încă la acea vîrstă cînd să încerce să-și dea socoteală de ceea ce-i înconjură.

În prezent, cînd vedeau că cele spuse de astronomi se adevăresc, cînd observau cu ochii lor apropierea unui astru ce pînă acum cîteva luni era nevăzut — toate acestea fiind prevăzute de astronomi —, acum începeau să creadă. Credeau, în adevăr, în spațiul cel infinit, căci îl vedeau ca o imensă și neagră prăpastie în care Pămîntul se va cufunda tot mai mult, din ce în ce mai departe de Soare. Unora frica le ascuțise mintea, le rafinase sensibilitatea: pricepeau acum ceea ce nu pricepuseră o viață întreagă.

Pe măsură ce Satan se apropia, groaza creștea și mai mult. În unele orașe, groaza ajunsese la apogeul ei, căci oamenii nu mai blestemau, nu mai urlau, nu mai amenințau cerul, ci, stînd jos, prin colțuri de case, pe piețe, pe acoperișuri de case, priveau noaptea pe Satan cel tot mai mîndru și mai strălucitor, muți, nemaispunînd o vorbă, nemaisoptînd nimic. Nici respirația nu li se mai auzea. Liniștea aceasta nu era întreruptă decît rar, de geamătul vreunui muriubund, de răcnetul vreunui nebun.

Ceea ce nu fusese în stare să facă nici o putere ome-nească, nici un geniu al omenirii pămîntene, făcuse groaza: adusese egalitatea tuturor. În fața lui Satan nu mai era nici o deosebire, nici una. Religiiile care făcu-seră pe oameni să se omoare, să se arză sau cel puțin să se urască; bogățiile care dedeseră unor privilegiați dreptul de a îngenunchea pe cei slabi; inteligența care pusese o prăpastie între reprezentanții ei și aceia ai prostiei — nimic din toate aceste motive de ură, de dușmănie, nu mai exista. Albi și negri, bogați și săraci, inteligenți și proști — formau acum o turmă imensă și îngrozită, din care piereau nenumărați indivizi pe fiecare zi.

Numai două singure motive îi mai deșteptau din amorteala lor: foamea și setea.

Razele Soarelui linișteau pe mulți; cînd cerul era în-norat și mai ales cînd ploaia cădea cu putere, cînd vîntul mugea fioros, oamenii parcă mai uitau, păreau că-și vin puțin în fire. Dar nopțile senine, cînd cerul era plin de stele, Satan tronînd tot mai mare și mai stră-lucitor — acele nopți erau nopți de groază. Mai toți se ascundeau în case, aprindeau lumini, lăsau perde-lele. Și cu toate acestea Satan parcă îi atrăgea, discul lui tot mai mare parcă le stătea mereu înaintea ochi-lor. Simțeau nevoia să-l vadă, dădeau perdelele la o parte, se uitau... dar atunci reîncepea criza. Femeile,

cele dintii, dădeau semnalul, țipînd prelung în noapte. Tăcerea nopții era sfîșiată deodată de țipetele omenirii spăimîntate.

Pămîntul putea să piară deoarece era un adevărat infern.

Dar nu, nu bătuse încă ora fatală și învățații pămînteni, galbeni de oboseală și de emoțiune, nu încetau o clipă să trimită venusienilor întreaga moștenire științifică. Eterul tremura sub undele puternice ce-și trimiteau cele două planete, pe cînd, rareori, de la îndepărtatul Marte soseau alte unde, ce dădeau astronomilor pămînteni fie noi vești despre Satan, fie sfaturi care să fie transmise venusienilor, căci știința planetelor condamnate era singura floare ce merita să nu piară.

Din zbuciumul veacurilor, din tot ce înveselise omenirea, din tot ce o amuzase, nu mai rămăsese nimic, nimic...

VIII

GRIJA VENUSIENILOR

Cu toate asigurările date de astronomi, venusienii erau și ei neliniștiți, și, cum Samiri era centrul cel mai mare de pe întreaga planetă, cum acolo se aflau trei dintre cei mai însemnați astronomi venusieni, acolo veneau toți de pretutindeni. Peste munții cei înalți și veșnic acoperiți de zăpadă, peste oceanele întinse, zburau aeroplane nenumărate către Samiri.

Deoarece Asales nu voia să primească pe nimeni, Ralta și Aldin erau cei cari trebuiau să primească ne-

numărate vizite. La început era aproape o distracție pentru Ralta și pentru Lati să vadă venusieni veniți din toate continentele planetei ca să se asigure că Venus nu va pătimi nimic. Mai târziu însă, vizitele acestea deveniră de nesuferit. Ralta nu mai avea un moment liber, deoarece erau sute de venusieni, în fiecare zi, cari umpleau sala de așteptare și biroul. Primea cite zece-douăzeci odată și răgusise dînd mereu aceleași explicațiuni.

Intr-o zi, printre alții, un venusian aștepta în sală. Vedea el că greu îi va veni rîndul, căci erau peste douăzeci de inși cari mai așteptau. Venise cu acropianul de la vreo 2000 de kilometri depărtare. Venusianul, nervos, se adresă celorlalți:

— Mă rog, dv. vreți să vorbiți cu d-l Ralta?

Ceilalți îl priveră mirați.

— Dau o mie de lei celui care va renunța pentru azi la această vizită.

Mirarea fu și mai mare.

Un venusian prost îmbrăcat se apropie și spuse:

— Eu plec.

— Poftim!

Și repede îi puse în mîină o hîrtie de 1000 de lei. Exemplul fu contagios. Toți se repeziră.

Un singur om rămase, ursuz, într-un colț. Era un ziarist. Lui îi trebuia un interviu cu Ralta.

Sala era goală.

— Dumneata?

— Eu nu primesc.

— Dau două mii.

Ziaristul tăcu.

— Dau trei mii.

Ziaristul nu se mișcă.

— Zece mii de lei! strigă venusianul cel grăbit și ziaristul sări în sus.

Primea.

Cînd ușa se deschise, ieșind din cabinetul lui Ralta vreo zece vizitatori, venusianul intră repede și, după ce închise ușa cu cheia, se așază în fața astronomului, care rămase surprins.

— Domnul meu, începui venusianul, mă numesc Lori.

— Miliardarul faimos! ...

— El însuși. Un miliardar care nu mănîncă, nu doarme. Satan mi-a luat liniștea, somnul, pofta de mîncare, și nu vreau să-mi ia și viața. Eu sunt un om practic: am venit la d-ta să cumpăr adevărul. Ceea ce s-a scris în ziare, ceea ce tot spuneți prin memoriile dv., nu mă poate liniști. Simt cu că ne ascundeți ceva. Vreau să știu: mă voi mai bucura eu de miliardele mele sau nu? Vreau să știu adevărul, numai adevărul!

Se vedea bine că omul acela era bolnav de friguri. Era galben ca ceara, tremura, ochii îi erau împăienjenăți.

Ralta se uita încurcat.

— Dar ...

— Nici un dar! Eu plătesc adevărul, cu orice preț, numai adevărul!

— Vă spun că nu se va întîmpla nimic.

— N-am nici o garanție.

— Cuvîntul meu.

— În afaceri nu ajunge, și aceasta e o afacere.

— Atunci?

— Poți d-ta să-mi dai o hîrtic timbrată, iscălită de d-ta, că nu are să se întîmple nimic?

După o clipă de tăcere, Ralta spuse:

— Da.

— O plătesc cu un milion de lei. Ajunge?

Ralta era bogat, dar nu era milionar. Avea nevoie, desigur, de instrumente noi, puternice, care ar fi costat sume enorme; dar putea oare să primească o propunere așa de ciudată?

Se gîndi cîteva clipe, apoi spuse:

— Bani nu pot să primesc, dar există un mijloc să ne înțelegem. D-ta să construiești un observator după indicațiunile mele, înzestrat cu tot ce va fi necesar, pînă la suma de un milion de lei. Observatorul va purta numele d-tale.

— Serie hîrtia și iscălește-o.

Peste cinci minute, venusianul ieși pe ușă cu hîrtia iscălită de Ralta. Era foarte liniștit. Ar fi fost nebun astronomul să pună la cale clădirea unui observator, dacă Venus era să piară! Nu, astronomii aveau dreptate: Venus nu va pieri. Avea acum siguranța acestui lucru. Milionul îl va trece la capitolul pierderilor.

Veniră însă mulți alți venusieni înspăimîntați.

Un tînăr întrebă pe Ralta, cu totul confidențial, dacă mai poate să se însoare sau nu. O femeie măritată îi ceru sfatul, iarăși confidențial, dacă mai e nevoie să fie credincioasă soțului său. Ralta se amuza, dar se și supăra. Nu s-ar fi gîndit niciodată că sfîrșitul planetei poate să fie pus în legătură cu asemenea chestiuni curioase.

Nu mai avea însă timp pentru observațiuni și calcule. Să închidă ușile! Cercase o dată, dar fusese peste putință. În cîteva ceasuri se îngrămădiseră sute de oameni, cari făceau un adevărat scandal. A trebuit să-i lase pe toți înăuntru.

Asales jubila; ba, uneori, chema la telefon pe Ralta tocmai cînd știa el că e mai ocupat cu faimosul său birou de informații astronomice:

— Ralta? Alo! Aci Asales. E adevărat, dragul meu, că la noapte ne vom ciocni cu Satan?

Apoi rîdea și, neașteptînd răspunsul, închidea telefonul. Mulțumită caracterului său brutal, era ferit de neplăcerile pe care Ralta și le crease oarecum singur, din bunătatea lui, și pe care acum nu le mai putea în-lătura.

Aldin suferea ca și Ralta. La el veneu mai ales cei cari se interesau de pămînteni. Un mare negustor veni să-i ceară sfatul dacă nu cumva se poate inventa un mijloc de transport cît de repede, ca să poată scăpa o parte din lucrurile prețioase de pe Pămînt. Aldin începu să ridă cu zgomot dar, cum marele negustor insistă, astronomul se supără și-l dete afară pe ușă. A doua zi însă, un ziar publică știrea că în curînd se va încerca transportul obiectelor de preț de pe Pămînt pe Venus, și că se oferise lui Aldin o avere nepomenită ca să ia conducerea transportului.

Nu, nici venusienii nu erau teaferi în acele momente. Satan influențase și asupra lor. Lumina micului disc avea o culoare gălbuie, urită, ce nu te înveselea deloc.

Singur Mercur era liniștit, frumosul Luceafăr al venusienilor. Pe Mercur nu exista viața, nu era această planetă decît un pustiu imens, gălbui și, sub razele Soarelui cel veșnic și puternic, nici o manifestare a vieții nu proslăvea natura. Nici plante nu existau, căci nu era nici apă, nu era nici aer.

Singurele planete locuite erau Venus, Pămîntul și Marte și, dintre ele, singură planeta Venus mai avea dreptul să posede o omenire. Așa orînduise natura.

La sute și mii de ani de lumină de la planetele ce se învîrtesc în jurul soriilor ce-și trimet lumina lor spre sistemul solar în sute și mii de ani, nici că se bănuia tragedia cosmică ce se petrecea pe cele trei planete ale umilului Soare. Existau și alte omeniri, pe diferite trepte ale evoluției; omeniri ce abia atunci își dădeau socoteală de ce se petrecea în jurul lor, omeniri ce ieșiseră din scuticele sălbăticeii, omeniri ce mergeau repede spre apogeul lor, omeniri ce declinau sub razele roșiatice ale unui soare muribund. Dar nici o omenire de pe planetele acelor sori nu știa despre existența acestor trei omeniri. Pentru ele nu existau alte pla-

nete, alte omeniri. A fost orînduit așa, ca oamenii în-depărtatelor planete să fie despărțiți prin prăpăstii ne-închipuie pe care doar atracțiunea și lumina să le străbată, căci numai acestea leagă sorii ce formează universul stelar cel cu sute de milioane de stele sori, cel cu mii de milioane de planete.

Cînd omenirile altor planete fuseseră distruse în cîteva clipe de întîlnirea soarelui lor cu un alt soare, ce știuseră oare marțienii, pămîntenii și venusienii? Ei văzuseră poate aprinzîndu-se pe bolta instelată o stea nouă, și nu s-au gîndit că acel punct luminos reprezenta dezastrul a miliarde de ființe inteligente!

Nenorocirea fără mîrgini a celor două omeniri din sistemul solar trebuia să rămînă neștiută pentru vecie. Nimeni nu era să înregistreze nimicirea atitor ființe omenesti.

Venusienii, cari nu erau amenințați de urgie, și tot își pierduseră cumpătul! Ziarele nu mai publicau decît știri asupra lui Satan și asupra omenirilor celor două planete. Activitatea din toate ramurile nu încetase, dar vedeai bine că ar fi ajuns un moment de panică pentru ca echilibrul să se rupă cu totul. Se observa ușor că venusienii nu aveau toată încrederea în cele spuse de astronomi, mai ales că o dată Asales, infuriat pe un ziarist indiscret care pătrunsese nu știu cum în cabinetul lui de lucru, spusese:

— Aha! Vrei un interviu cu Asales, cu celebrul Asales? D-ta ești din aceia cari din două rînduri adevărate scriu o mie de minciuni? Află atunci că adevărul e următorul: Satan vine drept spre noi, ne va da foc! Mai vrei? Nu foc, pucioasă aprinsă, lavă vulcanică! Nu va rămîne picior de venusian prost, iar noi, astronomii, avem mașini speciale cu care vom emigra... în Soare! Acolo vom fi în siguranță. Ți-ajunge? Acum poftim afară!

Reporterul, din aventura lui, făcuse un articol. Deslăinuirile lui Asales le tipărise cu litere mari, groase și, deși făcea spirite dându-și aere că nu crede în cele spuse de învățatul cel supărăcios, totuși din articolul lui reieșea o mare neîncredere față de asigurările astronomilor că nu se va întâmpla nimic. Câteva ziare luară partea reporterului și blamară pe Asales, care în asemenea momente critice nu trebuia să glumească.

Publicul, din toate acestea, scotea concluzia că trebuia să fie ceva la mijloc și că astronomii și ziariștii își bat joc de el. Mai contribuia apoi la nesiguranța generală și faptul că mai toate ziarele, care pe Venus erau foarte răspândite, se întreceau în publicarea de amănunte senzaționale. Știrile erau desmințite, uneori chiar de ziarul care le publicase, dar prima impresiune era cea care rămânea. Tot ce poate născoci mintea omească se publicase în ultimele zile. Până și ziarele financiare și cele umoristice, toate, dar absolut toate, nu se ocupau decât de sosirea lui Satan.

Moda profitase. Se purtau rochiile, pălăriile, umbrele, manșoane, brățări, ace de cravată — „Satan“. Milioane de cărți postale reprezentau pe Satan în chip ba de om, ba de drac negru cu ochi și coarne roșii, ba de moșneag cu barba albă, ba de tânăr îmbrăcat după ultima modă.

La teatru făcea furori o piesă intitulată „Satan sau Pieirea Lumii“. Ca personaje — reprezentanți ai tuturor planetelor. Ba, autorii piesei, doi tineri poeți, aduseseră pe scenă și reprezentanți ai cometei Halley care fusese văzută pentru ultima oară cu vreo patruzeci de ani mai înainte.⁴

Ba, ceva mai mult. În anul 2985 apăruse o stea nouă dintre cele mai strălucitoare, care întrecuse mult pe luceafărul Mercur și chiar planeta Pământ. Fusese vă-

zută timp de o săptămână, ziua namiaza mare. Autorii piesei puseseră pe scenă și reprezentanți ai omenirii acestei stele noi. Nimic nu era peste putință pentru tinerii poeți. Și-apoi, publicul se amuza atît! Asales, caricaturizat, apărea și el pe scenă și era primit la fiecare intrare pe scenă cu adevărate urale. Actorul se silise și izbutise să imite perfect nervozitatea bătrînului învățat, ticurile lui, modul lui de a vorbi, de a rîde sarcastic, de a se supăra.⁵

Poporul, dacă îl ura pe Asales, apoi îl ura din cauză că descoperise pe Satan. Descoperitorul îndrăcitului soare stins nu putea să fie popular.

Aldin avea și el pică pe Asales, care nu voia nici acum să se încredințeze că există pămînteni, care prețindea că toate comunicările primite erau opera unor farsori de pe Venus cari se amuzau de credulitatea naiivilor învățați.

Trecuseră 76 de zile de la descoperirea lui Satan, care acum trecuse dincoace de orbita lui Uranus, strălucind pe cer ca o lună mică, o lună cu totul curioasă ce făcea umbră obiectelor. Cu cît Satan se mărea, cu atît creștea și îngrijorarea venusienilor, mai cu seamă că scenele sălbatice ce se petreceau pe Pămînt, și pe care le aflau din ziare, îi îngrozeau.

E drept că oricît de multă fantezie ar fi avut cei ce redactau articolele din ziarele venusiene, tot nu ar fi putut să se apropie de adevărul celor petrecute. Ar fi trebuit un poet mare, care să fi avut un talent extraordinar, ca să descrie scenele de groază ce aveau loc în acele momente pe Pămînt.

IX CLIFE DE GROAZĂ

Nu, nu ar putea să existe un istoric al tuturor evenimentelor ce se petreceau în acele zile pe planeta Pământul. Erau scene ce nu aveau altă legătură între ele decât numai spaima, groaza, nebunia. A vorbi de o țară, de un oraș, însemnează să vorbești de toate țările, de toate orașele.

Un învățat din București, capitala Imperiului Român, descrisese astfel lui Aldin cum fugise din acel mare oraș.

Bucureștii număra două milioane de locuitori. Nu putea fi comparat cu Samiri, dar era un oraș destul de frumos, cu numeroase bulevarde largi, cu edificii cam strînse poate unele lângă altele, dar frumoase, cu adevărate palate, dintre care unele pentru știință. Dintre toate, cel mai frumos era acela numit *Casa Științei*, clădit cu ceva mai mult de o mie de ani mai înainte. În sala cea mare de ședințe se afla portretul în ulei al întemeietorului ei — un profesor de matematică de la universitatea din acel oraș. Pe vremea aceea știința nu ocupa primul loc pe Pământ, ea făcuse progrese, se crease o industrie frumoasă, dar în România, pe atunci regat, țara era condusă numai de politicieni, cari turmentau țara cu certurile și intri-gile lor. Profesorul de matematică avusese mult de luptat; mic la statură, blajin, el nu părea făcut să aibă o energie destul de mare, și cu toate acestea, încet încet, reușise să grupeze în juru-i pe toți cei setoși de știință, pe cei de sus ca și pe cei de jos, organizînd astfel o societate cu zeci de mii de membri cari luptau din răspuțeri să clădească un palat și pentru știință. Profesorul își ajunsese ținta înainte de a muri și

acum, peste o mie de ani, era, modestă la început, devenise cel mai frumos palat din întreg orașul. Acolo era un adevărat templu înălțat științei, acolo veneau uneori și politicienii mai inteligenți, să uite de zburciumul victorilor lor fără țel. Una seară zecă vechiului și portretul profesorului de matematică tot agățat în sala de ședințe se afla, surzind blajin harnicilor săi urmași. Președintele actual al acestei vaste societăți științifice era învățatul care comunicase cu Aldin, un fizician de seamă, numit Radu Argeș.

Argeș, ca toți colegii săi, urmărise cu interes știrile ce soseau cu privire la apropierea lui Satan. Îl asurzeau și pe el, seara pe bulevarde, țipetele vânzătorilor de gazete cari anunțau pieirea lumii, dar nu ar fi crezut niciodată că va putea să fie martor la scenele de groază ce s-au desfășurat în urmă

În Imperiul Român, ca în toate statele de pe Pământ, se afla poliție, armată, așa că furia poporului în contra învățătilor putea să fie înfrântă. În Imperiul Român însă, ca și în toate celelalte state, greaza era prea mare ca să mai poată fi potolită cu forța armată, când înșiși soldații erau cuprinși de spaimă. Prin anul 2500 se mai întîmplase o panică grozavă: se zvonise că Pământul se va ciocni cu capul unei comete.⁶ Dar nu toată lumea își pierduse capul: erau destui cari își dedeseră seama că nu poate fi vorba de sfîrșitul lumii și se luaseră în grabă toate măsurile ca liniștea să fie restabilită. De astă dată, panica nu mai putu fi stinsă, deoarece toată lumea își pierduse capul. În aceleași momente, aceleași lucruri se petreceau, de altfel, în toate statele de pe planeta Pământ.

Într-o seară, Radu Argeș, cînd să iasă pe poarta cea mare a Palatului Științei, văzu că e peste putință: poarta nu se putea deschide, deoarece bulevar-

dui înreg, cît vedea cu ochii, era ocupat de o mulțime imensă.

— Vreo manifestație politică, se gîndi Argeș, o fi căzut guvernul.

Dar nu, erau țipete de groază, țipete de disperare. Telegramele aduseseră vestea din America — alt continent pămîntean — că Pămîntul era definitiv condamnat să-și schimbe drumul în jurul Soarelui.

Vestea aceasta înnebunise pe toți. Nimeni nu mai voia să stea în casă și, în cîteva ore, bulevardele principale gemeau de o lume cu totul zăpăcită, care țipa, uria, plîngea, fără să știe ce vrea.

Mintea tuturor era ca paralizată.

Se încercase repede împrăștierea mulțimii, dar agenții poliției erau și ei tot așa de emoționați. Era peste putință să fie împrăștiat milionul de oameni și copiii cari ocupaseră toate bulevardele. Unde să-i alunge, apoi?

În acea noapte, Capitala nu a știut ce e odihna. Ici-colo, oratori improvizați, suiți pe treptele vreunui monument sau pe grilajul vreunei case, țineau discursuri din care nu reieșea decît pierderea judecății celor cari le țineau. Erau mulți cari își păstraseră sîngele rece în fața acestei nebunii generale, dar ei erau izolați, pierduți în acea masă imensă în care individul părea că se simte mai la adăpost în contra influenței îngrozitorului Satan.

— Satan! Satan! urlau unii.

— Huo! . . . răspundeau grupuri de mii de oameni.

Către ziuă abia, la razele aurorei, obosiți, tremurînd de frig, începură să se îndrepte spre casele lor.

A doua zi, orașul dormea: funcționarii nu se duseseră pe la birourile lor, lucrătorii uitaseră fabricele, ale căror motoare nu funcționau, ca într-o zi de sărbătoare.

Radu Argeș încercase a doua zi un mijloc să liniștească publicul: imprimă, el, cu ajutorul a încă doi-trei colegi, în tipografia Palatului, afișe mari ce fură lipite pe toate zidurile și prin care se anunța că în seara aceea se va ține o ședință publică, la Ateneu, dându-se explicații cu privire la influența lui Satan.

Ateneul era o sală în care încăpeau cîteva mii de oameni, dar în acea seară era prea strîmt. Publicul se bătea pe locuri, cîteva fură răniți, mulți leșinară: fură pur și simplu aruncați afară.

Radu Argeș, înconjurat de toți membrii de seamă ai societății, își începu cuvîntarea cu o expunere a sistemului solar.

— Satan! Satan! țipa publicul.

— Da, voi vorbi și despre el, dar cum voiți să înțelegeți de ce natură e pericolul ce ne amenință, dacă nu vă voi da aceste explicații?

Dar publicul nu mai era cel din trecut și Radu Argeș fu nevoit să intre într-altă serie de explicații. Astfel, le spuse că Satan nu vine drept spre Pămînt, cum credeau unii, și prin urmare cele două astre nu se vor ciocni.

— Ne va face o cometă cu coadă! țipă cineva.

— Nici cometă. E adevărat că ne schimbă drumul, dar această schimbare nu înseamnă că se va sfîrși Pămîntul. Vom putea să trăim, în alte împrejurări, e drept.

— Ne trimite sau nu pînă la Saturn? strigă un domn bine îmbrăcat, în care mulțimea recunoscă pe Mina, cel mai de seamă poet.⁷

— Da, vom trece chiar de Saturn, dar pînă atunci...

— Sunteți niște șarlatani! urlă poetul. Apoi, întorcîndu-se spre public, suit pe scaun, începu să strige:

— Fraților, știința a dat faliment, învățații vor să ne orbească! Fraților, dacă nu ne agităm noi, vom pieri din cauza acestor șarlatani!

Un muget de durere îi răspunse.

Radu Argeș înțelese că nu mai era nimic de făcut. În ochii celor de față citea groaza, ura.

În același moment se produsese o mare învălmășeală, sute de bastoane fură azvirlite spre podeaua pe care se aflau invitații. Aceștia, apărându-se cu mâiniile, cum puteau, se retrăgeau, dar în același moment sute de inși se și uniseră și înaintau spre ei. Fu un moment de zăpăceală nepomenită. Domul vuia într-una. Radu Argeș nu mai știu de soarta tovarășilor săi, cum nici aceștia nu știau de a lui. După ce primise o lovitură de baston în cap, care îl ametise, se întoarse și, neștiind încotro să apuce, nimeri pe o ușă la întâmplare. Fugi drept înainte printr-un coridor slab luminat. Era cu capul gol. Peste câteva minute, scoborînd scări în spirală, se trezi jos, unde sala gemea de lume.

Trecu neobservat, ieși afară, se sui în primul automobil ce văzu la poartă și ajunse la Casa Științei. Toate acestea le făcuse fără să-și dea seama: era doar instinctul de conservare care îl scăpase.

Acum, când sta la biroul lui, cu capul în mâini, acum își dădea seama de grozăvia ce se desfășurase.

Deodată, foaia albă a cărții ce se afla din întâmplare pe masă se acoperi cu o pată roșie. Singe? Da. La cap avea o rană: părul îi era plin de singe. Se spală repede și apa cea rece îi redete puțină liniște.

În Palat nu era nimeni, nici servitorii cel puțin. Nu trecură însă cinci minute și sosi Barbu Rafail, un profesor de geologie. Rafail era într-o stare de plîns: nu numai că pierduse pălăria, dar haina îi era ruptă, părul lui cel mare era vilvoi, iar un ochi umflat, cu un cearcăn mare albastru.

— E' serios! murmură Rafail.

— Să sperăm că va trece.

— Cum să treacă, ar trebui întâi să treacă afurisitul de Satan!

Rafail se spală și el, tot gemind pe când se ștergea cu prosopul, și spuse:

— Nu mi-e necaz de altceva, dar voiam să montez pentru muzeul nostru namila ceea de dinoterium, care întrece pe cel găsit de Grigore Ștefănescu³ acum o mie de ani. Mi se pare că nu voi mai avea timpul să isprăvesc.

— Ce vrei, murmură cu multă filozofie Radu Argeș, noi vom rămîne tot niște simpii naivi! Dacă am fi niște oameni cum se cade, ar trebui să ne pierdem și noi capul. Ne-am încăpăținat să nu ne pierdem sîngele rece.

— Dar e îngrozitor ce se petrece. Ai auzit că berlinezii au dat foc capitalei lor? La Moscova a izbucnit o revoluție cum n-a fost niciodată. În Budapesta, de asemenea, locuitorii au dat foc propriilor lor case și au fugit în cîmp!

— Dragul meu, vom pieri cînd ne va veni rîndul. În contra lui Satan nu putem să facem nimic.

Se așezară pe cîte un scaun sau, mai bine zis, căzură emoționați și oboșiți pe scaune.

— Dar ceilalți colegi? întrebă Radu Argeș după o tăcere scurtă.

— Eu știu?! răspunde Rafail, privind în gol.

— Să nu-i fi omorît!

Rafail se strîmbă: ce e drept, îl dorea îngrozitor și ochiul drept, care primise lovitura unui pumn zdravăn.

— Periculoasă profesie! spuse Rafail.

— Care?

— Aceea de învățat. Uite, îți mărturisesc că mi-aș lua concediul

— Pentru a te duce unde? Pretutindeni e aceeași nebunie, pretutindeni e aceeași spaimă. De ieri nu a mai sosit nici o scrisoare, nici un ziar din străinătate, iar telegramele — rare și acelea — numai cu Satan!

— Prin urmare, nu putem fugi nicăieri?

— La munte, spuse Radu Argeș.

— Iată o idee: la Receanu, pe Omul!

Se sculară amândoi în picioare: ideea aceasta era excelentă.

În adevăr, Receanu are directorul unui observator aşezat pe un munte înalt de aproape 2000 de metri.

— La urma urmei, spuse Rafail, astronomii ar trebui să pătimească, nu noi! Ce-are a face fizica și geologia cu Satan, căci satanologia nu e cunoscută pînă acum! Satan e un corp ceresc — asta privește pe astronomi!

Rafail era scund, cam gras, chel și cu un suflet foarte bun, dar împrejurările îl făcuseră să se supere pe bieții astronomi.

Și cu toate acestea, la astronomi era scăparea: vîntul nebuliei nu putea să se urce pe liniștitele vîrfuri ale munților.

Amîndoi erau surexcitați: li se părea că Palatul va fi înconjurat din clipă în clipă.

— Aidel! spuse Rafail, care luase o șapcă, punînd-o pe partea stîngă a capului din cauza ochiului drept.

— Dar Palatul, cu sălile lui de conferințe, cu cinematograful și muzeele lui, cu cupola și lunetele lui! Tu nu vezi că ne-au fugit și servitorii?

Rafail însă era cuprins de o frică din ce în ce mai mare:

— Palatul! Dar crezi tu că are să mai existe Palatul? Crezi tu că mulțimea are să mai judece? Praf și pulbere se va alege și de Palatul tău și de dinotriul meu!

Radu Argeș simți o lacrimă că-i alunecă pe obraz. Zăpăceala colegului său îl impresionase mai mult ca orice.

— Ai, ai repede, continuă Rafail, trăgându-l de haină.

— Nu, nu a sosit momentul.

— Vino!

Și, luându-l de mână, trecură prin două-trei săli întunecate și se apropiară de ferestrele ce dădeau pe bulevard.

Era liniște. Cîteva automobile treceau liniștite. Era prea liniște chiar, căci de obicei, pe la orele zece seara era o mare animație pe acel bulevard.

Argeș se întoarse spre Rafail:

— Nu, nu putem să plecăm. Și-apoi, unde ne-am duce?

— La Receanu! . . .

— Nu. Eu trebuie să păzesc Palatul.

Și, făcînd doar un pas, învîrți comutatorul. Sala se luminează deodată. Era sala pentru ședințele Comitetului. În perete, surîzător și blajin ca totdeauna, matematicianul stătea la locul lui — el, care pînă atunci fusese parcă îngerul păzitor al acelei mari instituții, unde zeci de mii de oameni veneau să capete lumină.

— Uite, el nu ne lasă! șopti Argeș. Rafail nu mai judeca însă ca de obicei. Gemea ca un copil căruia nu i s-a îndeplinit o dorință și, rugător, spunea mereu:

— Aide! Aide!

Și doar avea o familie: avea acasă părinți ce-i trăiau și o soră. Dar Rafail îi uitase.

Radu Argeș nu avea pe nimeni pe lume. Cu toate acestea, nu se gîdea deloc să fugă din acel mare oraș ce se transformase într-un iad.

Cu cîteva zile mai înainte, el corespondase cu un fizician marțian, dar nici unul nici altul nu vorbise

de Satan. Îi interesau alte chestiuni. În special. Radu Argeș se interesa de noua corespondență cu venusienii și tocmai făcuse un rezumat al unor cercetări prețioase cu privire la lumea ciudată a atomilor, a căror forță acum o întrebunțau.

Nu, el nu putea să plece: trebuia să-și apere sfânta locuință a științei! Stinse lumina, apoi luă de mână pe Rafail și se întoarseră în birou. Geologul se văita mereu.

— Culcă-te puțin, spuse Radu Argeș și-l împinse spre canapea.

Rafail căzu pe acea mobilă și, cu mâna la ochi, gemînd mereu, adormi repede, pe cînd Argeș, la biroul lui obișnuit, cu capul în mâini, se pierdu în gânduri, fără legătură însă.

Desigur, trebuie să fi dormit amîndoi cîteva ceasuri. Radu Argeș se trezi cel dintîi, auzind un zgomot asurzitor. Ce era oare? Ploaia? Vîntul? Desigur furtuna, uraganul numai putea să producă zgomotul acela îngrozitor.

Ieși în coridor, intră apoi în sala de ședințe. Cînd deschise ușa, atunci înțelese totul: era mulțimea care urla astfel, spărgînd geamurile, aruneînd cu ce nime-rea. Închise iute ușa și se repezi în odaia în care Rafail dormea încă.

— Scoală! spuse el.

Acesta se deșteptă speriat:

— Ce e? . . . Au venit să ne omoare?

— Aide.

Rafail auzi și el zgomotul.

— Ne omoară! gemu el.

— Aide! îi spuse Argeș cu autoritate.

Îl luă de braț, pe cînd acesta se văita mereu, și-l duse pe o scară strîmtă; scoborîră: se aflau la parter. Scoase o cheie, deschise o ușă mică și ieșiră afară. Era o altă ieșire, ce da într-o frumoasă alee. De aci

se auzeau răcnetele celor din bulevard, zgomotele de geamuri sparte.

— Ne omoară! . . . Și Rafail strîngea de braț pe colegul său.

Era răceare și îmbrăcămintea lor ușoară de tot. Încotro mergeau?

Argeș voia să ajungă la un prieten al său care locuia aproape de gara de vest a Bucureștilor. Nu se vedea însă nici un automobil. Un aerodrom pe lângă care trecură era închis. Trebuiau să meargă deci pe jos. Nu se vedeau pe străzi nici sergenții cari păzeau: și ei erau cu mulțimea, desigur că și ei spărgeau geamuri; erau oameni și nu erau numai păzitori ai liniștii publice.

Drumul era lung și Rafail abia mergea. Se văita mereu. Rațiunea părea că-l părăsește încetul cu încetul.

Deodată se făcu întuneric de tot: lumina electrică se stinsese pretutindeni. Cei doi oameni auziră strigăte și mai înfiorătoare ca mai înainte. Era întuneric beznă și aproape că nu mai știa Argeș încotro să apace.

Începuse să plouă. Ploua mărunț și era din ce în ce mai frig. Nu se vedea, nu se auzea nimeni. Și țipetele mulțimii din bulevard se auzeau tot mai slabe.

— La Receanu, să mergem la Receanu! murmură Rafail, tremurînd de frig și frică.

Înaintau greu, căci acesta abia se țira.

Într-un rînd, auziră zgomot: țipete și tropăituri pe urma lor.

Se deteră repede la o parte: erau cîteva sute de inși ce alergau nebuni. Unde se duceau, ce voiau? Cine putea să știe!

În cîteva rînduri mai trecură asemenea cîrduri de oameni ce fugeau și țipau prin întuneric.

Ploua mereu și cei doi bieți oameni erau rebogîți

de frig. Casele nu erau luminate nici una, prăvăliile aveau toate obloanele trase. Orașul părea mort cu desăvârșire.

Argeș ar fi putut să creadă că, afară de el și de Rafail, nu mai există nimeni în tot Bucureștii, dacă nu ar fi trecut din când în când cîrdușii de oameni ce fugeau țipînd.

Cîțiva ciini hoinari — lătoși, aduși desigur de la țară de către țărani și lăsați în Capitala plină de toate mirosurile ispititoare — mergeau mirosînd, uneori alături de cei doi oameni, mîriindu-se, mușcîndu-se cîteodată, cînd găseau ceva de mîncare ce nu le ajungea la toți.

Mergeau cei doi oameni fără să știe nici ei unde: cotiseră nenumărate străzi, trecuseră bulevarde, și mergeau mereu înainte.

Rafail se opri:

— Nu mai pot.

În adevăr, Argeș simțea cum e nevoie din ce în ce mai mult să-l tîrască. De ce să nu se oprească? Să bată la o ușă. Cine nu va deschide? Aveau nevoie să spună cine sînt?

— Vîno încoa, încet. Ai, încet! spuse Argeș și-l duse pe Rafail spre un grilaj. Stai aci, uite, poți să stai jos.

Și Rafail se lăsă pe piatra umedă și rece, cu mîinile ținîndu-se de fiare.

Era o poartă modestă înaintea căreia se opriră. Argeș încercase să o deschidă.

Dar nu, era închisă bine.

Căută soneria. Nu era. Începu să bată. De prisos, nu răspundea dimeni.

— Să încercăm aiurea, spuse el. Stai aci.

Făcu cîțiva pași înainte și dete peste un oblon al unei prăvălii: părea o circiumă, după modesta ei în-

fățișare, o cârciumă de periferie. Bătu, discret la început, apoi tot mai tare. În sfârșit, auzi o voce:

— Ce vrei?

— Oameni buni. Deschide!

Se auziră apoi mai multe voci, o conversație. În urmă, vocea dintii spuse:

— Intră pe poartă!

Argeș merse mai înainte și, aproape pe dibuite, dete de poartă. Era închisă. Se auzi însă o ușă care se deschide și niște pași grei ce se îndreptau spre poartă, care se deschise:

— Pe cine cauți?

— Sunt cu un prieten, bolnav, care nu mai poate să meargă. Plouă, e frig și nici nu știm pe ce stradă ne aflăm.

Argeș fugi înapoi și ridică pe Rafail.

— Aide, suntem scăpați!

— Ne omoară? suspină Rafail.

— Nu, nu ai teamă. Dar să taci, auzi, să taci!

Intrară pe poartă. Curtea era mai joasă. Spre stînga se vedea o ușă pe unde venea o lumină slabă. Era o casă veche, sărăcăcioasă.

Intrară, precedați de un băietan înalt și gras. Din sală pătrunseră într-o odaie mare, dar cu pereții joși, cu o ușă ce da în prăvălie. Erau vreo cinci-șase inși înăuntru, speriați, pe cele două-trei paturi ce umpleau odaia. Afară de băiatul cel înalt și gras, era o femeie în vîrstă, un bătrîn și vreo doi-trei copii. O lampă mică ardea pe o masă de lemn.

Argeș puse pe Rafail pe un scaun de brad vopsit în roșu, iar el rămase în picioare.

— De unde veniți, domnule? întrebă moșul.

— Din oraș, de aci, spuse Argeș.

— E revoluție mare! . . .

— E revoluție mare! . . . Mari pacoste au căzut pe capul nostru.

Rafail asculta și el, dar tot cu mintea întunecată.

Băietanul spuse și el:

— A vrut să scoată armata și armata n-a ascultat: soldații zic că, dacă vine Satan, la ce să mai asculte?

— Păzește, Doamne! spuse femeia.

— A dat foc lumea la multe case boierești... adăogă băietanul.

— Oameni buni, spuse Argeș, mulțumit că oamenii aceștia simpli nu înnebuniseră și ei; uite, și noi am suferit după urma revoluției. Prietenul meu e bolnav. Eu pot să stau aci într-un colț, dar lăsați-l pe el să doarmă.

Argeș tremura și el de frig.

— Vai de mine, să vă dăm ceai... nu? Ceaiul în-călzește!... Marine, culcă pe domnu' colo în pat...

Băietanul și cu Argeș ridicară pe Rafail ca pe un copil și-l puseră în pat. Femeia se duse în prăvălie și puse de ceai, pe cînd băietanul vorbea cu Argeș:

— Mă iartă, domnule, dar e adevărat că se prăpădește lumea?

— Nu, nu se prăpădește, dar așa e lumea: în loc să fie liniștită, face mai rău decît dacă ne-ar amenința un adevărat pericol.

— Vine Satan, domnule, așa scrie toate gazetele!

— Și dacă vine?!

— Are să arunce foc și pară peste noi, are să ne ardă focul Ghehenei!

Era părerea tuturor — aceeași nebulie. Unii înnebuniseră de-a binelea, alții încă nu — aceasta era singura deosebire. Dacă însă oamenii cu carte, și se înspăimîntau cu totul, dacă ei, cei dinții, dădeau exemplul, — ce era să mai facă sărmanii locuitori de pe la marginile Capitalei, ei cari nu puteau să priceapă nimic, ei cari credeau că Satan era însuși Dia-

volul care venea să pedepsească pe necredincioșii Pământului!

Băietanul povestea ce văzuse, căci atunci se reîn-torsese și el acasă.

— Era o lume cum n-am mai văzut, și toți tipau. Te lua jalea, domnule! Tipau și femeile și copiii. Zău dacă nu erau nebuni! Pe Bulevardul Neatfîrnării au dat foc la o casă mare și frumoasă, pentru că acolo — spunea unul — sta un vrăjitor din cei cari au adus pe Satan.

— Aia, vezi, aia, domnule! se amestecă femeia, care reîntrase în odaie. Ei au adus pe Satan, cu necredința lor, arde-i-ar necuratul numai pe ei!

A doua zi, cerul era tot posomorît, tot trist. Burnița mereu și era frig.

Argeș lăasă pe Rafail culcat și el plecă spre gara de vest, care era în apropiere.

Peste noapte orașul se schimbase cu totul. Treceau oameni pe stradă, dar tot în grupuri, discutînd, tipînd uneori. Se vedea bine că nu se duceau nicăteri, umblau fără rost. Unii purtau uniformă, dar erau ori cu capul gol, ori cu pălării civile.

Argeș ajunsese repede la gară. Nici un automobil.

Sui treptele, intră în sala cea mare. Pustiu. Se duse pe peron. Nimeni. Pe linia întîi era un tren care părea gata să plece, dar mașina nu era sub presiune și nici mecanic nu se vedea.

Merse drept spre o bancă unde ședea tolănit un hamal:

— Prietene, cînd pleacă trenul?

Hamalul se ridică și veni spre el. În mîină avea o sticlă. După mirosul pestilențial de rachiu ce duhnea din gura hamalului, știai ce e și în sticlă.

— Tren!... Care tren?... Dumneata să fii sănătos! Am scăpat, dom'le, de toate bebelele! Vezi 'mneata,

cînd ai o nevastă rea și gîlcevitoare o pedepsște Dumnezeu, aduce pe Satan. A luat-o dracu pe nevastă-mea, pe ea o ia Satan, ai să vezi... pe mine nu!...

Și trase o înghițitură.

— Bea și 'mneata!... Trage-o dușcă, știi, asta dă un curaj îndrăcit! Vezi, uite, șeful a fugit, subșeful a fugit, casierul a fugit — toți au fugit. Numai eu, Drăgoi, am rămas!... Eu păzesc totul. Și cînd o veni domnu' șef, pe toate i le dau în primire. Și casa de bani. A uitat-o casieru' deschisă... Nu m-ating de bani, doamne ferește!... Bea, dom'le, asta îți dă curaj!

Argeș se dete înapoi: duhoarea de rachiu îl amețise; iar bețivul, fredonînd un cîntec, se culcă înapoi pe bancă, așteptînd pe domnu' șef, pe domnu' subșef, pe domnu' casier etc. — cari așteptau și ei să treacă Satan.

Argeș plecă înapoi.

— Dom'le, țipă bețivul, du-te acasă de te culcă, să te găsească sfîrșitul pămîntului în pat!...

Fugi Argeș cît putu, de teamă să nu vi. hamatul după el.

• Și-apoi, ce-ar mai fi căutat acolo? Era peste putință să mai părăsească Bucureștii cu trenul. Fi venise un alt gînd: nu erau oare atîtea aeroplane?! Dacă ceilalți își pierduseră capul, însemna să înnebunească și el?

Dacă cu atîta timp înainte bucureștenii își pierduseră capul, ce era să fie mai tîrziu! E drept că un asemenea eveniment cerea vena cînd majoritatea pămîntenilor tot nepregătită era. Știința tot nu luminase toate mințile, întunericul intelectual era cu mult mai mare decît pe Venus, pe planeta vecină.

Cei mai mulți dintre pămînteni nu se deosebeau cu mult de cei de cu cîteva veacuri mai înainte. Știința făcuse progrese uimitoare, dar cu cît înainta mai mult, cu atît se săpa o prăpastie mai adîncă între învățați și mulțime. Erau poate o sută de mii de membri în societatea *Prietenii Științei*⁹ care înălțase mărețul palat al Casei Științei. [...]

Rezultatele științei erau utilizate de industria ce făcea deci progrese din ce în ce mai mari, dar cele mai multe principii științifice puțini le înțelegeau.

Știința tot ca un lux era privită. În special astronomia nu putea să fie iubită de cei mulți, deoarece se ocupa cu niște obiecte ce nu serveau la nici o petrecere pămîntească.

Distrațiunile, sporturile, literatura, arta — acestea erau ocupațiunile omenirii și, prin urmare, și ale imperiului despre care vorbim. O cîntăreață de operă, un violonist sau un pianist, un poet sau un romancier — erau idoli veșnic adorați. Un politician sau o baletistă aveau de o mie de ori mai mare preț decît un învățat de ale cărui descoperiri se folosea omenirea întreagă.

Bărbații se trudeau toată viața lor să cîștige cît mai mulți bani, ca să satisfacă toate capriciile cele mai nebune ale soțiilor și amantelor lor. Femeia ajunsese și ea un obiect de lux ca multe altele, și erau prea puține cele care încercau să dovedească că acest sex are și alte îndatoriri mai nobile, mai frumoase.

Așa era în Franța, așa era în Germania — așa era pretutindeni.

Cum se putea oare ca o mulțime atît de nepregătită să nu înnebunească atunci cînd i se anunța că Pămîntul va fi zvîrlit pînă la 1600 de milioane de kilometri de Soare, pînă dîncolo de planeta Saturn?

Poeții mai ales, cu sensibilitatea lor de femei isterice, invectivaseră pe Satan, îl insultaseră în sonete,

terțete, poeme, infuriască și mai mult mulțimea, tremurînd împreună cu ea de frică, cuprinși cu toții de groază, alunecînd repede spre nebunie, care îi primea lidoasă, rînjind, cu brațele-i osoase larg deschise...

Un aeroplan, îi trebuia un aeroplan!

Dar atunci privi cerul și pentru prima oară îl văzu pustiu. De obicei, de dimineța pînă seara mii și mii de aeroplane străbăteau văzduhul. Vedeai aeroplane pentru o persoană sau două, aeroplane-omnibuze în care încăpeau zeci de pasageri, aeroplane-camioane. Veneau aeroplane din țări străine, plecau aeroplane pentru alte orizonturi. În acea zi tristă, umedă, cerul era pustiu. Nici un aeroplan nu turbura pacea ce învăluia Capitala, după cum nu circulau nici automobilele, nici trenurile.

Unde erau locuitorii? Cei mai mulți dormeau încă, sau erau bolnavi, sau nebuni, sau uzi încă de ploaia din timpul nopții. Văzu grupuri, dar îi făcea rău lui Argeș să privească fețele oamenilor. Toți aveau ochii holbați, obrații palizi, toți priveau în gol, sau spre cer, parcă așteptînd să se întîmple ceva.

Îi era frig, înghețase sub ploaia ce cădea fără înțetare, nemurșasă.

În cîteva minute fu îndărăt.

Intră pe poartă, intră în sală, dar se opri. Auzi vocea lui Rafail, voce schimbată însă:

— Auziți voi, vine Satan, vine și ne omoară, unul nu va rămîne. Se va ciocni cu Pămîntul, îl va face praf și voi toți veți pieri, împreună cu mine. Auziți, sună ceasul pocîinței!

— Auzim, auzim, răspundeau glasuri plîngătoare.

— Auziți, voi care credeți că veți moșteni Pămîntul: nimic nu se va alege din tot ce vedeți, nimic. Vom pieri pînă la unul și nu se va mai deștepta nimeni!

Țipete îi răspundeau.

Argeș înțelese totul: Rafail, deșteptându-se, zăpăcise capetele acelor oameni simpli, cari abia așteptau să înnebunească; erau de ajuns vorbele fără șir ale bietului Rafail.

O casă de nebuni. Ce să mai caute Argeș înăuntru? Se gândi o clipă. Mai putea spera că Rafail cel puțin se va vindeca? Nu. Era de prisos. Simțea acum că-i era greu să-și păzească el singur capul. Ii zvicneau timplele, îi palpita inima cu putere. Putea el însuși să se ferească de acea boală, mai molipsitoare decât ciurma?

— Auziți, voi, păcătoșilor, a sunat ceasul de apoi! sporojea nebunul.

— Auzim, auzim! urlau cu toții, cu voci de se îngrozi Argeș. De astă dată se întoarse, pași ușor și ieși afară.

Odată ieșit pe poartă, respiră. Unde să se ducă însă? Spre oraș? Dacă îl recunoștea cineva? Se întoarse iar spre gară și apucă pe șinele drumului de fier, drept-drept înainte, ca un automat.

— Ei, prietene, țipă un glas din urmă, nu umbra pe șine că te calcă trenul! . . .

Era bețivul care se clătina pe peron.

— Ei! . . . Bagă de seamă! . . . Și în urmă începu să ridă, vesel de gluma ce o făcuse.

Argeș mergea pe linie, drept înainte, și peste câteva ore se trezi în fața unei gări pe ale cărei linii se aflau nenumărate vagoane. Era Chitila.

Nu mersese deci drept spre vest ci, în acca incurcătură de linii, apucase drumul cel bun, spre Sinaia. Gara era pustie. Peronul era plin de lume; mulți erau trântiți pe jos, alții, în picioare, vorbeau tare. Vreo zece-doisprezece inși îi ieșiră repede înainte:

— Vii din București?

— Da.

— E revoluție?

— Nu știu.

— E adevărat că s-a scufundat?

— E adevărat că e în flăcări?

Întrebările aveau loc toate deodată și fiecare din cei de față îl trăgea de haină.

— Nu știu, spunea Argeș, zmucindu-se.

Oamenii se uitară lung la el și se îndreptară iar spre peronul gării, discutând.

— S-a dus Bucurestii . . . spunea unul.

— Stăm tot aci? întrebă altul.

— Aci! Aci e mai bine.

Erau și femei și copii, stăteau toți înghesuți. Săliile erau și ele pline, iar într-un colț al peronului, privind în zare, un angloizat, cu chipul pe ceafă, parcă aștepta sosirea unui tren, care însă nu se grăbea să apară.

Ploaia încetase și începuse să bată un vânt rece dinspre nord. Perdeaua de nori se rupsesse în câteva locuri, de se vedeau petice din senin. Se făcuse mai multă lumină.

Argeș mergea înainte.

— Unde te duci? îl întrebă un mașinist, îmbrăcat cu paltonul peste bluza lui albastră

— La Sinaia.

— Pe jos?

— Dar cu ce?

— Merg și eu pînă la Ploiești; ai să luăm o mașină, dar să-mi ajuți!

Argeș îl urmă instinctiv.

Mecanicul nu vorbea, era trist, morocănos, și din cînd în cînd, scurt, țipa lui Argeș cite un ordin, în special să aibă grijă de foc.

Zbura mașina fără să-i pese. Uneori erau grupuri de oameni pe linie: sirena fluiera strident, dar mașina nu-și încetinea mersul ei nebun. În multe rînduri, pe la gări, unde se aflau sute de oameni, aceștia primeau

trecerea trenului cu chiote și ridicînd pălăriile în sus. Mecanicul nu vedea, nu auzea: el pîndea înainte cu ochii, avînd grijă mai ales în apropierea gărilor să vadă dacă linia e liberă. Linia întîi era însă liberă pretutindeni, toate vagoanele fiind pe celelalte linii.

Argeș se gîndea:

— Dacă mecanicul e nebun?! Dacă macazul ne trimite pe o linie ocupată de vreun tren?

Pericol nu era să vie un tren spre ei, mai ales că linia București-Ploiești era dublă.

În vrea 35 de minute ajunseră la Ploiești. Mecanicul opri mult departe de gară, dete mîna lui Argeș, ridică gulerul paltonului și plecă.

Argeș se dete și el jos. Ce era să mai facă cu mașina? Trebuia să se ducă pe jos.

Șimpiile pe care le trecuseră erau pustii. Cai și alte animale umblau slobozi prin toate părțile. La unele biserici sunau clopotele tînguitor, sunau mereu a pustiu și a jale.

.....

Peste patru zile abia ajunse Argeș la Receanu, care nu-l recunoscă cînd îl văzu. Cîteva zile fu în stare să reziste, ba luă parte la convorbirile astronomului cu venusienii. A patra zi însă căzu la pat și nu se mai ridică.

Cu o zi mai înainte, Receanu primise știrea că în București era o anarhie neînchipuită. Jumătate orașul era o ruină din cauza incendiilor. Pe toate barierele fugeau locuitorii încotro vedeau cu ochii, fără să se fi întîmplat ceva, îngroziți numai de articolele ziarelor, de discursurile de pe la răsپintii ale nebunilor, de ver-surile smintite ale poeților.

Frumosul oraș de odinioară, plin de viață, semăna acum cu ruinele unui oraș vechi, dezmembrat de curînd.

Argeș, în clișeele lui momente, plînsese pentru prima oară:

— Adio, Recene! spusese el astronomului emoționat. Dacă cumva se schimbă lucrurile, dacă va renaște Bucureștii la o nouă viață, aveți grijă de Casa noastră!

Și-și dedese sufletul pe Virful Omului, acolo unde nebunia nu ajunsese încă, pe muntele cel inconjurat de toate părțile de ființe omenești ce-și pierduseră cu totul judecata, îngrozite de puternicul Satan.

X

REAPAR FANTOMELE TRECUTULUI

Am spus în treacăt că existau pe Venus citeva orașe populate numai de aceia ai căror strămoși odinioară, cu un veac înainte, guvernau planeta, risipiți pe vremuri în diferite țări.

Odată ce toate statele se uniseră, odată ce guvernarea se redusese numai la ceea ce era necesar bunului trai al omenirii, iar nu ambițiunii sau ghiftuirii unei anumite clase de oameni, — politicianii, mari și mici, fuseseră goniți de pretutindeni. Era un entuziasm atât de mare, încît stăpînii de odinioară nu găsiseră pe nimeni să-i apere. Guvernau oamenii înțelepți, guvernau învățații, dar reduseseră noianul de legi la cele mai însemnate, făcuseră astfel ca libertatea individului să fie cît mai mare. Îngrijeau de școli, de cultură și nu aveau nevoie de zeci și sute de mii de funcționari cari să încaseze dări, cari să mențină ordinea provocînd scandal. Dările și le plătea fiecare după venitul ce-l avea și nu avea nimeni pe cine să înșele.

Fiecare cetățean venusian ajunsese conștient de drep-
turile și datoriile lui și se putea spune că poporul se
guverna singur. Învățații erau mai mult sfătuitori înțe-
lepți. Nu ajunsese omenirea de pe Venus la idealul
organizației ei, tot se mai iveau uneori neînțelegeri,
dar dispăruseră multe defecte și vicii sociale: dovadă
era faptul că se desființaseră pușcăriile, care deveniseră
nefolositoare, se desființaseră o mulțime de instituții
pentru care se cheltuiau înainte sume enorme de bani,
fără nici un folos real.

Trecuse un veac. Omenirea venusiană făcea neconte-
nite progrese, dar politicienii tot mai existau. Trăiau
ursuzi în orașele lor prost administrate, unde pentru
posturile de diriguitori se sfișiau precum cîinii. Se in-
sultau, se loveau, se omorau; dar erau devotați acelea-
și idei! Era o rămășiță a vechii sălbătecii, și cele trei
orașe aveau armate proprii. În fiecare an, primăvara
sau toamna, se ținea o serbare militară, cînd cele trei
armate imitau vechile războaie.

Trăiau cei cîteva sute de mii de venusieni în bat-
jocura lumii întregi, mai încăpățînați ca totdeauna. Bar-
veneau ei prin orașele celelalte. Îi cunoștea numai-
decît, căci purtau semne distinctive la gulere și aveau
bastoane. Nici un venusian nu mai purta baston. Erau
obiceiurile atît de pașnice, încît și inofensivul baston
părea o armă sânguină. Cînd un venusian din cele
trei orașe venea în trecere într-unul din orașele civi-
lizate, îl vedeai trecînd grăbit, cu pălăria pe urechi, cu
bastonul sub subțioară, strecurîndu-se de-a lungul mă-
rețelor grădini ce înconjurau casele cele distanțate
unele de altele.

De cînd cu Satan, numărul politicianilor ce veneau
în Samiri era din ce în ce mai mare. Samirienii, ocu-
pați numai cu noile evenimente, nu observaseră acest
lucru. Poliția orașului înșiși cetățenii o făceau, și apoi,
contra cui o poliție, dacă nu existau pungași, hoți, cri-

minali? Spiritele erau agitate, se țineau adunări, mari consfătuiri, și cine mai observa pe locuitorii celor trei orașe faimoase în istoria venusiană?

Prima oară când se vorbi despre ei, fu cu următorul prilej:

Pe Piața Păcii din Samiri, acolo unde avusese loc serbarea unui veac de unire, se adunaseră câteva mii de venusieni, cari comentau ultimele știri cu privire la Satan. Un orator spunea, între altele:

— Avem toată încrederea în învățații noștri, dar — dacă ne ascund tot adevărul? Dacă există un pericol și pentru noi?

În acel moment, din mijlocul mulțimii se auzi un glas:

— Îmi dați voie să spun și eu câteva cuvinte?

— Vorbește! spuseră mai multe voci.

În mijloc înaintă un om mărunț, chel, cu pălăria mare și cu un toiag în mână.

Cîteva venusieni riseră.

— Sît! . . . exclamară alții.

Individul se opri în mijloc, încrucișă brațele tot ținînd bastonul cel noduros și, rotindu-și ochii, începu:

— Văd aci mii de oameni adunați. V-ați părăsit fiecare lucrul vostru, v-ați lăsat nevestele și copiii îngrijați, ca să vă consfătuiți. Aveți dreptate mare: omenirea nu a trecut niciodată prin timpuri mai grele. Voi vă dați socoteală și sunteți îngrijați. Aveți perfectă dreptate, căci oricare om cu judecata sănătoasă trebuie să se gîndească la viitor. Și voi aveți multă judecată.

Străinul vorbea frumos, vorbea tare și totuși biasin, vorbea răspicat de i se auzea deslușit fiecare cuvînt.

Auditoriul se interesa din ce în ce mai mult.

Străinul lăsa să-i scape ușor bastonul și, ridicînd brațele în sus, spre cer, exclamă ca un actor desăvîrșit:

— Voi pierdeți timpul vostru sfătuindu-vă, timpul

vostru cel atât de prețios. Și timpul pierdut nu mai revine! Voi, săracii, cei cari abia aveți ce să mâncați pe ziua de mâine! Face oare toți ca voi?

Un glas se auzi:

— Sunt unii cari nici nu vor să știe!

— Atât mai rău pentru ei! Vor trebui să auză, căci voi sunteți poporul, în mâna voastră stă puterea, voi ați clădit turacurile de unde ei se uită la cer, la cerul de unde au adus pe Satan! Voi, cari sunteți înlăturați de la orice guvernare! Să restabilim dreptatea!!

Un murmur prelung se auzi. Poporul se gîndea de mult la acest lucru, dar străinul îl spusese cel dintîi. Străinul avea dreptate. Dacă nu ar fi fost Asales cu lunetele lui, cine ar fi știut de Satan? Și oare Satan nu răspunsese vreunui chemări? Cine știe?!

Erau chiar în Samiri sute de mii de oameni cari, deși aveau oarecare cultură, tot nu puteau să înțeleagă bine rostul observatoarelor, banii cheltuiți pe lunete și instrumente de tot felul. Știau ei că fizica și chimia erau temeliiile marilor fabrici venusiene, de unde ieșeau nenumărate obiecte necesare. Nu pricepeau ei bine însă pentru ce unii învățați stau noaptea în turnuri înalte, privind cerul. Vechile superstiții începuseră să se redeștepte în venusieni, ei nu le omorîseră pe toate. Instrucția și educația venusienilor lăsau încă mult de dorit pe vremea cînd Satan își făcuse apariția.

— Da, strigără cîțiva, Asales a adus pe Satan!

Erau destui oameni mai luminați de față, dar unii aveau judecata paralizată de frica ce le inspira astrul cel monstruos, iar alții nu îndrăzneau să vorbească, văzînd cum majoritatea ascultătorilor era cîștigată de străinul cel cu căuștura sinistră.

În acel moment se produse o mare îmbulzeală. De pe un bulvard veneau cîteva mii de venusieni, cu steaguri albe, cîntînd imnul Păcii — imnul ce se cînta pe întreaga planetă. O muzică organizată, cum erau ve-

chile muzicii militare de pe vremuri, cînta și ea. Era un zgomot asurzitor. Cei cîteva mii de venusieni avuseseră o acunare unea vorbiseră Raita și Aldin. Entuziasmați de asigurările acestor doi învățați, venusienii făceau demonstrațiune pe strazile orașului.

Adunarea ce se ținea pe piață fu întreruptă. Manifestanții se contopira. Cei mai mulți imitară pe cei cari urmau muzica și începură să cînte imnul Pacii. Venusianii cei cu gesturi de teatru pierduse efectele sale oratorice. Bombanind, el își luase bastonul de jos și se pierduse în valurile de oameni.

Seara se voroi însă în multe părți despre cuvîntarea lui. Unii îl aprobau, alții îl blestemau. Aldin fu cel dintîi care află și înșinîță pe Raita, iar acesta telefonă lui Asales. Bătrînu, ca totdeauna, rise zgomotos:

— Crezi tu, spuse ei, că invie morții? Crezi tu că strigoi pot să existe? Individizii aceia au devenit o legendă: ei au trait, azi nu mai traiesc. Oare au ei judecata? Nu te mai îngrijă. Ce, nu cumva o să reînviem în pază și ponție? Ar fi să ne reîntoarcem la vechile sisteme. Cuica-te liniștit! La revedere, dragul meu. Ah! Spune-i lui Aldin să mai lase comerințele cu pămînteni. Nu vorbesc de partea ridicolă a afacerii, dar tot povestind venusienilor noștri cum sunt organizați închipuiți pămînteni, ne dă un foarte prost exemplu. Auzi? Fără supărare.

Raita știa bine că maestrul îi adresează și lui aceeași imputare. Era un defect al lui Asales aceea de a fi cam brutal și încăpățînat. Da, dar se mai găsea oare pe întreaga planeta un om cu mîntea lui luminată? Nu. Asales ar fi trebuit să se fi nascut pe Marte, fostul paradis al învățaților, nu pe lumea plină încă de alte patimi decît aceea a științei. Ceea ce-i făcea pe Asales brutal era teama de a veni în contact cu acei venusieni cari nu se desbrăcaseră încă de partea animalică, de pasiuni violente, de patimi. Asales nu pricepea

cum poate să trăiască cineva pentru altceva decât pentru știință. În fond, era omul cel mai bun la inimă. Știa aceasta mai ales unica lui fiică, o frumoasă fată în vîrstă de vreo 25 de ani, care nu se măritase încă deoarece Asales nu găsise încă un bărbat demn pentru ea. Ara era amenințată să îmbătrînească fată dacă Asales se încapățîna să trăiască pînă la o sută de ani.

Și era construit bătrînul ca nimeni altul. Înalt, voinic, el se hrănea cu toate acestea foarte puțin, nu știa ce e somnul și muncea mereu, ocărînd pe toți cei cari îl înconjurau că-și pierdeau timpul mîncînd și dormind.

Era o figură în adevăr curioasă, o inteligență extraordinară, o minte cu totul luminată. Și cu toate acestea nu-l iubea poporul.

Nu-l iubeau decât cei cari îl cunoșteau bine.

Aldin îi recunoștea și ei toate calitățile, dar avea un mare necaz din cauză că bătrînul era un dușman neîmpăcat al ideii pluralității lumilor locuite. Acum, cînd toți învățații, cînd pînă și Academia din Samiri recunoscuse existența pămîntenilor și a marțienilor, singur Asales își permitea cele mai urcicioase glume cu privire la această chestiune. Se jurase însă Aldin că-l va convinge. Deocamdată nu-l prea vizita. Îi vorbea cu mult respect de cîte ori îl întîlnea la Balta și ultima oară cînd venise în casa lui, cînd cu calculele pentru soarele Satan, fusese nevoit să vină.

Ei, și cu toate acestea, avea Aldin și simpatii în casa bătrînului cel ursuz: Ara, fiica lui Asales, vedea, ea credea în pluralitatea lumilor locuite și ar fi pus locuitori și pe Mercur ca să fie pe placul lui Aldin!

Era frumoasă dar puțin cam rece, mîndră chiar. Cu toate acestea, cu Aldin era alta: pentru el, ea își făcea glasul mai blajin, privirea mai dulce, iar acesta, la rîndul lui, găsea că drăgălășenia fetei putea să pună în echilibru brutalitatea tatălui.

Într-o zi, însă, avusese loc o discuție prea aprinsă. Asales, după obiceiul lui, împinsese lucrurile prea departe, iar Aldin răspunsese prea hotărât. De aci, răceala care urmase, spre disperarea bieteii Ara, care ținea la amândoi și care nu putea să dea dreptate unuia fără să nu supere pe celălalt. Ar fi luat ea partea lui Aldin, dar ar fi supărat pe Asales, care ar fi văzut în acest act o groaznică nenorocire.

Asales liniștise pe Ralta cu privire la neastîmpărul venusienilor, dar după câteva zile se văzu că grija acestuia era întemeiată. Politicienii, în număr mare, făceau agitații în Samiri, mai ales în cartierele celor mai săraci, cari puteau fi ușor ademeniți cu tot felul de promisiuni.

Pentru prima oară se simțea în Samiri lipsa de pază, și cetățenilor liniștiți începuse să le pară rău că nu au un serviciu pentru asigurarea ordinii publice. Se vorbea chiar că se formase un fel de ligă de apărare. Ceea ce era îngrijitor era faptul că nici un locuitor din Samiri nu era înarmat, pe cînd locuitorii celor trei orașe, faimoșii politicieni, aveau tot soiul de arme care în Samiri se găseau doar prin muzee.

Orașul cel mare și atât de liniștit odinioară era acum mereu în fierbere. Învățații erau ocupați cu alte lucruri, și apoi, ce erau ei să facă? Trebuiau oameni energici. Cultura însă tocise energiile războinice: majoritatea venusienilor nu știau ce va să zică a răni sau a omorî. Acum însă, câteva zeci de mii dintre ei luau lecții de cruzime de la politicieni.

Cele trei orașe reprezentau fiecare câte un partid politic: orașul Marid era regalist, orașul Sarda era republican, iar orașul Coram era imperialist. Ideile acestea vechi, ruginite, uitate cu totul, acum reînviau. Membrii fiecărui partid făceau propaganda respectivă și nu o dată veniseră în conflict. Deocamdată, partidul care cîștigase mai mulți aderenți printre samirieni

era cel imperialist, și aceasta din cauza conducătorului partidului — un bărbat scund, chel, dar cu o rară energie, care își câștiga simpatiele cu figura lui semeață, cu privirea lui ageră, cu voința lui de fier. Se spunea că omorise pe doi dintre propriii lui partizani, cari nu-l ascultasera. Partizanii săi povesteau multe legende despre acest om minunat, care era învingător întotdeauna la manevrele ce obișnuiau să facă cele trei orase și de care samirienii înainte își băteau joc. Era un tactician renumit.

Ziarele, atât de numeroase în Samiri, se întreceau acum să dea amănunte și despre mișcarea aceasta atât de nouă, ba se găsiseră destui reporteri cari să intervieweze pe Sandy, șeful imperialiștilor, să-i dea fotografia, să însire mincările ce acesta le prefera, ticurile lui, modul de a se îmbrăca. Aceasta atâtă curiozitatea și făcea pe Sandy din ce în ce mai popular. În același timp, șefii celorlalte două partide, văzând pericolul, făcuseră o coalițiune. Avuseseră loc și câteva încălțări serioase pe străde. Pentru prima oară de o sută de ani cursese sânge în Samiri.

Samirienii asistau neputincioși. Ei nu stiau ce să facă, nu înțelegeau ce măsuri să ia și, cu toate că Satan se făcea din ce în ce mai mare, cu toate că se apropia pe fiecare zi tot mai mult, samirienii se ocupau aproape numai de acest eveniment ciudat, mirându-se și ei cum se va sfârși. Multi erau cei cari acuzau pe învățați că nu încep ei o mișcare pentru a pune capăt acelor agitațiuni periculoase. Rața intervenise din nou pe lângă Asales, dar acesta îi spusese:

— La urma urmei, dacă samirienii voiesc o altă organizare socială, dacă s-au plictisit cu binele, dacă vor împărați ca Sandy — să facă ce vor! Nu cumva vrei să înființăm o armată, să fabricăm puști și tunuri? Iacă, te numesc general, ia comanda!

Nu, cu Asales nu se putea înțelege nimeni. Ara, fiica lui, vedea bine că Italta avea dreptate și prin telefonul fără fir vorbise și cu Aldin, care era și el îngrijat. Asales nu voia să mai știe de nimeni. Avea câteva persoane la care ținea, iubea mult pe Ara, își devotase viața astronomiei: de restul lumii nu voia să știe!

Italta voia cu orice preț să înceapă o mișcare și toată speranța lui era în Aldin. Acesta se consultase de mult cu Vasi, fizicianul, și găsiseră că știința lor, sporită mai ales cu moștenirea științifică ce o primiseră de la marțieni și pămînteni, avea destule arme puternice în contra agitatorilor. În special, învățaseră de la marțieni un mijloc expeditiv și care nu da greș: era o anumită radiare, niște raze puternice, față de acțiunea cărora nimic nu putea să reziste. Cu ajutorul acestor raze, orice corp parcă se topea, dispărea pe loc, fie un metal, fie un corp omenesc. În mai puțin de o secundă, corpul atins de razele acelea se prefăcea în praf, dar nici praful nu se mai vedea.

Mijlocul acesta era însă prea barbar: a întrebuița acele raze însemna a distruge zeci de mii de ființe omenești și, probabil, multe din mărețele edificii samiriene. Marțienii nu mai aveau nevoie să le întrebuițeze, dar, ca să nu se piardă acest mare secret, îl transmiseseră pămîntenilor și aceștia îl dedeseră venusienilor. Vasi făcuse experiențe în mic și își distrusese aproape în întregime vasta lui grădină: din arborii seculari nu mai rămăsese nimic, nici fărâmiturile lor. Și totul se făcuse pe tăcute: nici un vecin nu auzise zgomot. Când îndreptai razele acelea spre un obiect, îl vedeai dispărînd: puțin praf doar se mai observa uneori, apoi nimic.

— Ia închipuiește-ți, spunea Vasi lui Aldin, că le vine chef imperiaștilor să schimbe organizația noastră socială. Nu ajunge oare o clipă să nu mai rămînă nici un partizan?!

Aldin se cutremură. Dar dacă va fi absolută nevoie...

Acasă la Ralta, știrea că Vasi va încerca la trebuință puterea acelor raze produse o mare turburare. Ralta cît și Lati se înfiorară. Oare are dreptul omul să omoare pe om? Nu sunt boalele, bătrînețea, accidentele? Mai e nevoie ca oamenii să se omoare între ei? Și cine să omoare? Tocmai cei mai liniștiți oameni din lume!

— Nu, e peste putință! spunea Lati, cu mîinile împreunate.

— Dar dacă va fi nevoie..., adăogă Ralta, dus pe gînduri.

Și, în adevăr, era nevoie.

În ziua cînd Satan se arată ca o lună ce egala jumătate din discul Lunei Pămîntului, samirienii partizani ai lui Sandy parcă își pierduseră mințile. Se formase o procesiune cum nu se mai văzuse decît la serbarea anuală, cînd se ridiculizau vechile obiceiuri venusiene. Pe bulevardul cel larg se înșiraseră rînduri de cîte douăzeci de oameni înarmați cu puști, ciomege, săbii, tesace, comandat fiecare rînd de un locuitor al orașului Coram. Erau mii de asemenea șiruri. Zece șiruri aveau un alt conducător, iar în fruntea acestei adevărate armate — Sandy, călare pe un cal roib, cu o chivără în cap, cu o sabie enormă în mînă. Samirienii aceștia, beți de entuziasm, urlau cît puteau:

— Trăiască Sandy, împăratul planetei Venus!

Tropăind greu, în sunete de trîmbițe, zecile de mii de oameni ajunseră pe piața cea mare, unde se auziră noi aclamațiuni. Majoritatea locuitorilor nu lua parte la această mascaradă, ba se retrăseseră în casele lor,

unde așteptau cu teamă să vadă ce va aduce ziua de niine.

Unde se ducea această armată? Ce voia Împăratul?

Totul era bine întocmit. Sandy făcuse planul de luptă împreună cu generalii săi. El știa că nici un samirian nu se va opune. Singurii învâtații erau periculoși. Chimistii, fizicienii — cine știe la ce mijloace puteau să alerge pentru a se împotrivi în contra instaurării Împăratului și a vechilor obiceiuri!

Mai periculos ca oricare altul — credea Sandy — era Asales. Întotdeauna, din depărtare, admirase Sandy acea siluetă majestuoasă. În ignoranța lui enormă, Sandy credea că Asales era un mare vrăjitor înzestrat cu mari puteri oculte. De el se temea Sandy mai mult. Îi fusese ușor să-și convină armata că trebuie să pună mîna pe Asales, căci acesta nu era deloc simpatic samirienilor, ba din contra.

Cîntînd imnul imperial, noii soldați se îndreptau acum grăbiți pe bulevardul ce ducea spre locuința lui Asales.

— Trăiască Împăratul! țineau unele rînduri.

— Jos Asales, descoperitorul lui Satan! răcneau alții.

Și cîntau, zbieau, pe cînd Împăratul, legănat de mișcările calului cel roib, privea mîndru pe întinderea bulevardului, care era pustiu în fața trecerii armatei revoluționare. Peste o oră, cel mult, erau să ajungă pe malul mării, lîngă dealul pe care se ridica frumosul palat al celui mai încăpățînat învâtat din sistemul planetar. De astă dată, mulțimea nu venea să-i ceară sfaturi ci viața, pentru ca în urmă să reînceapă viața de odinioară, cu faimoasele lupte politice, cu șefii de partide, cu alegerile cele pline de emoții, cu glorificarea intrigei și răutății, cu abrutizarea sufletului omenesc, opunîndu-se iar pentru veacuri mersului omenirii spre adevărata civilizație.

XI DANSUL MORȚII

Eterul interplanetar palpa mereu, undele telegrafiei fără fir transmițând vesti de pe o planetă pe alta. Învățații venusieni nici nu se mai gîndeau la cele ce se petreceau pe planeta lor, căci știrile ce le soseau de pe planeta Pămînt erau din ce în ce mai îngrozitoare. Se sfîrșise cu trimiterea descoperirilor și invențiilor: acum, astronomii pămînteni nu mai făceau decît să transmită venusienilor ultimele știri ale evenimentelor de pe Pămînt și de pe Marte — ei, primii reporteri cerești.

Martienii, liniștiți cu totul, așteptau moartea fără să le pese, ba mulți dintre ei continuau însemnate cercetări științifice.

Discul din ce în ce mai mare al lui Satan transformase însă Pămîntul într-o vastă casă de nebuni. Cadavrele celor sinuciși, ale celor omorîți, ale celor morți de congestiuni cerebrale, de spaimă, de groază — erau fără număr, și întregul Pămînt nu mai era decît o imensă cloacă de miasme cadaverice. Cei rămași în viață nu mai biruiseră să îngroape pe cei morți. În urmă, se obișnuiseră și cu mirosul cadavrelor descompuse. Molimi, multe necunoscute încă, se dezlănțuiseră cu furie: mureau cei loviți de boală în cîteva ore. Și tot nu secerase moartea nici un sfert din cele două miliarde de locuitori.

Groaza era pretutindeni aceeași.

Într-un oraș mare pe vremuri și din care rămăsese încă vreun milion de locuitori, oraș ce fusese centru al luminei și al culturii, de unde porniseră cele mai mari descoperiri ale științei pămîntene, oraș care cu-

prindea muzee bogate, — populația se adunase pe piețele principale, ca în fiecare seară.

Satan se vedea acum în timpul zilei și nu mai înspăimînta pe pămînteni așa de mult. De altfel, nu se mai temea nimeni de Satan, căci nimeni nu mai avea conștiință de ceea ce se petrecea. Din contră, toți erau de o veselie neînchipuită. Fețele lor galbene și supte, ochii lor înconjuțați de mari cearcăne negre, privirea lor cea rătăcită — contrastau cu totul cu manifestările lor de bucurie exagerată.

Purtau facile nenumărate, căci electricitatea ce lumina odată orașul-lumină cine era să o mai procure? Mii și mii de facile luminau piața cea imensă. Uncori, un edificiu se aprinsese, arsese cîte o mahala întregă. Ce le păsa locuitorilor! Din contra, era o nouă privesc-te. Lumina flăcărilor șerpuitoare și fumul cel des le ascundeau în timpul nopții bolta aceea plină de stele care le păreau tot atîția dușmani.

Pe o estradă, un om cu părul mare, cu pletele în vînt, cu capul gol, luă cuvîntul. Vorbea în versuri și mulțimea asculta entuziasmată. Era unul dintre cei mai mari poeți ai acelei vremi, și dezastrul cel apropiat, dacă îl înnebunise, apoi îi și înzecise talentul.

De unde găsea el acum acele expresiuni mărețe ce puteau să emoționeze pînă și sufletele nebunilor? Unde mai auzise el ritmul acela sonor, neîntrebuințat de nici un poet pămîntean? Ce geniu îi sufla la ureche poema ce o recita în acel moment?

Poetul nebun cînta gloria apusă a omenirii, cînta tot ce fusese nobil și mare, tot ce se înălțase deasupra gloatei. Cînta zbuciumările ce ridicaseră omenirea la rangul de zeitate, operele ei artistice și științifice, iar mulțimea respira ca un singur om, de frică să nu piară un singur cuvînt.

La lumina lugubră a torțelor, privesc-tea era mărețată: mulțimea îngenunchease și se ruga încet, fără să

știe cui, amintindu-și de vremurile apuse cînd existau încă templele pentru sutele de religii ce făcuseră farmecul strămoșilor.

Iar poetul, ca un mare preot, continuă poezia lui ce seamăna cu o rugăciune ce nu mai fusese spusă încă. Era rugăciunea nu a unui popor, ci a unei întregi omeniri.

Apărută fără voia ei pe un glob ceresc, evoluînd după legi pe care știința tot nu le putuse descoperi bine, omenirea aceea se vedea condamnată să dispară. Nu mai era judecata cea care îi conducea, ci numai puternicul instinct de a trăi. Se simțeau acum pentru prima oară izolați, legați de un glob ceresc pe care nu-l aleseseră și care, condamnat să piară, îi tira cu el la moarte.

Poetul tăcuse și mulțimea încă se ruga: era un murmur ce tot mai tare se auzea, mugetul unui uragan îndepărtat, dar care se apropia cu fiecare moment.

Dar momentele lucide trecură ca un fulger. Cîțiva scoaseră strigăte de veselie. Un individ schiță un pas de dans și — iată alții că-l imitară.

— Loc! Loc! țipară sute, apoi mii de oameni.

Și iată că mijlocul pieței se goli. Înghesuindu-se, mulțimea se da în lături, spre edificii, lăsînd un loc cît mai mare în mijloc.

Acolo, cîteva zeci, apoi cîteva sute de inși cuprinși de o furie nebună dansau un dans necunoscut, inventat de cel dintîi care schițase gestul, învățat pe loc de ceilalți: dans nebun, ce nu urma nici o regulă a artei, dans al morții, cum strigară cîțiva. Și, în curînd iată că dansau mii de oameni — siluete macabre la lumina zvăpăiatelor torțe ale căror flăcări ondulau în bătaia vîntului ce începuse să sufle cu putere, gonind nouri negri ce acopereau cerul.

Gemea vîntul tot mai tare, lovind vechile edificii ce păstrau încă tezaure de artă și știință, iar dansul

era tot mai intens. Mii de oameni dansau acum la lumina torțelor — bărbați și femei și copii, bătrini cu bărbile albe, tineri ce abia le năjea mustața, unii aproape goi, zdrențuroși, murdari, alții cu rupturi de vestimente odată elegante.

Erau egali, egali cu totul, nu mai exista nici o deosebire. Erau acolo foști mari demnitari, cum și cei cari nu avuseseră în viața lor ce să mănânce, erau o parte din învățații al căror suflet slab nu putuse să reziste influenței nefaste a lui Satan, erau curtezane celebre și femei a căror bogăție fusese numai virtutea lor, erau artiști faimoși și lucrători din fabrice. La un loc, la lumina aceluiași torțe, în aceeași stare sufletească, dansau cu patimă, tăcuți, fără muzică să dea ritmul.

Dansau mereu dansul morții, dansau în loc să se gîndească, căci la ce s-ar mai fi gîndit?!

Voiau să mai trăiască, să simtă viața, voiau să se amețescă pînă în ultimul moment, pînă cînd Satan îi va fi aruncat spre sfera lui Saturn.

XII

RAZELE MARȚIENILOR

Aldin aflase pericolul ce amenința pe Asales.

Era numai admirația ce avea pentru bătrînul soare al științei venusiene? Nu, era și gîndul că Ara era în pericol. În clipa cînd armata imperialistă, îngrozind lumea, pornise ca o hoardă de sălbatici spre palatul lui Asales, Aldin, cu un automobil, alergase la Vasi.

— A sosit momentul să ne apărăm, spuse el.

— E pericol?

— Mare. Imperialiștii au pornit spre palatul lui Asales.

Atît fu de ajuns pentru Vasi. Într-o clipă, scoase cu grijă dintr-un dulap practicat în zid o cutie ce nu avea dimensiuni mari; apoi, luîndu-și pălăria, se scoborî repede, urmat de Aldin.

— Am un automobil.

— Lasă-l să aștepte, aeroplanul meu e gata.

În adevăr, în grădina acum pustie, se afla aeroplanul, care se sui în aer cu cei doi tineri, luînd direcțiunea sudului. În vreo cîteva minute, se scoborîră în curtea lui Asales.

Suiră repede scările.

În cabinetul de lucru — sală imensă, cu zeci de mii de volume — lucra Asales la o masă încărcată cu hîrtii. Alături, pe un scaun lung, Ara, cu o carte în mînă, nu citea ci privea lung pe una din ferestrele ce dădeau în bulevardul luminat.

Asales privi surprins pe cei doi vizitatori neașteptați. Se sculă încet și veni înaintea lor. Vasi depusese cutia cea neagră și pătrată pe o masă. Asales le dete mina și-i întrebă cu privirea.

— Maestre, zise Vasi, căruia Aldin îi spusese totul pe drum, o armată imperialistă de zeci de mii de oameni, printre cari și samirieni, se îndreaptă în acest moment spre locuința d-tale, cu strigăte de „Jos Asales!”. Situația e critică. Am venit să te apărăm.

În acel moment, intrară pe ușă Ralta și Lati. Amîndoi știau totul și erau foarte îngrijați. Uitînd de copii, pe cari îi lăsaseră acasă, veniseră să stea alături de bătrînul învățat.

Asales era prea emoționat ca să vorbească. Era poate să explodeze ca de obicei, dar Lati, luîndu-l de mînă, îi arătă pe Ara.

Fiica lui! Nu era singur pe lume!

Plecă capul în jos: dragostea lui pentru Ara îi învinsese încăpăținarea.

Vasi, vorbind mereu, desfăcu cutia. Era un aparat foarte simplu în aparență: nu era nevoie decât să lase să treacă un curent electric, pentru a se produce faimoasele raze marțiene.

Bătrînul asculta interesat.

— Ai inventat tu asta? întrebă el pe Vasi.

— Nu, face parte din moștenirea marțienilor.

— Ești sigur că are efectele despre care vorbești?

— Da.

— Atunci, de la marțieni sau nu, îl vom întrebuița.

— Ne vom apăra, spuse Ralta, care era înfierbîntat ca niciodată.

— Suntem în dreptul nostru, spuse Aldin.

— Credeți că vor avea curajul să mă atace?

— Oh! De asta sunt sigur, spuse Aldin. Nu-i mai cunoști pe samirienii noștri. Sandy, comicul împărat, i-a transformat cu totul. Și aceasta numai lui Satan se datorește.

— Atunci, suspină Asales, va trebui să sacrificăm atîtea vicți omenești!

Vasi ridică din umeri. În urmă, pe cînd ceilalți discutau acel eveniment, el, cu ajutorul lui Aldin, puseră o masă în dreptul ușii ce da în mijlocul balconului. Aparatul fu instalat pe masă și pus în legătură cu curentul electric: o simplă mișcare, o învîrtitură, și razele marțiene luau naștere.

Vasi părea comandantul unei fortărețe asediate: da ordine, indica fiecăruia unde să stea, ce să facă.

— Băgați de seamă, imperialiștii au și puști — instrumente de acelea care, cu ajutorul prafului de pușcă, trimit bucăți de fier pînă la o mie sau două de metri. Să nu priviți pe fereastră, căci, deși se întu-

neacă, tot ni se vor vedea siluetele. Eu voi da direcția razelor, Aldin e însărcinat cu stabilirea curentului.

Se întunecase bine, dar salonul cel mare, cum și întreaga clădire a lui Asales, rămăsese în întuneric. De altfel, cât se putea vedea pe bulevard, mai nicăieri, la nici o fereastră, nu se vedeau lumini. Bulevardul era cu totul luminat. Era însă pustiu. În depărtare, se auzeau cîntece și chiote.

— Vin! spuse Aldin. Și în acel moment îi răsări în minte demonstrația ce avusese loc mai înainte, cînd samirienii nu erau încă sub influența politicianilor.

Asales rugase pe Ara și pe Lati să se ducă în camera celei dintii, ferestrele dînd în grădină. Acolo ar fi fost la adăpost, dar nici Ara nu voia să părăsească pe tatăl său, nici Lati pe soțul său. Emoționate, dar cu destul curaj, ele se așezaseră una lîngă alta într-un colț, pe o sofa, ținîndu-se de talie, Ara cu capul pe umărul drept al lui Lati.

Asales se preumbla cu Ralta în sus și în jos prin sala cea vastă, pe cînd Vasi își examina aparatul, dînd explicații lui Aldin.

Aceeași scenă ca și rîndul trecut, dar mult mai sălbatică. De astă dată, era o adevărată turmă de sălbatici. Se vedeau de departe, la lumina cea vie a electricității, douăzeci-treizeci de călăreți ce veneau în fruntea armatei: era împăratul Sandy I cu statul său major, generali și coloneli, cum îi botezase el, deși nici unul nu avea uniformă.

Trîmbițe stridente spintecau tăcerea acelei frumoase seri.

La vreo mie de metri departe de casa lui Asales, hoarda sălbatică se opri. Vasi, privind de pe balcon, nu înțelegea această oprire. Înțeleseră însă toți cînd un servitor al lui Asales intră speriat pe ușă.

— Ce e? întrebă Asales, apărînd ca o umbră în acel întuneric.

— Un domn vrea să vă vorbească.

Servitorul tremura de frică.

— Să intre.

Și Asales trecu în anticamera sălii în care se afla biroul.

Acolo aprinse lumina electrică. Bălta ora cu el.

Intră un individ înalt, care își luă de pe cap o pălărie imensă. Purta la brâu o sabie, ce făcea zgomot pe podeală la fiecare mișcare a individului.

— D-l Asales?

— Da.

Sunt trimis din partea Împărat al acestei planete, Sandy I, să-ți pun în vedere că nu dorește deloc vărsare de sânge. Voește însă să te predai, ca un gaj că liniștea nu va fi turburată de învățații al căror cap ești. Altfel, vom proceda cu forța.

Asales îl privea cu un dispreț fără seamăn.

Urmă o tăcere de câteva clipe și bătrînul savant răspunse:

— Du-te și spune stăpînului tău că Asales, cel căruia i se face cinstea de a fi tratat ca un rege al timpurilor vechi, își bate joc de această propunere și că așteaptă să vadă dacă va avea cineva îndrăzneala să se apropie de casa lui cu gânduri dușmănoase.

Individul se îngălbeni puțin:

— Vom fi fără milă!

— Mă rog.

Și-i arătă ușa.

Incurcat în sabia lui cea lungă, banditul plecă bombă-nind: nu se așteptase la o asemenea primire.

Asales stinse lampa și reintră cu Ralta în sala cea mare:

— Vor să mă ia cu asalt. Vasi, e rîndul tău să le răspunzi! Eu mă spăl pe mîini: ce vor căuta, vor găsi!

Și totuși, bătrînul era și el emoționat, căci, ca nici-

odată, el, care nu-și manifesta niciodată sentimentele, se duse spre colțul unde Ara se afla tot cu Lati. Fiica se sculă. Era înaltă tot ca tatăl său, cu care semăna. Asales o aplecă ușor și o sărută lung pe frunte, apoi se întoarse spre Ralta:

— Ah! Acum ce-o hotări soarta! Dar îți spun drept că nu aș fi crezut niciodată că la optzeci de ani îmi va fi dat să asist la asemenea scene.

În întuneric, aparatul abia se deosebea. Alături, Vasi, cel mai cu sînge rece din toți, sta gata:

— Bagă de seamă, Aldin, cînd voi zice *da*, întoarce comutatorul!

Începutul tragediei se apropia. Trupa se puse în marș: vreo cîteva clipe numai și imperialiștii se aflau înaintea palatului.

Era un urlet, nu urlete.

Se făcu tăcere pentru o clipă.

Apoi sunetul trâmbițelor stridente spintecă aerul.

— Asales! răsună o voce puternică. Predă-te, sau vom preface casa ta în ruine! Ai timp prea puțin... Gîndește-te repede! Voi număra pînă la trei și cînd voi spune *trei*, vom trage prima salvă.

Glasul tuna în tăcerea nopții.

Armata se înșirase în fața casei, cît ținea bulevardul în lărgime, iar mult departe, și la dreapta și la stînga, cît vedeai cu ochii — numai soldați.

— Una! răsună glasul.

Un fior trecu prin cei cari așteptau tăcuți în sală.

— Două! tună glasul.

Dar *trei*, vai, nu mai zise, căci în același moment o lumină orbitoare se produse și un fulger intens ilumină pentru o clipă bulevardul, întunecînd bolta cerească.

Nici un vaiet, nici un țipăt.

Un alt fulger, și un altul.

— Destul! țipară femeile, care, deși nu vedeau nimic, deși nu auziseră nimic, erau îngrozite. Nimeni

dintre cei din sală nu știa care fusese efectul razelor martiene.

Atît numai că nu se auzea nimic.

Prima rază fusese trimisă drept, în lărgimea bulevardului; celelalte — în stînga și în dreapta. Dar cine mai putea să vadă! Lumina fulgerelor fusese atît de orbitoare, încît nimeni nu mai putea să deosebescă ceva. Aceasta ținu cîteva clipe pline de groază, pînă cînd ochii se obișnuiră iar cu lumina lămpilor electrice, ce acum păreau doar niște simple candelă.

Trecuseră poate patruzeci-cincizeci de secunde de la prima săgetare a razelor. Și de abia atunci se auzi un răcnet oribil, răcnet de groază. Se auzeau tropăituri de fugă nebună. Erau cei rămași în viață, cari, revenindu-și în fire, fugeau nebuni de groază.

Morți și răniți nu existau.

Acei cari fuseseră atinși de puternicele fulgere fuseseră distruși ca prin minune. Razele făcuseră imense strade drepte prin rîndurile armatei. Patru raze fuseseră zvîrlite — patru străzi largi se iviseră deodată. Soldații, la început, nu înțeleseseră nimic; fură cuprinși de spaimă, însă, cînd văzură golurile cele imense. Căpeteniile lor și faimosul împărat dispăruseră ca prin farmec.

Cu o mișcare instinctivă, cei rămași fugeau să își scape viața. Fugeau acum în goană nebună, fugeau urlînd din fața forței mistuitoare care secerase atîtea vieți omenești fără să lase urmă. Era necunoscutul pentru ei, era puterea unor oameni mai presus de oameni, era o putere divină, ca aceea pe care o adorau odinioară.

Bulevardul rămăsese iarăși pustiu. Orașul întreg părea că nu mai e locuit. Casele toate se aflau în întuneric, deși era încă devreme.

În colțul lor, cele două femei plîngeau. Toți erau turburați, afară de Vasi. Dacă Aldin nu ar fi închis cu-

rentul, Vasi, cu sînge rece, ar fi distrus întreaga hoardă. El părea că se amuză. Pînă și Asales simțise un fior, căci își închipuise scena fără să o vadă.

Vasi își puse liniștit aparatul în cutia cea neagră și pătrată. Era parcă încîntat: razele marțiene își făcuseră efectul, rețeta marțienilor nu dedese greș.

Desigur că nu mai era nici un pericol: nu ar mai fi avut curajul nici un revoluționar să se apropie de casa cea vrăjită.

Vasi, luîndu-și bună-seara, părea foarte preocupat.

— Ești îngrijat, Vasi? îl întrebă Aldin.

— Nu, sunt curios să știu rezultatele exacte ale puterii razelor marțiene. Minunată invenție! Ne-ar fi trebuit cîteva mii de ani ca să dăm de ea. Marțienilor le-au trebuit trei sute de ani de ai planetei lor, după ce au descoperit principiul, ca să obțină rezultate ce nu lasă nici o urmă. Privește, bulevardul e gol: nici morți, nici răniți, nici cadavre, nici sînge. E foarte igienic, foarte igienic! Îmi pare rău că am distrus arborii cei atît de frumoși, dar nu se putea altfel.

Vasi plecă încîntat de succesul razelor marțiene, care nu ucideau ci pulverizau, reduceau la neant.

— Foarte igienic! murmură Vasi, singur, pe cînd se îndrepta spre aeroplanul său.

XIII

ARA

Sala de studiu nu era cu totul în întuneric: lumina electrică a bulevardelor ajungea pînă sus și lumina puțin aceea odaie imensă, cu numeroasele rafturi pline de volume.

Asales era obosit: căzuse pe un scaun și privea în gol. Ralta și Lati se aflau lângă el.

Ralta cerca să scuzeze actul lor, nebun desigur, dar cu totul îndreptățit. Doar prin monosilabe se exprima, încet, rar. Se vedea bine cât era el însuși de emoționat. Lati, aproape de el, îl ținea de mână.

Lângă ușa balconului, privind bulevardul cel luminat și tăcut pe care nu trecea decât rareori câte un automobil electric în goana mare, fără să auză cel mai mic zgomot, Ara își îndrepta ochii din când în când spre Aldin care, rezemat de celălalt canat deschis al ușii, o privea numai pe ea.

— Aldin, șopti ea, de ce nu ne-am născut în vremi mai fericite, de ce ne-a fost dat să asistăm la asemenea lucruri grozave? Aldin, nici tu, nici tata nu credeți într-o putere divină, și nimeni din jurul meu nu crede. Am citit o carte veche, aruncată de tata în fundul unui raft. Am găsit în ea rugăciuni, acele rugăciuni pe care strămoșii noștri le adresau unei ființe mari și puternice, pe care ei o numeau Dumnezeu. El guverna totul, cerul cu astrele lui, el răsplătea pe cei buni și pe cei răi de pe Venus. Aldin, unde e acel Dumnezeu?

Era adorabilă nevinovăția ei. Avea 25 de ani, dar sufletul ei era de adevărat copil. Pentru ea, știința era o poveste frumoasă, ca multe alte povești, și, dacă o atrăgea, apoi aceasta se datora numai poeziei nesfârșite a aceluia infinit în timp și în spațiu. Se îngrozea însă când se gîndea că toate acele lumi erau guvernate numai de veșnic neînțeleasa putere a atracțiunii universale, fără să privegheze și să controleze totul o putere conștientă, o putere neajunsă de oameni.

— Aldin, continuă ea, unde e mama? Poți tu să îmi spui? Eram de zece ani când a murit. Era frumoasă, dulce, blajină. Și azi nu mai este. Sunt cincisprezece ani de când nu mai respiră și ea aerul parfumat al

primăverii. Și cu toate acestea, nu se poate să îi pierit pentru totdeauna.

Aldin nu-și pusese niciodată asemenea întrebări. O privea surprins. Ea, tremurînd de emoțiile prin care trecuse, îndrăzneată fără să vrea, i se spovedea lui, ființei iubite, îi spunea toate gîndurile ce-i frămîntau mintea în acel moment.

Parcă nu vorbea, parcă fredona ușor un cîntec plin de armonie:

— Aldin, vezi tu ce tragică soartă poate să aibă nu numai omul, ci o omenire întreagă! La ce-ar mai folosi viața, ce rost ar mai avea iubirea, iubirea noastră, dacă o ființă brutală sau un corp ceresc inconștient poate să nimicească viața într-o clipă?

Aldin o privea mai atent ca niciodată. În adevăr, ochii aceia mari, strălucitori, cu reflexele infinitului din spațiu — pot fi ei meniți să se stingă vreodată pentru totdeauna? Desigur, era nedrept. Dar așa era! Pe el nu-l muncise niciodată ideea de ce e dincolo de viață. Nu se întrebese niciodată pentru ce natura dă omului inteligență, ca apoi aceasta să dispară ca și cum nu ar fi fost niciodată. Înțelesese că individul nu are nici o însemnătate ca individ și că tot ce poate să facă e să se mulțumească să fie o umilă verigă a imensei ființe în timp și spațiu ce se numește omenire. Întrebările Arei erau întrebări pe care cei vechi le numeau metafizice, adică dincolo de experiența omenescă. Pentru Aldin, singura preocupare era aceea ca omenirea, nu individul, să-și poată da cît mai bine socoteală de ceea ce-o înconjoară. Și atît. Întrebările Arei îl dureau. Vedea bine că el nu poate să răspundă.

— Ara, cum vrei să-ți răspund eu la asemenea întrebări? Sunt legi fatale care ne guvernează. Oamenii, ca și orice viețuitoare, nu sunt născuți pentru vreun scop oarecare. Nici marșienii nu ar putea să-ți dea un răspuns. Iar cea ființă divină despre care

vorbești tu era o născocire a vechilor oameni, cari se temeau de toate fenomenele naturale pentru că nu le înțelegeau.

Ara îl privi lung:

— Atît poți să-mi spui?

— Atît. Ar trebui să minț, ca să spun mai mult.

— Și după moarte nu ne vom mai revedea? Niciodată?

Aldin era să repete inconștient: niciodată!

Ce-l reținu? De ce să se minț pe el însuși? Pentru prima oară simți el că acel simplu cuvînt ar fi fost acum de o brutalitate fără seamăn.

— Niciodată! repetă Ara. Și cu toate acestea, dacă voi toți vă înșelați, dacă ceea ce știți nu e decît prea pămîntesc, prea aproape? Dacă ceea ce nu puteți ști e prea sus, prea departe? Știați voi acum cîteva luni că există omeniri la fel cu a noastră pe alte planete, ba încă mult superioare? Tu bănuiai, și erai singurul. Și cu toate acestea, acele lumi existau de milioane și milioane de ani! Și noi nu știam nimic! Pot furnicile din grădina noastră să știe că existăm noi? Dacă ar exista ființe superioare nouă, așa cum noi suntem superiori furnicilor, am putea noi oare să știm?

În depărtare, un orologiu suna orele, sonor, rar.

Tăcuseră amîndoi. Ea — visînd, el — încurcat.

— La revedere, Ara! spuse Lati, apropiindu-se de ea și sărutînd-o.

Ralta și Lati plecaseră.

Aldin, cel din urmă, se închină înaintea lui Asales și voi să se retragă și el.

— Rămii, Aldin, spuse bătrînul, cu vocea blajină ca niciodată.

Suferea. Suferea pentru întia oară. Gîndul că din cauza lui dispăruseră atîtea vieți omenești îl chinuia mereu.

— Stai, stai jos. M-am purtat cam brusc cu tine în ultimul timp, recunosc.

Aldin voi să protesteze.

— Nu, taci. Știu eu, așa e: m-am purtat brusc. Mi-a spus și ea.

Și arată pe Ara, care se apropiase.

— Stai și tu, Ara. Stați amândoi.

Se răcorise afară. Începuse să bată vântul, la început încet, apoi tot mai tare.

— Ce vrei, Aldin, e firea mea așa. Dar tu știi că țin la tine. Și știi, fără să-ți mai spun eu, că și ea ține la tine. Ea, singura ființă pentru care trăiesc.

Ara se lăsă în genunchi lângă tatăl ei și bătrînul, tot vorbind, îi mîngîia fruntea și părul.

— Prin împrejurări ca astea de acum nu a trecut încă nimeni. Vezi bine, acum toți suntem altfel. Pacea de odinioară a pierit, liniștea vieții noastre e distrusă. Dacă e drept ce se spune, că există oameni pe Pămînt — era prima concesie ce o făcea lui Aldin — apoi ai auzit cît de mare e turburarea lor. Un asemenea eveniment ceresc nu se putea să nu ne zăpăcească pe toți. Credeam la început că nu va fi la mijloc decît curiozitatea astronomului de a asista la o nouă priverște cerească, dar văd acum că omul are și el partea lui. Copiii mei, ceea ce s-a petrecut adineauri mi-a luat liniștea pentru totdeauna. Au pierit, desigur, mii de oameni. Pentru mine! Din cauza mea! E îngrozitor! Toate argumentele din lume nu mă vor putea liniști. Credeam că voi putea să rezist la orice încercare. Mă simțeam puternic cu totul, dar clipele de adineauri mi-au scos la iveală slăbiciunea. A trebuit să omor mii de oameni, ca să pot să trăiesc eu. Nu, trebuia să mă opun, să nu las pe Vasi să comită o asemenea monstruozitate!

Ara plîngea.

Aldin, după o scurtă tăcere, spuse:

— În cumpănă atârna mai greu viața unui învățat ca d-ta, decît a zeci de mii de ignoranți.

— Nu, nu e drept, nu mai vorbi așa! Și chiar de ai avea dreptate, chiar dacă viața ignoranților nu ar avea nici o valoare, e omul care simte, e omul care primește lovitura! Și am primit-o, uite, aci, drept în inimă!

— Tată!

Asales continuă:

— Voi mai putea să trăiesc? Voi mai putea să lucrez, dacă voi mai trăi? Nu știu. De aceea, Aldin, te întreb: vrei să fii copilul meu? Vă iubiți, știu de mult, și gîndul că Ara va avea în orice moment pe cineva lîngă ea este singurul care ar putea să mă liniștească.

Aldin se așeză și el în genunchi înaintea bătrînului, care luă mîna Arei și o puse într-a tînărului.

— Îți dau pe Ara, e tot ce am mai scump din toată averea mea! spuse bătrînul cu vocea tremurîndă.

XIV

ȘTIINȚA ÎNVINGE

A doua zi, bulevardele, dar mai ales Piața Păcii, erau pline de lume. Vinzătorii de ziare țipau mereu:

— Groaznica luptă din Samiri! Cinci mii de victime! Razele care omoară!

În realitate, nu era nici o victimă în înțelesul adevărat al cuvîntului: cei cinci mii de revoluționari dacă erau, în adevăr, cinci mii — pieriseră fără să lase nici o urmă. Aceasta încurcase mult pe ziaristi, cari

după orele 12 noaptea vizitaseră toată luptei, fără să găsească decît numai pâlării, cîteva săbii, cîteva puști — obiecte aruncate de cei cari fugiseră — și dispariția a nenumărați arbori de pe bulevard. Era deci adevărat ce spuneau supraviețuitorii: din cele cinci mii de victime nu rămăsese nici cenușa lor. Articolele de reportaj, cu toate titlurile și subtitlurile lor, nu spuneau mai nimic. Descrierea se orea la aruncarea razelor orbitoare. Ce mai puteau să spună, dacă nu erau la mijloc nici vaielele răniților, nici gemetele muribunzilor, nici piramidele de cadavre?

Ziarele vorbeau doar de panica extraordinară ce cuprinsese pe imperiaștii. Era exactă cifra aceea de cinci mii de dispăruți? Cine putea să știe deocamdată? Era o armată improvizată în două-trei săptămîni: nici comandantii nu-și cunoșteau oamenii.

Un lucru se știa: Asales posedă o armă spăimîntătoare, care putea să distrugă milioane, nu mii de oameni! Ar fi fost un joc pentru „bătrînul vrăjitor“, cum îi zicea lumea, să distrugă întregul oraș în cîteva clipe.

Pâlăriile mari și bastoanele locuitorilor din Coram pieriseră. Toate bulevardele mișunau de lume, numai bulevardul lui Asales era pusiiu. Nimeni nu îndrăznea să treacă prin fața locuinței bătrînului învățat. Cîțiva reporteri, foarte curagioși, trecură în goana automobilelor. Bineînțeles, nu văzură nimic extraordinar: palatul cel în stil sever al lui Asales era liniștit, ca totdeauna, cu cîteva ferestre deschise.

Nici unul nu avusese curajul să ceară un interviu, nici prin telefon: oare nu s-ar putea ca bătrînul, supărat, să trăznească pe imprudent la aparatul telefonic? Ce nu putea să facă Asales!

Erau cîțiva cari tratau de basme povestea cu miile de morți dispăruți. Printre aceștia erau mai ales academicienii. Unul dintre ei propusese să meargă la Asales o comisiune care să ceară amănunte.

Plutea un mare mister în toată această afacere. Mulțimea uitase totul și nu mai comenta acum decât tragică dispariție a celor cinci mii de revoluționari. Trecuseră două zile și, în acest interval, familiile celor dispăruți dedeseră alarma. În adevăr, erau câteva mii de samirieni cari nu se mai reintorseseră la locuințele lor și despre cari nu se știa nimic. Ziarele publicară liste și se stabili, în trei zile, că lipseau 3500 de samirieni. Cîți locuitori din Coram dispăruseră, aceasta nu se putea ști.

Era deci adevărat. Nu era o simplă glumă, o farsa a ziarelor. Dar unde, unde erau cei 3500 de oameni? Cei cari fuseseră de față povestiră toate amănunțele. Atît știau, că bulevardul era înțesat cu revoluționari. Trei sau patru fulgere orbitoare porniseră din balconul lui Asales. Citeva clipe rămăseseră înmărmuriți: văzură aleile ce se croiseră subit în rîndurile lor... și atît! Pieriseră pe loc miile de victime.

Samirienii se cutremurau: Asales putea oricînd să-l distrugă! De aceea nu voia el să știe de nimeni. Oare nu aveau dreptate cei cari afirmaseră că Asales adusesese pe Satan în sistemul solar? Bătrînul era un geniu rău și puternic.

Mulți dintre colegii de la Academie veniseră să-l viziteze. Servitorul declarase tuturor că stăpînul său e bolnav în pat și că nu poate să primească pe nimeni.

Era adevărat, de altfel. Asales era bolnav. Nu era culcat în pat, dar era grav bolnav. Era deprimat sufletește. Nu mai putea să lucreze. Se preumbla încet, cu pași rari, în lungul cabinetului său de lucru și numai Ara putea să-l vadă: nici Ralta, nici Aldin, nimeni.

— Vreau liniște, nu vreau să vorbesc cu nimeni.

Vasi era cel care jubila. El se preumbla pe bulevarde, sta ceasuri întregi pe piață, ascultînd comentariile, discuțiile. Era acum sigur de eficacitatea razelor

marțiene. Nu-l interesa cîtusi de puțin pierderea celor cîteva mii de revoluționari, nici plinsetele familiilor lor. Se amuza mult de groaza poporului, ba încă așa de mult încît Aldin îl blama:

— Dar bine, tu nu ai inimă deloc! Tu ești autorul, nu Asales, care e acum atît de urît de mulțime. . .

— Și temut.

— Da, și temut, dar ar trebui să-l vezi: nu-l mai recunoști! Mi-a spus Ara la telefon, căci nici pe mine nu vrea să mă primească. Aveam nevoie de el, tocmai acum, cînd nu mai sunt decît vreo cîteva zile, și Satan intră în acțiune.

— Știința triumfă!

— Dar știința e omenească! E drept să piară mii de oameni de pe urma științei?

— Ai fi voit mai bine să piară o inteligență ca aceea a lui Asales? Asasinarea trebuia să fie răsplata acestui mare învățat.

Aldin lăsă capul în jos.

Și-aduse aminte de sălbătecia scenei, de urletele acelor zeci de mii de oameni cari, dacă nu ar fi fost opriți, ar fi fost cel mai mare pericol pentru întreaga civilizație venusiană.

— Gîndește-te, urmă Vasi, dacă Sandy triumfa, ar fi urmat cu siguranță întoarcerea la vechile organizații. Știința, care azi e independentă, ar fi fost călcată în picioare de ignoranți. Ar fi trebuit veacuri de luptă ca să ajungem iar unde suntem azi, cu toate că nici azi nu a ajuns omenirea venusiană acolo unde ar fi trebuit să ajungă. Avem încă milioane de ignoranți, cari știu doar să citească, să scrie, să facă versuri, să invente basme, să se amuzeze, să invente tot soiul de petreceri care de care mai ridicole.

— Tu ai dori ca fiecare locuitor de pe Venus să facă cel puțin o descoperire științifică!

— Ba nu, dar aş dori cel puţin să le pricceapă. Nu vezi, ei tratează pe Asales drept un vrăjitor! Ştiinţa e aceea care dă toate armele de luptă: cel puţin să se folosească şi ea de ele, şi de cele mai brutale chiar. Iată, eu, autorul masacrelor — dacă se mai poate în-
trebuinţa acest cuvînt — sunt gata să-mi iau cutia cea pătrată şi să pornesc spre cele trei oraşe infame.

— Să le distrugi?!

— De ce nu! De acolo porneşte răul, de acolo se îm-
prăştie ideile în contra cărora strămoşii noştri au lup-
tat atîta timp. Cîteva raze — şi imperialiştii, regaliş-
tii şi republicanii vor intra pe poarta cea mare a tre-
cutului! Omenirea e un organism care trebuie să fie
mereu sănătos şi, după cum tai o putreziciune, un ab-
ces, ca să scapi un corp omenesc, aşa trebuie operată
omenirea venusiană de acele tumori periculoase.

Vasi vorbea repede, apăsător, autoritar, şi Aldin nu
mai discută. Găsea însă că procedeul acesta era prea
brutal. Era însă, în adevăr, eficace.

Mintea lui era ocupată însă de alte imagini, mai plă-
cute decît imaginea urei. Acum, cînd Asales îi dedese
binecuvîntarea lui, era îndreptăţit să vie în casa lui
oricînd, şi tocmai acum nu putea să vază pe Ara. Se
mulţumea să vorbească cu ea la telefon, ba încă de
cinci-şase ori pe zi.

Pentru prima oară în viaţa lui, Aldin îşi pierduse
capul. Viaţa lui fusese pînă atunci cea mai liniştită,
ocupată numai de cercetări ştiinţifice. Emoţiile lui cele
mai mari le încercase numai cînd făcea o observaţie
astronomică mai interesantă, cînd auzea de vreo des-
coperire însemnată în orice altă ramură a ştiinţei. Ul-
timele evenimente îl turburaseră însă cu totul. De cînd
cu apariţia lui Satan, se întîmplaseră atîtea evenimente
curioase!

Avea el destulă putere asupra lui, şi tot nu se pu-
tea linişti. Simţea nevoia să umble, să vorbească, să

discute, și biroul îi sta încărcat cu reviste, cărți și manuscrise. Noaptea se mulțumea cu câteva observații. Cum nu avea observatorul lui, se folosea de acela al lui Ralta. Și atunci tot numai pe Satan îl observa.

Știința triumfa și de astă dată. Satan își urma drumul indicat de astronomii celor trei planete. Cîțva timp, Satan fusese văzut în timpul zilei și acum se desfăcea din razele Soarelui, întîrziind din ce în ce mai mult pe cerul serii. Lună din ce în ce mai enormă, lumina ca și Luna Pămîntului pentru pămînteni.

Era o privelește cu totul nouă pentru venusieni, cari, de patru zile, de cînd cu lupta, erau cuprinși din nou de groaza astrului ce se apropia. Spre miezul nopții, străluceau spre sud, aproape una de alta, cele două planete amenințate: Pămîntul și Marte — Pămîntul cel verzui, Luceafărul enorm, măreț, și Marte, astru modest, roșiatic.

Satan spre cele două astre se îndrepta, din seară în seară, mărindu-și faza, secera lui luminoasă dîndu-i o înfățișare și mai fantastică.

Pămîntenii aveau însă două Luni pe cer. Noptile lui erau feERIC luminate, cu cît Satan întîrzia din ce în ce mai mult după apusul Soarelui.

Venusienii știau că, atunci cînd Satan va fi luminat de Soare aproape în plin, influența lui asupra lui Marte trebuia să se simtă. Așa le spusese Ralta și Aldin, și toți credeau, dar groaza tot nu puteau să o înlătore. Satan se vedea și ziua pe cerul venusian, ca o frumoasă seceră albă, la oarecare depărtare de Soare, spre estul lui. Cînd se însera însă, cînd Soarele se lăsa sub orizont, Satan se aprindea din ce în ce, se îngălbenea, și lumina lui, palidă față de aceea a Soarelui, era însă destul de puternică, tot mai puternică, căci se putea observa de oricine cum, pe seară ce trecea, se depărta de Soare, din ce în ce mai luminat.

Știința triumfa.

Mulți fuseseră cei cari făcuseră haz când auziseră despre apariția unui astru nevăzut încă cu ochii liberi:

— Ce ne sperie pe noi cu asemenea minciuni! Când s-a mai întimplat așa ceva? spuneau cei mai deștepți, prin localurile publice.

Revistele umoristice caricaturizau nutra lui Asales în toate chipurile.

Acum însă, când vedeau că se realizează toate cele spuse de Asales, când Satan își urma drumul așa cum îl indicaseră astronomii, schimbându-și și fazele întocmai cum indicase calculul, acum se încredințaseră că astronomia nu era știință zadarnică. Dacă totul se întimpla așa după cum prevăzuseră astronomii, urma de la sine că și restul profeției trebuia să se întimple tot așa.

Venus nu era deci amenințată. Venusienii simțiră însă pentru prima oară un viu interes pentru soarta celor două planete. La început, era numai un sentiment de curiozitate, înăbușit și acela de dezlănțuirea atîtor alte evenimente. Acum, când revoluția fusese sfîrșită și cînd momentul fatal se apropia, îi cuprinse o adevărată milă pentru locuitorii celor două planete.

Știrile de pe Pămînt erau din ce în ce mai rare: nu mai rămăseseră decît două instalații de telegrafie fără fir care mai funcționau. Toate celelalte încetaseră, deoarece astronomii, suiți pe munții unde se aflau și observatoarele lor, erau lipsiți de mai tot ceea ce le era necesar lor și instalațiunilor ce le aveau. Mai era o instalație pe un munte numit Gaurisankar¹⁰, munte colosal de înalt dintr-un lanț numit Himalaia, și alta pe un munte mai modest, numit Omul, dintr-alt lanț de munți, numit Carpații.

Venusienii, de la mic pînă la mare, știau numele acestor doi eroi: cel dintîi se numea Nanki-Po, cel

de-al doilea --- Receanu. După cît știau ei, groaza era aceeași pretutindeni; multe orașe pieriseră incendiate; mureau, pe fiecare zi, sute de mii de oameni, pretutindeni. Aceasta știau ei de la alte posturi telegrafice, unde mai rămăseseră cîțiva învățați cari scăpaseră de furia mulțimii.

Omenirea putea să fie privită ca pierdută, deoarece viața inteligentă abia mai exista, reprezentată prin cîteva sute sau mii de inși, risipiți ici și colo. Océanele cele odată străbătute de vapoare monstruoase erau acum pustii, locurile unde vîntul verii făcea să tremure întinse lanuri de grîu erau acum pline de ierburi sălbatice, de bălării.

Era o tristețe fără margini și pe întreaga planetă Venus. Locuitorii nu mai făceau afaceri, viața comercială și industrială se oprise cu totul. Era ceva apăsător în aer. Nu se mai adunau ca înainte. Seara se strîngeau devreme prin casele lor și mulți nici nu mai voiau să mai privească cerul. Satan, cu lumina lui palidă, îi înfiora. Nu voiau să-l vadă și-l așteptau să treacă spre cerul dimineții. Știau ei toți că, odată ce se va vedea numai spre dimineată, vor fi scăpați de amenințarea lui.

Cine da, înainte, însemnătate evenimentelor astronomice?! Acum, cînd aluneca pe cer o umilă stea căzătoare, cînd zbura lin cîte un frumos bolid, toți se speriau, tremurau, așteptau să cază bolta cerească întreagă cu toate astrele ei. O cometă neînsemnată, un astru ce abia licări cîteva seri de-a rîndul spre apus, cu o coadă numai de cîteva grade, produse o vie sur-excitare. Din toate orașele emisferului de nord, cometa era privită ca un astru ce nu mai fusese nici odată văzut și care cine știe ce groaznice nenorociri putea să aducă.

Astfel, o liniște mare apăsă peste toată planeta. Rar mai vedeai elegantele aeroplane străbătînd văzduhul.

Îrenurile electrice numai își făceau datoria, străbătând continentele în lung și în lat. Vapoarele tot mai circulau, dar numai cele pentru pasageri.

Toți așteptau trecerea lui Satan care, cu cei 400 de kilometri pe secundă, tot părea că merge prea încet.

„Grăbește-te, soare hodorogit, soare stins“, spunea un poet venusian într-o poemă, „iutește-ți zborul, treci ca o săgeată, părăsește pentru vecie spațiul nostru! Vezi, tremură omenirile tuturor planetelor sub lumina ta galbenă. Spectru al morții, du-te în infinitul din care ai apărut! Du-te, sacrificator de nobile ființe omenesti, tu, ființă brută și inconștientă, a cărei viață e numai mișcarea fără țel!“

XV

ULTIMELE ZILE ALE PĂMÎNTENILOR

Dacă un pămîntean ar mai fi avut mijlocul să călătorească pe planeta lui, multe lucruri i-ar fi fost dat să vadă.

Pămîntul părea că nu mai era locuit: pe cîmpii nu mai vedeai nici o ființă omenească. Animalele erau însă nenumărate. Turme de oi, cirezi de vaci, herghelii de cai rătăceau în bună voie, fără stăpîn. Ici sfărîmăturile unui aeroplan, dincolo ale unui automobil... dar ce era înspăimîntător era numărul enorm de schelete omenesti. Albite toate, oasele acelea dădeau o priveliște ciudată. Multe oseminte omenesti nu erau însă cu totul curățite: corbii, vulturii, hienele își făcuseră datoria, dar diferitele insecte încă nu. Se înmulțise colosal numărul vulturilor de tot felul și al tuturor

păsărilor ce se hrănesc cu stîrvuri. N-auzeai decît croncăniurile și cetele lor. Îmbuibați peste măsură, de multe ori erau atacați de semenii lor. Rar, rar de tot, la fereastra vreunei case de țară vedeai apărînd cîte-un chip omenesc, înfățișare de fantomă.

În orașe însă, acolo era priveliștea mai lugubră decît pe cîmpii. Mahakale întregi, în cele mai multe orașe, fuseseră prada focului și multe cartiere, mai pretutîndeni, ardeau încă, înăbușit, răspîndindu-se în atmosferă un miros acru, pestilențial.

Pe străzi crescuse iarbă, ici și colo, printre pietre: natura își relua drepturile ei, ea voia viața cu orice preț, natura era risipitoare ca totdeauna...

Cu toate molimele, rămăseseră încă pretutîndeni ființe omenești, fantome ce se țîrau de-a lungul zidurilor, mirate și ele că tot mai văd lumina zilei. Omul, pretutîndeni, căzuse pe ultima treaptă, înainte ca planeta să fi suferit vreun accident. Groaza triumfase asupra rațiunii, revoltei îi urmase idiotizarea completă. Nimeni nu se mai plîngea, nimeni nu-și mai da seamă de ce mai urma să se mai întîmple. Ființele omenești mai delicate, intelectualii în majoritate, cari nu avuseseră destulă putere să reziste, pieriseră cei dinții. Dintre învățați chiar, cei fără o mai adîncă filozofie, mulți pieriseră, se sinucisese. Alții fuseseră omorîți de poporul cel înfuriat, încă din primele zile.

Afară de cei cîteva sute de astronomi, fizicieni, chimiști, matematicieni, cari duceau acum și ei cea mai mizerabilă viață, nu mai rămăsese decît tot ce avea omenirea pămîntească mai josnic. Aceștia rezistaseră mai multă vreme, numai ei urmau să fie martorii unui fenomen pe care nu puteau însă să-l priceapă.

Ei rătăceau, singuri sau în turmă, pe strade. În „Orașul Luminei“¹¹, de asemenea, rămăsese numai pleava societății: femeile pierdute, apașii, hamalii și cioclii. Dar nici unul nu-și mai putea exercita mese-

ria... Umblau rătăcind prin vechile muzee, acum devastate, dădeau cu piciorul în imense în-folii cu foile rupte, sculpau statuile și tablourile cele fără preț odinioară, sau, oboșiți, adormeau în paturi cu dantele rupte și murdare din palate pe ferestrele cărora fluiera vântul. Totul era al tuturor, dar nimeni nu se folosea de ceva.

În pelerinajele ei, mulțimea descoperise un tezaur cu monede de aur. Vederea aurului făcu să strălucească ochii tuturor: și-aduseseră aminte de puterea de odinioară a aurului. Se uitară o clipă unul la altul și apoi se repeziră, luând cu pumnii monedele cele galbene. Se îmbrânciră, se loviră, muriră mulți striviți, înghesuși, udind movila de aur cu singele ce le țîșnea din răni... Când se treziră, cei cu sinul plin de aur plecară pe străzi, iar în procesiune, amuzându-se să zvîrle în ferestrele pe care nu le spărsese vântul, pe care nu le plesnise dogoarea incendiilor. Ce preț mai puteau să aibă monedele acelea, odată așa de ispășitoare, căutate cu atîta lăcomie și muncă, strînse cu atîta grijă! Nimic, nu prețuiau nimic: nu aveau altă valoare decît aceea a pietrișului din prunduri, a nisipului de pe malul mării...

Nimeni nu vorbea. Omul pierduse graiul. N-avea gînduri. Ce era să-și mai comunice unul altuia? Nici „mi-e foame“ sau „mi-e sete“ nu mai știau să spună. În mii și mii de colțuri, pe sub arcadele palatelor, la uși de temple, în mijlocul stradelor, vedeai indivizi pe moarte, cu ochii mari, holbați, cu buzele vinete și cojite, cu două găuri mari în obrajii lor ca pămîntul. Mureau de foame și de sete. Acum nu mai murea nimeni de groază.

Răsărea Soarele și apunea, străluceau luceferii bolții înstelate, lumina Satan cu lumina lui cea galbenă, lumina Luna cu obișnuita ei paliditate, dar pămîntenii nu își mai ridicau privirile lor spre cer: ei nu mai știau.

de pericolul ce-i amenința. Natura fusese poate îndu-rătoare cu ei, le luase cunoștința.

Era o tăcere mormântală peste tot Pământul.

De câteva zile, însă, marea și oceanul se agitău din ce în ce mai mult. Veneau valuri furioase unele după altele, fără să bată vântul, fără să fie furtună. O dată în 24 de ore, de câte ori Satan trecea la meridianul unei localități, se nășteau marea enorme, mai puternice decât cele produse de Lună. Valurile mărilor și oceanelor pătrundeau în interiorul uscatului până la zeci de kilometri și, când se retrăgeau, luau totul cu ele, curățind Pământul de murdăria lui, lăsând doar un strat de nisip fin și pietricele.

Pe zi ce trecea marea erau tot mai puternice, pătrundeau tot mai departe — valuri binecuvântate care purificau uscatul de mortăciuni.

De astă dată, se înfiorară și cei câțiva învățați cari mai rămăseseră în viață și cari, dacă își mai aveau mintea întregă, apoi la înfățișare semănau tot cu ceilalți pămînteni. Valurile mării luară viața multora din ei; scăpaseră numai cei cari se aflau la sute de kilometri departe de orice mare sau ocean și puținii cari se aflau pe munți.

Și mereu veneau valurile, tot mai înalte, ca dealurile, ca munții, sfărâmînd totul, distrugînd totul, purificînd totul.

Venusienii nu mai primiră într-o zi vești telegrafice de pe Gaurisankar: Nan-ki-Po murise de foame. Cu câteva zile mai înainte, neputînd să mai comunice cu Venus, înștiințase pe colegul său din Carpați despre apropiatul lui sfîrșit.

Acesta își aștepta și el sfîrșitul.

Primise apoi știrea că un cutremur îngrozitor făcuse să se scufunde podișul ce despărțea marea cea mai apropiată de cîmpia ce se întindea sub poalele Carpa-

ților.¹² Mareele gigantice ale mării trimiseseră valurile pînă dincolo de fosta capitală a Imperiului Român, care acum zăcea sub apă. Cîmpia se umpluse toată de apele mării, care se revărsau fără să mai aibă nevoie de maree.

Își aștepta deci în liniște moartea, întocmai ca și înțelepții lui colegi de pe Marte. Moartea omenirii pămîntene îi părea acum un basm, ba nu-și mai aducea aminte nici de viața ei înfloritoare de odinioară.

Acum vedea și el apele. La o depărtare nu tocmai mare, într-o dimineață, cînd răsărea Soarele, el văzu un pustiu de apă ce se întindea spre întregul sud...

Ar fi putut să-și prelungească agonia fugind spre nord, coborînd muntele, dar pericolul nu venea din partea mării, și-apoi ce era să găsească spre nord? Oasele albite ale fraților lui? Nu, rămase la postul lui. Instalația funcționa încă. Avea sute de mii de prieteni și pe Marte și pe Venus: va sta de vorbă cu ei pînă în ultimul moment. Cu el mai erau apoi zece inși, zece scăpați, oameni de rînd, cari îl ascultau orbește și cari tot mai credeau că învățatul îi va salva de la moarte. Credința, speranța aceasta le ținuse încă mintea teafără și mulțumită lor trăise și Receanu pînă atunci: ei scoborau munții ca să aducă de-ale mîncării.

Cînd văzură că partea dinspre sud a țării e numai o apă întinsă ce strălucea sub razele Soarelui, își priviră lung stăpînul: își pierduse oare și el speranța că va scăpa? Dar nu, figura lui era zimbitoare. De ce le-ar fi aruncat groaza în suflet? De ce ar fi spus celor suflete simple și bune adevărul?

Receanu îi asigură că nu e nimic:

— Apele nu vor ajunge pînă la noi. N-avem noi liberă partea de miază-noapte? Uite, Satan va trece și vom scăpa.

Satan se apropia din ce în ce mai mult — Lună enormă, văzută de pe Pămînt, Lună ce întrecea cu ..

mult pe vechiul și credinciosul satelit al Pământului, deși trecea dincolo de orbita lui Marte.

Se apropia momentul când cele două planete, Marte și Pământul, urmau să-și schimbe drumul, dar cîți pămînteni puteau să mai trăiască pînă atunci? Cîți vor fi aceia cari să vadă cum se va micșora discul Soarelui din ce în ce, pînă ce se va vedea mic, așa cum se vede de pe îndepărtata planetă Saturn?

Putea să se întîmple Pământului orice. Puteau să facă explozie gazele închise la presiuni enorme sub coaja cea subțire a Pământului. Putea să cază însuși enormul glob al lui Satan spre Pămînt și Pămîntul spre Satan. Ar fi fost doar două stînci cerești enorme, stînci lipsite de viață, din ciocnirea cărora s-ar fi născut poate vreun nou soare sau vreo nebuloasă în spirală, ca miile de asemenea nebuloase descoperite de astronomi în ultimii ani.

Urlau furioase valurile mărilor și ale oceanelor sub influența puternicului Satan, urlau fără încetare, neauzite mai de nimeni. Orașe în care înflorise civilizația cea mai rafinată dormeau acum la sute de metri sub apele cele înfuriate.

Și tot mai puternice veneau valurile, tot mai mult cotropeau oceanele, ca și cum, sătule de a fi purtat mii de veacuri în sînul lor acel potop de ape, voiau să le împartă și uscatului. Nu mai era revolta oamenilor, cari dispăruseră aproape cu toții, era mult mai îngrozitoarea revoltă a elementelor!

Atmosfera începuse să încerce și ea influența astrului, influență ce se manifesta prin dezlănțuiri de adevărate uragane.

Primul uragan smulse ca pe o jucărie întreaga instalațiune a astronomului român, dărîmă coliba unde toți se adăposteau și, cu locuitorii ei cu tot, o azvîrli departe, spre sud, pe întinderea mării.

În 24 de ore nu mai rămăsese ființă vie pe Pământ. Nu mai avea cine să mai auză mugetul mării, trăznetele ce se succedau fără întrerupere, nu mai era cine să vadă potopul de ploaie ce cădea din cer cu nemiluita.

Omenirea nu mai suferea, deoarece nu mai exista. Pămîntenii trăiseră.

Un pustiu de ape acoperea aproape planeta întregă. Ici și colo — insule ascuțite și albe — se vedeau doar creștetele munților cei mai înalți, cu zăpada cea veșnică.

Pămîntul putea acum să se îndrepte spre orbita lui Saturn, putea Satan, să-l trimită și mai departe, să-l scoată de sub atracțiunea Soarelui, să-l zvîrle ca pe un bolid gigantic în infinit, pînă ce, în goana lui nebună prin spațiul fără margini — corp întunecat, ci-mitir imens — să se întîlnească din întîmplare cu un alt frate, care să fi venit și el din cine știe ce păragini ale universului înstelat.

Dar nu. Natura are legile ei.

De la depărtarea la care se găsea, Pămîntul — imi-tînd neînsemnatele comete, copiind drumul acestor fluturi ai imperiului solar — trebuia să treacă nu-mai pînă la orbita lui Saturn, pentru a se reîntoarce apoi din ce în ce mai repede, pînă aproape de Venus.

Pămîntul — cometă! Așa îi vor zice omenirile ce vor urma pe alte planete. Se vor mira înțelepții viitori locuitori ai planetelor Jupiter și Saturn, de cîte ori vor vedea trecînd prin apropierea lor această iazmă ce-rească, glob masiv, periculos oricînd pentru o planetă ce-și urmează drumul ei obișnuit în jurul Soarelui. Sau, poate că vreodată puternicul Jupiter, îngrijat de amenințările acestui imens bolid, l-ar putea prinde în mrejele sale, l-ar putea face să se învîrtească în chip de satelit al său într-o anumită perioadă.

În acest caz, poate că va veni un timp când Pământul va fi din nou locuit; dar nu de o omenire la fel cu aceea pe care a avut-o odinioară, ci o omenire ce va trebui să se poată mulțumi numai cu palidele raze ale Soarelui de la acea enormă distanță, cu temperatura cea scoborită. Și tot ar putea să existe o nouă omenire, dacă apele se vor fi retras.

Și, în acest caz, peste zeci de mii de ani, peste sute de mii de ani poate, noua omenire, mergînd cu pași repezi spre cultură, se va minuna mult cînd va descoperi, la mari adîncimi sub pămînt, pe locuri ocupate odată de oceane, urmele unei omeniri civilizate, mult mai civilizate poate decît ea. Vor umplea locuitorii muzeele cu oseminte de animale antediluviene, cu tot ce va mai fi păstrat încă pămîntul. Vor făuri teorii, vor închipui tot felul de ipoteze, dar niciodată nu ar putea să creadă că Pămîntul lor era pe vremuri a treia planetă de la Soare, luminată de un Soare mult mai puternic, populată cu o omenire ce era mîndră pe știința ei.

N-ar ști niciodată care a fost tragicul sfîrșit al acelei omeniri, care abia aruncase scuticele copilăriei, îndreptîndu-se cu pași repezi spre apogeul ei.

XVI

MARȚIENII SPRE INFINIT

— Nimeni?

— Nimeni.

— Atunci au pierit ultimii pămînteni!

Erau tot ființe omenești, ca și pe Pămînt, ca și pe Venus, și totuși era o mare deosebire între aceste

ființe și cele ale celorlalte două planete: mici, erau mici de tot oamenii de pe Marte, cu corpul lor emaciat, un fel de trup de insectă, cu capul relativ mare, cu ochii mici, cu fața ciudată.

Judecînd după ființele omenеști de pe Pămînt și de pe Venus, marțienii erau urîți, respingători chiar. Aceștia erau oare cei mai de seamă învățați ai sistemului solar?!

Se mișcau repede, alunecau parcă, iar atmosfera era plină de ei: mii și mii de marțieni pluteau, zburau, se repezeau ca adevărate rîndunici.

Cerul, deși nu era înnorat, era mai mult plumburiu, nu albastru, ca pe Pămînt sau pe Venus. Soarele — ceva mai mic decît văzut de pe Pămînt. Aerul — rece, parcă ar fi fost începutul iernii pe Pămînt.

Jos, pe marginea unui imens canal ce se pierdea în zare, lat de cinci-șase kilometri, se afla un grup de marțieni cari discutau:

— Ultima telegramă a trimis-o Receanu, un adevărat filosof. A murit la postul lui. Omenirea de pe Pămînt nu mai există!

— Și tot nu putem să ne punem în comunicație cu Venus?

— Nu, pînă acum. Și, dacă pînă în cîteva zile nu vom reuși, vom pleca în călătoria cea lungă fără să ne fi luat rămas bun de la tinerii frați venusieni.

— Păcat, ar fi fost ultima noastră mîngiere.

Vorbeau rar, încet, vorbeau fără patimă și, dacă nu ai fi știut ce soartă era să aibă acea planetă expulzată din sistemul solar, nu ai fi crezut că locuitorii ei ar mai putea să-și psătreze liniștea întreagă.

— Aide, spuse unul care părea că are o mai mare autoritate, să mai revedem planeta noastră.

Și, fără nici o silință, fără nici un aparat, prin propria lor voință, cei zece-doisprezece marțieni ce formau

grupul se ridicară ușor, cu mâinile în jos, cu picioarele puțin aduse.

Soarele apunea, era tocmai la orizon și aproape de el, puțin mai sus — o lună, o secere subțire de tot, o lună în miniatură.

Peisajele se estompaseră în depărtare, dar suprafața planetei, mai în apropiere, se vedea admirabil. Atmosfera, foarte delicată, prea puțin densă, lăsa să se vadă admirabil panorama ce se întindea jos. Mii și mii de canale se întretaiau, formînd nenumărate figuri geometrice, unind canalele cele mari ce veneau dinspre cei doi poli, ce nu se vedeau. Localitatea se afla la ecuatorul lui Marte. Soarele tot nu apusese încă. Martienii priveau cu admirație opera strămoșilor lor și a lor. Ce-ar fi fost planeta, dacă omenirea marțiană nu ar fi făcut eforturi de sute și sute de veacuri pentru a utiliza puțină apă ce le mai rămăsese? La început, construiseră două-trei canale imense, de la Polul Nord pînă la Ecuator, apoi spre Polul Sud. În fiecare an se lucrase la alte canale, mari și mici, care formau acum o adevărată rețea pe întreaga suprafață a planetei. Prin canale venea apa binefăcătoare de la cei doi poli, apa rezultată din topirea zăpezilor polare, ce se revărsa apoi pe maluri pentru a putea să transforme, cu nămolul ei, solul cel sterp al planetei. În unele părți, sute de canale se încrucișau. Acolo erau centrele marțiene și, cu mult mai înainte de anul 2000, un astronom pămîntean descoperise aceste centre ale civilizației marțiene.¹³

Era în adevăr frumoasă priveliștea. Îți făcea impresia că asisti la o mare serbare, căci numărul marțienilor era imens. Era însă o serbare aeriană, căci mai toți locuitorii, doi câte doi sau în grupuri mari, zburau ca niște roiuri de meteori întunecați. Făceau ultimele lor preumblări, căci în curînd trebuia să-și ia adio pentru vecie de la razele Soarelui.

Pământul și Venus se aflau aproape de Soare, nu se vedeau deci seara. Satan se vedea însă în toată splendoarea lui, enorm, Lună nepomenit de mare.

Marțienii îl priveau cu nepăsare. Spaima le-ar fi fost de prisos. Satan, corp inconștient, ascultînd doar de mișcarea lui nebună, nu era cu nimic vinovat. Satan — „geniu al răului“: îl numiseră așa pămîntenii și venusienii.

Marțienii erau mulțumiți. Toată știința lor trecuse la venusieni și sperau că, astfel, aceștia vor ajunge mult mai repede la apogeul lor. Cine știe! Peste zece, peste sute de ani, poate că venusienii vor ajunge să transmită știința lor omenirilor ce vor popula planetele Jupiter și Saturn, care la acea epocă erau globuri pe care abia răsăriseră primele semințe ale vieții universale. Afară numai, dacă pînă atunci vreun nou Satan nu va pune capăt visului vieții!

Zbura grupul de marțieni paralel cu suprafața planetei, zburau marțienii cu o iuteală din ce în ce mai mare, lacomi să vadă cât mai mult. Se întunecase însă, abia se mai vedea. Marțienii se lăsară jos. Stelele împodobeau acum bolta cerească. Nu se vedea însă nici o planetă, căci planetele mari — Jupiter și Saturn, ca și Uranus și Neptun — se aflau în conjuncțiune cu Soarele, adică, pentru marțieni, se aflau de cealaltă parte a Soarelui: de aceea scăpau ele de influența înzozitorului Satan.

Înainte de a se scobori pe suprafața planetei, aproape în același timp, din mii de locuri țîșni lumina: centrelor marțiene, pentru care Soarele apusese, fuseseră iluminate.

Erau mii de săli dreptunghiulare luminate, dar lumina nu se vedea de unde vine. În fiecare sală — sute de marțieni.

Grupul se scoborî la intrarea uneia dintre sălile cele mai mari și pătrunseră toți înăuntru, cu modul lor de a umbla, cu acea alunecare repede și curioasă.

În sala luminată ca ziua, marțienii, sute la număr, se aflau în nemișcare. Era tăcere și totuși vorbeau. Discuțiile lor așa erau, se făceau de la creier la creier, nu altfel. Gîndul era tot așa de puternic ca și vîntul. De cuvinte pronunțate cu gura rar aveau nevoie. Vorbeau ca și cum ar fi cîntat. Discuțiile, și mai ales discuțiile grave, se țineau însă cu gîndul.

Marțianul era o ființă de o sensibilitate extremă. Pentru locuitorul altei planete, însuflețitele lor discuții ar fi fost egale cu tăcerea absolută. Marțienii urau zgomotul. Pe planeta lor, ce putea oare să producă zgomot? Vînturile erau domoale, asemănătoare cu zefirul pămîntenilor și venusienilor. Aerul cel prea puțin dens nu putea să dea naștere la vînturi puternice. Mări și oceane nu existau, deci nici zgomot de valuri. Marțienii erau ca și natura ce-i înconjură. Tăcerea lor nu era însă monotonică, căci se puteau înțelege perfect cu gîndul.

Discutau în sala cea mare, ca și în toate sălile ce formau acel centru marțian. Discutau cu multă liniște ce se va face planeta Marte după ce va fi smulsă cu atîta brutalitate de sub stăpînirea Soarelui. Un marțian în vîrstă *gîndea* și ceilalți îl ascultau cu capul plecat:

— Iuțeala cu care planeta noastră va părăsi cortelul solar va fi relativ mică și, în acest caz, i-ar trebui un timp nemăsurat de lung pînă să ajungă în părăginile vreunui alt soare, care ar putea să o prindă în mrejele sale. Va rătăci mii și mii de ani cu iuțeala pe care o avea înainte, plus iuțeala ce-i va fi imprimat Satan. Dar în spațiul fără margini, în sistemul sideral pe care nu-l poate părăsi, sunt milioane și milioane de corpuri întunecate care nu pot fi văzute de pe plane-

tele sistemului solar. Sunt sori stinși, sori ca Satan sau și mai mari, sori cu sau fără cortegiuri de planete, pe care vor fi existat pe vremuri inemorale omeniri diferite.

Oare nu se va întâlni Marte, astru neînsemnat ca diametru, cu vreunul din acele corpuri întunecate? În acest caz, cum depărtarea de sistemul solar ar fi relativ foarte mică, pământeni și venusieni ar asista la un mare fenomen ceresc: o stea nouă de o mărime colosală, un soare poate. Vor presupune ei oare că acea stea, acel nou soare nu s-a format decât din trecutul ruinelor martiene? În orice caz, martienii de mult vor fi pierit. Ei, cari și așa abia își prelungeau existența, nu ar mai putea să viețuiască îndată ce depărtarea de Soare ar spori cu o sută de milioane de kilometri numai, ba și mai puțin.

O parte infimă din moleculele incandescente ce vor vibra punind eterul în mișcare, care ar duce undele luminoase pînă la ochii pămîntenilor și venusienilor, ar fi formată și din corpurile lor. Vor da și ei lumină, ca tot ceea ce-i înconjoară. În flăcări imense se vor fi schimbat toate cele ce există acum pe Marte, dar groaznicul incendiu va fi văzut, de la depărtări imense, cel mult ca un mareț luceafăr.

Un singur lucru îi supăra pe martieni: faptul că omenirea lor nu mai poate să trăiască cel puțin încă vreo cîteva mii de ani, ca să poată desăvîrși cîteva din marile descoperiri pe urma cărora se aflau. Așa, era aproape fapt sigur că, peste două-trei sute de ani numai, martienii ar fi putut să întreprindă călătorii cerești, călătorii în întreg sistemul planetar — visul a mii și mii de veacuri, din trecut și pînă în epoca sosirii lui Satan. Și cîte alte descoperiri nu ar mai fi făcut ei, descoperiri ce i-ar fi pus în rîndul Zeilor pe cari îi creaseră omenirile primitive.

Soarta fatală însă voia altfel. Satan tăia cu brutalitate firul vieții marțienilor, aruncînd umilul lor glob în necunoscut.

Pe cînd în toate sălile discuțiile erau în toiul lor, iată că un gînd puternic străbătu toate creierele marțiene. Gîndul spunea:

„Astă-seară, eu, Sari, fizicianul de pe malul drept al Lacului Soarelui, am obținut pentru prima oară comunicarea telegrafică cu venusienii, și anume cu fizicianul Vasi din orașul numit Samiri, unde se află Asales, astronomul care a descoperit pe Satan de pe acea planetă. Venusienii știu și ei despre moartea tragică a pămîntenilor, despre mările gigantice care au făcut din Pămînt aproape un enorm ocean.“

Comunicarea aceasta produse o mare impresiune asupra marțienilor. De la mii de kilometri venea gîndul lui Sari, căci marțienii ajunseseră și la aceasta: telepatia la ei luase o formă cu totul practică și era întruie trebuință drept cel mai excelent mijloc de comunicare.

În sfîrșit, li se împlinise dorința: înainte de a părăsi sistemul solar, vor mai putea să stea de vorbă cu venusienii! Și chiar după ce se vor depărta, pînă la o distanță anumită tot vor mai putea încă să comunice cu ei, chiar dacă aceștia nu vor reuși să transmită așa de departe mesagiile lor.

Era o bucurie ca și cum ar fi reușit să scape de nefasta influență a lui Satan. De mult timp nu vorbiseră cu glas tare; de astă dată, din toate sălile imense se ridică același cînt — un fel de imn, cîntat deodată de toți, un vechi cîntec marțian intonat la anumite împrejurări solemne.

Cîtva timp, ei mai puteau să fie în comunicare cu frații din sistemul solar, frați atît de îndepărtați dar la cari țineau atît, căci lor le dedeseră întreaga moștenire

științifică, lor le lăsaseră ei tot ce avuseseră mai scump pe lume.

Iar Satan se apropia din ce în ce mai mult -- glob enorm, văzut de pe Marte, monstruos, care în același moment își reflecta fața lui cea rotundă și galbenă în oceanul ce învăluia Pământul cel fără viață.

XVII ÎNCEPUTUL TRAGEDIEI

În Samiri era iarăși o vie agitație. Ziarele anunțau dispariția ultimului pământean care mai putea să corespundă cu Venus. Apele invadaseră uscatul și desigur pieriseră și cei cari rezistaseră groazei. Pe de altă parte, o nouă știre senzțională: Vasi reușise să se pună în comunicare directă cu marțienii. Pașnicii venusieni erau amețiți de atâtea știri noi și bătrînii clătinau din cap, murmurînd:

-- Tot lucruri ciudate, mare mirare de nu s-o sfîrși lumea!

Apele oceanelor venusiene — ce nu cunoșteau decît marea solară, satelit neexistînd — simțeau acum și puterea de atracție a lui Satan. Spuneau învățații acest lucru, căci influența era relativ mică, apreciabilă numai de aparatele speciale.

Mișcarea aparentă a lui Satan pe bolta cerească era din ce în ce mai repede și soarele cel stins se apropiase de cele două planete, victime ale sale. La cea mai mare apropiere a lui Satan de Venus, tot erau peste două sute de milioane de kilometri. Pe bolta cerească erau înșirate, de la apus spre răsărit, Satan, Marte și

Pământul — un trifoi ceresc, o constelație nouă, curioasă, spăimântătoare pentru venusieni, din cauza lui Satan. Mișcarea planetei Venus fiind cea mai repede, celelalte două planete se apropiau tot mai mult de vest. Deocamdată însă formau un mare grup, îndată după apusul Soarelui.

Mulți dintre venusieni credeau că evenimentul ceresc se va vedea la un moment dat, așa deodată. Credeau că vor observa cu ochii lor pe Marte aruncat ca un bolid. Cu toate acestea, cei trei astronomi căutaseră îndestul să-i lumineze. Influența lui Satan asupra celor două planete nu putea fi observată decât numai cu măsurători, la început foarte delicate. Atît Marte cît și Pământul, părăsindu-și obișnuitele lor drumuri în jurul Soarelui, nu mai puteau să urmeze drumurile aparente pe bolta cerească a planetei Venus, drumuri indicate cu ani de zile mai înainte.

Ziua fusese de o căldură neobișnuită. Pe bulevarde abia se mai vedea cîte un automobil. În aer nu plutea nici un aeroplan.

Abia pe la 6 ore seara începură să se arate locuitorii din Samiri. Toți erau îngrijați, deoarece din acea seară urma să înceapă adevărata influență a puternicului Satan. Privirile toate erau îndreptate spre cer. Soarele însă strălucea încă spre orizontul apusului, făcînd să scînteieze acoperișurile. Cerul era de un albastru intens, atmosfera venusiană fiind foarte densă.

Începură să se formeze grupuri-grupuri. Negustorii cu lunete își făceau pregătirile; ei erau cei cari profitaseră de pe urma acestor evenimente, ba erau mulți cari adunaseră capitaluri foarte frumoase.

La orele 7 seara, sala cea mare a Academiei din Samiri era plină de lume. În incintă, în jurul unei imense mese în formă de potcoavă, învățații din Samiri veniseră să asculte o nouă comunicare a lui Asales.

Bătrînul învățat se întrebase dacă nu cumva planeta Pământul, schimbîndu-și orbita într-o orbită cometară, nu ar putea fi un pericol pentru planeta Venus, prin apropierea căreia trecea.

Lojile erau pline de ascultători.

Asales nu mai avea obișnuitul său zîmbet sarcastic pe care îl arunca neglijent spre mulțime. Vorbea rar, serios, preocupat cu totul de subiectul cel grav ce-l studiase.

În adevăr, Pământul, care de obicei se afla la o depărtare mijlocie de 149 de milioane de kilometri de Soare, urma acum să se apropie, din 15 în 15 ani, de acest astru pînă la 0.55 din depărtarea sa obișnuită. Cu alte cuvinte, urma să se apropie de Soare pînă la aproape 82 de milioane de kilometri. Mercur se află numai la 58 de milioane de kilometri, dar Venus plutește la 108 de milioane de kilometri de Soare.

Cu alte cuvinte, la fiecare cincisprezece ani Pământul-cometă va tăia drumul planetei Venus. Dacă, la un moment dat, cele două planete s-ar fi întîlnit, nu ar fi urmat oare un dezastru? Desigur.

Chestiunea aceasta era de o extraordinară însemnătate. Un cataclism ca acesta ar fi însemnat în adevăr pieirea lumii. Singur Asales putea să rezolve această nouă problemă, care nu fusese încă adusă la cunoștința publicului cel mare, destul de speriat. La discuție asistau deocamdată numai venusienii cei mai culti.

Asales arată că, sub influența lui Saturn, Pământul urma acum să se îndrepte spre afeliul său, adică spre punctul cel mai îndepărtat de Soare, situat la o depărtare de 1755 de milioane de kilometri, deci cu aproape 330 de milioane de kilometri *dincolo* de drumul pe care inelata planetă Saturn îl face în jurul astrului rege. Cu alte cuvinte, Pământul ar semăna cu cometele ce țin de planeta Saturn, dar numai în ce privește drumul, masivitatea lui deosebindu-l cu totul de in-

ofensivele comete. Aveau deci dreptate marțienii cînd sperau că Pămîntul va putea fi prins de Jupiter și prefăcut în umil satelit.

Pămîntul era acum un pericol pentru sistemul solar. Era ca un vagabond, ca un individ hoinar, ieșit din legile societății. Pentru Jupiter și Saturn el era un mare pericol, dar pentru planeta Venus, care cu puțin e mai mică decît Pămîntul-cometă!

Bietul Pămînt! După ce strălucise de veacuri și veacuri pentru locuitorii planetei Venus, încintîndu-le privirile, acum trebuia să devie un obiect de groază!

— Cum nu l-a scos Satan și pe el din sistemul solar?! mormura în sine academicianul farmacist, cel cu faimoasa indiscrețiune care provocase prima panică printre venusieni.

Botaniștii, fiziologii, medicii, chimiștii — toți academicienii erau indignați în contra Pămîntului, mai ales că de cîtva timp astronomia, numai ea, ocupa ședințele învățatului corp. Asales, care era urît și temut de popor, nu prea era iubit nici la Academie. Nu era oare el care odată, dînd o explicație asupra unei chestiuni de mecanică cerească, spusese ironic:

— Am să fiu clar, foarte clar: am să vorbesc așa ca să mă priceapă și veterinarii, și farmaciștii, și botaniștii.

Pentru academicieni, astronomia era Asales: se poate închipui deci cît țineau ei la această știință!

Satan, iazma cerească ce înspăimînta de patru luni de zile pe toți cetățeni venusieni, nu plecase însă. Și apoi, o nouă nenorocire amenința planeta: toți erau deci interesați.

Atitudinea lui Asales mira pe mulți. De cînd cu dispariția subită a celor 3500 de revoluționari, venusienii nu-l mai puteau urî, deoarece îl vedeau prea puternic: nu poți să mai urăști pe un om care ține trăznetul în

buzunarul său! Aveau însă o mare teamă de el. Și tocmai de aceea îi mira pe toți blajinețea lui neobișnuită.

Expunerea lui, apoi, ca niciodată, era foarte limpede: pricepea foarte bine pînă în spițerul. Mai reieșea, apoi, grija cea mare ce Asales o depusese să facă cele mai exacte calcule, pentru a se încredința că planeta Venus nu va suferi de pe urma vagabondului Pămînt. Bătrînul astronom făcuse toate calculele necesare, ajungînd la concluzia că, cel puțin pentru cîteva mii de ani, planeta Venus nu avea să sufere nimic. Venușienii nu cereau nici ei mai mult. Va rămîne ca omnirea viitorului să se teamă.

Pentru prima oară fură călcate regulele cele severe ale Academiei și învățații, ca și publicul, aplaudară. Asales surise.

Cinci minute în urmă, Ara, la brațul tatălui său și întovărășiți de Aldin, ieșeau pe poarta cea mare a Academiei. Bătrînul voia să meargă pe jos: iar un obicei schimbat.

Erau orele 8. Se întunecase puțin. Cerul spre apus era roșu ca focul. Satan se afla pe cer.

— Oh, tată, ce drăguț ai fost azi! șopti Ara.

— Crezi? Să-ți spun drept, mă simțeam mulțumit: am putut să liniștesc spiritele, și aceasta e ceva în vremurile acestea, atît de agitate. Am reușit, sunt mulțumit. Sunt mulțumit.

Și privea lung mutra lui Satan, ce începea să se îngălbenească.

— Biata Lună! exclamă el.

— Care? întrebă Aldin.

— Luna Pămîntului. E nevoită să-și urmeze soțul în drumul lui cometar. Ai pus locuitori și pe Lună, dragul meu Aldin?

Surîdea blajin.

— Nu, spuse Aldin serios. După cum ne-au spus astronomii pămîntenii, Luna nu a fost locuită niciodată.

— Atît mai bine.

Deşi bulevardul era atît de larg, cu greu înaintau. Samirienii ieşiseră toţi din casele lor: toţi voiau să privească cerul în acea seară. În jurul unei lunete îndreptate spre Satan, un astronom din cei de stradă ţinea un discurs spus de mii de ori, dînd amănuntele cele mai fantastice sutelor de gură-cască ce-l ascultau.

Asales opri pe cei doi tineri. Cuvîntarea şarlatanului îl amuza mult.

Plecară.

— Nenorocirea unora aduce fericirea altora, spuse el.

După cîteva minute, bătrînul reluă:

— Ara, tu nu vezi? Nu mai pot fi un sprijin pentru tine. Ia braţul lui Aldin.

Îi făcea plăcere bătrînului să-i vadă la un loc: amîndoi înalţi, bruni, cu ochii negri, frumoşi, tineri, plini de viaţă. Ei reprezentau viitorul, pe cînd el — un prea îndepărtat trecut.

Peste un sfert de oră, se suiră într-un aeroplan, căci altfel ar fi ajuns prea tîrziu. Acasă găsiră pe Ralta cu Lati, pe Vasî şi pe vreo cîţiva colegi de la Academie, mai toţi matematiciani.

Toţi veniseră să-l felicite.

Vesel ca niciodată, Asales îi invită la masă, pentru a se sui apoi cu toţii pe terasă, de unde să privească cerul.

— Vom privi pe Marte mai ales, spuse Asales. Vezi, Aldin, tot eu am dreptate: pămîntenii şi marţienii tăi nu există.

— Nu, marţienii trăiesc încă, spuse Vasî, şi chiar aseară am mai primit ştiri de la ei.

— Curioase vremuri! murmură bătrînul.

Peste o oră se aflau pe terasa casei, terasă imensă, cît ţinea acoperişul casei, în colţul dinspre sud fiind cupola ce adăpostea două lunete gemene.

Satan se afla foarte aproape de Marte: în realitate el se afla dincolo de orbita acestuia. Mai spre est, se afla Pământul.

— Satan a început să-și arate influența lui, spuse bătrînul, uitîndu-se la ceas. De acum, Marte va trebui să-și ia rămas bun. Dar unde e Vasi?

— A plecat, spuse Ralta, și, cum erai ocupat, m-a rugat să-ți spun să-l ierți. Trebuie să fie la postul lui, ca să primească telegramele martienilor.

Samiri, văzut de pe terasa lui Asales, era fermecător, mai ales acum, sub lumina gălbuie a lui Satan. În mijlocul terasei, Asales, înconjurat de prietenii săi, dădea amănunte asupra tragediei cerești ce începuse pe tăcute.

— Ralta, ce-ai fi făcut, să fi fost pe Marte?

— Oh, maestré! spuse Lati rugătoare.

— Așa e, pe tine te uitasem!

Priveau cele trei astre superbe: Marte, mult mai puțin strălucitor ca Pământul, dar pîrînd un fin rubin; Pământul cel albăstriu, dar cu culoare mai închisă ca înainte.

— Apele s-au revărsat peste tot uscatul, explică Aldin.

În acel moment, pe Pămînt nu mai exista ființă omenească vie, care să asculte zgomotul valurilor înfuriate. Pe Marte însă tot mai trăiau locuitori: „filozofii sistemului solar“, cum le zicea Asales, care fusese nevoit să le admită existența.

Satan înainta merou îndreptîndu-se spre cerul dimineții, inconștient de marea dramă cosmică ce începuse în acel moment.

Acum vedeau nu numai astronomii că cele două planete se îndepărtau, dintre care una pe drumul veșniciei.

Satan se afla pe cerul miezului nopții: își exercitase dezastruoasa lui influență și își vedea acum de drum, zburînd și el tot în infinitul din care venise spre nenorocirea sistemului solar.

Amîndouă planetele își micșorau strălucirea, ba Marte ajunsese o stea cu totul obișnuită. Pămîntul era încă strălucitor, dar nu ca altădată. Venus însă își urma drumul obișnuit în jurul Soarelui, așa că cele două planete, pentru venusieni, se lăsau din ce în ce spre orizontul apusului.

Mult timp marțienii continuaseră corespondența cu venusienii și aceștia trimiteau și ei mesagiile lor, dar fu o vreme cînd marțienii fură singurii cari mai reușeau să-și transmită ultimele depeși. Vasi, cu toate simlunțele lui, trebui să renunțe. Nici marțienii însă nu reușiră multă vreme și sosi un timp cînd cele două planete rămaseră izolate pentru totdeauna.

Ah, dar ultimele comunicări fuseseră foarte emoționante.

Într-o ședință solemnă a tuturor secțiunilor Academiei venusiene, se redactase un mesaj către nobilii locuitori ai planetei Marte. Vasi, pentru prima oară în viața lui emoționat, primise însărcinarea să telegrafieze marțienilor această adresă interplanetară:

„FRAȚII NOȘTRI,

Abia realizasem visul nostru cel de mii de ani, abia ne pusesem în comunicare, și tocmai atunci o nenorocire fără margini ne despărți pentru totdeauna!

Făcînd un gest nemaifăcut pînă acum, ne-ați dăruit, cu atîta dragoste, tot ce aveți voi mai scump: știința voastră, rezultatele la care au lucrat învățații voștri mii de veacuri. Noi, mult mai tineri, nu v-am putut da decît numai imensa noastră recunoștință și asigurarea că, luîndu-vă drept exemplu, vom căuta să călcăm pe urmele pașilor voștri, deși deocamdată ne sperie progresele uimitoare la care ați ajuns.

O forță ce nu poate fi înfrîntă vă împinge spre părăgini necunoscute, departe de lumina și căldura mîndrului Soare, care pentru noi e chiar risipitor. Nepuțincioși cu totul, asistăm cu inima plină de durere la această catastrofă cerească și nu putem decît să vă mulțumim în numele omenirii venusiene pentru bogățiile științifice ce ne-ați trimis și să vă spunem că gîndul nostru vă va însoți mereu în spațiu. Aproape de Soare, la 108 milioane de kilometri, o întregă omenire, cu toți învățații ei, vă trimite salutul ei, prin spațiul din ce în ce mai îndepărtat ce ne desparte.“

Urmau apoi iscăliturile tuturor academicianilor și, printr-o favoare specială, și acelea ale lui Aldin și Vasi, cari nu erau academiciani.

Peste cîteva zile, primiră următorul răspuns:

„FRAȚII NOȘTRI,

Ne doare sfîrșitul acesta brutal, dar oare nu este acesta un nou eveniment astronomic, atît de interesant?

Și noi și voi admiteam această ipoteză, dar o credeam îndepărtată. Bieții pămînteni, cari azi nu mai au nici un reprezentant, făcuseră de mult socoteli prevăzînd o asemenea catastrofă cerească. Ebert, care a trăit acum vreo mie de ani pămîntești, făcuse calculul tocmai pentru un eveniment ca acesta de azi.¹⁴

Pe planeta noastră nu e un singur locuitor care să-și fi pierdut mintea, deoarece noi nu punem preț pe viață mai mult decât merită ea. Știm bine, vom pieri cu toții, lipsiți de ultimele raze ale Soarelui, în pustiiurile înghețate ale spațiului întunecat; dar ne dăm bine seama că asemenea evenimente, rare pentru micul sistem solar căruia-i aparțineam pînă mai ieri, se vor fi întîmplat multor altor planete din milioanele de sisteme solare ce populează universul nostru vizibil.

Ne ducem în noaptea fără sfîrșit, dar cu gîndul că cel puțin am salvat din acest naufragiu ceresc tot ceea ce aveam mai scump pe lume, unica noastră bogăție: știința noastră.

Ne vom gîndi și noi la voi și, privind Soarele care se va micșora mereu, vă vom întrezări cu mintea și pe voi, cari ne veți privi poate încă prin lunetele voastre.

Adio, frați iubiți, și aduceți-vă aminte de cei cari au plecat într-o călătorie cerească din care nu se vor mai întoarce!“

Trecuseră peste șaiszeci de zile de cînd Pămîntul și Marte fuseseră văzute pentru ultima oară spre orizontul apusului.

Acum urmau să se afle spre orizontul dimineții: Marte era o steluță, Pămîntul — destul de strălucitor încă. Satan încă mai avea un disc, dar mic: el călătorea mereu cu iuțeala lui nebună și cînd, din cauza revoluției planetei în jurul Soarelui, nu mai fusese văzut dimineața, venusienii de pe strade îl huiduiseră

Viața reîncepea cu intensitatea de altădată: comerțul și industria înfloreau din nou, învățații își reîncepuseră activitatea și, timide la început, apoi din ce în ce mai dese, apărură la Academie comunicări cu privire la nenumărate chestiuni, nu numai de astronomie. Ei, dar tot marțienii le dădeau de lucru! Biologii explicau lucruri noi, în special constituția corpului marțian, me-

dicii expuneau boalele marțiene, botaniștii se ocupau cu rahiticele plante de pe Marte. Era un adevărat post de comunicare. Învățații venusieni erau într-o fierbere continuă. Citeva luni le mai trebuiau pînă să isprăvească cu interesantele lor comunicări.

Vasi, care fusese primit și el la Academie, explică secretul „razelor marțiene“, secret pe care nimeni nu-l știa, căci, egoistul, nu-l spusese decît lui Asales și lui Aldin. Mulți spuneau că invenția marțienilor nelinește pînă și pe învățați. Vasi îi asigură, explicîndu-le totul. Era o armă științifică de o putere neîntrecută, dar care, tocmai pentru aceasta, nu putea să fie ori-cînd întrebuintată. Experiența nu se putea face la Academie: fu crezut Vasi pe cuvînt și nimeni nu încercă să o repete.

Aldin fusese și el primit cu mare cinste. Tot atunci, luase de soție pe Ara, care mai părăsise gîndurile triste și reflecțiile filozofice. Înțelesese ea că viața trebuie să ți-o trăiești, nu să o visezi. De altfel, nu se despărțise de tatăl său: palatul îi adăpostea pe cîteșitrei, ba pe cîteșipatru, spunea Asales surzînd, fără să indice pe acea a patra misterioasă ființă, care trebuia însă să-și facă apariția.

Pe terasa palatului lui Asales, petrecuseră toată noaptea toți cei pe cari îi cunoaștem: era bătrînul învățat, Ara și Aldin; veniseră Ralta și Lati, apoi Vasi.

Pînă după miezul nopții rămăseseră în salon, unde avusese loc o adevărată petrecere științifică: Ralta, Aldin, dar mai ales glacialul Vasi — făcuseră nenumărate experiențe învățate de la marțieni, care amuzaseră pînă și pe cei doi copii ai lui Ralta, cari în urmă s-au culcat obosiți pe o canapea.

Sus, pe terasă, așteptau cu toții răsărîrea lui Marte și a Pămîntului.

Intrară în cupolă.

Era mai mult o simplă curiozitate, deoarece Marte nu mai prezenta un disc pe care să se poată desluși ceva. Pământul fu observat cu luneta: un disc destul de mic, aproape cu aceeași culoare; alături, Luna, credinciosul satelit ce-și urma stăpînul: o simplă steluță.

Se strînseseră iar pe terasă, privind răsăritul ce se albea din ce în ce. Se simțea răcoarea nopții. Vîntul bătea ușor. În tăcerea aceea fără margini, Asales — umbră majestuoasă în mijlocul grupului emoționat — spuse:

— Am rămas singurii locuitori ai sistemului solar. Suntem singurele ființe omenești, singurii cari ne dăm socoteală de ceea ce ne înconjoară, și suntem obligați să muncim fără întrerupere ca să sporim și mai mult domeniul cunoștințelor noastre. Și nu ne putem întreba la ce va fi folosit vreodată și odată să pierim. Vom trăi poate pînă ce Soarele cel mîndru de azi va ajunge un enorm tăciune ceresc, dar tot suntem condamnați să pierim. Și singurul nostru titlu de noblețe e acela de a înțelege, în scurta viață ce o avem, universul în care trăim. Se nasc sori, mor sori — sori cu cortejul lor de planete. Să imităm însă pe marțieni, să nu ne frămîntăm mintea cu gînduri deșarte, cu întrebări ce n-au răspunsuri. Să muncim înaintea știință — singura care merită să primească sacrificii!

Orizontul se roșise. Marte și Pământul pieriseră de pe cerul cel albit. Cerul era gol de stele. Ici-colo, doar, cîte-o stea strălucitoare ce se mai lupta cu lumina care sporea mereu.

Jos, pe bulevardul ce se întindea spre nord cît vedeai cu ochii, începuseră să circule automobilele electrice. Două-trei aeroplane se iviră.

Pe întinsul mării se vedeau numeroase fumuri: erau coșuri de vapoare ce soseau în port.

Se auzea un murmur tot mai mare: era orașul întreg care se deștepta la muncă. Grădinile cele vaste erau pline de ciripiturile numeroaselor păsărele.

Samiri se deștepta.

Cele două planete, în acest timp, își continuau cursa lor în spațiu, una grăbindu-se să ajungă pînă la trei sute de milioane de kilometri dincolo de Saturn, ducîndu-și spre aceeași țintă satelitul cel palid și fără viață, iar alta — alungată pentru totdeauna din imperiul sistemului solar.

Și — dacă locuitorii Pămîntului, afară de prea puțini, muriseră de groază, fără demnitate, înnebuniți de o panică nemaipomenită — în schimb, pe micul glob marțian mai trăiau poate în acel moment un milion de adevărați filozofi, cari nu mai aveau de ce să se agite, cari pierdeau pe fiecare zi din lumina și căldura Soarelui dătător de viață, cari erau condamnați să moară.

În sălile lor imense, înghemuiți în colțuri, ei discutau desigur pentru ultima oară, discutau cum știau ei, pe tăcute, sau intonînd cu solemnitate imnul lor melodios, imnul singurei zeițe, *Imnul Științei*.

PUBLICISTICĂ

(1898—1915)

Felul acesta de roman nu e nou, încă din vechime s-au scris adevăruri științifice pe tema unui roman. În zilele noastre el a luat însă un mare avânt, și aceasta din cauza noilor descoperiri științifice.

Pluralitatea existenței lumilor, de spiritualul Fontenelle,¹ este un roman științific, cu toate că acțiunea e lipsă și nu există nici o intrigă. Este un roman științific, însă, prin faptul că Fontenelle descrie adevărurile științei mai mult cu imaginațiunea sa.

În secolul nostru, însă, romanul științific a ajuns la cea mai deplină dezvoltare a sa.

Genul acesta de roman place tuturor, atît celor cari au puțină cultură, cît și celor culți.

Celebri sunt însă numai doi scriitori în acest gen, și anume Jules Verne² și Flammarion³. Jules Verne se bucură de cea mai mare popularitate: nu e om care să nu fi citit unul din romanele sale. Flammarion e însă citit mai cu seamă de cei culți. În fond, amîndoi urmăresc același scop: vulgarizarea științelor.

De aceea, vom da mai jos o încercare de clasificare, în care nu se vor cuprinde numai cei cari au încercat să vulgarizeze știința prin romane, ci și acei — prin descrieri populare, cu un stil plăcut și inteligibil.

Vulgarizatorii științelor se împart, după noi, în trei clase:

1) a acelor cari voiesc să vulgarizeze o știință sau mai multe științe pe care ei le cunosc perfect, dar nu au darul de a te face să simți cu ei, nu știu să arate

rezultatele științei curate de orice detalii tehnice. Așa, de exemplu, un Arago,⁴ Comte,⁵ Guillemin,⁶ Figuier,⁷ și poate chiar și Humboldt.⁸

2) aceea a profanilor cari într-un timp oarecare pot să-și înmagazineze în creierul lor rezultatele unei științe, cu care ornează canavaua unui roman. Fiindcă în acest caz știința nu joacă decît un rol secundar, imaginațiunea avînd loc în primul plan, scriitorii de acest fel vor fi acei cari vor avea mai mult succes. Așa Jules Verne, Boussenard,⁹ Jules Gros¹⁰ etc.

3) aceea a vulgarizatorilor cari posedă în întregime și perfect știința ce vor să vulgarizeze, și sunt dublați și de un bun literat care știe să-și noteze impresiunile. Flammarion e unul dintre cei dinții. Jules Verne ar avea loc într-această clasă, numai întru cît privește geografia.

Cine citește pe Jules Verne, îl admiră; cine înțelege pe Flammarion, îl idolatrizează.

Jules Verne lasă imaginațiunea lui cea vie să comită multe greșeli în contra științei, Flammarion niciodată: chiar dacă i se întîmplă să clădească ipoteze, aceasta o face numai pe temeliiile adevărilor științifice.

Jules Verne se bazează mult pe comic și pe situațiuni caraghioase; afară de aceasta, pe el îl preocupă, înainte de orice, acțiunea; personagiile lui sunt numeroase și veșnic în mișcare. Lui Flammarion, din contră, două sau trei persoane îi ajung pentru a forma schema unui roman; personagiile lui nu se agită, ci admiră, contemplă, trăiesc cu gîndul în alte lumi.

Personagiile lui Jules Verne sunt pămîntești, ale lui Flammarion sunt extraterestre.

Jules Verne are cunoștințele unei enciclopedii „à la portée de tout le monde“, Flammarion posedă profunzimea filosofiei cosmosului și a infinitului.

În sfîrșit, ceea ce-i desparte mai mult decît orice este stilul.

Pe cînd cel dintîi își confecționează romanele cu multă neîngrijire stilistică, Flammarion — deși a scris mai mult decît Jules Verne¹¹ — are un stil splendid.

Jules Verne e pentru copii și pentru cei cari vor să se distreze, oboșiți de ocupațiunii prea grele; Flammarion e pentru cei cari vor să judece și să înțeleagă. Din nenorocire, pare că o parte din cei cari citesc au rămas tot la Jules Verne.

Intrucîtva Humboldt se apropie de Flammarion, ex-ceptînd romanele acestuia din urmă. *Cosmos* al lui Humboldt prețuiește mult pentru cei cari vor să înțeleagă lumea și fără ajutorul acelor schele numite matematici.

Ar fi de dorit însă ca acei editori cari scot *Biblioteci de popularizare* să nu se uite și această ramură a literaturii, care are totdeauna ca auxiliari știința și filosofia.

Cer iertare celor prea practici, însă omenirea nu a ajuns încă la izgonirea oricărui ideal, și romanele științifice au de scop, pe lîngă de a face cunoscute ramurile științei, și pe acela de a duce gîndurile noastre către ipoteze ce poate odată se vor realiza și care, decamdată, ne fac viața mai plăcută.

(1898)

O CATASTROFĂ CEREASCĂ

**Ciocnirea Soarelui sau a Pămîntului cu un
imens corp întunecat**

În *Sfîrșitul lumii (La fin du monde)*, Flammarion s-a întemeiat pe posibilitatea ciocnirii Pămîntului cu o cometă.¹

Astronomul Ellard Gore, în cea mai nouă scriere a sa, apărută acum câteva zile, scriere intitulată *Astronomical Essays (Schife astronomice)*,² ne vorbește foarte serios de posibilitatea unei alte catastrofe.

În spațiul fără margini circulă stele — sori imenși, în plină strălucire sau către sfârșitul lor. Ce se face sorii stinși? Ei circulă înainte — corpuri imense și întunecate. Spațiul e plin de asemenea corpuri. În mod direct, asemenea corpuri nu au fost observate, dar existența lor este stabilită în modul cel mai logic. Din ziua când ele ar putea fi observate, Pământul nu ar mai avea poate mulți ani de trăit.

Omenirea, frumoasele cetăți de azi, întreaga cultură, Pământul chiar — s-ar nimici.

După cum se știe, Soarele, împreună cu întregul lui cortaj de planete, se îndreaptă spre un punct care se află în apropiere de strălucitoarea stea Vega. (Înainte, acel punct se credea că se află între niște stele din constelația Hercule.) În drumul său, Soarele s-ar putea ciocni cu un corp întunecat, un fost soare, ce ar veni din direcția înspre care el se îndreaptă.

Dacă ar avea loc un asemenea eveniment, căderea Soarelui ar deveni enormă și Pământul, cu tot ceea ce se află pe el, s-ar reduce în cenușă în câteva minute. O asemenea catastrofă, însă, va putea fi prezisă cu câteva luni sau chiar cu câțiva ani mai înainte.

Când corpul întunecat va începe să se apropie, razele Soarelui vor cădea pe el, îl vor lumina, și astfel acel corp va fi văzut mai înainte chiar de a intra în pâraginele sistemului nostru solar. Ca și planetele, el va fi luminat de Soare și, reflectând lumina, va fi văzut și de pe Pământ. Dacă va fi un corp imens, asemenea cu Soarele nostru, el va fi vizibil încă de pe când va fi departe de marginele sistemului nostru solar. Întii va fi descoperit ca o stea telescopică, adică văzut numai prin lunete și telescoape, stea care nu se va deosebi

de celelalte stele de aceeași mărime din vecinătatea sa. Va străluci la început ca o stea de mărimea a noua (stelele se văd cu ochii liberi numai însă la mărimea a șasea). La început va fi luată drept o stea timporară sau variabilă, dar astronomii, observînd-o mereu, vor vedea că ea își schimbă repede pozițiunea pe bolta cerească, ceea ce nu s-ar întîmpla dacă ar fi o adevărată stea. Atunci o vor lua drept cometă; vor observa însă, în urmă, că acel nou obiect ceresc vine drept spre Soare și că nu descrie o elipsă prelungită, o parabolă, cum descriu mai toate cometele. Spectroscopul, un miraculos aparat, dovedește apoi că acel corp ceresc nu are lumina lui proprie, ci o reflectă pe aceea a Soarelui. Această descoperire va îngrozi pe astronomi și, bineînțeles, se vor grăbi să înștiințeze pe toți pămîntenii de marele pericol ce-i așteaptă.

În primii ani, iuțeala corpului necunoscut va fi mică. Încetul cu încetul, astrul mort apropiindu-se, va străluci pe cerul nostru ca o stea de mărimea a cincea, putînd fi adică văzută cu ochii liberi. După patruzeci de ani de la descoperirea lui, astrul va trece dincoace de orbita planetei Uranus, adică va fi la aceeași depărtare ca această planetă, strălucind aproape cît Sirius. După încă un an, lumina lui va atinge strălucirea planetei Jupiter, apoi o va întrece chiar pe cea a lui Venus, pe a Luceafărului. Atunci va atrage atențiunea tuturor, chiar și a acelor cari n-au privit niciodată cu atenție bolta cerească. Singură Luna va întrece în lumină astrul în chestiune.

Distanța se va micșora mereu și tot mereu lumina astrului necunoscut va fi mai mare. În 51 de zile numai, astrul va fi la aceeași distanță de Soare ca și Pămîntul.

Vagabondului ceresc nu i-ar mai trebui decît opt zile să se ciocnească cu astrul-rege. Amîndouă aceste

corpuri s-ar preface într-o singură oră în stare gazoasă. S-ar produce apoi o căldură de neînchipuit, care ar distruge nu numai Pământul, dar aproape toate planetele sistemului solar.

Astrul vagabond ar putea însă să se ciocnească cu o planetă, nu cu Soarele: cu Pământul, de bunioară. Cea mai mare apropiere a aceluia corp de Pământ depinde de anotimpul în care s-ar găsi Pământul. Dacă globul străin va trece pe lângă noi spre sfârșitul lui decembrie, atunci nu se va întâmpla nici o catastrofă; dacă va trece spre 21 iunie, atunci ciocnirea va fi neevitabilă.

Apropierea astrului străin de Soare va fi una din cele mai frumoase priveliști. Când s-ar afla la aceeași distanță de Soare ca și Pământul, va străluci tot așa ca Luna plină, dar cu un diametru mai mic. Cu cât se va apropia de Soare, va arăta faze ca Luna și vom avea două Luni pe cer.

Dacă acel corp va fi mai mic decât Soarele, ca Jupiter de bunioară, corpul în chestiune se va vedea mai târziu de pe Pământ. Ciocnirea lui cu Soarele tot ar da naștere unui adevărat dezastru pentru planeta noastră.

Gore se întrebă: este vreo stea străină în direcțiunea înspre care se îndreaptă Soarele? El spune că a privit împrejurimile stelei Vega cu un puternic binoclu și că toate stelele, pînă la a șaptea mărime, sunt cunoscute. În orice caz, povățuiește pe astronomi să examineze bine cu lunetele sau să fotografieze mai des această parte a cerului, de unde poate să sosească dintr-o zi în alta neașteptatul și înfricoșătorul vizitator.

(1907)

EVOLUȚIUNEA AMATORULUI ASTRONOM

În general, în știință amatorii nu au ce să caute: ați auzit de amatori-chimiști, fizicieni, naturaliști etc.? Nu. Chiar dacă există cîțiva, ei sunt așa de puțini încît niciodată nu voi găsi doi-trei într-un oraș, fie el cît de mare.

În schimb, numărul amatorilor-astronomi e considerabil. Mai toate țările civilizate au societăți de amatori-astronomi, și numărul membrilor Societății Astronomice din Franța se ridică la cîteva mii.

Cum ajunge cineva amator-astronom, ce-l face să-i placă această știință?

Povestind cum am ajuns să-mi placă cerul, voi rezuma desigur, fără să vreau, fazele prin care au trecut mai toți prietenii noștri cari se ocupă cu studiul cerului.

*

Eram în clasa a III-a de liceu și adoram romanele istorice, dar mai ales călătoriile extraordinare. Îmi căzu, din întîmplare, în mînă *Voyages en ballon*, scriere datorată lui Flammarion.¹ Descrierea acelor călătorii era foarte interesantă, aflasem o mulțime de fapte științifice, fără altă trudă decît aceea de a citi. În unele capitole, Flammarion vorbea de cîteva stele principale — Vega, Altair... Stelele toate au un nume, am reflectat eu atunci.

Pe verso copertei acelei cărți erau înșirate toate scrierile ce Flammarion publicase pînă în acel an; citește: *Astronomie populaire, Les Étoiles et les Curiosités du Ciel, Les Terres du Ciel*... Erau însă prea scumpe... *Merveilles célestes* costa numai 2 lei și 50. Peste vreo zece zile aveam această carte, care pe atunci apăruse

În „Bibliothèque des Merveilles“ a lui Hachette, într-un format mic. Într-o zi am citit cartea în întregime.² După ce am isprăvit, mi s-a părut că înțeleg lumca cu totul altfel, parcă mi se luase un vâl de pe față.

Până atunci nu dedesem o mare atențiune bolții cerești. Știam, de la bunica mea, Ursa mare, Ursa mică și Lăptărița (Vulturul). Văzusem la cinci ani cometa din 1882, pe care tot bunica mi-o arătase, sculându-mă din somn pe la 2—3 dimineața.³ Acestea erau toate cunoștințele mele astronomice. *Merveilles célestes* mi-a arătat că sunt mii și mii de lucruri frumoase pe cer, de veacuri în același loc, așteptând priviri care să le contemple.

Am început deci să învăț constelațiunile și stelele principale. Era într-o vară. Cu câtă emoțiune identificam stelele de pe mica hartă ce posedam, cu adevăratele stele! Și nu cunoșteam încă frumoasele stele ale iernii! Spre toamnă, așteptam tîrziu pînă ce răsărea Orionul, Ciinele mare, Ciinele mic, căci nu aveam răbdarea să aștept iarna, cînd se pot vedea seara.

Mi-aduc aminte cu ce bucurie un frate al meu mai mic,⁴ întorcîndu-se într-o seară din oraș, a venit să-mi spună că se vede spre apus o stea „ca un felinar de mare“. Foarte grav, am ieșit în stradă să văd noua stea, care nu era alta decît Venus, Venus care se depărta din ce în ce mai mult de razele Soarelui. Peste cîteva luni, ea s-a întilnit cu Jupiter și, privite cu ochii liberi, aceste două planete în conjuncțiune au format un splendid astru.

În timpul acesta însă devenisem un mare savant; citisem *Astronomie populaire* a lui Flammarion. În urma citirii acestei cărți, entuziasmul meu a crescut și mai mult. În cîteva luni am citit aproape tot ce scriseseră Flammarion și Guillemin.⁵

Trecuseră însă aproape doi ani și cunoșteam perfect toate constelațiile, toate stelele principale, planetele. Pe

Uranus îl urmărisem mai întâi cu binoclul, apoi cu ochii liberi, pe când trecea pe lângă *alfa* din Balanța. În luna februarie a aceluiași an, am observat și lumina zodiacală, care se întindea de la orizontul apusului până la zenit, în apropiere de Pleiade (Cloșca cu pui).

Din ce în ce, însă, pasiunea mea pentru cer creștea. Știam bine că ceea ce văd nu e nici a mia parte din ceea ce aş putea să văd cu ajutorul celei mai mici lunete astronomice. În sfârșit, mulțumită câtorva meditațiuni, am comandat la Trambouze, în Paris, mica lui lunetă de 43 mm. diametrul obiectivului, care m-a costat, cu transportul, vreo 48 de lei.

Emoțiunea ce o încercă un iubitor al cerului când atinge prima lunetă astronomică, cine o poate descrie?

Într-o singură seară m-am și obișnuit cu ea. Era însă spre toamnă: cerul se înnoira des, spre marea mea indignare. Cu ajutorul acelei lunete am admirat discul și sateliții lui Jupiter, inelul lui Saturn — un mic giuvaer —, principalele nebuloase, dar mai cu seamă cea din Orion, câteva stele duble etc. Petele solare le desenam în fiecare zi, ele se vedeau admirabil.

De atunci încoa, am avut ocazie să fac diferite observații și cu alte lunete — de 75, 108, 120 și chiar de 135 mm. În special cu una de 75 mm. — ajutat de *Celestial Objects for Common Telescopes* a lui Webb, de *Les Étoiles de Flammarion* și de *Cycle of Celestial Objects* de amiralul Smyth și Chambers — am admirat aproape toate stelele duble și triple, clusterelor și nebuloasele principale. Cu ajutorul hărții lunare a lui Gaudibert, cu *The Moon* a lui Nelson și-al altor cărți și hărți lunare, am făcut intimă cunoștință cu terenurile accidentate ale satelitului nostru.

Lucrurile acestea *oricine* le poate învăța, *oricine* poate să admire și să studieze, pe cât îl lasă puterea lunetei, diferitele corpuri cerești.

Cerul nu e un produs al imaginațiunii noastre, misterele lui întrec orice s-ar putea închipui, imaginația cea mai puternică nu poate să rivalizeze cu realitatea.

Tot ce vezi, planete și sori, tot ce contempli prin lunetă — se află într-o continuă mișcare. Stelele — diamantele cerului — sunt în realitate sori colosali. Multe din planete sunt tot atâtea locașuri de viață, cu omeniri poate mult mai inteligente decât tinăra noastră omenire. Întregul cortej de stele-sori, apoi, formează un singur univers, în care se cuprind și îngrămădiri de stele și nebuloase. Dincolo de acest univers însă e golul, urmat de alte universuri, de unde universul nostru, cu milioanele lui de stele-sori, cu miliardele lui de planete, cu omenirile ce populează unele din aceste planete — totul, dar absolut totul, nu apare decât ca un simplu punct, ca o stea, o stelută ce abia licărește...

Suntem legați pentru totdeauna de acest pământ? Fi-vom tot ai lui, ca țărină, și după moarte? Ori, dezbrăcați de crisalida pămîntească, ne vom îndrepta spre alte sisteme, spre alți sori? Cine poate să ne răspundă!

Cerul este poate atât de iubit și din cauza marilor mistere ce ascunde și care, vreodată dezlegate, vor da și soluțiunea rostului nostru pe pământ.

(1908)

ÎNSEMNĂRI

Cometa 1910 A, cu toată graba unora de-a o discredita pentru a nu se uita interesul ce trebuie să purtăm cometei Halley, a emoționat nu numai lumea astrono-

mică, ci chiar și pe profani. Literații s-au grăbit să o cînte și, dintre poeții noștri, d-nii Anghel și Iosif i-au dedicat o poezie de patru strofe,¹ poezie destul de frumoasă, ca tot ce scriu poeții sus citați, dar în care trebuie să relevăm rîndul următor:

„Și nu ești scrisă-n nici un zodiac“

Cuvîntul *zodiac* se întrebuițează pentru planete, care au o cale obișnuită, dar nu pentru vagabondele cerești, care și-au bătut totdeauna joc de zodiac.

Concluzia e prea tristă:

„Pămîntul — globul ăsta de noroi!“

Acest „glob de noroi“ ne procură însă priveliști destul de frumoase și, apoi, toate planetele sunt „globuri de noroi“.

Poeții nu sunt însă niciodată mulțumiți și poate chiar nemulțumirile de tot felul le sunt o sursă excelentă pentru inspirație. Să nu-i blamăm, deci, și să mulțumim celor doi tineri poeți că au cîntat în versurile lor și un corp ceresc.²

*

[.]

În anii adolescenței am tipărit și eu un roman astronomic, *O călătorie pe planeta Venus*. Firește, nu l-aș mai retipări; sunt multe pasagii cam naive poate, dar are meritul, bietul meu roman, de a fi cel dintîi în țară la noi, ca dată, bineînțeles.

Pe de altă parte, îmi pare rău că am lăsat pe călătorii mei pămînteni în spațiu, în drum spre planeta Marte: rătăcesc și acum, sărmanii, dar urmarea n-am mai scris-o.³

Sunt interesante romanele astronomice, dar adevărul astronomic pur e mai interesant și viața e așa de scurtă!

(1910—1912)

Literații se ocupă deseori cu cerul și nu există în toate literaturile un poet care să nu fi vorbit de soare, lună, stele etc. Din nefericire, vorbește totdeauna de lucruri pe care nu le cunosc; se mulțumesc cu nume care sună frumos și puțin le pasă dacă acel nume e al unei stele sau constelații, al unei planete sau comete, ba pun la cale evenimente astronomice care nu s-ar putea întâmpla niciodată.

Dacă scriitorul mediocru poate fi lăsat în voia lui, să scrie tot ce dorește, apoi nu trebuie să trecem cu vederea greșelile celor cari știu să se exprime frumos. D-l Corneliu Moldovanu¹ e unul dintre aceștia.

Într-un volum de nuvele publicat de curînd,² găsesc următoarele rînduri:

„... dacă, de asemeni, calculul astronomic știe de mai înainte mersul stelelor — cînd Venus va privi mai de aproape Casiopcea, cînd Săgetătorul va sta la sfaturile luminoase cu Andromeda cea cu scipire de diamant...“

Venus nu are deloc plăcerea să privească pe Casiopcea mai de aproape, pentru simplul motiv că aceasta e o constelație circumpolară, iar Venus, fiind planetă, își are drumul numai printre constelațiile zodiacale. D-l Moldoveanu crede apoi că Andromeda e o stea poate, „cea cu clipiri de diamant, pe cînd, în realitate, e o constelație, cu multe stele luminoase. Și-apoi, nu poate să stea de vorbă cu Săgetătorul, care e prea departe; are ea pe Perseu alături, și Perseu o adoră de nenumărate veacuri, căci o clipă nu s-a despărțit de ea.

Într-alt loc, tot d-sa spune:

„Un astru opac, necunoscut, rătăcește în nemărginire, fără ca vreo privire omenească să-l poată zări. De

îndată ce a intrat în orbita de lumină a unui planet, îi împrumută razele, dobîndește viață și se arată lumii strălucitor.“

Fenomenal! O planetă (nu „planetă“, cum se zicea pe vremuri) joacă rolul de soare! E drept că Pămîntul dă lumină Lunei, dar biata Lună n-ar mai străluci pe ceruri numai cu vaga lumină reflectată a Pămîntului. Lumina de la Soare o are ea, și „planetul“ d-lui Moldovanu tot de la Soare, iar „corpul obscur“ de care ne vorbește tot „planetă“ e și el.

„Dar poetul, literatul, așa văd ei lucrurile, nu trebuie să pui piedici imaginației!“ — îmi va obiecta vreun cititor.

Se poate. Eu însă mi-aduc aminte de cel mai mare scriitor român, de Eminescu, care de multe ori a făcut aluzii și comparații astronomice, și cel mai chibibușar pedant nu l-ar putea prinde cu greșeli.³

Cum d-l Corneliu Moldovanu are imaginație, cum are și talent deosebit, nu cred că i-ar strica și puțină cultură astronomică, dacă vrea să facă comparații și frumoase și reale. Nu e nevoie să studieze ascensiunile și declinațiile stelelor, nici să învețe formule urite la vedere; ajunge una din broșurile cele mai populare ale lui Flammarion, de pildă.⁴

Pot să asigur pe d-l Corneliu Moldovanu — și pe mulți dintre scriitorii noștri cari disprețuiesc aceste cunoștințe, servindu-se însă de ele în mod greșit — că există printre cititori mulți cari sunt în stare să remarce asemenea greșeli, printre cari și elevi de liceu.

Nu e puțin cam umilitor ca un tînăr de 16—17 ani să suriză cînd citește enormități ca cele de mai sus?

Repet, aceste observațiuni nu au nici o legătură cu talentul literar al d-lui Corneliu Moldovanu.

(1913)

CE AU CU ASTRONOMIA?

Înțeleg pe cei cari declară, cinstit, că lor nu le place cerul fiindcă nu-l înțeleg; nu-ți vorbesc despre el, căci pentru ei rezultatele astronomiei sunt basme. Nu pricep însă pe acci cari vorbesc de cer fără să-l cunoască.

Un domn, F. Aderca,¹ publică într-o revistă, foarte serioasă de altfel,² următoarele caraghiozlicuri:

„e ritmul greu

ce leagă Ursa mare de Car,

Sirius de Scorpionul . . .“

Ursa mare și Carul mare sunt tot una: pe cine vrea deci poznașul poet să lege la gard? Cum o să legi pe d-l Aderca de d-l Aderca?

În altă poemă, tot a d-sale:

„steaua — pendul în albastru —

ce-nscrie arcul de unghi

pe Zenit, formînd un triunghi

cu ea, Pămînt și Astru.“

Apoi dacă aceasta nu e vorba românească „bălmăgeală“, nu știu cum i s-ar mai putea spune! A auzit ceva vag de triunghiul ce-l face o stea la un moment dat cu zenitul și polul, ceea ce servește la anumite măsurători astronomice, dar n-a priceput nimic. *Ea* e steaua, *Pămîntul*, deși nu are rost, dar care *Astru*?

Mai vorbește apoi de „frunza solară“, de „simetria înstelării și ondulării lunare“, care „e stricta corelare a cugetării“.

Uite cineva căruia astronomia i-a adus multe necazurile!

(1913)

O POVESTE ASTRONOMICĂ

Cunoaştem de mult ipoteza lui Ebert¹ cu privire la pătrunderea în sistemul solar a unei stele întunecate, a unui soare stins, care ar avea masa Soarelui nostru şi o iuteală de 400 km. pe fiecare secundă. Dându-se anumite împrejurări, închipuindu-şi poziţiunile planetelor la un moment dat, Ebert a găsit că planeta Marte ar putea fi scoasă din sistemul solar, planeta Pământul ar lua un drum nou, drum cometar, iar planeta Venus ar suferi doar o mică sporire a zilelor anului său.

De ce tocmai acum am alcătuit o poveste astronomică pe tema aceasta, n-aş putea să spun. Am simţit nevoia însă să o scriu.

Mi se va imputa poate că, în adevăr, tragedia aceea cerească e prea înfiorătoare şi că omenirea planetei Pământul moare fără demnitate, îngrozită de ce are să se întâmple. Cu toate acestea, nu cred că e o exagerare. Dovada o avem de câte ori câte un nebun anunţă sfârşitul Pământului. Sunt milioane de oameni cumiţi cari îi dau crezare, cari se îngrozesc. S-au sinucis mulţi pămînteni în primăvara anului 1910, cînd ziarele puţin scrupuloase au anunţat un dezastru ce nu exista decît în mintea lor.

Ce s-ar întâmpla, deci, cînd o ipoteză ca aceea a lui Ebert s-ar realiza?

S-ar putea spune, apoi, că am populat eu de la mine putere două planete. Dar cine ar putea să aducă dovada contrară, că Marte şi Venus nu pot să fie locuite? Ar fi cam greu.

Dacă sunt unii cari nu vor să creadă că pot să existe locuitori pe alte planete, fac aceasta din diferite motive care numai ştiinţifice nu sunt. Viaţa e

universală, și dacă unele planete nu sunt azi locuite, vor fi în viitor, iar altele au fost locuite poate în trecut. Vorbesc de numărul colosal de planete ce populează vecinătățile altor sori.

Odată ce admiți, ca rezultat precis al astronomiei moderne, că toate stelele sunt sori, e peste puțină să nu admiți că cel puțin o parte din acești sori au planetele lor, locuite sau nu.

În sistemul nostru solar, probabilități nu sunt decât pentru Venus și Marte, și pentru unii dintre sateliții planetelor Jupiter și Saturn.

Am populat planeta Venus nu cu monștri, ci cu ființe omenești la fel cu acelea ale noastre, deși poate „omul pământesc“ nu poate să fie prototipul „omului“ în general. Vor fi alți oameni, pe alte planete, mai buni și mai culti decât noi, cu organizații sociale mai potrivite, unde e răsplătită fapta cea bună și pedepsită cea rea, unde fiecare muncește, unde nu se ajunge prin lingușire. În acest număr colosal de planete din sistemul sideral, se va găsi desigur și ceea ce noi credem o utopică, și să sperăm că fericirea și dreptatea nu plictisesc pe acei frați îndepărtați.

Pe cei fricoși nu-i sfătuiesc să citească *O tragedie cerească*, căci nu e pentru ei; e pentru cei cari admit cu seninătate că se poate întâmpla oricând o catastrofă cerească, fără să se sperie.

Dacă am vorbit în povestea mea și de București, e faptul că ne interesează acest oraș în care trăim atâtea sute de mii de inși, și căroră le cer iertare că l-am nimicit în anul 3000. [...]

E o poveste, o poveste ce se poate transforma în realitate oricând — peste câteva zeci de ani sau peste milioane — și are scuza că ea va face pe câțiva să pri-

vească cerul cu mai multă băgare de seamă, căci orice am face în cer trăim, Pământul fiind un corp ceresc, ca toate astrele ce populează imensitatea.

(1914)

DIN TRECUT

Amintirile copilăriei și ale adolescenței sunt cele mai puternice; primii pași făcuți într-o anumită direcțiune îi ai mereu înaintea ochilor.

În Craiova am petrecut șase-șapte ani de zile numai, dar pe cei mai frumoși: aceia când eram pe băncile liceului. De liceul acela mă leagă multe amintiri plăcute. Clădirea impunătoare de astăzi nu e aceea pe care o cunosc mai bine, deoarece a fost isprăvită, mai aveam doar un an să isprăvesc și eu liceul. Mi-a rămas însă în minte vechea clădire, cu coridoarele ei lungi, nesfârșite, cu clasele urite, cu băncile vechi și încrustate cu briceagul, cu podeala cea șubredă.

Mulți dintre profesorii de pe atunci azi sunt la pensie, sau se odihnesc pentru veci, iar azi merg spre bătrânețe tinerii profesori de pe atunci, ce ne sosiseră cu tot entuziasmul lor juvenil, doritori să îndrumeze spre cultură noi serii de elevi.

Venisem din București și nu mi-a fost greu să judec deosibirea mare ce exista între foștii mei colegi de la „Sfântul Sava“ și între cei de la „Carol I“. Micii olteni erau mai luți, mai arțăgoși, gata pe bătaie, dar erau și ageri la minte, buni la inimă și le trecea repede supărarea. Nu mi-a fost greu să-mi fac prieteni, mai

ales că era curtea destul de mare, și prietenia durabilă a copiilor la jocuri se încheagă.

În clasa a III-a, însă, am simțit noi, cițiva, că mai putem să facem și alteceva. Biblioteca liceului, peste care era mai mare venerabilul profesor d-l M. Strajan, ne pusese la îndemină multe cunoștințe noi. *Cosmos* al lui Humboldt¹ îmi îndreptase privirile curioase spre cer, iar Flammarion îmi cîștigase sufletul cu *Merveilles célestes*. Într-o bună zi, vreo zece-doisprezece dintre noi întemeiarăm o societate literară-științifică. Ședințele le țineam după ce se sfîrșeau orele de studiu după amiazi. Se făceau toate formalitățile: cu multă demnitate și foarte gravi, ne debitam fiecare părerile noastre personale asupra lui Alecsandri, Eminescu, asupra multor subiecte științifice care numai de nasul nostru nu erau. Eram însă foarte încîntat, căci scrisesem lui Flammarion să mă autorizeze să traduc un pasaj din *Merveilles célestes* și maestrul, binevoitor ca totdeauna, îmi răspunsese afirmativ.² D-l Gr. Pencioiu, care conducea pe atunci o frumoasă revistă ilustrată, a publicat acea traducere.³

Nu eram însă mulțumit, voiam o revistă *à mea*. Și am avut două. Membrii societății al cărei președinte eram mi-au dat autorizația să scot, pe cheltuiala mea, o revistă. Era poligrafiată, dar avea și ilustrații, desenatorul fiind un actor, Petrone, azi societar la Teatrul Național din Iași. Revista avea un tiraj foarte modest, vreo cîteva zeci de exemplare, dar *era o revistă*.

În clasa a VI-a, însă, am avut marea cinste să conduc o a doua revistă, de astă dată tipărită. Îi zicea *Freamătul* și avea opt pagini mari: nuvele, poezii, cronici științifice — de toate. Boniface Hétrat,⁴ profesorul de limba franceză, ne furniza poezii, iar astronomia o reprezentam eu. Ah, cît îmi pare de rău că nu mai am nici un număr din cele șapte-opt cîte au apărut! Un coleg, Andrei Livezeanu, era administratorul și tot el

colinda clasele distribuind numere. Examenele de fine de an au pus însă capăt acestei reviste.

Spusei toate acestea, căci vreau să vorbesc despre o scenă ce mi-a rămas vie în memorie.

Răposatul Constantinescu, profesor de matematică și unul dintre cei mai buni dascăli, avea multe necazuri cu mine, deoarece, cu toată dragostea mea pentru cer, nu mă aveam bine cu matematica. Tot el era profesor de cosmografie în clasa a VII-a. În primul sau al doilea număr al revistei, scrisesem un articol despre planeta Marte. Bătrînul profesor, care nu avea, desigur, o prea bună părere despre domnu' director al mării reviste, își făcu apariția în clasă, apariție totdeauna temută. Lecția, în acea zi, era una dintre cele mai încilcite și, apoi, severitatea profesorului era proverbială. Ce e mai curios e că avea un glas blajin, de fată mare. Era un suflet complex răposatul Constantinescu, puteam oare noi să-l pricepem destul de bine?

Trémuram toți în bănci, cînd iată că, după strigarea catalogului, profesorul, cu un gest liniștit, scoase din buzunar o revistă. O desfăcu... Cerule! Era nenorocitul meu *Freamăt*. Colegii erau și ei neliniștiți pentru mine. Ce-mi pregătea oare domnul Constantinescu?

Domol, blajin, privindu-mă drept în ochi, mă făcu să mă scol în picioare și așa am stat pînă la sfîrșitul orei, nu pedepsit, nu muștrat.

— Am citit ce-ai scris d-ta despre planeta Marte. Serii prea devreme, nu condamn însă pe cine se ocupă cu asemenea chestiuni, dar... vezi, trebuie să știi multe, multe lucruri înainte de a scri asupra planetei Marte.

Și iată o minune: deși abia în anul următor se învăța cosmografia, Constantinescu începe să ne vorbească despre corpurile cerești, despre misterele planetei Marte, despre stelele-sori.

Pentru prima oară îl vedeam astfel.

Nu mai era profesorul acela ursuz, care se juca cu radicalele, cu binoamele și ecuațiunile; era învățatul adevărat, care știa să vadă dincolo de schemele matematice, care ne arăta minunile fără număr ale cerului. Și ochii lui, cei atât de severi, se înblinziseră, cuvințele lui găseau un puternic ecou în sufletul meu.

În acea zi n-a mai ascultat pe nimeni.

În clasa a VII-a, eram buni prieteni; ne împrietenisem cerul. Regulat, la ora lui, aveam în pupitru *Connaissance des Temps*⁵, și doar întindea mâna și i-o dădeam. Erau calcule pentru știința mea favorită. Un vecin de bancă, bun elev de altfel, mă implora:

— Lasă *Connaissance des Temps* acasă, că ne plictisești cu calculele astea! Ce, sunt în program?

Acasă mă aștepta luneta, primea mea lunetă, care mă costase doar vreo 40 de lei, adusă din Paris. Cu ea am admirat obiectele cerești, Soarele cu petele lui. Luna cu munții ei, inelele lui Saturn și sateliții lui Jupiter... Ba, puseseam pe toți cei pe cari îi cunoșteam să privească prin lunetă. Dintre toți, se minuna mai mult bunica, primul meu profesor de astronomie, ea, care de mic mă învățase să cunosc pe cer Carul mare, Carul mic, Lăptărița, Cloșca cu pui, Rărița,⁶ ea, care îmi arătase prima cometă ce am văzut, faimoasa cometă din 1882,⁷ când abia aveam vreo șase ani... Toate le înțelegea bunica, numai inelul lui Saturn, pe care i-l arătasem, nu:

— De ce nu cade inelul? întreba ea mereu.

*

Trec anii la șir și singur te minunezi de ceea ce îți minte: îți pare o poveste a altuia, pe care însă o știi pe dinafară. Când ești obosit de lupta grea a vieții de toate zilele, îți întorci cu drag privirile în trecut și alegi imaginile cele mai vii, cele care te-au impres-

sionat mai mult, le fixezi . . . și vezi nenumărate amănunte. Un gest, o vorbă — îți revin în mîinte. Și-au murit poate acele persoane, credeai pierite pentru vecie acel gest și acea vorbă; dar nu: le regăsești, după ani și ani de zile, cînd poți să le revezi ca și cum s-ar depăna filmul unui cinematograf.

(1914)

ROMANELE ȘTIINȚIFICE

Editorul care ar avea curajul să traducă toate romanele științifice ale lui Jules Verne, și în urmă pe acele ale lui Wells, ar aduce un mare folos zecilor de mii de cititori cari nu cunosc limbi și, în același timp, ar face și o afacere minunată. Desigur, ar trebui însă ca aceste scrieri să fie tipărite nu luxos, dar nici sărăcăcios, nu în formate ce se pot băga în buzunarul vestei, ceea ce convine admirabil editorilor numai.

Romane științifice nu prea s-au scris în limba noastră,¹ așa că apariția unui astfel de roman e un adevărat eveniment.

E vorba de apariția în volum a romanului d-lui H. Stahl, roman pe care l-am publicat în această revistă în mai multe numere.²

Romanul acesta nu are decît un singur defect, acela că e dedicat unei persoane căreia autorul, din prietenie, îi exagerează oarecum meritele.³ Dar frumosul soare avea și mai zilele trecute două pete.

În romanul d-lui Stahl se vorbește și despre Soare, dar mai mult despre Lună, care are o mare însemnă-

tate din cauza apropierii de Pământ și a ciudățeniei solului ei.

Am citit vreo zece-douăsprezece romane științifice străine cu privire la Lună: două ale celebrului Jules Verne — dar, după cum știți, ghiuleaua acestuia a înconjurat Luna și s-a întors pe Pământ; Wells, mai prudent, și-a băgat croii în subsolul lunar; alții au populat numai partea nevăzută a Lunei, alții au pus lunarieni pe ambele părți.⁴

Pot să vă spun un lucru: unele din romanele de mai sus pot fi amuzante, altele foarte instructive, dar nici unul dintre cele dintre ele nu e așa clar ca expunere, bogat în material astronomic și, cu toate acestea, atât de amuzant încât e greu să îi aduci vreo imputare, așa cum e romanul d-lui Stahl.

Cu mijloace în aparență foarte nevinovate, d-l Stahl are talentul de a-ți expune pe înțelesul tuturor o mulțime de lucruri care de obicei nu prea s-au strecurat în romanele astronomice scrise până acum.

Și toate acestea — presărate cu un umor pe care autorul acestor rînduri, el însuși autor a două biete romane astronomice, îl invidiază.

Pe lângă cunoștințele astronomice pe care le dobîndești din citirea romanului *Un român în Lună*, mai afli o mulțime de amănunte psihologice din viața unui erou al sistemului planctar, care nu ar fi făcut altfel dacă ar fi existat în adevăr.

D-l Stahl și-a editat singur volumul și bine a făcut, căci, dacă nu va cîștiga ca parte materială, cel puțin va avea mulțumirea să-și vadă un nou copil... intelectual, rumen și frumos la față, îmbrăcat în haine curate.

Noua scriere a d-lui H. Stahl — căci, după cum știți, a tipărit multe scrieri literare — se prezintă admirabil și ca înfățișare. Coperta e în trei culori, reprezentînd o superbă priveliște lunară; gravurile, dintre care unele

au fost redade aci, sunt datorate celor doi artiști de merit — Murnu și Stoica.⁵ Prețul e pus, probabil, în vederea scoaterii cheltuielilor doar, căci altfel ar fi de 3,50 lei, cum fac francezii, iar nu de doi lei, cum e prețul romanului d-lui Stahl. Există însă și o ediție pe hîrtie velină, pentru trei lei.

Dacă dau toate aceste amănunte, este faptul că mă interesează orice publicațiune cu privire la astronomie și aș dori să o știu citită de cît mai mulți.

Urez deci prietenului Stahl tot succesul pe care-l merită și sper ca, tot în această revistă, să pot să vorbesc de cele cîteva ediții care vor urma.⁶

Mă interesează această carte mai ales prin faptul că autorul ei e un scriitor de seamă, cult — ceea ce e curios în vremea noastră. Trebuie să iubească mult cerul d-l Stahl, ca să scrie un asemenea roman. Ba, făcînd o indiscreție, pot spune că, după ce a privit într-o seară printr-o lunetă a mea, și-a procurat repede o lunetă, ba încă excelentă.

Vedeți, e un literat, dar de bună credință: voind să vorbească de Lună, a voit să o vază; cei mai mulți nu cunosc Luna, sau cel puțin au auzit vorbindu-se de ea, cum spune Arago⁷ într-o anecdotă din memoriile sale.

Mai zilele trecute a apărut într-o revistă cunoscută o navelă intitulată *Alfa din Orion*, datorată unui alt scriitor distins, Gala Galaction, care de asemenea s-a interesat de subiectul său astronomic, deși-l tratează numai din punctul de vedere literar.⁸

Veți zice că toți sunt datori să facă așa. Dator s-a simțit Eminescu, care iubea și cunoștea cerul,⁹ apoi Duiliu Zamfirescu, care probabil că știe să-ți arate constelațiile cerești, nu numai pe cele academice, Anghel și Iosif în *Cometa*,¹⁰ dar nu și în unele nuvele ale celui dintîi. Mai sunt cîteva, puțini însă, și-i rog să mă ierte că nu dau o listă întregă, dar recitirea în volum

a romanului d-lui Stahl mi-a adus stoluri de idei și vreau să exprim câteva din ele.

E curios cum toți poeții în adevăr mari, toți scriitorii plini de avînt au cunoscut și au iubit cerul cu podoabele lui.

Carlyle spunea — citez din memorie —:

„Pentru ce nu s-a găsit cineva, în copilăria mea, care să mă învețe numele atîtor frumuseți cerești!“ Spunea acest lucru cam tîrziu, e drept, dar dovedea cît de mare îi era durerea că a trăit în mijlocul acestor frumuseți mărețe fără să le cunoască.

Literații despre care amintii, și deci și d-l Stahl, nu vor avea ce să regrete la bătrînețe, ba vor sluji de mentori altora, pe drumul cel pudrat cu lăcoferi.

(1914)

O REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ POPULARĂ

Au trecut doi ani de cînd a luat naștere această revistă.

Mi-aduc aminte cum un prieten din redacția *Universului*, răsfoind cele 16 pagini mari ticsite cu articole și fotografii, exclama, cam pe gînduri:

— Bine-bine, merge un număr, merg două, nouă, dar de unde ai să găsești mereu articole pentru 16 pagini în fiecare săptămîină?

Eu aveam încredere în entuziasmul și munca mea, dar speram că voi reuși să atrag și cît mai mulți colaboratori. Din ce în ce mă încredințez mai mult că, în adevăr, munca ar fi fost prea grea dacă nu aș fi găsit colaboratori, printre care mulți de seamă.

În adevăr, poate pare o muncă foarte ușoară aceea de a întocmi în fiecare săptămână cele 16 pagini cu articole și gravuri, dar aş ceda bucuros locul meu, numai pentru câteva numere, mai ales acum, când sunt multe reviste științifice streine care nu mai apar sau, dacă apar, sunt reduse la jumătate și pline cu articole pentru război.

De obicei, poșta primită în fiecare zi e foarte interesantă. Din scrisorile primite poți să scoți multe învățăminte și să le pui chiar și în practică.

E foarte natural ca numărul celor mulțumiți că apare o asemenea publicație să fie mare, dar sunt interesante și scrisorile celor cari nu prea par mulțumiți. Cele dintii sunt semnate, cele de-al doilea . . . anonime. E un „curaj“ pe care eu, unul, cel puțin, nu l-am avut niciodată. În orice caz, anonimatul te pune la adăpost de orice răspundere; e greu însă să-mi închipui că un om care trimete o scrisoare nesemnată poate să fie un om perfect cumsecade.

Astfel, poți să spui: litera e prea mică sau prea mare, articolele prea populare sau prea tehnice, gravurile prea multe sau prea puține, articole lungi prea multe sau articole scurte prea multe.

Nu, nu e rău, căci faci o medie, cîntărești, și tot te alegi cu ceva.

M-a necăjit un pseudonim, un domn „titrat“, care crede că eu, personal, fac o bună afacere cerînd colaborarea specialiștilor ca d-sa, eu personal încasînd abonamentele. Scrisesem un răspuns prin care îl lămuram că sunt plătit ca redactor la *Universul*, detașat cu conducerea acestei reviste, că nu cîștig nici mai mult nici mai puțin decît colegii mei, dar . . . am rupt acel articol. Desigur însă că nu am să am niciodată colaborarea celui „titrat“, și mă bucur, căci a fi „titrat“ nu însemnează că ești obligat să știi să vorbești și să scrii despre specialitatea ta astfel ca să te înțeleagă oricine.

Vor suferi elevii tăi și atîta tot.

Dar sunt prea mulți cari înțeleg foarte bine că ceea ce facem aci nu e o afacere comercială, că ne mină alte idealuri, pe care caut pe cît îmi stă cu putință să le aduc la îndeplinire. Am credința că ceea ce publicăm în această revistă pretuiește mult pentru cultura generală a publicului cel mare, și aceasta e ceea ce-mi dă curajul necesar.

O fi simplă suficiență, se poate, dar voi continua, mai ales că e prea mare numărul celor cari sunt mulțumiți de revistă, lucru pentru care am dovezi din scrisori ce le pot socoti, fără nici o exagerație, cu miile.

Dacă revista aceasta nu ar fi necesară, de ce oare s-ar găsi atîtea persoane de seamă care să colaboreze, atîția entuziasmați cari să ne încurajeze? Sunt la un loc toți aceia cari înțeleg bine că, în scurta viață pe care o are un om cult, e de datoria lui să facă binele așa cum poate. Și binele cel mare nu e acela de a ajuta pe cineva să trăiască numai, ci să-și lumineze mintea, să vadă natura așa cum e, să o înțeleagă, să o iubească.

A înțelege tot ce te înconjoară însemnează a învăța să fii mai modest, mai puțin vanitos, a ști să iubești pe cei cari te înconjoară, a ierta pe cei cari sunt meniji să facă rău. A avea mintea complect luminată însemnează a fi un om cumsecade.

Cîți nu găsesc puterea de a rezista necazurilor de tot felul numai în studiul naturei, singurul îndreptățit!

O revistă științifică de popularizare era o necesitate pentru țara noastră, și noi ne facem datoria așa după cum putem. Urmînd acest exemplu, încurajați de succesul nostru, vor veni alții, mai tîrziu, mai luminați, mai entuziasmați, și vor face ceea ce pe timpurile acestea nu s-a putut realiza pe deplin.

A lumina masele, a le instrui, este adevăratul patriotism, adevărata iubire de oameni în general.

Binele nu se pierde niciodată; răul cel mai mare e menit pieirii, el nu are decît o viață efemeră.

Spiritul de negațiune nu are decît o putere timporară; adevărul, el singur rămîne în picioare, și știința e reprezentarea adevărului.

(1915)

NOTE

ÎN ANUL 4000 SAU O CĂLĂTORIE LA VENUS

(1899)

¹ **Athanasius KIRCHER** (1602—1680) — polihistor și erudit german din secolul al XVII-lea, a cărui activitate însă a gravitat mai ales spre Roma și ale cărui cărți au fost scrise, toate, în limba latină. Kircher a predat filosofia și matematica la Würzburg și la Roma, dar marea popularitate și-a câștigat-o prin insașiabila curiozitate intelectuală, prin bizarul aer fantast și prin frisonul înșelutului și al enigmaticei ce se lasă perca presimțite abia și numai din simpla enumerare (incompletă) a titlurilor scrierilor sale: *Mundus subterraneus, in quo universae naturae majestas et divitiae demonstrantur* (Amsterdam, 1655) — „istorie naturală“ a planetei Terra; *Iter extaticum qui et mundi subterranei prodromus dicitur, quo geocosmi opificium sive terrestris globi structura exponitur* (Roma, 1657) — tratat de oceanologie și zoologie oceanică; *Ars magna lucis et umbrae* (Roma, 1645) — tratat de optică și gnomonică; *Magnus sive de arte magnetica opus tripartitum* (Roma, 1654) — tratat de fizică; *Primitiae gnomonicae catoptricae, hoc est horologiographiae novae specularis* (Avignon, 1633); *Arithmologia, sive de occultis numerorum mysteriis* (Roma, 1665); *Organum mathematicum* (Würzburg, 1668); *Ars magna sciendi seu combinatoria* (Amsterdam, 1669); *Ars analogica, de quovis themate expedite scribendi per analogismos rerum naturalium* (anunțată dar nepublicată); *Lingua aegyptiaca restituta* (Roma, 1644), *Obeliscus Pamphilius* (Roma, 1650), *Oedipus Aegyptiacus* (Roma 1652—1654, 3 vol.), *Prodromus coptus sive aegyptiacus* (Roma, 1656) — tratate filologice în care propune „chei“ pentru hieroglifele egiptene, pe atunci încă nedescifrate; *China monumentis qua sacris, qua profanis, necnon variis naturae et artis spectaculis illustrata* (Amsterdam, 1667) — fabuloasă enciclopedie ilustrată a unui tărâm de veche fascinație exotică; *Arca Noë* (Amsterdam, 1675); *Turris Babel* (1678); *Musurgia universalis, sive ars magna consoni et dissoni* (Roma, 1650) — tratat de muzică. Pentru proto-istoria SF-ului, două dintre scrierile lui Athanasius Kircher se detașează prin

interesul aparte pe care-l prezintă: cea la care se referă, în textul romanului său, Victor Anestin (și la care vom reveni imediat), precum și *Phonurgia nova de prodigiosis sonorum effectibus et sermocinatione per machinas sono animatas* (Kempton, 1673), unde, în continuarea aserțiunilor sale din *Musurgia universalis* (1650), Kircher susține posibilitatea construirii unor manechine animate vorbitoare, precursori ai androizilor atât de frecvenți și de familiari azi în *science fiction*, nu mai puțin decât celebrul și „omologatul” Golem din Praga: câți ani să fi trecut, la apariția *Phonurgiei* lui Kircher (1673), de când „rabinul Löw de la Praga a reușit să-l convingă pe împăratul Rudolf (1552—1612) că prin formulele sale magice a izbutit să însuflească Golemului său de argilă”? (Norbert Wiener, *Dumnezeu și Golem*, S. A., trad. rom., București, Editura Științifică, 1969, p. 49). Revenind, însă, titlul complet al cărții de astrologie a lui Athanasius Kircher, carte la care, pe urmele lui Flammarion, se referă aici Victor Anestin, este: *Itinerarium extaticum quo Mundi opificium, id est coelesti expansi, siderumque tam errantium quam fixorum natura, vires, proprietates, singulorumque compositio et structura, ab infimo Telluris globo usque ad ultima Mundi confinia, nova hypothesi exponitur ad Veritatem* (Roma, 1656) („Călătorie extatică în care este expusă, într-o nouă ipoteză întru Adevăr, facerea Lumii, adică a întinderii cerești, precum și natura, forțele și proprietățile stelelor, atât ale celor rătăcitoare cât și ale celor fixe, compoziția și structura ficăreia, de la infimul Glob Pământesc până la ultimele margini ale Universului”); orice confuzie este, așadar, exclusă, între *Iter extaticum* (1657); scriere de oceanologie, și *Itinerarium extaticum* (1656), scriere de astrologie. Aici, Kircher se imaginează vizitând diferite planete, căluzit fiind de un spirit numit Cosmiel. Deși contemporan cu posteritatea imediată al lui Giordano Bruno și Galileo Galilei, „Autorul nu adoptă însă adevăratul sistem al lumii” — precizează Flammarion — „ci acela pe care-l imaginase Tycho Brahe cu șaiszeci de ani în urmă pentru a salva aparențele și a pune mecanica cerească de acord cu textul biblic. Imparțialitatea ne impune datoria de a spune că autorul *Călătoriei extatice* nu e dintre ai noștri și să insistăm asupra acestui fapt, pentru că cei mai mulți dintre scriitorii care au vorbit despre el nu l-au înțeles, ori au vorbit din auzite, dând crezare celor dinții care s-au înșelat. [...] Adresându-ne, ca în toate celelalte chestiuni, direct operei originale, aveam să descoperim că părintele Kircher se leapădă din toate puterile de opinie neortodoxă a pluralității lumilor, și

nu pomeniște niciodată de *locuitori*. Privitor la Venus, ca și la Saturn, ca și la celelalte planete, el nu uită să adreseze de fiecare dată călăuzei sale aceeași întrebare: «O, Cosmiel! Vină-mi într-ajutor, dezvăluie-mi, rogu-te, taina acestor arătări!» Iar Cosmiel îi răspunde de fiecare dată: «Aceștia, fiule, sunt îngeri ce poartă, de la Domnul, sarcina cîrmuirii acestei lumi: dintru aceasta, ei revărsa influențele binefăcătoare ale acestor astre, ori pe cele vătămătoare, asupra capetelor celor păcătoși». «Cartea lui Kircher este dictată de la un capăt la altul de spiritul astrologic ce domnea pe atunci: pentru el, Pămîntul, centru al lumii, este singurul sălaş al omului; cele Șapte astre planetare i se rotesc împrejur, revărsîndu-și influențele lor reciproce asupra capetelor noastre, potrivit cu raportul genetic existent între momentul nașterii noastre și poziția acestor astre pe cer; în fine, deasupra întregului sistem, de asemenea deasupra cerului stelelor fixe, s-ar afla ceea ce el numește *Apele supraceleste*: acestea sunt, după el, apele superioare despre care vorbește Geneza, care au fost despărțite de apele inferioare în Ziua a doua, și care învâluie în prezent Universul. Cum se vede, părintele Kircher este foarte departe de ideile noastre; și încă n-am amintit episoadele cele mai curioase ale călătoriei sale [...]» (Camille Flammarion, *La pluralité des mondes habités*, ed. 19, Paris, 1873, pp. 36—38). „În aparență, *Călătoria extatică* a părintelui Kircher, sub veghea spiritului Cosmiel, este o lucrare cit se poate de ortodoxă, întrucît sistemul lui Ptolemeu este cel vizitat. Cînd doar știa Kircher prea bine cît valorează acest sistem! Atîta doar, că preabunul părinte era iezeit. Așa că eroiul său se dedă nu o dată ispitii unor teze coperniciene, pe care Cosmiel nu mai apucă să i le spulbere. Această manieră... alunecoasă de a spune unele lucruri era, nu-i vorbă, bineșor intrată în datina Prea Sfintei Companii» (Jacques van Herp, *Panorama de la science-fiction*, Marabout Université, Verviers (Belgique), 1975, p. 30).

² Pierre GASSENDI, zis „abatele Gassendi” (1592—1655) — „filosof epicurian și materialist, fizician, matematician și astronom, hirotonisit în 1617; profesor de filosofie și teologie la Aix, apoi, după refuzul său de a-l instrui pe tânărul rege Ludovic XIV, profesor de matematică la *Collège de France* (1645). Gassendi întreține relații permanente și strînse cu spiritele luminate ale epocii: Kepler, Hobbes, Mersenne și mai ales Galileu, fiind inconjurat de un mare număr de discipoli și admiratori. Combate gîndirea aristoteliciană și pe Descartes, împotriva căruia publică lucrarea *Disquisitio*

metaphysica (1644) [...]. Alte scrieri: *Exercitationes paradoxicae adversus Aristotelaeos* (1624), *Manuel de la philosophie d'Épicure* (1659)" (*Dicționar al Literaturii Franceze*, coord. Micaela Slăvescu, Editura Științifică, București, 1972, p. 206). Subliniind, în *La pluralité des mondes habités* (1862), opoziția ireconciliabilă a bisericii catolice față de teza „neortodoxă“ a pluralității lumilor locuite, Flammarion aducea în discuție și serisoarea prin care, „chiar în anul morții lui Galilei“ [1642 — n.r.], rectorul colegiului din Dijon, prelatul catolic Le Cazre, în numele „dogmei creștine“, „încea să-l abată pe abatele Gassendi de la credința în mișcarea Pământului și în pluralitatea Lumilor“ (ed. cit., 1873, pp. 335, 462).

³ **Bernard Le Bovier de FONTENELLE** (1657—1757) — „filosof raționalist și scriitor, colaborator din 1677 la *Le Mercure galant*, precursor al enciclopediștilor. Membru al Academiei Franceze din 1691. Nepot al fraților Pierre și Thomas Corneille, personalitate bine cunoscută atit în cercurile mondene și în șaloanele aristocrației (de altfel satirizat pentru obiceiurile lui mondene de La Bruyère în *Les Caractères*, sub numele de *Cydias*) cît și în cafenelele literare ale epocii, a exercitat, prin lucrările și activitatea sa o mare influență novatoare în gîndirea epocii: a creat, prin asocierea literaturii cu știința (v. *Entretiens sur la pluralité des mondes*, 1686), o nouă formă de expresie literară, ridicînd în același timp curiozitatea științifică la rangul de calitate indispensabilă oricărui om de litere, dezbărînd totodată știința și învățătura de noțiunile corolare de plictisală, gravitate și dificultate; a introdus filosofia în cadrul conversațiilor de salon, făcînd-o plăcută, atrăgătoare, și pregătind astfel calea filosofului francez din secolul al XVIII-lea; a impus, prin raționalismul său militant, spiritul critic, independența de judecată și conceptul demnității gîndirii individuale drept valori noi, de preț [...]. Partizan al Modernilor în cadrul vestitei *Querelle des Anciens et des Modernes* (dar conservent apărător al unuiului său Pierre Corneille, căruia îi aduce neîncetat laude și pe care încearcă să-l imite, compunînd tragedii neizbutite), spirit îndrăzneț și polemic, Fontenelle este înainte de toate un agitator de idei, un campion al raționalismului cu caracter experimental dublat însă de un epicurean zîmbitor și senin. Alte scrieri: *Description de l'empire de la poésie* (1678), *Aspar* (1680), *Dialogue des morts* (1683), *Le Jugement de Pluton* (1684), *De l'origine des fables* (1684), *Lettres galantes de chevalier d'Her* (1685), *Eloge de M. Corneille* (1685), *Histoire des oracles* (1687), *Discours sur l'églougue* (1687), *Digression sur les Anciens et les Modernes* (1688),

Brutus (1690), *Parallèle de Corneille et de Racine* (1693), *Histoire de l'Académie Royale des Sciences* (1702, 1703), *Géométrie de l'infini* (1727), *Réflexions sur la poétique* (1742). *Vie de P. Corneille avec l'histoire du théâtre français jusqu'à lui* (1742), *Théorie des tourbillons cartésiens* (1752)" (*Dictionar al Literaturii Francoze*, coord. Micaela Slăvescu, Editura Științifică, București, 1972, pp. 195—196). Cea mai cunoscută dintre numeroasele serii ale lui Fontenelle, *Entretiens sur la pluralité des mondes* (1686) rămâne, la trei secole de la apariție, un punct de referință obligatoriu nu numai în istoria extraliterară a ideii „pluralității lumilor locuite”, nu numai în istoria astronomiei, dar și în istoria literaturii S.F. «Bernard de Fontenelle nu avea încă 30 de ani când a scris această carte, care l-a făcut celebru. Este surprinzător că el niciodată n-a mai revizuit-o, deși a trăit peste 100 de ani, de la 1657 până la 1757. Ea a fost retipărită și tradusă în alte limbi sub forma ei originală. În timpul când scria Fontenelle, termenul de „filosofie” era deseori folosit pentru ceea ce noi numim azi „știință”, iar „idei filosofice” însemna ceea ce noi numim „speculații științifice”. Totuși, în acest caz cuvântul „filosofie” trebuia să însemne chiar filosofie, căci pe vremea lui Fontenelle a scrie ceva despre viața din alte lumi sau despre „pluralitatea lumilor” era o pură speculație filosofică. „Pluralitatea lumilor” a fost argumentată pro și contra cu vervă, uneori chiar cu îndrăzneală, dar motivul argumentelor n-a fost găsirea adevărului, ci dovedirea unui punct de vedere, faptele științifice pe care s-ar fi putut sprijini aceste argumente nefiind, pur și simplu, cunoscute. Dar, pe când Fontenelle a fost corect fiind își numea cartea „o filosofie”, cuvintele „pluralitatea lumilor” și-au schimbat semnificația lor. Pentru Fontenelle termenul înseamnă cam același lucru ca și pentru noi: problema dacă poate exista viață pe o altă planetă. [...] Cartea sa redă o discuție fictivă între Fontenelle și contesa D...s. la moșia acesteia, în timpul unei vizite de o săptămână, și de aceea este împărțită în cinci „serii”. (Eu n-am cercetat dacă Fontenelle a petrecut într-adevăr o săptămână cu o contesă tânără și frumoasă, aș prefera să cred că așa s-a întâmplat cu adevărat.) După prima „seară”, care a fost folosită pentru dărîmarea sistemului geocentric clasic, făcută cu mult entuziasm și ușurință, și pentru explicarea sistemului heliocentric al lui Copernic, Fontenelle spunea: „Dimineața am trimis la apartamentele contesei, în care ea rămăsese, ca s-o întreb dacă mișcarea Pământului n-a neliniștit-o prea mult. Ea a răspuns că a în-

ceput să se obișnuască cu această idee și că a dormit tot atât de bine ca și Copernic însuși."

„Seara“ a doua este consacrată Lunii. Fontenelle nu pierde timpul, trecînd direct la problema dacă Luna poate fi locuită: „Bine, Madame, i-am spus eu, deoarece Soarele, care este imobil, nu mai este o planetă, iar Pămîntul, care se mișcă în jurul lui, a devenit el o planetă, dumneavoastră nu vă veți mira auzind că și Luna este un Pămînt, fiind locuită, după cum locuit este și Pămîntul nostru. Vă mărturisesc că am auzit adesea vorbindu-se despre lumea de pe Lună, dar priveam aceste lucruri ca fiind din domeniul viziunilor și fanteziilor. Îmi spuneam că astfel stînd lucrurile, aș putea fi mai liniștit. În caz contrar, aș fi ca oamenii într-un război civil, nesiguri cu cine trebuie să țină, cu un partid sau cu cel opus; pentru că, dacă aș crede Luna nelocuită, eu m-aș înțelege cu cei care n-o cred astfel; și eu sunt — ca orice gentilem onest din punctul de vedere al religiei — de părere să împărtășesc ideile majorității, chiar dacă cei necredincioși ar avea avantaje mai mari. Acum însă sunt pentru oamenii din Lună.“ Continuuînd în același stil, Fontenelle își informează contesa asupra ideilor mai vechi privind Luna, de la Plutarh pînă în prezent. Discuția despre Lună ocupă și „seara“ a treia, în care Fontenelle găsește oportunitate să înlăture un număr de argumente generale împotriva pluralității lumilor.

În „seara“ a patra se discută despre locuitorii de pe Mercur și de pe Venus. Contesa crede că „este ușor de ghicit că locuitorii de pe Venus ar trebui să semene cu ceea ce am citit despre maurii din Granada, care sunt oameni mici și negri, arși de soare, iuți, plini de foc, foarte amoroși, mult înclinați spre muzică și poezie și care inventează mereu mascarade și jocuri în onoarea iubitelor lor“. Autorul, bazat pe faptul că Venus este mai aproape de Soare și deci „primește o influență mai viguroasă și mai activă“, este și el de aceeași părere, dar adaugă că „Granada în toată strălucirea sa este față de ei ceea ce este Groenlanda pentru noi“ și că „maurii dumneavoastră galanți, în comparație cu oamenii de pe Venus ar fi doar un fel de Laponi stupizi“.

Ajunșind la Mercur, Fontenelle afirmă că lungimea zilelor mercuriene nu este cunoscută, dar presupune că Mercur se rotește foarte repede, fiind atât de mic. Locuitorii săi, „fiind și mai aproape de Soare, sunt atât de focosi, încît sunt absolut nebuni; îmi închipui că ei nu au nici un fel de memorie, că nu raționează deloc, că încep subit diverse

acțiuni absolut la întâmplare; pe scurt, Mercur este balamucul Universului“.

„Marte“ — continuă Fontenelle — „nu are nimic deosebit, decât că ziua sa este cam cu o oră mai lungă decât a noastră, pe cînd anul este de două ori mai lung decât anul nostru. Marte este ceva mai mic decât Pămîntul, și Soarele nu pare atît de mare și de strălucitor ca la noi. Deci, părăsindu-l pe Marte, nu mai avem nimic mai mult de spus.“ Totuși, contesa nu prea este satisfăcută de această relatare scurtă și, după o discuție despre Jupiter și cele patru luni ale sale (presupuse nelocuite), ea întrebă de ce Marte nu are și el luni. Bernard de Fontenelle răspunde că aceasta trebuie să se întîmple din cauză că altceva ar juca rolul Lunii în timpul nopților marțiene: „Dumneavoastră ați văzut fosforul... cum primește și se îmbibă el cu razele Soarelui și ce puternic luminează apoi, fiind pus într-un loc întunecat; probabil Marte are multe stînci înalte, conținînd mult fosfor natural, stînci care în timpul zilei își fac o anumită provizie de lumină pe care o restituie apoi în timpul nopții... În afară de aceasta, există în America un fel de păsări care produc atîta lumină, încît în apropierea lor se poate citi în cea mai întunecată noapte“ — Fontenelle se gîndea probabil la marii licurici luminoși din America de Sud — „și cine știe dacă pe Marte nu există cîrduri mari de astfel de păsări, care la venirea nopții se dispersează în toate părțile, răspîndind, de pe penele lor, o altă lumină a zilei.“

Cea de-a cincea și ultima „seară“ este consacrată explicării faptului că celelalte stele de pe cer sunt și ele sori, fiecare probabil cu cîte un sistem planetar. Este interesant că Fontenelle consideră cometele ca planete rătăcitoare venite din alte sisteme solare. Cozile lor sunt considerate greșit ca iluzii optice, dar el nu explică mai pe larg ce fel de iluzii optice ar putea fi.

La ceva mai puțin de 250 de ani de la apariția cărții lui Fontenelle, un astronom o caracteriza ca pe un „exemplu de exagerare galică“, spunînd asupra ei mai multe lucruri aspre. El a uitat cît de mult timp s-a scurs de la publicarea cărții și că pe atunci ea a fost o carte de popularizare de prima calitate. Toate faptele astronomice date de Fontenelle sunt exacte pentru acea vreme. Multe din explicațiile sale s-ar putea da și azi în articolele de popularizare. Faptul că Johann Elert Bode a tradus-o în limba germană arată că pe atunci cartea era foarte apreciată. Ea este importantă din punct de vedere istoric, ca o

Nu le fie cu supărare domnilor swedenborgieni, dar nouă ne pare că, aici cel puțin, viziunile ilustrului lor apostol sunt pur subiective; că nu e vorba decât, cel mult, de un simbol și că ființele pe care el le zugrăvește n-au existat niciodată decât în mintea lui, iluminată interior de credința-i arzătoare. Este improbabil în cel mai înalt grad ca lumea noastră terestră să se afle reprodusă identic pe una sau pe mai multe lumi din largul spațiului. Am văzut deja, și vom vedea și în cele ce urmează, care sunt condițiile ce se împotrivesc la aceasta* (Camille Flammarion, *La pluralité des mondes habités*, ediția a 19-a, 1873, pp. 237—239).

Sub titlul *Des terres dans notre monde solaire qui sont appelées planètes, de leurs habitants et de leurs esprits*, Flammarion reproduce în extenso ample fragmente din Swedenborg (probabil din *Arcana Coelestia*, indicarea bibliografică a sursei nefiind precisă); astfel, printre paginile *De la Terre de Mercure*, *De la Terre de Mars*, *De la Terre de Jupiter*, *De la Terre de Saturne*, le vom regăsi și pe acelea *De la Terre de Vénus*, vizate de Victor Anestin (care le cunoscuse, probabil, nu altfel decât tocmai prin acest intermediar): „Pe planeta Venus trăiesc două seminții de oameni, opuși la fire: unii care sunt blânzi și omenoși, și alții care sunt cruzi și aproape sălbatici (în această privință ei nu se deosebesc prea mult de locuitorii de pe Pământ). Cei ce sunt blânzi și omenoși se arată de pe cealaltă față a lui Venus, cei ce sunt cruzi și aproape sălbatici se arată de pe ceastălaltă față (? — semnul de întrebare aparține lui Flammarion). Cîteva dintre spiritele care se iviră de pe cealaltă față a planetei, spirite ale celor care sunt blânzi și omenoși, veniră spre mine și mi se arătară privirii deasupra capului meu. Am stat de vorbă cu ele despre tot felul de lucruri. Printre alte lucruri, îmi spuseră că, pe cînd mai erau încă în lume, recunoscuseră — și cu atît mai tare cuvînt recunosteau acum — pe Domnul Nostru drept singur Dumnezeu; îmi spuseră că le-a fost dat să-L vadă la față pe Pămîntul lor și că și-L cheamă mereu în fața ochilor așa cum L-au văzut. Aceste spirite reprezintă, întru Cel-Prea-Marele (universul), memoria lucrurilor materiale, care concordă cu memoria lucrurilor imateriale, reprezentată de spiritele de pe Mercur. De aceea spiritele de pe Mercur se împacă atît de bine cu spiritele de pe Venus. Am mai simțit, de asemenea, după influxul care se desprindea cînd erau împreună, o mare schimbare lăuntrică și o puternică lucrare petrecîndu-se în mintea mea. Nu am stat de vorbă cu spiritele locuitorilor de pe ceastălaltă față a planetei, cei care sunt cruzi și aproape săl-

batici; dar mi-a fost dat să aflu din gura îngerilor ce fel de fire au aceia și de unde le vine această fire a lor atât de fioroasă; scriu aicea precum ca să se știe, că aceia își află multă bucurie săvârșind jafuri, și cea mai mare a lor plăcere este să înfulece hâmesii cele ce-au prădat... Mi-a mai fost dat să aflu că acei locuitori, în cea mai mare parte a lor, se află a fi cogeamite uriași, că locuitorii de pe Pământul nostru abia de le-ar ajunge pînă la buric; așijderea am aflat că aceia sunt asemenea dobitoacelor, căci nici nu le trece prin minte să se întrebe vreodată ce e Cerul sau ce e viața cea veșnică, ci nu știu să se îngrijească decît numai de cele ce țin de pământul lor și de turma lor în care trăiesc" (Swedenborg, *Arcana Coelestia*, în Flammarion, op. cit., pp. 427—428).

5. **Jacques-Henri BERNARDIN DE SAINT-PIERRE** (1737—1814) — „prozator preromantic. Inginer de profesie, a întreprins lungi călătorii prin Europa și mai tîrziu, în 1768, la tropice, în Île-de-France (actuala insulă Mauriciu), unde a rămas peste doi ani. Reîntors în Franța, face cunoștință, în 1772, cu Jean-Jacques Rousseau, al cărui discipol și prieten devine. Sub Revoluție, funcționează ca director al Grădini Botanice din Paris, apoi ca profesor de morală la Școala Normală Superioară; în 1795 este ales membru al Institutului. În 1784 publică primele trei volume din lucrarea sa de mare proporții *Études de la nature* în care se străduiește să dovedească — urmînd pilda lui Rousseau — că, în virtutea solici-tudinii providenței, natura este bună, fiecare detaliu din univers fiind creat și ordonat spre binele omului. Argumentația folosită este naivă, uneori ridicolă, lucrarea impunîndu-se — și cucerind celebritatea — prin frumusețea incontestabilă a descrierilor exotice, care culminează în romanul idilic *Paul et Virginie*, integrat în volumul patru. Povestea acestor doi copii virtuoși și fericiți [...] i-a fermecat pe contemporani, asigurîndu-i lui Bernardin de Saint-Pierre glorie și avere" (*Dicționar al Literaturii Franceze*, coord. Micaela Slăvescu, Editura Științifică, București, 1972, p. 71, articol semnat de Ioana Niculiță). Victor Anestin nu are însă în vedere, aici, nici *Études de la nature* (1784), nici *Paul et Virginie* (1787), nici *Voyage à l'Île de France* (1773), nici *La Chaumière indienne* (1790), ci scrierea publicată postum *Harmonies de la nature* (1815), din care Camille Flammarion citează în ex-tenso, în *La pluralité des mondes habités*: „Una dintre cele mai poetice descrieri pe care le avem în acest gen este aceea a planetei Venus, descriere pe care autorul lui *Paul și Vir-ginia* ne-a dat-o în ale sale *Armonii ale naturii*. Acesta va fi primul exemplu de natură a dovedi adevărul celor spuse

mai înainte. «Venus — spune Bernardin de Saint-Pierre — trebuie să fie desigur presărată de insule, împodobite fiecare cu piscuri de cinci sau de șase ori mai înalte decât acela din insula Tenerife (3718 m. — n.red.). Cascade sclipitoare se prăval pe versanții lor, înviorând cu o bură fină și răcoasă verdețea ce-i acoperă. Mările de pe Venus trebuie să înfățișeze ochilor spectacolul cel mai magnific și mai desfățător, totodată, din câte pot exista. Imaginați-vă ghețarii Elveției, cu torențele lor, cu lacurile lor, cu pajiștile și cu brazii lor argintii, scăldați de caldele Mări ale Sudului; prelungiți-le versanții cu blindele coline de pe malul Loarei, încununate cu salbe de viță de vie și de pomi fructiferi de tot soiul; adăugați, la poalele lor, țărmurile Molucelor, acoperite de hățșuri unde se adăpostesc aninate bananele, nucșoarele și cuișoarele, ale căror dulci mireisme plutesc purtate pe aripile vântului; turturele, colibri și sclipitoare păsări de Java se întrec în cântări și dulci gingureli pe care ecoul le întoarce înzecit. Înfățișați-vă în fața ochilor acele plaje întinse la umbra cocotierilor, presărate de chihlimbare și de scoici din care mijec perlele; madrepoarele din Oceanul Indian, coralii din Mediterana, pe care o vară fără de sfârșit îi ajută să crească, în adâncul mărilor care-i scaldă, pină la înălțimea celor mai mari arbori, ridicându-și creștetele deasupra valurilor în timpul refluxului de douăzeci și cinci de zile și îngemănându-și stacojiul și purpura culorilor lor aprinse cu verdele palmierilor; și, pe lângă toate acestea, apele curgătoare străvezii ca lacrima în care se oglindesc munții și pădurile și păsările, și curenții marini ce se duc și vin de la o insulă la alta mînați de refluxul ce se prelungește douăsprezece zile și douăsprezece nopți — chemați-vă în fața ochilor toate acestea, și nu veți avea decât o palidă idee despre ceea ce trebuie să fie peisajul de pe Venus. Soarele înălțându-se, la solstițiu, cu peste 71 de grade deasupra ecuatorului planetei, polul luminat atunci de Soare trebuie să aibă parte de o temperatură cu mult mai agreabilă decât cele mai dulci primăveri de la noi, de pe Pământ. Și chiar dacă lungile nopți ale acestei planete nu au parte de lumina nici unei Lune, în schimb Mercur, cu strălucirea-i din imediată apropiere, precum și Pământul, cu mărimea și măreția lui, îi țin prea bine companie, în locul Lunilor absente. Locuitorii de pe Venus, asemănători cu noi la statură, din moment ce trăiesc pe o planetă cu un diametru egal cu cel al Pământului, dar într-un ținut ceresc mai ferice, trebuie desigur să-și consacre tot timpul lor practicării amorului (! — semnul de exclamație aparține lui Flammarion). Unii dintre ei, păcșn-

du-și turmele pe coamele munților, duc viață de păstori; alții, de-a lungul rîurilor ce străbat mînoasele lor insule, se lasă în voia dansurilor, a ospețelor, se înveselesc cu cîntece ori se măsoară în întreceri de înot, precum acei preafiericiți insulari din Tahiti...» Le dorim și noi, din toată inima, acestor locuitori de pe Venus să aibă parte de-o viață întocmai așa cum le-o hărăzește Bernardin de Saint-Pierre; totuși, mai încapă loc să credem că de fapt nu e întocmai așa și, fără a ajunge să împărtășim opinia lui Fontenelle, care pretindea că Venus ne apare așa de frumoasă de departe numai pentru că e atît de înfricoșătoare de aproape, vom su-pune observației doar faptul că pe această planetă condițiile astronomice nu sunt așa de favorabile cum presupune poeticul nostru povestitor. Dacă razele Soarelui, căzînd mai direct, încălzesc în timpul verii o emisferă a planetei mai mult decît pe cealaltă, din aceleași rațiuni această din urmă emisferă va fi mai rece și va oferi locuitorilor săi tempera-turi mai puțin agreabile. În rest, s-a putut desigur observa că o mîină științifică ar avea multe de retușat la tabloul de mai sus, pentru a-l aduce cît de cît aproape de ceea ce ar putea fi realitatea. Dar cea mai importantă observație ce rămîne de făcut, întrucît este de ordinul cel mai general, se referă la măsura în care această descriere rămîne tributară condițiilor terestre și, în consecință, cît de departe rămîne față de ceea ce ar trebui să fie orice încercare de studiere a planetelor. Să o spunem fără nici o zăbavă: acesta este re-proșul comun ce se cuvine a fi adresat tuturor celor care au tratat chestiunea existenței oamenilor de pe alte planete" (Ca-mille Flammarion, *La pluralité des mondes habités*, ediția a 19-a, 1873, pp. 235—237).

6. Atunci cînd afirmă că „păreră majorității acestor fan-teziști e că Venus are locuitori”, Victor Anestin înțelege, evi-dent, prin „fanteziști” nu atît de autorii de ficțiuni literare, cît pe adepții „serioși” ai tezei pluralității lumilor locuite, amintiiți, cîțiva dintre ei, în pasajul imediat anterior. În linii mari, imaginea lui asupra acestei idei și asupra istori-cului ei este aceeași pe care o trasase, cu peste trei decenii în urmă, Camille Flammarion, în cartea sa de debut și de mare succes în epocă, *La pluralité des mondes habités. Étude où l'on expose les conditions d'habitabilité des terres célestes, discutées au point de vue de l'astronomie, de la physiologie et de la philosophie naturelle* (1862, cu numeroase reeditări ulterioare) și, în continuarea acesteia, în *Les mondes imagi-naires et les mondes réels. Voyage astronomique pittoresque dans le ciel, et revue critique des théories humaines, ancien-*

nes et modernes, sur les habitants des astres (1865, reeditată și aceasta de numeroase ori, deși nu chiar ca prima). „Lucrările care, în secolul nostru, au fost scrise pe tema pluralității lumilor” se împart, după Flammarion, ca și cele din secolele anterioare, în trei „clase”: „Unele, serioase și științifice, constituie o argumentație menită a demonstra validitatea acestei opinii; altele sunt scrise din perspectiva ideii religioase, fie pentru a stabili acordul sau dezacordul ce-ar putea exista între această doctrină și credința creștină, fie pentru a prezenta chestiunea în lumina religiei naturale; în sfârșit, altele sunt pur anecdotice, destinate (dar această intenție a lor rămâne în genere fără efect) să facă a fi acceptate, sub învelișul unor ficțiuni mai mult sau mai puțin ingenioase, propoziții morale sau filosofice. Vom transcrie aici, în ordinea datei de apariție și fără deosebire, aceste lucrări atât de diverse, care adesea ar putea aparține tuturor celor trei clase, neputând fi segmentate după categorii izolate” (*La pluralité...*, ed. cit., pp. 43—44). Vom spicu și noi câteva titluri din abundenta listă oferită de Flammarion. La întrebarea „Cine a fost primul care a ajuns la această convingere?”, răspunsul lui Flammarion este că „Istoria pluralității lumilor începe odată cu istoria inteligenței umane”. Trezind mai repede peste antichitatea ne-clasică, el se crede totuși dator „a menționa doar pentru țineră de minte” *Vedele sanscrite*, *Codul lui Manu*, *Zend Avesta* lui Zarathustra, tradițiile orale ale preoților egipteni și — puteau lipsi? — ale druzizilor galici. Din antichitatea clasică, reține nume ca: Thales din Milet, Anaximandros din Milet, Anaximenes din Milet, Epicur, Empedocles din Agrigent, Aristarchos (nu spune care), Leucippos, Pherekydes din Syros, Diogenes din Apollonia, Archelaos din Milet, Pythagoras din Samos, Hippoanax din Rhegium, Democrit din Abdera, Heraclit din Efes, Metrodoros din Chios, Okkelos din Lucania, Timaios din Leroi, Archytas din Tarent, Philolaos din Tarent, Niketas din Syracuse, Herakleides (nu spune care, probabil cel din Tarent, din moment ce era „leur succesneur”), Xenofan din Kolofon, Parmenides din Elea, Zenon din Elea, Petron din Himera, Seleucos din Alexandria, Platon însuși, „a cărui doctrină esoterică a fost premergătoare doctrinei noastre” (Aristotel, vai, a fost un adversar al doctrinei, recunoaște Flammarion); mai adăugând, dintre greci, pe Metrodoros din Lampsakos, pe Anaxarchos din Abdera și pe Zenon din Kition, Flammarion trece apoi la latini, dintre care îl remarcă mai ales pe Lucretius Carus (*De rerum natura*), și la antichitatea tîrzie, reprezentată prin Plutarh (*De facie in orbe*

Lunae) și Origene (*De principiis*); lipsește, surprinzător, Lucian din Samosata. Creștinismul timpuriu și Evul Mediu nu tolerează doctrina pluralității lumilor, considerând-o eretică; în schimb Renașterea oferă doctrinei condiții să renaască și ea: Nicolaus Cusanus (*De docta ignorantia*), Giordano Bruno (*De l'infinito, universo e mondi*, 1584), Michel de Montaigne (*Essais*), Galileo Galilei (*Systema cosmicum*, în *Dialogo sopra i due sistemi del mondo*, 1632); lista continuă cu René Descartes (*Théorie des tourbillons*), Moestlin (*Thesibus*), Johannes Kepler (*Astronomia lunaris; Somnium*, 1634), Tommaso Campanella (*Civitas Solis — La città del sole*, 1623); apoi, David Fabricius, Claude Bérigard, Otto de Guericke, Pierre Gassendi, Antonio Reita, Maëslines, sir Robert Burton, episcopul Wilkins (*La Lune habitable; Le Nouveau Monde planétaire*), Nicholas Hill, Jack Howell, Patterus, John Locke (fără a se preciza vreun titlu), Pierre Borel (*Discours nouveau prouvant la pluralité des mondes; que les astres sont des terres habitées, et la Terre une estoile; que la Terre est hors du centre du monde, dans le troisième ciel, et se tourne devant le Soleil qui est fixe; et autres choses très-curieuses*), episcopul Francis Godwin (*The Man in the Moon*, 1638; trad. franc. de Jean Beaudouin, 1949, *L'homme dans la Lune, ou le Voyage fait au monde de la Lune par Dominique Gonzalez, aventurier espagnol*), Cyrano de Bergerac (*Voyage à la Lune, de fait Histoire comique, contenant les États et Empires de la Lune*, 1657; *Histoire comique des États et Empires du Soleil*, 1662), Daniel (*Voyage au monde de Descartes*), Guillaume Gilbert (*De magneto et magneticis corporibus*), Jean Hévélius (*La Sélénographie*), John Milton (fără a se preciza vreun titlu), Athanasius Kircher (*Itinerarium extaticum*, 1656), Fontenelle (*Entretiens sur la pluralité des mondes*, 1686), Christiaan Huygens (*Cosmotheoros, sive de Terris coelestibus earumque ornatu conjecturae*, 1698; de mirare cum de omite Victor Anestin această carte a celebrului astronom olandez, care-ar fi fost tocmai pe gustul său). Trezind în secolul următor, al XVIII-lea, abundența nu scade, dimpotrivă: Bayle, Leibniz, Bernoulli, Thomas Burnet (la toți neștia, Flammarion nu indică titlurile avute în vedere); apoi, Néhémie Grew (*La Cosmologie*), Isaac Newton (*Optics*, 1704), William Whiston (*Theory of the Earth*, 1696), Christian Wolff (*Cosmologia generalis*), William Derham (*The Astro-Theology*), George Cheyne (*Principes de philosophie naturelle*), Xavier Elmart (*Iconographie des nouvelles observations du Soleil*), Emanuel Swedenborg (*Arcana Coelestia*, 1749—1756), De Maillet (*Telliamed. Entretiens d'un philosophe indien avec un*

missionnaire français, 1748), Voltaire (*Micromégas*, 1752, și unele fragmente filosofice), Buffon (*Les Époques de la Nature*, 1779), Condillac (*La Logique et les premiers développements de l'art de penser*, 1780), Delormel (*Grande Période solaire*), Charles Bonnet (*Essai analytique; Contemplation de la Nature*), Lambert (*Cosmologische Bräfe*), Marmontel (*Les Incas, ou la Destruction de l'empire du Pérou*, 1777), Bailly (*Histoire de l'Astronomie ancienne*), Lavater (*Essai sur la Physiognomonie*, 1781—1803), Bernardin de Saint-Pierre (*Harmonies de la nature*, 1815), Diderot și principalii redactori ai *Enciclopediei*, în afară de d'Alembert; Necker (*Cours de morale religieuse*), Dupont de Nemours (*La Philosophie de l'Univers*), Ballanche (*La Palingénésie*), Cousin-Despréaux (*Leçons de la nature*), Joseph de Maistre (*Soirées de Saint-Petersbourg ou Entretiens sur le gouvernement temporel de la Providence*, 1821), Immanuel Kant (*Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels*, 1755), Johann Elert Bode (*Considérations sur l'Univers*, probabil o versiune franceză după *Anleitung zur Kenntnis des gestirnten Himmels*, 1768), Ferguson (*The Astronomy Explained upon Newton's Principles*), William Herschel „în diverse memorii“, Lalande „în cele patru lucrări de astronomie ale sale“, Laplace (*Exposition du système du monde*, 1796), precum și o serie de poeți care „au cîntat grandoarea universului și splendoarea lumilor locuite“, dintre care Flammarion nominalizează pe „poeții filosofi“ Goethe, Herder, Krause și Schelling, apoi pe Young, cu *Noptile (The Complaint, or Night Thoughts on Life, Death and Immortality, 1742—1745)*, pe James Hervey, cu *Contemplations on the Night*, pe James Thomson, cu *The Seasons (1730)*, pe Saint-Lambert, cu *Les Saisons (1769)*, și pe Louis de Fontanes, cu *Essai sur l'Astronomie*. În fine, Flammarion ajunge și la „le notre siècle“, adică la secolul al XIX-lea, care — spune el — „vorbește în favoarea cauzei noastre cu încă și mai multă elocvență decît cele precedente“; chiar „din primul an al secolului“ se înregistrează o apariție, în limba franceză dar cu titlu grecesc: *Eis theos, eis mesites* de Dr. Edouard Nares; apoi, avalanșa continuă: *Voyages d'Hyperbolus dans les Planètes (1808)* de un autor nenominalizat, *Astronomical Discourses (1820)* de Chalmers, *Plurality of Worlds (1820)* de Alexander Maxwell, *Physical Theory of Another Life (1825)* de Taylor, *Découvertes faites dans la Lune (1835, „broșură apocrifă“)*, *Les Mondes (1847)* de Plisson, *On the Plurality of Worlds. An Essay (1853)* de William Whewell, *More Worlds than One. The Creed of the Philosopher and the Hope of the Christian (1854)* de David Brewster, *Essays on the Spirit of*

the *Inductive Philosophy, the Unity of Worlds, and the Philosophy of Creation* (1854) de Baden Powell, *A Few More Words on the Plurality of Worlds* (1854) de W. S. Jacob, *Terre et Ciel. Philosophie religieuse* (1854) de Jean Reynaud, *Star ou psi de Cassiopée. Histoire merveilleuse de l'un des mondes de l'espace* (1855) de un autor nenominalizat, *Réveries et Vérités* (1858) de William Whewell, *Les Horizons célestes* (1859) de Madame de Gasparin, *La pluralité des existences de l'âme conforme à la doctrine de la pluralité des mondes* (1865) de André Pezzani, *Works*, vol. III, de episcopul Potteous, *The Gospel, Is Its Own Witness* de Andrew Fuller, *The Astronomical Doctrine of a Plurality of Worlds in Perfect Harmony with the True Christian Religion* de S. Noble, *La vie future* de Th. Henri Martin, *Conférences de Notre-Dame de Paris en 1863 de părintele Félix, Astronomie populaire*, vol. IV (1835) de Dominique François Jean Arago, *Die Wunder des Himmels* de J. J. von Littrow; mai sunt amintite, cu studii publicate în periodice un Dr. Lardner și un Monsieur Babinet, probabil fizicianul francez Jacques Babinet (1794—1782), care s-a ocupat și de planeta Mercur. Dintre scriitori, nume ilustre: „Asupra aspectului general al chestiunii, frumoase pagini au fost scrise de Madame de Staël, în *Corinne* (1807), cartea VIII; de Balzac, în *Séraphite Séraphitus* (1835), cap. III și VI; de Victor Hugo, în *Les Contemplations* (1856), cartea VI; de Pelletan, în *Profession de foi du XIXe siècle*.” Lipsesc însă tocmai „romanele științifice”. În ediția din 1873, Flammarion aduce, așadar, istoria „pluralității lumilor” pînă în anii primelor ediții ale propriei cărți; e de presupus că în edițiile ulterioare, nu puțin (în 1890 ajungea la ediția a 34-a!), el va mai fi adăugat pe listă și alte nume, intrate între timp în arenă, neuitînd desigur să-l menționeze și pe prietenul său mai vîrstnic Ferdinand Hofer (1811—1878), care, în același an, 1873, își încheia o doctă *Histoire de l'astronomie depuis ses origines jusqu'à nos jours* cu un capitol în care examina, cit se poate de serios, *La Question de l'habitabilité des corps célestes*. Jules Verne ar fi putut figura, însă, chiar în ediția din 1873 („călătorise” doar *De la Pămînt la Lună* încă din 1865, iar *În Jurul Lunii* încă din 1870), dacă pe Flammarion l-ar fi interesat literatura cel puțin în egală măsură cu speculația astronomico-filozofardă. Dar despre cărțile pe tema călătoriei în Lună și pe alte corpuri cerești, cărți care figurează de drept în istoria literaturii S.F., dar nu și la Flammarion, în istoria doctrinei „pluralității lumilor”, v. infra, notele nr. 15 și 17, precum și nota nr. 4 la articolul *Romanele științifice*.

7. Călătorii interplanetare întâlnim, la Jules Verne, în romanele *De la Pământ la Lună* (De la Terre à la Lune, traject direct en 97 heures 20 minutes, 1865), *În jurul Lunii* (Autour de la Lune, 1870) și *Hector Servadac*. *Călătorii și aventuri în lumea solară* (Hector Servadac. Voyages et aventures à travers le monde solaire, 1877). Cit despre părerea lui Victor Anestin asupra romanelor lui Jules Verne în ansamblu, părere ce nu poate fi înțeleasă decît în contextul ignorării sistematice a lui Jules Verne de către Camille Flammarion, mentorul spiritual — deci și literar — al lui Anestin, v. articolul *Romanul științific* (1898), inclus în ediția de față, și notele nr. 2 și nr. 11 la acest articol.

8. „*Sic itur ad astra*” („Așa se ajunge la stele”) este deviza cu care-și va încheia și Camille Flammarion, peste opt ani, scrisoarea de încurajare trimisă lui Victor Anestin, cu ocazia înființării „Societății Astronomice Române” ce avea să poarte, onorific, numele astronomului francez (scrisoare publicată la loc de cinste, pe prima pagină a numărului 3, anul I, noiembrie 1907, al revistei *Orion*). În ceea ce privește faptul că «Pentru prima oară cînd s-au descoperit baloanele, cel dintîi care s-a ureat puțin mai sus de solul nostru purta, cu litere mari, deviza: „*Sic itur ad astra*”», cum se spune în textul romanului, Anestin nu menționează acest detaliu în prezentarea pe care o face primei ascensiuni (5 iunie 1783) a balonului „cu aer cald” al lui Joseph Montgolfier (v. Victor Anestin, *Cucerirea aerului. Baloane și aeroplane. Aventuri aeriene*, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, 1909, colecția „Biblioteca pentru toți”, nr. 281—482, pp. 9—10). Cit despre paternitatea acestui dicton latinesc, „*Sic itur ad astra*” este un hemistih dintr-un vers de Virgiliu (*Macte nova virtute, puer, sic itur ad astra*), vers cunoscut și într-o formă ușor modificată, aparținînd lui Statius (*Macte animo, generoso puer, sic itur ad astra*, „Curaj, copile, așa se ajunge la stele”). Acest din urmă vers se citează fie integral, fie eliptic, prima parte (*Macte animo!*), dar mai frecvent ultima parte (*Sic itur ad astra!*), sensul rămînd de fiecare dată același. Dictonul trimite, prin asociație mentală, la alte cunoscute aforisme latinești: *Per aspera ad astra!* („Pe căi anevoioase, către stele!”) sau *Ad augusta per angusta* („Pe căi înguste, spinoase, la fapte strălucite!”; este și deviza conjurațiilor din *Hernani* de Victor Hugo).

9. Întregul pasaj dovedește că discreditul pe care Victor Anestin îl aruncă asupra imaginației, asupra „creației”, asupra „fiecțiunii”, în articolele dinspre sfîrșitul vieții (v. pre-

fața), nu este un accident tirziu, cu explicația în eventuale conjuncturi biografice, ci un tropism organic, favorizat de formația sa de autodidact și accentuat de cultul timpuriu pentru Flammarion: iată-l, acest tropism, prezent încă din 1899, de la debut (v. infra, nota nr. 16; v. și articolul *Romanul științific*, din 1898, inclus în prezenta ediție, ca și nota nr. 2 la acest articol).

10. **Francesco BIANCHINI** (sau **Franciscus Bianchinus**) (1662—1729) — astronom și erudit italian (a mai studiat, în afară de astronomie, matematica, fizica, anatomia, botanica, istoria, arheologia, teologia, limbile ebraică, greacă și franceză, latina fiind de la sine înțeleasă). Bibliotecar și muzeograf papal, secretar al congregației pentru reforma calendarului (1705), problemă pe care-o examinase și în *De calendario et cyclo Caesaris* (2 vol., 1703—1704). A efectuat observații asupra petelor întunecate de pe Venus, a stabilit durata mișcării de rotație a planetei: „Francesco Bianchini a publicat în 1728, cu un an înaintea morții sale, o carte intitulată *Hesperii et Phosphori nova phaenomena*, în care susținea că Venus se rotește deosebit de încet, necesitând 24 de zile și 8 ore pentru o rotație completă” (Willy Ley, *Watchers of the Skies*, ed. rom., 1968, p. 230). Alte scrieri: *Astronomicae et geographicae observationes selectae* (1737), *Opuscula varia* (1754), *Storia universale provata con monumenti e figurata con simboli degli antichi* (5 vol., 1697—1747), *De vitis romanorum pontificum* (4 vol., începând din 1718).

11. Cum oricine poate să-și dea seama, este vorba, în ordine, de sistemul geocentric al lui Ptolemeu, de sistemul heliocentric al lui Copernic, de legile lui Kepler și de legea atracției universale a lui Newton.

12. «Strălucirea impresionantă și lumina liniștită a planetei au făcut ca în toate culturile antice (cu excepția Indiei) să fie personificată ca o femeie frumoasă. Numele său babilonian era *Nin-dar-anna*, „Doamna Cerurilor”. La chinezi era „Frumoasa Albă” — *Tai-Pe*. În Egipt, planeta era numită *Tioumoutiri*, când apărea ca stea de dimineață, și *Ouâti*, ca stea de seară, ambele cuvinte fiind feminine. Grecii aveau și ei la început două denumiri, *Hesperos* și *Phosphoros*; primul nume derivă din cuvântul grecesc pentru „vest”, cel de-al doilea însemnând „aducător de lumină”. (Descoperirea faptului că *Hesperos* și *Phosphoros* ar fi aceeași planetă se atribuie lui Pitagora din Samos). Numele latin *Venus* este acela al unei zeițe, la început zeița primăverii, ulterior zeița primăverii și a iubirii, asemănată cu *Afrodita* a grecilor. În nord, planeta a primit numele principalei zeițe a mitologiei

nordice, frumoasa *Frigga*. Printre mayași, Venus era considerată o lumină importantă a cerului, ca și Soarele și Luna, și mitologia lor a imaginat un fel de triunghi cereșc. O versiune puțin diferită a aceleiași idei a fost imaginată și de babilonieni, la care *Ishtar* — o altă denumire pentru Venus — apărea ca sora Lunii* (Willy Ley, *Watchers of the Skies*, ed. rom., 1968, p. 227). *Vesper* și *Lucifer* sunt denumiri latinești ale planetei Venus (tot latinească și aceasta: *Venus*, în flexiune *Veneris*, *Venerem* etc., de unde denumirea ru-sească actuală a planetei, *Venera*): *Vesper* apare la Virgiliu și la Horațiu ca denumire a „Luceafărului de seară”, ca substantiv comun *vesper* însemnând, cum se știe, tocmai „seară” (asemănarea cu denumirea grecească *Hesperos* înlesnind virtual și o eventuală fuziune semantică); *Lucifer* era denumirea latinească a planetei în ipostaza „Luceafărului de dimineață”, a „Luceafărului de ziua”, etimon moștenit și de limba noastră (v. G. Guțu, *Dicționar latin-român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 1296, resp. p. 712). La Pliniu cel Bătrîn, planeta Venus apare denumită și *stella Junonis* (op. cit., p. 670). Din moment ce egiptenii denumeau planeta fie *Tioumoutiri*, fie *Oudti*, cum ne spune Willy Ley, numele zeiței egiptene Isis nu poate fi, în textul lui Anestin, decît o contaminare cu numele zeiței akkadiene și babiloniene *Isthar*, denumire omoloagă cu cea sumeriană *Inanna* (v. Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Albatros, București, 1983, p. 305); aceasta ar putea fi *Nana* și *Anadid* (V. Anestin), precum și *Nin-dar-anna* (W. Ley). *El Zohra* pare a fi un nume arab, dar nu l-am putut verifica. În *Ziarul științelor populare și al călătorilor*, condus de Victor Anestin (peste un deceniu și ceva de la apariția acestui roman), vom mai găsi, ca denumiri caldeene ale planetei Venus, *Milita* și *Baltis* (v. nr. 40, 1 noiembrie 1916). Nu am putut identifica însă, nici măcar cu aproximație, celelalte denumiri vechi ale planetei Venus, date ca atare în textul romanului: *Pnuteritan*, *Sara*, *Nahit*. Să fie *Saru* (= seara) un decalc românesc ad hoc după lat. *Vesper*, operat pe cont propriu de Anestin?

13. „Venus este uneori cel mai spectaculos obiect al cerului. Strălucirea sa este atît de mare, încît planeta poate produce o umbră. Ea este atît de mare încît, în 1835, un comandant nervos al unui port francez a trimis pe mare o canonică pentru a doborî presupusul balon inamic care părea a ilumina instalațiile portului său” (Willy Ley, op. cit., p. 227).

În ce privește precizarea din textul romanului că Venus „poartă umbră ca și Luna și de multe ori e văzută chiar în

mijlocul zilei”, desigur că Victor Anestin citise toate acestea și în celebra *Astronomie populară* a lui Flammarion, care-i era carte de căpâții: „Ea [Venus — n.red.] este, mai presus de orice comparație, astrul cel mai magnific al cerului nostru. Lumina sa este așa de vie, încît aruncă umbre. Adesea ea răzbate prin azurul cerului în ciuda prezenței Soarelui deasupra orizontului, și strălucește în plină zi” [subl. aut.] (Camille Flammarion, *Astronomie populaire. Description générale du ciel, Centième mille*, Paris, 1890, p. 455). E la mijloc însă, aici, și o amintire personală a lui Victor Anestin (v. articolul autobiografic *Din trecut*, inclus în ediția de față), precum și experiența lui de asiduu observator al planetei, începută încă din timpul anilor de școală și continuată tot restul vieții. „Observarea planetei Venus seara și aproape peste putință, deoarece planeta e prea strălucitoare” — avea să scrie el într-o comunicare prezentată Academiei Române în ședința din 27 aprilie 1912. „De obicei, Venus e observată în timpul zilei și nu e greu să o găsești cu ochii liberi, ziua'n amiaza mare, dacă știi aproximativ locul unde se află și dacă ai vederea bună. În jurul zilei cînd Venus are cea mai mare strălucire, ea poate fi văzută foarte ușor de oricine. Am încercat acest lucru cu mai multe persoane, care nu mai auziseră pînă atunci că se pot vedea «stele» în timpul zilei.” „Observarea planetei în timpul zilei e singura care poate să dea rezultate mai bune. Avantajele sunt două: Venus poate fi observată la o mai mare altitudine decît aceea la care se află seara și, al doilea, strălucirea ei e temperată de iluminarea atmosferei. Venus, apoi, e singurul corp ceresc care poate fi găsit și studiat ușor în timpul zilei, astfel că și cei cari nu posedă un ecuatorial pot să o observe. Cîteva săptămîni înainte de strălucirea maximă și cîteva zile în urmă, Venus poate fi găsită cu cea mai mare ușurință și dacă cei mai mulți nu o văd, cauza e că nu o caută.” „Singura piedică e că tubul lunetei, dacă e expus la razele Soarelui, și mai ales la acelea ale Soarelui de vară, se încălzește prea mult și imagina lui Venus suferă” (Victor Anestin, *Observațiuni astronomice. Planeta Venus în 1911*, extras din *Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii științifice*, Luibrăriile Socec & Comp., C. Sfetea și Librăria Națională, București, 1912, p. 2, resp. p. 10).

¹⁴ Dată fiind concrescența dintre sistemul geocentric al lui Ptolemeu și dogma teologică oficializată de biserica creștină în Evul Mediu, situație ce a dus la binecunoscuta ostilitate a bisericii față de ideile heliocentrice ale lui Copernic,

Galileo Galilei, Giordano Bruno ș.a., descoperirea fazelor planetei Venus — argument peremptoriu în favoarea sistemului heliocentric — se înscrie și ea ca un episod revelator în istoria acestei confruntări: «Invenția lunetei a înlăturat orice dubiu privind fazele lui Venus. Galileo le-a văzut primul și și-a anunțat descoperirea într-o scrisoare către Giuliano de Medici, ambasador la Praga, din 11 decembrie 1610, sub forma: „*Haec immatura a me jam frustra leguntur o.y.*“. Aceasta ar fi o versiune latină pentru: „Aceste lucruri necoapte au fost zadarnic citite de mine“, necoapte pentru a fi descoperite, desigur. Căci *o.y.* arată clar că fraza este o anagramă, din care două litere au rămas pe dinafară. Adevărată frază era: „*Cynthia figuras aemulatur Mater Amorum*“ („Figurile Cynthiei sunt imitate de Mama Iubirii“), *Cynthia* fiind Luna și „Mama Iubirii“, desigur, Venus» (Willy Ley, op. cit., p. 228).

¹⁵ „Începuse să se scrie multe romane astronomice asupra planetei și locuitorilor ei.“ Care să fi fost „romanele“ despre Venus pe care, virtual, le-ar fi putut cunoaște Anestin la acea dată? Mai întâi, trebuie avut în vedere că e foarte probabil ca el să fi inclus în categoria acestor „romane astronomice“ multe dintre scrierile menționate de Flammarion în *La pluralité des mondes habités* și în *Les mondes imaginaires et les mondes réels* (v. supra, nota nr. 6), unde însă speculația filozofică trecea înaintea literaturii propriu-zise, căci — susține Flammarion — „imaginația metafizicienilor a fost mai fecundă decât cea a poezilor în multiplicarea lumilor himerice“ (*La pluralité...* ed. cit., p. 52). Am văzut modul în care Flammarion enumeră, de-a valma, scrierile tangente, într-un fel sau altul, la ideea pluralității lumilor locuite, după ce, mai întâi, împărțise aceste scrieri în trei „clase“. Mixtură preluată ca atare și de Victor Anestin, pentru care, cum de asemenea am văzut (v. supra, notele nr. 1—5), un Kircher sau un Swedenborg se împărțășesc pe deplin, alături de Fontenelle, de Bernardin de Saint-Pierre și de Jules Verne, din condiția, generică și nediferențiată, de „fanteziști“. În pasajul vizat aici, din romanul *În anul 4000 sau O călătorie la Venus* (1899), se pot distinge îndubitabile reminiscențe de lectură din Fontenelle („Unii ziceau că Venus nu trebuie să fie locuită de oameni negri, din cauza arșiței Soarelui“ — cf. supra, nota nr. 3) și din Bernardin de Saint-Pierre („alții ziceau că rasa ce domnește aici trebuie să fie foarte frumoasă și inteligentă, că trăiți numai în plăcerile dragostei“ — cf. supra, nota nr. 5). În schimb, nefigurând în „evidența“ lui Flammarion, „romane astronomice“

propriu-zise „asupra planetei Venus“, precum *Voyage dans la planète Vénus* (1865) de Achille Eyraud, *Aventures extraordinaires d'un savant russe* (1889—1896) de Henri de Graffigny și *Georges Le Faure*, sau un alt *Voyage dans la planète Vénus* (1892) de Charles Guyon, trebuie să-i fi rămas, mai mult ca sigur, necunoscute și lui Victor Anestin.

¹⁶ Un alt pasaj care dovedește cât de timpuriu s-a manifestat, la Victor Anestin, idiosincrasia față de imaginație, față de ficțiune, față de literatură — aversiune care avea să atingă forme paroxistice în articolele publicate de el în ultimii ani ai vieții (v. supra, nota nr. 9; v. și notele de subsol nr. 46—55 la prefața prezentei ediții; v. și articolul *Romanul științific*, din 1898, cuprins în sumarul ediției, inclusiv nota nr. 2 la acest articol).

¹⁷ Cele spuse mai sus cu privire la categoria „romanelor astronomice“, în accepțiunea lui Victor Anestin (v. supra, nota nr. 15), rămân valabile, *mutatis mutandis*, și în privința „romanelor“ referitoare la alte planete decît Venus. În special despre Marte s-a scris foarte mult, științific și parăștiințific, literar și paraliterar. Iată, de această dată, câteva „romane astronomice“ veritabile asupra planetei Marte, apărute în timpul vieții lui Victor Anestin, dar pe care n-avem nici un indiciu că el le-ar fi cunoscut: *Un habitant de la planète Mars* (1865) de Henri de Parville; *Across the Zodiac* (1880) de Percy Gregg; *Aventures extraordinaires d'un savant russe* (4 vol., 1889—1896) de Henri de Graffigny și Georges Le Faure; *Politics and Life in Mars* (1883), scriere anonimă; *Auf zwei Planeten* (1897) de Kurd Lasswitz; *The Martian* (1897) de George Du Maurier; *The War of the Worlds* (1898) de H. G. Wells; *Le docteur Omega. Aventures fantastiques de trois Français dans la planète Mars* (1906) de Arnould Galopin; *Le meraviglie del duemila* (1907) de Emilio Salgari; *Aventures merveilleuses de Serge Myrandhal* (vol. I *Sur la planète Mars*, vol. II *Les robinsons de la planète Mars*, ambele apărute în 1908) de H. Gayar; *Le prisonnier de la planète Mars* (1908; reeditat ulterior sub titlul *Le naufragé de l'espace*) de Gustave Le Rouge; *La guerre des vampires* (1909; reeditat ulterior sub titlul *L'astre d'épouvante*) de același Gustave Le Rouge; *Le Miroir sombre. L'énigme martienne* (1911) de abatele Théophile Moreux, cel criticat de Victor Anestin pentru o altă carte, *Les autres mondes sont-ils habités?* (v. infra, nota nr. 18); *Die Reise zum Mars* (1912) de Haas Dominik; *Under the Moons of Mars* (1912) și *The Gods of Mars* (1913), din ciclul *A Princess of Mars* (zece romane în total) de Edgar Rice Burroughs. Alte „romane astronomice“.

incantionate exclusiv pe o singură planetă — Venus, Marte ori Luna (pentru aceasta din urmă, v. nota nr. 4 la articolul *Romanele științifice*, inclus în ediția de față) — ci extinzându-și acțiunea „asupra tuturor planetelor cunoscute“, cum spune Anestin în textul romanului, sau chiar asupra spațiului cosmic în general: mai întâi, cele trei „romane siderale“ scrise de Camille Flammarion (*Lumen*, 1866—1867—1869; *Uranie*, 1889, *Stella*, 1897), pe care Anestin, putem presupune, le cunoștea; apoi altele, pe care putem presupune că nu le cunoștea nici Flammarion, ori refuza să ia act de ele: *Hector Servadac. Voyages et aventures à travers le monde solaire* (1877) de Jules Verne; *De la Terre aux Étoiles* (1882) de Henri de Graffigny; *Aventures extraordinaires d'un savant russe* (4 vol., 1889—1896) de Henri de Graffigny și Georges Le Faure; *L'Épave du Cynthia* (1885) de Jules Verne și André Laurie; *Dalla Terra alle stelle: viaggio meraviglioso di due Italiani ed un Francese* (1887) de Ulisse Grifoni; *A Journey in Other Worlds* (1894) de John Jacob Astor; *La roue fulgurante* (1908) și *Le mystère des XV* (1911) de Jean de la Hire; *Astrale Novellen* (1912) de Paul Scheerbart. După primul război mondial, „romanele astronomice“, inclusiv cele „marșiene“, vor reuși să se desprindă în mare parte de concreșta extraliterară a „pluralității lumilor“, intrată în ireversibil declin. Evitând curba descendentă a interesului para-literar și para-astronomic față de planeta Marte și, în general, față de doctrina „pluralității lumilor locuite“, „romanul astronomic“ își urmează acum propria sa evoluție, preponderent literară de-acum înainte, ca *science fiction* propriu-zis. „Anii dintre 1880 și 1914 au văzut un potop de publicații despre Marte : științifice, de popularizare, speculative sau chiar excentrice. Izbucnirea primului război mondial, în 1914, a oprit acest potop, în parte prin apariția unei mulțimi de probleme imediate și urgente, în parte din cauza reducerii stocului de hirtie în majoritatea țărilor europene“ (Willy Ley, *Watchers of the Skies*, ed. rom., 1968, p. 324). „După 1918, «fraternitatea cosmică» a civilizațiilor semene, susceptibile să face schimb de învățăminte reciproc profitabile, va deveni pentru scriitorii o temă mai puțin frecventă: va fi rindul contradicțiilor interne ale civilizațiilor terestre să treacă pe primul plan. Romanul astronomic își continuă însă cursul, cunoscând chiar o nouă înflorire, dar în direcții mai puțin frecventate înainte de 1914“ (Lucian Boia, *Le roman astronomique (seconde moitié du XIXe siècle — début du XXe siècle)*, în *Synthesis. Bulletin du Comité National de Littérature Comparée de la République Socialiste de Roumanie*, Bu-

carest, vol. VII (1980), pp. 145—163; citatul de la p. 162; din acest documentat studiu am preluat și majoritatea titlurilor de „romane astronomice” amintite mai sus).

¹⁸ Cu privire la teza pluralității lumilor locuite, v. supra, notele nr. 1—6; v. notele nr. 1 și nr. 3 la articolul *Romanul științific*; v. articolele *Alte pământuri locuite și Omenirea de pe planeta Marte*, incluse în ediția de față; v., de asemenea, prefața ediției. În paginile revistei *Orion*, condusă de el, Victor Anestin va fi consecvent în a semna și a recenzi favorabil cărțile de ultimă oră semnate de alți partizani ai acestei doctrine, dar și în a combate energic pe adversarii ei. Din prima categorie fac parte, de exemplu, Léon Dumas, cu *L'habitabilité des planètes*, editura autorului La Huy, Belgia, 1907 (recenzată în *Orion*, nr. 5, ianuarie 1908, p. 139) și Leo Brenner (Spiridon Gopcevič), cu *Die Bewohnbarkeit der Welten*, Hillger Verlag, Leipzig, 1907 (recenzată în *Orion*, nr. 2, octombrie 1907, p. 48). Cît despre tratamentul rezervat adversarilor doctrinei, un exemplu avem în *Ziarul călătoriilor și științelor populare* (nr. 5 din 12 decembrie 1912), unde este recenzată cartea abatelui Th. Moreux *Les autres mondes sont-ils habités?*, în care respingerea tezei pluralității lumilor locuite își are, nemărturisit, o motivație teologică, după cum rezultă din recenziia lui Victor Anestin.

¹⁹ Istoria descoperirii celei de-a noua planete, transneptuniene, acoperă întregă a doua jumătate a secolului trecut, în ea fiind implicat și Camille Flammarion, astfel că era cît se poate de firesc ca Victor Anestin să fie la curent cu stadiul cercetărilor. Totuși, el nu-și permite să anticipeze ficțional descoperirea ei efectivă de către pămînteni, nici acum, în 1899, nici cu 15 ani mai tîrziu, în *O tragedie cerească* (v. nota nr. 1 la acest roman). Curiozitatea e însă altă: în textul romanului din 1899 găsim tipărit negru pe alb numele planetei, Pluton, nume care n-avea să-i fie atribuit de comunitatea mondială a astronomilor decît în 1930 (!), cînd Pluton a fost descoperit efectiv. «S-a hotărît ca descoperirea să fie anunțată la 13 martie 1930, dată ce coincidea cu a 75-a aniversare a nașterii lui Percival Lowell și cu a 149-a aniversare a descoperirii lui Uranus. [...] Nu este o exagerare dacă spunem că toate observatoarele astronomice din lume și-au întrerupt programul obișnuit pentru a observa noua planetă. Confirmările descoperirilor de la „Observatorul Lowell” au fost prompte și unanime. La Flagstaff a plouat cu scrisori și telegrame, cu propuneri de nume; au fost luate serios în considerație numai Pluton, Minerva și Cronos. Minerva a fost îndepărtată, acest nume fiind deja

folosit pentru una dintre planetoidele mai mari. A fost ales Pluton, deoarece frații mitologici ai lui Pluton — Jupiter și Neptun — erau de-acum nume de planete. De asemenea, literele *P* și *L* (care, împletite, au format simbolul noii planete — *P*) s-au întâmplat să fie inițialele lui Percival Lowell. Sugestia, transmisă de un profesor de astronomie de la Oxford, provenea de la o fetiță de 11 ani¹ (Willy Ley, *Watchers of the Skies*, ed. rom., 1968, pp. 453—465).

²⁰ Nava interplanetară care, grație vitezei sale, „devorează spațiul” nu era, desigur, de neconceput, la sfârșitul secolului trecut; dar, surpriză, Victor Anestin scrie negru pe alb că „mașina” imaginată de el „devorează spațiul și timpul”²⁰! Și aceasta în 1899, deci cu șase ani înainte de enunțarea de către Einstein a teoriei relativității restrinse (1905) din care derivă, cum se știe, „paradoxul timpului”. Desigur, însă, totul se poate reduce și la o simplă chestiune stilistică: un avânt al frazării care-l duce pe Anestin la o simplă „scăpare de condei” (fericită, de această dată).

²¹ Promisiunea unui al doilea volum, dedicat șederii pe planeta Marte a celor doi exploratori terestri, promisiune cât se poate de explicită în acest pasaj, n-avea să mai fie ținută niciodată de Anestin. El își va aduce, totuși, aminte de ea, peste mai mult de un deceniu (v. *Insemnări*, în ediția de față, nota nr. 3), simțindu-se parcă dator cu o scuză, pe care o găsește ușor, arătându-și încă o dată eternul său „Jin-te” anti-estetic: „Sunt interesante romanele astronomice, dar adevărul astronomic pur e mai interesant și viața e așa de scurtă!”

O TRAGEDIE CEREASCĂ

Poveste astronomică

(1914)

¹ După cum vedem, cea de-a noua planetă, Pluton, anticipată nominal încă în 1899 (v. nota nr. 19 la *În anul 4000 sau O călătorie la Venus*), nu este încă omologată în 1914, în arsenalul ficțional de care Anestin își permite să dispună: ea nu are dreptul de eponimie asupra unui bulevard din Samiri, capitala aceleiași planete Venus (ce-i drept, în anul 3000, de această dată, nu în anul 4000).

-2 „Margaritas ante porcos” (lat. „Mărgăritare în fața porcilor”) — «cuvinte din Evanghelia lui Matei (cap. VII, verset 6). E vorba despre lucrurile sfinte, care nu se cuvin date la cina, după cum perlele nu trebuie aruncate porcilor, fiindcă aceștia, neștiind că sunt perle, ar putea să le calce în picioare. Expresia, intrată în limbajul laic, recomandă să nu arătam cuiva lucruri prețioase a căror valoare n-o poate aprecia, nici să vorbim în fața lui despre probleme pe care nu le poate pricepe. E echivalentul zicalei noastre „Nu strica orzul pe găște”. Expresia (tradusă din grecește) s-a răspândit în versiunea latină, a cărei formă completă este: *Nolite mittere margaritas ante porcos* („Nu aruncați mărgăritare în fața porcilor”). Dar de obicei nu se citează decât ultimele trei cuvinte» (I. Berg, *Dictionar de cuvinte, expresii, citate celebre*, Editura Științifică, București, 1969, p. 270.)

³ Ideea himerică de a „fora un puț, spre centrul Pământului, cu diametrul de 200—300 de metri” fusese lansată de Flammarion în 1909, în revista *Je Sais Tout*, de unde o preia, probabil, și Victor Anestin.

⁴ Referiri nominale la Dim. Anghel și Șt. O. Iosif întâlnim de mai multe ori în publicistica lui Victor Anestin (v. nota nr. 1 la *Insemnări și nota nr. 10 la Romanele științifice*, texte incluse în ediția de față). De data aceasta, referirea fiind doar aluzivă, își permite să fie totodată mai puțin reverențioasă, deși comedia *Cometa* de Dim. Anghel și Șt. O. Iosif „nu se atinge”, practic, de astronomie — domeniul vegheat cu gelozie de Anestin în fața intruziunii literaților (ca reacție, poate, și la relativa lui marginalizare, dacă nu chiar ignorare, în viața literară a epocii); piesa de teatru *Satan sau Pietrea Lumii*, semnată de „doi tineri poeți” venusieni și care „făcea furori” pe scenele din Samiri în anul 3000, este o pură creație a fanteziei lui Anestin, fără vreo altă contingentă cu *Cometa* lui Anghel și Iosif, dar pretextul inițial rămâne totuși transparent. Pasajul poate fi însă util sub raport istorico-literar, putând furniza indicii pentru datarea aproximativă a scrierii romanului *O tragedie cerească*: comedia *Cometa* fiind reprezentată în premieră la 3 octombrie 1911, putem deduce că Anestin încă mai lucra la roman ulterior acestei date; pe de altă parte, paginile respective trebuie să fi fost deja scrise anterior datei de 22 iunie 1913, când a încetat din viață Șt. O. Iosif în condițiile cunoscute, dată după care, putem presupune, Victor Anestin nu și-ar mai fi permis nici o ireverență, fie și aluzivă. (Dimitrie Anghel a murit la 13 noiembrie 1914, ulterior deci apariției de sub tipar a romanului lui Anestin, la 17 februarie 1914.)

⁵ „Asales, caricaturizat, apărea și el pe scenă.” Asales (cel din *O tragedie cerească*, nu cel din *O călătorie la Venus*) fiind, dintre toate personajele lui Anestin, cel care se ține minte cel mai bine, atât prin relieful caracterial individual, cât și prin ilustrarea unei caracterologii generice („savantul genial dar ursuz”), ar fi tentantă identificarea, printre omenii de știință din România începutului de secol, a unui eventual „prototip” real, eventualitate însă pur ipotetică, nesustținută de nici un indiciu cunoscut pînă în prezent. Cel mult, cu titlu pur conjectural, ne-am putea hazarda în ipoteza că imaginea acestui personaj al lui Anestin ar putea să nu fie străină de prezumabila lectură a *Memoriilor* lui Camille Flammarion (*Mémoires biographiques et philosophiques d'un astronome*, Ernest Flammarion Éditeur, Paris, 1911), unde celebrul astronom Urbain Jean Joseph Le Verrier (1811—1877), cel care descoperise „din vîrfurile peniței” existența planetei Neptun (1846) și al cărui geniu matematic nu era contestat de nimeni, apare în ipostază de odios satrap — ursuz, despot și chiar sadic — în calitate pe care-o deținea, de director al Observatorului Astronomic din Paris, de unde tînărul Flammarion fusese abuziv concediat, în plină escaladă a succesului recent apărutei *La pluralité des mondes habités* (1862), singura „vină” pe care i-o găsisese Le Verrier, cu această ocazie, fiind rezumată în arogantele cuvinte pe care i le aruncă fără drept de apel: „Nu ești un savant, domnule, ești un poet!”

⁶ „Prin anul 2500 se mai întîmplase o panică grozavă: se zvonise că Pămîntul se va ciocni cu capul unei comete.” Amintită și nominal, cu cîteva pagini mai înainte, cometa Halley își confirmă încă o dată implicarea în geneza romanului *O tragedie cerească*, prin „panica grozavă” din 1910. „panica cianogenului”, consemnată ca atare de Victor Anestin și în publicistica sa (cuprinsă, selectiv, și în prezenta ediție). Este confirmată, totodată, legitimitatea raportării ipotezei din *O tragedie cerească* (1914) la ipoteza din *La fin du monde* (1893) de Camille Flammarion (v. și nota nr. 1 la articolul *O catastrofă cerească*, în ediția de față), ipoteză ale cărei antecedente Victor Anestin le-ar fi putut, prezumabil, afla chiar de la Flammarion, al cărui fervent frecventator era: în *Histoire d'une comète*, scrisă în 1865, publicată tot atunci în *Magasin Pittoresque* și inclusă apoi în sumarul edițiilor succesive ale volumului *Récits de l'infini* (prima ediție 1873), Camille Flammarion rezuma modul cum își imaginaseră ciocnirea Pămîntului cu o cometă Laplace, Grégory, Maupertuis, „englezul Whiston — primul care a

destinat cu consecvență cometele unor evenimente funeste pentru lumea noastră" (cu privire la William Whiston, v. nota nr. 2 la articolul *În așteptarea unei catastrofe cerești*, în ediția de față), fără a-l uita bineînțeles pe Edgar Poe, cu *Conversația lui Eiros cu Charmion* (1839), calificată de Flammarion drept „cea mai singulară dintre descrierile imaginare de acest fel, una dintre povestirile cele mai originale ale celui mai original povestitor de dincolo de ocean" (C. Flammarion, *Récits de l'infini*, seizième édition, 1878, p. 307).

7. Cunoscută fiind acrimonia lui Anestin față de scena vieții literare a epocii și, desigur, în primul rînd față de cei ce dețineau prim-planul acestei scene, nu e poate cu totul hazardată supoziția vizării lui Ion Minulescu — poet de mare notorietate în epocă și de mare succes la public — dincolo de fantoșa caricaturală a acestui „Mina, cel mai de seamă poet" din Bucureștii anului 3000. Într-un capitol ulterior al romanului, *Dansul morții*, apare, într-o postură asemănătoare, și un poet parizian nenominalizat, „unul dintre cei mai mari poeți ai acelei vremi" — o altă variantă a bucureșteanului Mina.

8. **Grigore (Gregoriu) ȘTEFĂNESCU** (1836 sau 1838—1911) — naturalist român, profesor de geologie și mineralogie la Universitatea din București (din 1864), rector al acestei universități (1897—1898), membru al Academiei Române (din 1876). Pe lângă cercetările de geologie (a inițiat și realizat, în 1898, prima hartă geologică a teritoriului României), Grigore Ștefănescu s-a făcut cunoscut și prin studiile de paleontologie: a efectuat cercetări asupra mamiferelor pliocene și cuaternare din România, studiind resturile din *Dinotherium gigantissimum* și *Camelus alutensis* (cămila fosilă de pe Olt, lat. *Alutus*). În 1891, a publicat, în limba engleză, o lucrare despre *Existența dinoteriului în România*. Grigore Ștefănescu îi era, probabil, cunoscut lui Victor Anestin și prin activitatea de popularizare a științei și de propagare a ideilor darwiniste, pe care-o desfășura. Scheletul fosil de dinoterium reconstituit la Muzeul Antipa pare a-l fi impresionat în mod deosebit pe Victor Anestin: la 29 octombrie 1913 (cu câteva luni, deci, înainte de apariția romanului *O tragedie cerească*) el publica, în *Ziarul călătorilor și al științelor populare* (anul XIII, nr. 51), poza unui astfel de „elefant monstruos", însoțită de următorul text: „Dinoterium trăia într-o climă foarte frumoasă, pe latitudinile Europei centrale și sudice, deci și în țara noastră. Scheletul foarte bine conservat al unui asemenea animal colossal îl veți putea admira în muzeul zoologic de la Șosea, de sub conducerea d-lui dr. Antipa." Aceeași

poză va fi reluată în vol. *Povestea științei* (București, Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, 1916, p. 17), însoțită, încă o dată, de menționarea scheletului expus în „muzăul nostru zoologic”.

9. Încă un caz de translație compensatorie din real în imaginar: *Societatea „Prietenii Științei”*, în care Victor Anestin a jucat rolul principal (v. prefața ediției), a fost departe de-a număra vreodată în realitate „o sută de mii de membri”. În „mărețul palat al Casei Științei” a existat numai în visurile entuziaștului incorrigibil care era Anestin. Colecția *Ziarului științelor populare și al călătoriilor* pe anii 1913—1914 oferă numeroase date documentare pentru reconstituirea istoriei acestei societăți: adunarea de constituire este anunțată pentru 2 iunie 1913 (în nr. 29 din 28 mai 1913, anul XIII); darea de seamă de la această adunare de constituire este publicată în nr. 31 din 11 iunie 1913 (aflăm că Victor Anestin, cu această ocazie, a donat 100 de volume, ca bază a viitoarei Biblioteci a societății); peste încă o săptămână, la 18 iunie 1913, Anestin semnează, în nr. 32, articolul „*Prietenii Științei*”, iar în nr. 34 din 2 iulie 1913 găsim menționat și proiectul „*Casei Științei*”; tot aici, se publică date biografice despre G. Țițeica, președintele societății; dări de seamă asupra activității de la *Societatea „Prietenii Științei”* vor continua să apară frecvent în *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*, pe parcursul anilor 1913—1914, cele mai multe nesemnate dar care pot fi atribuite, după indicii de maximă probabilitate, tot lui Victor Anestin (v. nota de subsol nr. 40 la prefața prezentei ediții).

10. *Gaurisankar* — pisc în masivul Himalaya (7145 metri), situat pe teritoriul Nepalului. Aflat la numai 57 km. nord-vest de Everest, a fost multă vreme (până prin anii 1904—1905) confundat cu acesta, dintr-o eroare de observație, și considerat în consecință cel mai înalt pisc de pe glob. Plasarea unui observator astronomic privilegiat pe *Gaurisankar*, în *O tragedie cerească*, nu este întâmplătoare: același lucru îl făcuse și Camille Flammarion, în *La fin du monde* (1893).

11. „*Orașul Luminei*”. Deși Victor Anestin nu văzuse — și nici n-avea să vadă vreodată — Parisul, acesta nu putea lipsi din tabloul apocaliptic imaginat în *Ultimele zile ale pămintenilor*, dat fiind rolul de prim-plan pe care-l rezervase capitalei franceze Flammarion în *Sfirșitul lumii* (1893).

12. „... un cutremur îngrozitor făcuse să se scufunde podișul ce despărțea marea cea mai apropiată de cimpia ce se întindea sub poalele Carpaților.” *Dobrogea scufundată* în ur-

ma unui cataclism geologic, apele Mării Negre invadează întreaga cîmpie a Bărăganului, acoperind și Bucureștii și neoprindu-se decît în fața versantului sudic al Carpaților, deveniți o enormă faleză: „Astronomului nu poți să-i reproșezi decît numai plăcerea ce o încercă gîndindu-se la astfel de catastrofe, care ar turbura seninătatea marelui public” (V. Anestin, *În așteptarea unei catastrofe cerești*). În schimb, scriitorului nu poți decît să-i recunoști anvergura imaginației atunci cînd, „gîndindu-se la asemenea catastrofe”, decantează în imaginar această „plăcere ce o încercă” astronomul, oferindu-și sîsie și oferind „marelui public” o plăcere de rang superior, o plăcere estetică, asea plăcere pe care numai sublimul o poate da: o „plăcere posibilă doar prin intermediul unei neplăceri” (Im. Kant, loc. cit., v. prefața).

13. Cel vizat în acest pasaj este astronomul american Percival Lowell.

14. EBERT. Cu privire la identitatea, problematică, a astronomului Ebert, care „acum vreo mie de ani pămîntești, făcuse calculul tocmai pentru ca acesta de azi” (ne aflăm, cu acțiunea romanului, în anul 3000), a se vedea prefața ediției (nota de subsol nr. 65), nota nr. 3 la materialul *Insemnări* și nota nr. 1 la autorecenzia *O poveste astronomică*. Apartenența ficțională a personajului apare aici, în textul propriu-zis al romanului, mai transparentă, parcă, decît în textele publicistice amintite.

PUBLICISTICA (1898—1915)

ROMANUL ȘTIINȚIFIC

Apărut în *Foaia populară*, anul I, nr. 35, 1 noiembrie
1898, p.2

1. Ca și în cazul altor autori implicați în istoria ideii „pluralității lumilor locuite”, imaginea lui Victor Anestin despre Bernard de Fontenelle (v. notele nr. 3 și nr. 15 la romanul *În anul 4000 sau O călătorie la Venus*) este modelată de modul în care autorul respectiv apare prezentat în scrierile lui Camille Flammarion, în special în *La pluralité des mondes habités* (1862); pină și epitetul ornant („spiritualul Fontenelle”) este preluat de la Flammarion.

2. Jules Verne. Cum spuneam (v. supra, nota nr. 7 la romanul *În anul 4000 sau O călătorie la Venus*), părerea lui Victor Anestin despre literatura lui Jules Verne nu poate fi înțeleasă decât prin raportare la atitudinea lui Flammarion față de Jules Verne, atitudine deloc cordială. Că a fost, într-adevăr, vorba de o ignorare voită și sistematică, aplicată ca represalii unui refractar la doctrina „pluralității lumilor locuite“; că a fost doar banala răceală curentă între autori de mare succes la public, amândoi, și care prin forța lucrurilor ajung să-și dispute sufragiile și grațiile acestui public; că mai era, pe deasupra, și un anume mod inadecvat de a înțelege literatura în genere, și „romanul astronomic“ în speță, din partea astronomului ce dispunea de un atît de „poetic“ și elegant stil, și care în tinerețe fusese concediat dintre „savaanți“ tocmai cu infamantul stigmat de „poet“ — indiciile existente pot fi interpretate în oricare dintre aceste sensuri, fie în parte, fie toate la un loc (v. nota nr. 6 la același roman și nota nr. 4 la articolul *Romanele științifice*). Dar părerea lui Anestin despre Jules Verne mai trebuie raportată și la părerea lui despre literatură în general, la averșiunea lui refractară — stimulată, și aceasta, de „exemplu“ lui Flammarion — față de imaginație, de ficțiune, de ideea de „creație“ (v. prefața ediției și notele nr. 9 și nr. 16 la romanul amintit, ca și nota nr. 2 la articolul *Evoluțiunea amatorului astronom*). Astfel încît nu cunoașterea ipotetic insuficientă a limbii franceze i-ar fi barat lui Anestin accesul la stilul lui Jules Verne, cum s-a susținut (v. nota de subsol nr. 13 la prefața ediției), ci refuzul său obstinat de a se arăta permeabil la însăși ideea de stil în literatură. Altfel, la data cînd se pronunța în defavoarea lui Jules Verne, pus în antiteză cu Flammarion, Victor Anestin ar fi avut, virtual, la dispoziție, pentru a se edifica, cea mai mare — și mai memorabilă — parte a operei scriitorului: (a) romane: *Cinq semaines en ballon. Voyage de découvertes en Afrique par trois Anglais, rédigé d'après les notes du Dr. Fergusson* (1863); *Voyage au centre de la Terre* (1864); *De la Terre à la Lune, trajet direct en 97 heures 20 minutes* (1865); *Voyages et aventures du capitaine Hatteras* (1866); *Les enfants du capitaine Grant. Voyage autour du Monde* (1868); *Autour de la Lune* (1870); *Vingt mille lieues sous les mers. Tour du Monde sous-marin* (1870); *Une ville flottante* (1871); *Aventures de trois Russes et de trois Anglais dans l'Afrique australe* (1872); *Le tour du Monde en quatre-vingts jours* (1873); *Le pays des fourrures* (1873); *L'île mystérieuse* (1875); *Le Chancellor. Journal du passager J. K. Kazallon* (1875); *Michel Strogoff. De*

Moscou à Irkoutsk (1876); *Les Indes-Noires* (1877); Hector Servadac. *Voyages et aventures à travers le monde solaire* (1877); *Un capitaine de quinze ans* (1878); *Les cinq cents millions de la Bégum* (1879); *Les tribulations d'un Chinois en Chine* (1879); *La maison à vapeur. Voyage à travers l'Inde septentrionale* (1880); *La Jangada. Huit cents lieues sur l'Amazonie* (1881); *L'école des Robinsons* (1882); *Le rayon vert* (1882); *Kéran le tétu* (1883); *L'étoile du Sud. Le pays des diamants* (1884); *L'archipel en feu* (1884); *Mathias Sandorff* (1885); *L'épave du Cynthia* (1885, în colaborare cu André Laurie); *Robur le Conquérant* (1886); *Un billet de loterie No 9672* (1886); *Nord contre Sud* (1887); *Le chemin de France* (1887); *Deux ans de vacances* (1888); *Sans dessus dessous* (1889); *Famille sans nom* (1889); *César Cascabel* (1890); *Mistréss Branican* (1891); *Le château des Carpathes* (1892); *Claudius Bombarnac. Carnet d'un reporter à l'inauguration du grand Transasiatique (de la Russie à Pekin)* (1893); *P'tit Bonhomme* (1893); *Les miraculeuses aventures de maître Antifer* (1894); *L'île à hélice* (1895); *Face au drapeau* (1896); *Clovis Dardentor* (1896); *Le Sphinx des glaces* (1897); *Le superbe Orénoque* (1898); *Le testament d'un excentrique* (1899); *Seconde patrie* (1900); *Le village aérien* (1901); *Les Histoires de Jean-Marie Cabidoulin* (1901); *Les frères Kip* (1902); *Bourses de voyages* (1903); *Maître du Monde* (1904); *Un drame en Livonie* (1904); [în continuare, romane apărute postum:} *L'invasion de la mer* (1905); *Le phare du bout du Monde* (1905); *Le volcan d'or* (1906); *L'Agence Thompson and Co* (1907); *La chasse au météore* (1908); *Le pilote du Danube* (1908); *Les naufragés du „Jonathan“* (1909); *Le secret de Wilhelm Storitz* (1910); *L'étonnante aventure de la Mission Barsac* (1910). (b) nuvele, povestiri, schițe: *Un drame dans les airs (Un voyage en ballon)* (1851); *Les premiers navires de la marine mexicaine. Etudes historiques* (1851); *Martin Paz. Mœurs péruviennes. Nouvelle historique* (1852); *Maître Zacharius* (1854); *Un hivernage dans les glaces* (1855); *Edgard Poë* (1864); *Le comte de Chanteleine. Nouvelle historique* (1864); *Les forceurs de blocus* (1865); *Une fantaisie du docteur Ox* (1874) — în vol. *Le docteur Ox* (1874); *Amiens en l'an 2000* (1875); *Les révoltés de la Bounty* (1879); *Dix heures de chasse* (1881); *Fritt-Flacc* (1886); *Gil Braltar* (1877); *Au XXIXme siècle. La journée d'un journaliste américain en 2889* (1889); *Monsieur Ré-dièze et Mademoiselle Mi-bemol* (1893); *La destinée de Jean Morénas* (1910); *La famille Raton* (1910); *Le humbug. Mœurs américaines* (1910); *L'éternel Adam* (1910) — în vol. postum *Hier et Demain* (1910). Din domeniul teatrului, amintim numai dramatizările

după romane cunoscute: *Le tour du Monde en 80 jours*. Drame en cinq actes (1874, în colab. cu d'Ennery); *Les enfants du capitaine Grant*. Drame en douze scènes (1878, în colab. cu d'Ennery); *Michel Strogoff*. Pièce à grand spectacle en cinq actes et seize tableaux (1880, în colab. cu d'Ennery); *Kériban le tétu*. Drame en cinq actes et vingt tableaux (1883); *Mathias Sandorff*. Drame en cinq actes (1887, în colab. cu Busnach). Din 1882 datează *Voyage à travers l'impossible*. Une fantaisie en trois actes. Jules Verne mai este și autorul unei masive *Histoire des grands voyages et grands voyageurs* (6 vol., 1870—1877).

3. **Camille FLAMMARION** (26 februarie 1842—3 iunie 1925) — astronom francez și popularizator al științei, în special al astronomiei, activitate în care a manifestat o vocație, o pasiune și un talent ce i-au asigurat renumele de „poet al științei“, cunoscut și urmat peste tot în lume de numeroși discipoli și devoti, „converșiți“ la cultul cerului prin fascinația personalității sale (catalizarea vocației lui Victor Anestiin, afirmat ca „Flammarion al României“, n-a fost un fenomen izolat în epocă). „Fără îndoială, Camille Flammarion a fost înaintea de toate «poetul Științei». Nu-i datorăm nici o descoperire răsunătoare. El nu a avut nici geniul unui Galilei, nici amploarea viziunii unui Einstein, și am începea în zadar să-l comparăm cu unul dintre cei mai iluștri contemporani ai săi, Pasteur. Dar fondatorul *Societății Astronomice a Franței* se bucură de atîta admirație și stimă din partea celor care se interesează de știință, încît numele său își găsește, pe bună dreptate, locul alături de marile figuri ale epocii respective. Nimeni n-a știut mai bine ca el să comunice pasiunea cucerșterii. Avea un talent rar înțîmțit de a sintetiza și, nefiind indiferent față de nici o disciplină, a transformat astronomia. Înaintea de el, această știință anăreca ca o anexă aridă a matematicii; Flammarion a reușit s-o pună în adevărata ei lumină: o descoperire pasionantă a universului necunoscut, în care Pămîntul și chiar sistemul solar nu sunt decît niște puncte înfime în eternitatea timpului și în imensitatea spațiului“ (Hilaire Cuny, *Camille Flammarion*, Éditions Seghers, Paris, 1964; trad. rom. Editura Științifică, București, 1968, pp. 13—14).

Născut în satul Montigny-le-Roi din departamentul Haute-Marne, ca unul din cei patru copii ai unei familii ce tocmai încerca escaladarea barierei sociale dintre țărănime și mica burghezie rurală, încercare soldată cu ruinarea materială totală (1856), Camille Flammarion își va urma familia strămutată la Paris (după absolvirea seminarului teologic din Lau-

gres și refuzul, din motive de conștiință, de a se angaja în cariera ecleziastică), în căutarea unei soluții de supraviețuire. În această situație-limită, Flammarion își descoperă, asemenea întregii familii (un frate, Ernest, avea să devină cunoscut editor parizian), inepuizabile resurse de vitalitate, de rezistență, de energie, de entuziasm: intră, mai întâi, ca ucenic la un gravor-cizelator din Paris, urmînd totodată cursurile serale ale unei „Asociații politehnice”, învățînd singur limba engleză și lucrînd la manuscrisul unei autodidactice *Cosmogonii universale*, care, descoperită din întîmplare de doctorul ce-l îngrijea în timpul unei boli, îi va deschide drumul spre angajarea (1858) ca „elev-astronom” la Observatorul Astronomic din Paris. Concediat de aici în 1862, ca urmare a succesului de public reputat de prima sa carte, *La pluralité des mondes habités* (1862), pe care directorul observatorului, celebrul astronom Le Verrier, a considerat-o „ca o jignire personală” (H. Cuny, op. cit., p. 35), Flammarion este însă imediat angajat în calitate de calculator la *Bureau des Longitudes*, cu însărcinarea de a calcula pozițiile Lunii pentru *Connaissance des Temps* (v. nota nr. 5 la articolul *Din trecut*, în prezenta ediție). Își face debutul publicistic în 1863, la *Revue française*, cu articolul *Les esprits et le spiritisme*, devenind, în același an, redactor științific al revistei săptămânare *Le Cosmos*, iar în 1865 redactor științific al ziarului *Le Siècle*. În acest timp își începe seria conferințelor publice pe teme de astronomie populară, conferințe care-i aduc o mare popularitate, grație căreia, probabil, un bogătaş din Bordeaux, Méret, îi donează o mare sumă de bani precum și un castel întreg, la Juvisy-sur-Orge, în imediata apropiere a Parisului, unde Flammarion își instalează un observator astronomic personal, la care va desfășura o intensă activitate, la concurență cu aceea, oficială, a Observatorului Astronomic din Paris, de unde fusese concediat cu ani în urmă. Fondează, în 1887, *Société Astronomique de France*, cu largă participare internațională (ajungînd să numere printre membrii săi, pe lîngă „muritorii de rînd”, cum era și Anestin, mai multe capete încoronate ale vremii); revista *L'Astronomie*, fondată tot de Flammarion, în 1882, devine buletinul lunar al acestei societăți; iar *Annuaire astronomique*, inițiat în 1865 în pagini de revistă, iar apoi, din 1893, în volum separat, continuă să apară și astăzi, purtîndu-i numele (în 1965 împlinea un secol de apariție neîntreruptă). „Camillo-Flammarion a întreprins numeroase cercetări în domeniul astronomiei, mai cu seamă asupra stelelor duble și sistemelor multiple, asupra planetei Marte și asupra Lunii, în legătura

cu stabilirea hărților acestor obiecte cosmice, în vederea elaborării unui atlas ceresc și a unor diverse cataloage. Cunoscutul *Anuar astronomic și meteorologic „Camille Flammarion“* a ajuns astăzi (1964) la al o sutălea an de apariție. În domeniul mecanicii cerești, adică în domeniul matematicii ca atare, îi datorăm o importantă lucrare cu privire la rotația corpurilor. [...] Flammarion a fost un astronom în adevăratul înțeles al cuvântului. Totuși, el nu a făcut nici o descoperire spectaculară. Era prea clectic pentru a avea răbdarea unui specialist. Concepea problema cosmică pe un vast plan de sinteză, unde structurile materiale și mișcările proprii lor nu erau singurele în cauză, ci cu tot ceea ce puteau conține ele potențial și realiza într-o grandioasă armonie universală. El vedea în stele niște mașini gigantice de produs energie, care, iradiind planetele, alimentau viața, despre care el nu avea nici o îndoielă că este peste tot la fel de răspândită, ca și materia. În sfârșit, spiritul — o entitate separată, după părerea lui — impregna ansamblul și guverna lumile” (Hilaire Cuny, *Camille Flammarion*, ed. rom., 1968, p. 40—41).

Bibliografia scrierilor lui Camille Flammarion cuprinde aproximativ 50 de titluri (în afara celor din periodice), aproape toate apărute în mai multe ediții, al căror număr este, în unele cazuri, de ordinul zecilor: *La pluralité des mondes habités. Étude où l'on expose les conditions d'habitabilité des terres célestes, discutées au point de vue de l'astronomie, de la physiologie et de la philosophie naturelle* (1862; ediția a 34-a în 1890); *Les mondes imaginaires et les mondes réels. Voyage astronomique pittoresque dans le ciel, et revue critique des théories humaines, anciennes et modernes, sur les habitants des astres* (1865; ediția a 20-a în 1887); *Les merveilles célestes. Lectures du soir, pour la jeunesse et les gens du monde* (1865, ediția a 6-a în 1878); *Histoire d'une comète* (1865); *Les forces naturelles inconnues* (1865; ediția a II-a 1906; ediția a III-a, 2 vol., 1924); *Lumen. Entretien astronomique d'outre-terre. I. Resurrectio praeteriti*, 1866; II. *Respluum temporis*, 1867; III. *Homo homunculus*, 1867; IV. *Anteriores vitae*, 1869; V. *Ingenium audax — natura audacior*, (1869 (ediția a 6-a 1878); *Dieu dans la nature, ou Le matérialisme et le spiritualisme devant la science moderne* (1867, ediția a 6-a 1869); *Études et lectures sur l'astronomie. Ouvrage périodique exposant les découvertes de l'astronomie contemporaine* (9 volumee, 1867—1880); *Mes voyages aériens* (1867; ediția a 20-a, *Voyages en ballon*, 1889); *Galerie astronomique* (1867); *Consolations en voyage, ou Les derniers jours d'un philosophe* (1868, traducerea cărții lui Humphry Davy

Consolations in Travel, or the Last Days of a Philosopher; *Contemplations scientifiques*. Nouvelles études de la nature et exposition des oeuvres éminentes de la science contemporaine (seria I, 1870; seria II, 1887); *L'atmosphère*. Météorologie populaire (1871); *L'histoire du ciel* (1872); *Récits de l'Infini*. *Lumen*. *Histoire d'un âme*. *Histoire d'une comète*. *La vie universelle et éternelle* (1873; ediția a 40-a în 1890); *La vie de Copernic*. *L'histoire de la découverte du système du monde* (1873; reeditări ulterioare sub titlurile: *Le système du monde et Copernic*; *Copernic et la découverte du système du monde*); *Les Terres du Ciel*. Voyage sur les planètes de notre système et description des conditions de la vie à leur surface (1877); *Petite astronomie descriptive* (1877); *Atlas céleste* (1877, in-folio); *Astronomie sidérale*. Catalogue des étoiles doubles (1879); *François Arago* (1879); *Astronomie populaire*. Description générale du ciel (1880); *Premiul Montyon* al Academiei Franceze, ediție de lux în 1890, „centième mille“); *Les étoiles et les curiosités du ciel* (1881); *Almanach astronomique* (1884); *Le monde avant l'apparition de l'homme*. Origines de la terre. Origines de la vie. Origines de l'humanité (1885); *Dans le ciel et sur la terre*. Tableaux et harmonies (1886); *Les comètes, les étoiles et les planètes* (1887); *Rêves-étoilés* (1888; cuprinde: *Georges Spero, Voyage dans le ciel*, *L'univers antérieur, Idée d'une communication entre les mondes, Étoiles et atomes, Le point fixe dans l'univers, Amant vêtu d'air*); *Uranie*. Roman sidéral (1889); *La planète Mars et ses conditions d'habitabilité*. Encyclopédie générale des observations martiennes. Tome I: de l'origine (1636) à 1890 (1892). Tome II: de 1890 à 1900 (1909); *Qu'est-ce que le ciel?* *Astronomie élémentaire* (1892); *La fin du monde* (1893); *Stella Roman* sidéral (1897); *Excursions dans le ciel* (1898); *Les éclipses du vingtième siècle visibles à Paris* (1899); *Curiosités de la science*. *Le temps et le calendrier* (1901); *Les imperfections du calendrier*. Projet de réforme (1901); *Le pendule du Panthéon* (1902); *Initiation astronomique* (1908); *Mémoires biographiques et philosophiques d'un astronome* (1911); *Promenades dans les étoiles* (1923); *La mort et son mystère*. I. Avant la mort. II. Autour de la mort. III. Après la mort (1925). Alte titluri, pentru care nu am putut stabili anul apariției: *L'inconnu et les problèmes psychiques*; *Clairs de Lune*; *L'invention des lunettes d'approche et Galilée*; *L'éruption du Krakatoa*; *Les tremblements de terre et les éruptions vol-*

caniques; La planète Vénus. Discussion générale des observations; Contes philosophiques; Excursions sur les autres mondes; Les phénomènes de la foudre; Les caprices de la foudre; Les maisons hantées; Astronomie des dames; Les étoiles doubles, Catalogue des étoiles multiples en mouvement; Atlas astronomiques de poche; Grand Atlas céleste, contenant plus de cent mille étoiles (in-folio); Grande Carte céleste, contenant toutes les étoiles visibles à l'œil nu; Planisphère mobile, donnant la position des étoiles pour chaque jour; Carte de la Lune et de la planète Mars; Globes de la Lune et de la planète Mars. A înființat revista *L'Astronomie* (1882), a inițiat un anuar astronomic, mai întâi în paginile revistei *Magasin pittoresque* (1865—1884), apoi în *L'Astronomie* (1885—1892), iar din 1893, în volum separat; acest *L'Annuaire astronomique et météorologique* „Camille Flammarion” apărea încă în 1964 (anul C), an după care nu mai deținem date despre el. Alte periodice la care a mai colaborat C. Flammarion: *Comptes rendus de l'Académie des Sciences, Supplément littéraire de „Figaro”,* precum și — evident — publicațiile la care a fost redactor științific: *Le Cosmos, Le Siècle, Magasin pittoresque, Nature, L'Événement.*

4. **Dominique François Jean ARAGO** (1786—1853) — astronom și fizician francez, autor al unei renumite *Astronomie populaire* (4 vol., 1834—1835). Dedicându-i propria sa *Astronomie populaire* (1880), Flammarion îl denumește pe Arago „fondatorul astronomiei populare” (cu un an mai înainte îi dedicase, de altfel, un studiu monografic). Din 1809, François Arago a fost profesor de geometrie analitică la *École Polytechnique* din Paris. Din 1830 — directorul Observatorului Astronomic din Paris, calitate în care a avut un rol important în crearea cadrului ce avea să asigure prioritatea franceză asupra descoperirii planetei Neptun (1846) de către Le Verrier (avînd un director mai puțin atent, englezul J. C. Adams de la Cambridge a pierdut această prioritate, deși descoperise independent de Le Verrier planeta Neptun, tot prin calcul, cu un an înainte). În 1848, astronomul Arago a fost ministru de război și al marinei în guvernul provizoriu. Membru al Academiei de Științe din Franța. Dintre numeroasele sale contribuții științifice, interesează aici în primul rînd, desigur, cele astronomice: măsurători precise ale diametrelor planetelor, studii asupra coroanei solare și a cromosferei, explicarea scintilației stelelor ca efect de interferență a luminii ș.a.

5. Incluzându-l printre „vulgarizatorii științelor” și pe **Auguste COMTE** (1798—1857), ilustrul filosof și sociolog francez, întemeietor al pozitivismului, — Victor Anestin avea, probabil, în vedere nu cea mai cunoscută operă a acestuia, *Cours de philosophie positive* (6 vol., 1830—1842), chiar dacă este cuprins aici și un volum de *Philosophie astronomique et philosophie de la physique* (vol. 2), ci mai degrabă o lucrare apărută separat, *Traité philosophique d'astronomie populaire* (1844), ce are ca preambul un „discurs asupra spiritului pozitiv”. Altfel, viziunea de ansamblu a lui Auguste Comte asupra „celor trei stadii” ale dezvoltării istorice progresive a gândirii umane, dintre care stadiul „pozitiv” sau „științific” reprezintă apogeul acestei gândiri, atins prin depășirea stadiului „teologic” sau „fictiv” și a stadiului „metafizic” sau „abstract”, nu putea decît să întîmpine adeviziunea deplină a celui ce vedea în știință suprema legitimare spirituală a omului.

6. **Amédée Victor GUILLEMIN** (1826—1893) — ziarist francez, popularizator al științei, profesor de matematici ca specializare de bază. Multe din scrierile sale de popularizare au ca domeniu astronomia: *Les Mondes. Causeries astronomiques* (1861; ediția a 4-a, 1864); *Le Ciel* (1864; ediție de lux, a 5-a, 1877); *La Lune* (1865; ediția a 5-a, 1871); *Éléments de cosmographie* (1866, ediția a 3-a, 1873); *Les Comètes* (1874); *Les Étoiles* (1877); *Les Nebuleuses* (1880); *Petite Encyclopédie populaire* (12 vol., 1886—1891: *Les Planètes et leurs satellites*; *Les Comètes*; *Les Étoiles filantes*; *Le Magnetisme et l'Électricité*; *Le Télégraphe et le Téléphone*; *La Météorologie*; *Le Beau et le mauvais temps* etc.). Dintre numeroasele lucrări de popularizare a altor domenii științifice, semnate de Guillemin, amintim aici, pentru porțiunile sale, numai *Le Monde physique* (5 vol., 1880—1885).

7. **Louis Guillaume FIGUIER** (1819—1894) — popularizator al științei, francez, profesor în farmacie ca specializare de bază. A fondat în 1856 revista științifică anuală *L'Année scientifique et industrielle* (35 vol.). A popularizat și a răs-pîndit informații asupra descoperirilor științifice ale secolului al XIX-lea în cele mai diverse domenii, printre care și astronomia: *Tableau de la nature* (10 vol., 1862—1871); *Les Merveilles de la science* (4 vol., 1873—1876); *Les Nouvelles conquêtes de la science* (4 vol., 1883—1885, lucrare premiată de Academia Franceză); *Les Merveilles de l'industrie* (4 vol., 1873—1876); *Les Mystères de la science* (1887); *Le Lendemain*

de la mort, ou la Vie future selon la science (1872, fantezie științifică pe tema transnigrării pe alte planete, pusă la index). L. G. Figuiet este și autor al mai multor piese de teatru: *Six Parties du monde* (1878); *Denis Papin*, dramă în cinci acte (1882); *Gutenberg*, piesă istorică în cinci acte și opt tablouri (1889); *Kepler ou l'Astrologie et l'Astronomie*, dramă istorică în cinci acte și zece tablouri (1889) și altele, reunite toate sub titlul *La Science au théâtre*, comedii și drame, 2 vol. (1889).

8. Cunoscut mai ales pentru expedițiile științifice întreprinse în America de Sud și Centrală (1799—1804) și descrise în *Voyage de Humboldt et Bonpland* (30 volume, apărute între anii 1805—1834) — lucrare citată uneori sub titlul primei părți: *Voyage aux régions équinoxiales du Nouveau Continent fait en 1799, 1800, 1801, 1802, 1803 et 1804* — naturalistul german **Friedrich Wilhelm Heinrich Alexander von HUMBOLDT** (1769—1859) semnează însă cea mai importantă carte a sa în 1845, odată cu *Kosmos: Entwurf einer physischen Weltbeschreibung* (Cosmos: Schiță pentru o descriere fizică a lumii), în care își prezintă în ansamblu concepția imaginativă asupra întregii lumi fizice, dimpreună cu descrierea concretă a acesteia. Comentată și de Flammarion, în *La pluralité des mondes habités* (1862), această carte a lui Alexander von Humboldt a fost cunoscută de Victor Anestin încă de pe băncile școlii, când — spune el — „Cosmos al lui Humboldt îmi îndreptase privirile curioase spre cer“ (v. articolul autobiografic *Din trecut*, cuprins în ediția de față). Numele lui Alexander von Humboldt se înscrie însă nu atât în istoria astronomiei, cât în istoria geografiei ca știință: cele 30 de volume din *Voyage* (1805—1834) și cele 5 volume din *Kosmos* (1845—1862) stau la baza fundamentării științifice a geografiei fizice și meteorologiei moderne, inaugurând totodată apariția unei serii de noi discipline conexe: climatologia, oceanografia, glaciologia ș.a.

9. **Louis BOUSSENARD** (1847—1910) — romancier francez, colaborator asiduu la *Journal des Voyages et des aventures de terre et de mer*, a scris numeroase „călătorii extraordinare“ — romane de aventuri imaginare în decor exotic —, printre care: *A travers l'Australie, Les dix millions de l'Opussum Rouge* (1879), *Tour du monde d'un gamin de Paris* (1881), *Les Robinsons de la Guyane* (1882), *Aventures périlleuses* (1884), *De Paris au Brésil par terre* (1885), *2000 lieues à travers l'Amérique du Sud* (1885), *Capitaine Casse-Cou* ș.ă. Dintre „romanele științifice“ scrise de Bousсенard, cel mai bun este considerat *Les secrets de monsieur Synthèse* (1888),

avînd ca temă evoluția accelerată a speciilor. Într-un alt „roman științific“, *Les grutteurs de ciel* (1908), „asistăm la lupte de dirijabile ultra-rapide în care se utilizează arme atomice tactice. De notat că autorul nu prevăzuse riscurile radioactivității, punîndu-și personajele să circule viii chiar prin locurile unde tocmai lansaseră grenade atomice! Bousse-
nard excelează mai ales prin stil, foarte nervos și incisiv, inspirat din Jules Verne“ (Jacques Sadoul, *Histoire de la science-fiction moderne*. Tome II: *Domaine français (1905—1975)*, Éditions J'ai Lu, Paris, 1975, p. 18). Tot „romane științifice“ sunt și *Monsieur Rien. Aventures extraordinaires d'un homme invisible* (1907) sau *Dix mille ans dans un bloc de glace*, (tradus în românește de M. Gheorghiu), în 1911 (*10.000 de ani într-un sloi de gheață*) și apărut în colecția „Biblioteca pentru toți“, în care a publicat și Victor Anestin numeroase cărți de popularizare a științei. Romanul apăruse anterior și în folie-ton. în *Ziarul călătorilor și al întîmplărilor de pe mare și uscat*, între 23 septembrie 1898 și 27 ianuarie 1899 (v. Florin Manolescu, *Literatura S.F.*, Editura Univers, 1980, p. 215), numele lui Bousse-
nard fiind, așadar, la ordinea zilei în perioada cînd Anestin scria și publica articolul *Romanul științific* (1 noiembrie 1898).

10. **Jules GROS**. Nu am putut identifica un autor cu acest nume. A existat în secolul trecut, în Franța, un Louis-Jules Gros (n. 1838), obscur politician de provincie și director de ziare la Besançon, dar de-acî și pînă la „romanul științific“... Mai degrabă ar putea fi vorba, printr-un *lapsus calami*, de poetul **Charles Cros** (1842—1888), prieten cu Flammarion, și care, înainte de a fi debutat în literatură, publicase o *Étude sur les moyens de communication avec les planètes* (1869), iar mai tîrziu un *Voyage a trois étoiles*. Chiar și-așa, însă, și tot rămîne greu de înțeles situarea lui printre autorii de „romane“ științifice, alături de Jules Verne și Louis Bousse-
nard.

11. A scris Flammarion „mai mult“ decît Jules Verne, cum afirmă aici Anestin? La o confruntare sumară (cf. supra, notele nr. 2 și nr. 3), putem constata că, față de cele aprox. 50 de titluri „de toată mîna“ ale lui Camille Flammarion, Jules Verne a scris numai romane în număr de 63, fără a mai pune la socoteală proza scurtă, teatrul și scrierile geografice. Dar, chiar dacă lucrurile ar sta, *cantitativ*, așa cum susține Anestin, o comparație de acest fel nu dovedește — mai e nevoie s-o spunem? — nimic, decît, cel mult, confuzia *calitativă* în care se trădează a fi cel ce-o face.

O CATASTROFĂ CEREASCĂ

Ciocnirea Soarelui sau a Pământului cu un imens corp întunecat

Apărut în *Orion*. Revistă mensuală de astronomie populară,
anul I, nr. 2, octombrie 1907, pp. 35—38

1. Articolul **O catastrofă cerească** ne oferă ocazia să constatăm cum s-a operat substituirea „cometei” din *La fin du monde* (1893) de Camille Flammarion cu „soarele stins” din *O tragedie cerească* (1914) de Victor Anestin. Am văzut (v. nota nr. 6 la acest roman) trimiterea precisă din textul lui Anestin la cartea lui Flammarion: „Ne aflăm în secolul al douăzeci și cincilea” — spune acesta, în *La fin du monde*; „Prin anul 2500 se mai întâmplase o panică grozavă: se zvonise că Pământul se va ciocni cu capul unei comete” — spune Anestin, în textul romanului său. Iată, în rezumat, cum își imagina Flammarion această „panică grozavă”:

«*Sfârșitul lumii* e un roman în două părți. Acțiunea primei părți se desfășoară în secolul al XXV-lea [...]. Observațiile și calculele astronomilor stabilesc apropierea inexorabilă a unei comete care se va ciocni cu Pământul — prilej pentru lungi dizertații didactice. Omenirea înnebunită re-trăiește zilele de groază dinaintea anului 1000. Doar savanții, întruniți la Paris într-un mare congres, dezbăt cu seninătate modalitățile pieirii rasei umane. Din fericire, cometa explodează chiar înaintea coliziunii, risipindu-se în ploi meteoritice. A doua parte a romanului, a cărei acțiune e situată în secolul șaiszeci, ne propune un nou motiv de neliniște: răciră progresivă a planetei, însoțită de o deshidratare progresivă. Omenirea s-a retras către ecuator, unde și-a clădit orașe superbe, depozitare ale comorilor științei și artei. Viața este însă condamnată. Eva și Omegar, ultimii reprezentanți ai unei civilizații odinioară înfloritoare, se sting împreună la umbra piramidelor. E interesant de remarcat că Flammarion, acest înflăcărat susținător al tezei pluralității lumilor locuite, n-a crezut în posibilitatea călătoriilor interplanetare. El fundamentează, în schimb, „teoria” reîncarnării pe alte corpuri cerești a celor morți pe Pământ. Victimă a unui accident aerostatic, Georges Spero ajunge astfel pe Marte și-i transmite autorului, prin telepatie, impresiile sale (*Urania*). Iar Eva și Omegar întrezăresc în ultima clipă „corpul astral” al faraonului Keops, verigă de legătură cu restul sistemului solar și cu universul a cărui nemărginire asigură eterna conti-

nuitate a vieții. Pentru a înțelege acest paradox aparent — omul de știință propovăduind spiritismul — trebuie să ne reamintim de Crookes și de adevărata campanie pe care a dus-o eminentul fizician englez în scopul „autentificării” fenomenelor oculte. După părerea noastră, explicația trebuie căutată în primul rând în contradicția dintre caracterul implicit materialist și dialectic al cercetării științifice și concepțiile filozofice idealist-metafizice ale unor cercetători, contradicție care își găsește o rezolvare iluzorie tocmai în *asemenia încercării de a concilia lucruri de neconciliat*. O argumentare mai susținută re-ar îndepărta prea mult de obiectul discuției noastre. Vom încheia deci aceste rânduri despre Camille Flammarion subliniind că *Sfîrșitul lumii* pare să fie primul roman francez de anticipație utilizînd ipoteza unui cataclism pe scară planctară. Mai tîrziu, vor veni Jules Verne, cu *Eternul Adam*, și J. H. Rosny-Aîné, cu *Moartea Pămîntului*, Noëlle Roger, cu *Noul potop*, și Ernest Pérochon, cu *Oamenii frenetici*, René Barjavel, cu *Pustiire*, și Elsa Triolet, cu *Calul roșu*. Mai tîrziu, „sfîrșitul lumii” nu va mai fi opera unor convulsii cosmice naturale, ci a lipsei de înțelepciune a oamenilor — acești ucenici vrăjitori care au eliberat forțele intime și copleșitoare ale materiei» (Ion Hobana, *Viitorul a început ieri*. Retrospectiva anticipației franceze, Editura Tineretului, București, 1966, pp. 142—143).

«Numai încetul cu încetul își va croi drum romanul care nu este altceva decît roman, care se mărginește să povestească, iar nu să demonstreze. Astfel, *Sfîrșitul lumii* (1893) de Camille Flammarion (care sună ca o fanfară) rămîne un model de ceea ce nu trebuie făcut. Autorul întrețese după bunul său plac teme cele mai diverse. Mai întîi, o cometă care se îndreaptă spre Pămînt și marșienii care ne avertizează. În ciuda spaimei grozave, nu va fi vorba, pînă la urmă, decît de o falsă alarmă, limpede fiind doar că fragmentele de cometă căzute în ocean formează acolo noi insule (nu se știe cum, dar toate se pomenesc înzestrate cu pavilion englez). Își mai face apariția și o mașină de război anticlericală. Conciliul reunit la Vatican tocmai urmează să proclame divinitatea papei ca purtător al Sfîntului-Spirit (se vede că disputa asupra infailibilității pontificale mai este încă actuală). Marșienii anunță că fatala cometă merge țintă spre Roma. Nu contează! Existența marșienilor este o crezie și nu se ține seama de avertisment (cînd doar, în *Pluralitatea lumilor locuite*, Flammarion adunase un impunător morman de texte eclesiastice pentru a dovedi tocmai contrariul). Vaticanul este spulberat... episcopii și ei, toți, pînă la unul: așa că este

imposibil să se mai aleagă un nou papă, și cu asta sfârșitul Bisericii e gata... Ce mai festă pentru iezuiți!... În cea de-a doua parte a romanului, Pământul moare de moarte naturală, de frig, ultima percheche așteptându-și moartea în Egipt. Apare însă umbra lui Keops care ia sufletele celor doi și le duce cu sine pe Jupiter (sic!). Și așa se va întâmpla întotdeauna, iarăși și iarăși, sufletele vor transmigra fără conținere spre noi pământuri, căci universul e infinit. Poate dispărea o planetă, dar lumea, ea, nu poate cunoaște sfârșit, așa cum nici viața nu se va stinge vreodată, ci va dăinui în vecii vecilor, în eternitatea timpului. Amin! Oricum, trebuie să-i mulțumim lui Flammarion pentru faptul de a fi dat primul impuls, și să-l scuzăm pentru faptul de a fi inspirat lui Abel Gance un film care a doborât cu brio barierele ridicolului. Trebuie, de asemenea, să-i fim recunoscători pentru că a aruncat sămînța atîtor romane cu sfârșitul lumii. Chiar dacă sub această formulă se ascund destule nuanțe. Poate fi vorba de sfârșitul unei civilizații, de sfârșitul omului, de sfârșitul Pământului, al sistemului solar sau al întregului univers. Și, în cadrul fiecărei subdiviziuni, poate fi vorba de o distrugere totală sau numai de o criză ce permite o resurrecție ulterioară» (Jacques van Herp, *Panorama de la science-fiction*, Marabout Université, Verviers (Belgique), 1975, p. 147).

2. **John Ellard GORE** (1845—1910) — astronom irlandez. După un deceniu (1869—1879) petrecut în India, unde participă la construirea canalului Sirkhind, se stabilește, din 1879, în Irlanda, la Dublin și la Sligo, ca astronom. Vice-președinte și apoi director al secției pentru studiul stelelor variabile a Asociației Astronomice Britanice, a descoperit mai multe stele variabile și a calculat orbitele a numeroase stele duble. Scrieri: *Star Groups; Astronomical Lessons; The Visible Universe; The Worlds of Space; The Stellar Heavens; Studies in Astronomy; Catalogue of Known Variable Stars* (1884); *Planetary and Stellar Studies* (1888); *The Scenery of the Heavens* (1890); *An Astronomical Glossary* (1893); *Southern Stellar Objects; Astronomical Essays* (Chatto & Windus Publishers, London, 1907) — carte implicată în geneza romanului *O tragedie cerească* (1914), după cum stă mărturie și articolul de față. John Ellard Gore a tradus în limba engleză celebra *Astronomie populare* (1880) a lui Camille Flammarion, ceea ce explică poate, în parte cel puțin, atenția și simpatia pe care i le arată Victor Anestin, în paginile revistei *Orion* (v. și nota de subsol nr. 65 la prefața ediției).

Apărut în *Orion*. Revistă mensuală de astronomie populară, anul I, nr. 8, aprilie 1908, pp. 232—235. Articolul este semnat *Vega* — pseudonim care, raportat la datele autobiografice furnizate de articolul *Din trecut* (inclus în ediția de față), poate fi cu certitudine atribuit lui Victor Anestin.

1. Prima carte semnată de Camille Flammarion care i-a căzut în mână, la Craiova, elevului Victor Anestin, *Voyages en ballon*, a apărut, în primele sale ediții, sub titlul *Mes voyages aériens*. În 1867, aflînd de existența în depozitele armatei franceze a unui balon construit în scopuri militare din ordinul împăratului Napoleon al III-lea, dar nefolosit nici măcar o singură dată, Flammarion reușește, după mai multe demersuri și insistențe obstinate, să-l obțină în vederea efectuării unor observații asupra stării higrometrice a atmosferei și asupra curenților aeri, observații care-i erau necesare pentru lucrarea ce-o avea în pregătire, *L'atmosphère* (apărută patru ani mai târziu, în 1871). Cu acest balon, beneficiind și de serviciile unui pilot calificat, Flammarion efectuează 12 ascensiuni, prima la 30 mai 1867, ultima la 27 iulie 1880. A făcut senzație în epocă mai ales „călătoria de nuntă” de la 28 august 1874, descrisă în cap. XI, *Un voyage de nocces en ballon*. Cum se vede, călătoria cu balonul mai constituia încă o atracție și o senzație în a doua jumătate a secolului trecut: un reper îl avem și în celebrul roman al lui Jules Verne *Cinci săptămîni în balon*, apărut în 1863. Și Victor Anestin s-a interesat, în trecut, de istoria ascensiunilor cu balonul: printre cărțile sale de popularizare se numără și una despre *Cucerirea aerului. Baloane și aeroplane. Aventuri aeriene* (1909).

2. „Lucrare pur literară”, pe care Flammarion mărturisește a o fi scris „culcat în iarbă, în Bois de Boulogne”, în vara anului 1865, *Les merveilles célestes* este o carte de pură „poezie a astronomiei”, sau, cum o spune subtitlul, „lecturi de seară pentru tineret și oamenii de lume”. Asupra tînărului Anestin lectura acestei cărți a avut o înfrîurire decisivă, de ea legîndu-se și debutul său publicistic (v. articolul autobiografic *Din trecut* și notele de subsol nr. 8, nr. 9, și nr. 32 la prefața ediției). Transcriem aici cuprinsul cărții: „*Ansamblul. Noaptea. Cerul. Spațiul universal. Dispunerea generală a universului. Nebuloasele. Calea lactee. Universul nostru. Lumea siderală. Constelațiile Nordului. Zodiacul. Constelațiile Sudului. Numărul stelelor, distanțele dintre ele. Stele varia-*

bile, temporare, stinse ori subit apărute. Universul îndepărtat, sori dubli, multipli, colorați. *Domeniul Soarelui*. Sistemul planetar. Soarele. Mercur. Venus. Marte. Jupiter. Saturn. Uranus. Neptun. Cometele. Constituția fizică a cometelor. *Pământul*. Globul pământesc. Dovezi pozitive că Pământul e rotund, că se rotește în jurul axei sale și împrejurul Soarelui. Luna. Constituția fizică a Lunii. Eclipsese. *Aspectul filosofic al creației*. Pluralitatea lumilor locuite. Contemplarea cerurilor.“ În acest din urmă capitol înțilaim afirmații și idei pe care le vom regăsi la Anestin, practic neschimbate, și după trecerea mai multor decenii, în articolele din ultimii ani ai vieții, ca barieră ideologică la estetizarea sublimului naturii, ca rădăcină inextirpabilă a atitudinii sale depreciative și chiar ostile la adresa imaginației, a ficțiunii, a oricărei creații a omului în comparație cu „creațiile“ naturii: „Nici o lucrare făurită de mîna omului nu poate rivaliza cu armonia naturii, cu opera creațiunii. Comparați un moment cea mai admirabilă dintre capodoperele pe care le-ați putea afla printre minunile artei cu cea mai simplă dintre creațiile naturii [...] și vedeți dacă această comparație rezistă, fie și un singur moment. [...] În miezul său intim, cea mai fină țesătură, cea mai delicată operă de artă omească își dezvăluie structura informă și grosieră; dimpotrivă, cea mai modestă țesătură ieșită din mîinile naturii dezvăluie bogății ascunse, cu cît ochiul o pătrunde mai adînc“ ș.a.m.d. (cf. notele de subsol n-rele 46—51 la prefața ediției).

3. Aici memoria îl înșeală pe Anestin: el nu putuse vedea „marea cometă din 1882“ la cinci ani, ci la șapte, cîți împlînea în septembrie 1882, cînd „cometa răsărea cu aproape două ore înaintea Soarelui și se vedea încă o bună bucată de vreme și după răsăritul acestuia“ (Vasile Mioc și Damaschin Mioc, *Cronica observațiilor astronomice românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 217); detaliul sculatului „din somn pe la 2—3 dimineata“, mai adine întipărit în memoria copilului de șapte ani, este așadar veridic (v. și nota nr. 7 la articolul *Din trecut*). În privința constelației Lăptărița (Vulturul) — v. nota nr. 6 la același articol. Cometa din 1882 mai este amintită și în articolul *Frica de cometa Halley* (cf. nota nr. 12), și în articolul *În așteptarea unei catastrofe cerești* (cf. nota nr. 7).

4. „... un frate al meu mai mic“: probabil Alexandru Anestin, care va publica versuri „astronomice“ în *Orion* (*Spre infinit*, în *Orion*, anul I, nr. 4, decembrie 1907, pp. 91—94; *Eterna pace*, în *Orion*, anul I, nr. 7, martie 1908, pp. 199—200).

5. Guillemin — v. nota nr. 6 la articolul *Romanul științific*.

ÎNSEMNĂRI

Grupaj selectiv realizat prin juxtapunerea unor scurte notații de tip *varia*, apărute sub titlul generic *Însemnări*, în *Orion*. Revistă mensuală de astronomie populară, anul III, nr. 7, martie 1910; anul III, nr. 12, august 1910; anul VI, nr. 1, septembrie 1912.

1. Este vorba de ultima poezie scrisă în tandem de cei doi poeți, intitulată *Cometei*, apărută mai întâi în revista *Cum-păna* (I, vol. I, nr. 9, 22 ianuarie 1910, p. 134) și inclusă printre anexele „din periodice” în toate edițiile mai noi ale *Caleidoscopului lui A. Mirea* (în revistă apare semnată: D. Anghel și Șt. O. Iosif):

De unde vii, cometă minunată,
Ce nu te știe nici un astronom?
Ai mai trecut peste pământ vreodată?
Te-a mai văzut vreodată ochi de om?

De unde vii, că despre tine tac
Izvoadele cele mai vechi din lume?
Cine ești tu, de nu porți nici un nume
Și nu ești scrisă-n nici un zodiac?

Din care-afund de vremi nemărginit
Te-ntorci, și câte mii de veacuri sînt
De cînd te-ai dus și n-ai mai revenit
Atîta de aproape de pământ?...

De unde vii, nu știu — dar știu că eu
Nu m-aș fi-ntors, ca tine, înapoi,
Ci ocoleam pe veci din drumul meu
Pămîntul — globul ăsta de noroi!

Deși a fost scrisă cu gîndul, pesemne, la cometa Halley — prevăzută de astronomi, anunțată de ziare și așteptată anxios de public —, întîmplarea a făcut ca publicarea în revistă să coincidă cu apariția, mai puțin așteptată, a cometei 1910 A, „o nouă cometă, strălucitoare cum nu va ajunge cometa Halley pentru noi” (V. Anestin, v. supra), apariție ce a avut darul de a amplifica psihoza așteptării cometei Halley care, în cele din urmă, atunci cînd a apărut, în luna mai 1910, a decepționat sub raportul spectaculozității. Se cunoaște, în istoria literaturii române, situația oarecum similară a sa-

tirei adresate în 1857 de Grigore Alexandrescu *Cometei anon-*
sate pentru 13 iunie, unde, în numele concetățenilor săi, poe-
tul solicită amarniciei comete „un mic termen de zece mi-
de ani”,

Căci noi avem de lucru în Țara Românească;
Legi vechi și ruginite avem să le-nneim,
Regulamentul multe are să pătimească,
De ne-or lăsa în pace așa precum dorim.

Fiind vorba, la origine, de un *bluff* al unui astrolog vienez,
bineînțele că această doleanță este ascultată de cometă, care
nu se prezintă la data anunțată, neomițind însă a trimite,
la scurt timp, *Răspunsul cometei*:

Numai luați măsuri, gândiți și căutați
De indulgența mea acum să profitați.
Căci dacă spre pământ vrodată m-oi porni,
Vă poi încredința că bine nu oți fi.

În 1921, G. Topîrceanu va prelua acest titlu, *Răspunsul co-*
metei, pentru una dintre cunoscute-i „parodii originale”, care
este o replică la poezia din 1910 a lui D. Anghel și Șt. O. Iosif,
vizată aici de Anestin:

Dar, gata să-mi găsesse mormîntul
În vreun sistem de constelații,
Am revenit zburînd prin spații,
Căci nu disprețuiam Pămîntul.

(De-ați fi în cer ca mine voi
V-ați minuna întotdeauna
Cum globul ăsta de noroi
Se vede luminos ca Luna...)

2. Cu privire la alte referiri ale lui Victor Anestin la
D. Anghel și Șt. O. Iosif, în speță la comedia acestora *Cometa*,
v., în ediția de față, nota nr. 4 la romanul *O tragedie ce-*
rească și nota nr. 10 la articolul *Romanele științifice*. Cît des-
pre vînătoarea de inadvertențe astronomice în literatură, a-
ceasta era practică la acea epocă și în Franța, și Anestin
reproduce nu o dată în revistele conduse de el astfel de si-
cane, nelăsîndu-se nici el mai prejos, în ce-i privește pe
confratria săi români (v., în ediția de față, articolele *Litera-*
tura și astronomia și *Ce au cu astronomia?*). Punctul de por-

nire al acestei „gelozii“ cu care Anestin „păzea“ astronomia de intruziunile literaților trebuie căutat tot în Flammarion. „Am fost întotdeauna neplăcut surprins de un vers din Lamartine, care sună rău pentru urechile unui astronom“ — își amintește acesta, în memoriile sale. „Toată lumea îl cunoaște, l-a auzit cîntat, în meditația ce are ca titlu *Le Soir*:

Le soir ramène le silence.
Assis sur ces rochers déserts,
Je suis dans le vague des airs
Le char de la nuit qui s'avance.
Vénus se lève à l'horizon.

Cum niciodată seara Venus nu răsare la orizont, ci, dimpotrivă, apune, coborînd odată cu Soarele, în calitatea ei de stea a serii, și cum ea nici nu poate răsări decît dinspre est, atunci cînd apare ca stea a dimineții, m-am aventurat într-o zi să-i semnalez acest lapsus armoniosului poet, întrebîndu-l dacă, în viitoarele-i ediții, n-ar fi dispus să folosească o expresie conformă cu realitatea, cum ar fi:

Vénus rayonne à l'horizon

sau alta mai bună, la alegerea sa.

— Oh! făcu el, asta n-are nici o importanță.“ (Camille Flammarion, *Mémoires biographiques et philosophiques d'un astronome*, Ernest Flammarion Éditeur, Paris, 1911, pp. 244—246).

Și dacă și lui Flammarion înțelegerea acestui condescendent răspuns al lui Lamartine îi va rămîne definitiv închisă, cu atît mai puțin va ajunge vreodată să înțeleagă Victor Anestin cum ar putea forma, în poezie, să treacă înaintea conținutului.

3. Este vorba, așadar, de un proiect literar abandonat. Cometa care, în finalul romanului *În anul 4000 sau O călătorie la Venus* (1899), trecînd razant pe lângă nava cosmică a celor doi exploratori terestri, Asales și Saitni, în drumul lor de întoarcere spre Pămînt, îi devia acesteia traiectoria, făcîndu-i imposibilă aterizarea, nu face decît să lase astfel deschisă o virtualitate epică, un posibil „va urma“: „Asales și Saitni au debarcat pe Marte“ — ne asigură autorul, în *Epilogul* romanului. „Vom vedea însă aceasta într-alt volum, pe care îl vom consacra numai șederii lor acolo, cum și în-tîmplărilor la care le-a dat naștere șederea lor pe acea pla-

netă"; cf. și nota nr. 21 la romanul amintit). Proiect cit se poate de firesc pentru un adept al „pluralității lumilor locuite”, care nu-i putea omite tocmă pe martieni” — principalii „imprișinați” (v., în acest sens, articolele *Alte pământuri locuite și Omenirea de pe planeta Marte*). Renunțarea la acest proiect literar pare a avea drept ultimă cauză tot aceea cronică nefăcătoare în ficțiune a lui Victor Anestin, care va erupe virulent în articolele din anii 1915—1916 (v. prefața), dar pe care-o avem aici enunțată ca atare, încă din 1912: „Sunt interesante romanele astronomice, dar adevărul astronomic pur e mai interesant și viața e așa de scurtă!” Intre timp, în 1910, se întâmplase însă ceva care avea să-l facă pe Victor Anestin a-și relua proiectele literare, chiar dacă într-o formă mult diferită față de aceea anunțată în 1899: trecerea cometei Halley și „panica cianogenului” care a precedat-o. S-ar părea că, în septembrie 1912, când semna aceste *Însemnări în Orion*, Victor Anestin nu începuse încă să scrie *O tragedie cerească* (este, bineînțeles, o simplă presupunere); putem presupune, tot așa, că el începuse deja să lucreze la acest roman în iunie 1913, când, în *Ziarul călătorilor și al științelor populare*, nominalizează pentru prima dată pe fantomaticul astronom german Ebert, care apare și în paginile romanului (v. nota nr. 4 la articolul *Accidente planetei noastre*, nota nr. 14 la *O tragedie cerească*, nota nr. 1 la autorecenzia *O poveste astronomică*). Intre septembrie 1912 și iunie 1913 s-ar situa, așadar, prezumptiv, decizia „reconvertirii la ficțiune” a lui Victor Anestin și începerea lucrului la *O tragedie cerească* (pentru alte posibile indicii în acest sens, cf. nota nr. 4 la acest roman).

LITERATURA ȘI ASTRONOMIA

Apărut în *Ziarul călătorilor și al științelor populare*, anul XIII, nr. 48, 8 octombrie 1913, p. 762.

1. La data apariției articolului lui Victor Anestin, **Corneliu Moldovanu** (1883—1952) era membru în comitetul de conducere al Societății Scriitorilor Români („cenzor”), așadar o figură de prim-plan pe scena vieții literare a epocii.

2. Acest „volum de nuvele publicat de curind” de Corneliu Moldovanu era *Venus și Gioconda*, Librăria Nouă, Tipografia „Tipoglob”, București, 1913, Biblioteca „Lumina”, nr.

33. La pagina 27, găsim și pasajul incriminat de Anestin, în textul povestirii *Femeea albă. Din jurnalul unui mistic*: „Dacă un fir de păr sprijinit de un cadran poate prevesti furtuna ori cerul senin, seceta ori belșugul, dacă, de asemenea, calculul astronomului știe de mai înainte mersul stelelor, cînd Venus va privi mai de aproape Cassiopeia, cînd Săgetătorul va sta la sfaturi luminoase cu Andromeda cea cu sclipire de diamant, sau cînd Saturn va arăta din nou nefericitei și sterilei Artemis inelul logodnei neîngăduite de Cronos, — de ce oare *gîndul*, acest atom de dumnezeire, acest germene de eternitate, să nu-și poată privi florile pe care le va rodi în viitor, de ce oare sufletul, acest popas de o clipă al luminilor vesnic pribege din natură, să nu fie în stare să cunoască, să iubească și să înțeleagă o ființă pe care ochii n-au văzut-o încă, brațele n-au cuprins-o și buzele n-au sărutat-o?...”

3. Eminescu și **astronomia** — v. nota nr. 9 la art. *Romanele științifice*.

4. „Broșurile cele mai populare ale lui Flammarion”, pe care Anestin i le recomandă lui Corneliu Moldovanu, sunt mai degrabă cărți în toată legea, ca număr de pagini: *Qu' est-ce que le ciel?*, 1892, 268 p. (tradusă în românește chiar de Victor Anestin, în 1908, sub titlul *Ce e cerul. Astronomie populară*); *Excursions dans le ciel*, 1898, 266 p.; *Initiation astronomique*, 1908, 220 p., și chiar *Les merveilles célestes* (1865), care se apropie de 400 de pagini și care prezenta și avantajul de a oferi „lecturi de seară pentru tineret și omenii de lume” (del).

CE AU CU ASTRONOMIA?

Apărut în *Ziarul călătoriilor și al științelor populare*, anul XIII, nr. 52, 5 noiembrie 1913, p. 826.

1. Coincidență, premonitoare sau ironic a soartei? Cel pe care Victor Anestin îl ironizează acum, în 1913, nu este nimeni altul decît **Felix Aderca** (1891—1962), autorul celui mai bun roman S.F. românesc din perioada interbelică, *Orașele înecate* (1936; reeditat în 1966 sub titlul *Orașele scufundate*) — veritabil continuator al lui Anestin, așadar. Desigur, însă, Victor Anestin n-avea cum să știe acest lucru, după cum nu știa, probabil, nici amănuntul că Felix Aderca era craiovean, ca și el.

2. Această revistă „foarte serioasă de altfel“ este *Noua revistă română*, avându-l ca director pe C. Rădulescu-Motru, iar ca secretar de redacție pe C. Beldie; cu sprijinul acestuia din urmă își va face Felix Aderca debutul bucureștean, „adevăratul debut“ (după ce, anterior, publicase la Craiova cinci (!) plachete de versuri, o încercare dramatică și un eseu, fără a reuși să spargă însă anonimatul). Versurile vizate aici de Anestin sunt, așadar, chiar versurile de debut ale lui Felix Aderca, publicate în *Noua revistă română*, vol. XIV, nr. 16, 6 octombrie 1913, pp. 250—251, sub titlul generic *Panteism*. Al treilea poem din acest ciclu, *Spinozism științific*, cuprinde și versurile citate de Anestin: „În galeșa floare / ce-și suflă în aer / din al staminelor caer / firul descendenții viitoare; // În șarpele rece / ce-și crește inelatura / cu natura / pe unde trece; // În steaua — pendul în albastru — / ce-nscrie arcul în unghi / pe Zenit, formînd un triunghi / cu ea, pămînt și Astru; // e-aceeași forță obscură / ce-n adevărul ei / ucise odată cu Zei / chipul omenesc din natură.“ Celălalt pasaj citat de Anestin face parte dintr-un *Madrigal astronomic* publicat de Felix Aderca în următorul număr din *Noua revistă română* (vol. XIV, nr. 17, 13 octombrie 1913, p. 266): „În mine e forța obscură / ce din zgură / roca inertă clădi; / ce scurse din canale / ape între maluri / mistruite cu vecinicii. // În mine e mistica dorință / ce dete puțință / unor haotice 'nchegări: / geniu-miazmă / din fluidă protoplasmă, / din oameni — eterice visări... // În pulsul cugetului meu / e ritmul greu / ce leagă Ursa Mare de Car / Sirius de Scorpionul / pierduți în salonul / tăiat de covorul de cleștar... // Micuță... / Amorul tău disprețuitor / nu-l mai implor; / în cursul infinit / ce-l evoluiază gândirea / iubirea / e numai un calcul greșit...“ Cît despre „vinătoarca“ de inadvertențe astronomice în poezie, v., în principiu, cele spuse în nota nr. 2 la materialul *Însemnări*.

O POVESTE ASTRONOMICĂ

Apărut în *Ziarul științelor populare și al călătoritorilor*, anul XIV, nr. 13, 4 februarie 1914, p. 204.

1. „Cunoaștem de mult ipoteza lui Ebert“: vezi, în această privință, prefața prezentei ediții (nota de subsol nr. 65), apoi nota nr. 14 la romanul *O tragedie cerească*, nota nr. 3 la materialul *Însemnări* și nota nr. 4 la articolul *Accidentele*

planetei noastre. Cu vreo lună înainte de apariția romanului, într-un anunț publicitar nesemnat, în care se făcea mai întâi rezumatul cărții, citim în continuare: „E o ipoteză a matematicianului (sic!) Ebert pe care a utilizat-o d-l V. Anestin pentru o povestire astronomică ce va apare în curînd“ (v. *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*, anul XIV, nr. 10, 14 ianuarie 1914, p. 146). Indecizia în privința calificării ipoteticului Ebert — cînd astronom, cînd matematician, dar niciodată fizician, cum a fost în realitate profesorul german Hermann Ebert (1861—1913) — pledează, și ea, în favoarea ipotezei ficționalității personajului. Fără nici o legătură cu acesta pare a fi și un oarecare D. M. Ebell, nume ce apare incidental în *Orion*, anul III, nr. 8, aprilie 1910, p. 117, într-un pasaj, omis în ediția de față, din textul articolului *În așteptarea unei catastrofe cerești*: „D. M. Ebell, într-unul din numerele publicației *Astronomische Nachrichten*, publică rezultatele calculelor sale cu privire la strălucirea cometei Halley din martie pînă la sfîrșitul lui iulie.“

DIN TRECUT

Apărut în *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*, anul XIV, nr. 51, 28 octombrie 1914, p. 814, cu mențiunea: «Din *Almanahul „Patria“*, Craiova» nu am putut depista acest almanah, pentru a face colaționarea textului.

1. „*Cosmos* al lui Humboldt“ — v. nota nr. 8 la articolul *Romanul științific*.

2. Această primă scrisoare a lui Flammarion către Victor Anestin nu s-a păstrat, după cum nu s-au păstrat — din cîte putem ști la ora de față — nici celelalte, multe sau puține, cîte vor fi fost, în afară de una singură, publicată în *Orion* (anul I, nr. 3, noiembrie 1907, pp. 57—58), cu ocazia înființării *Societății Astronomice Române „Camille Flammarion“* (v. nota de subsol nr. 33 la prefața ediției).

3. Acesta este, așadar, debutul publicistic al lui Victor Anestin: în 1889, la *Revista olteană* de la Craiova, condusă de G. D. Pencioiu (v. notele de subsol nr. 8 și nr. 32 la prefața ediției), cu traducerea unui fragment din *Les merveilles célestes* (1865) de Camille Flammarion (v. nota nr. 2 în articolul *Evoluțiunea amatorului astronom*).

4. **Jean Boniface HÉTRAT** (1851—1911). — Francez de origine, născut în Provence, a venit de tînr în România, unde

predat limba franceză la diferite școli din țară (liceul „August Treboniu Laurian“ din Botoșani, liceul din Craiova, gimnaziul „Ștefan cel Mare“ și Liceul Național din Iași) și în București (gimnaziul „Gh. Șincai“, liceul „Mihail Brănuț“, școli particulare). A fost căsătorit cu Elena Sevastos. În ultimul său an de viață, era profesor la o școală militară în București. Boniface Hétrat a debutat în *Arhiva* din Iași, în 1890. A publicat versuri în reviste de orientări diferite: *Arhiva* (1890—1899), *Convorbiri literare* (1891—1905), *Vatra* (1895), *Viața nouă* (1905—1907), fără a se conforma dealtfel direcțiilor literare pe care aceste publicații căutau să le impună. Abia către sfârșitul vieții și-a strâns în volum (*Aie-nea*, 1907) o mică parte din versurile răspândite prin reviste. » *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, elaborat de Institutul de Lingvistică, Istorie literară și Folclor al Universității „Al. I. Cuza“ Iași, Editura Academiei R.S.R., București, 1979, p. 437, articol semnat de Stănuța Crețu). Cu privire la implicațiile menționării numelui lui Boniface Hétrat de către Victor Anestin, v. notele de subsol nr. 11 și nr. 13 la prefața ediției.

5. „*Connaissance des Temps*“ — „*Bureau des Longitudes*“. „*Bureau de Longitudini* — organism înființat la 25 iunie 1795 în timpul Convenției Naționale, având sarcina de a se ocupa de dezvoltarea astronomiei și de aplicațiile ei în navigație, geografie, geodezie, geomagnetism, metrologie etc. precum și de a calcula tabele ale pozițiilor astrilor. De asemenea, el dirijează organizarea observatoarelor și a misiunilor științifice și este autorizat să avizeze asupra tuturor problemelor privind unitățile legale de măsură. Are sarcina oficială de a publica anuare pentru astronomie și navigație: *Connaissance des Temps, Annuaire du Bureau des Longitudes, Éphémérides aéronautiques*. De câțiva ani, *Bureau des Longitudes* are un nucleu de cercetători în domeniul mecanicii cerești“ (*Dicționar de astronomie și astronautică*, coord. Călin Popovici, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 61). *Connaissance des temps (Mouvements célestes, à l'usage des astronomes et des navigateurs)* este, de fapt, o publicație mai veche, al cărei prim număr datează din 1679 și care nu și-a întrerupt apariția decât în 1794, prin desființarea Academiei de Științe care îngrijise până atunci publicarea, apariție reluată, cum am văzut, în 1795, odată cu înființarea *Biroului de Longitudini*. Încă de la crearea sa, *Bureau des Longitudes* a numărat printre membrii săi nume ilustre: Lagrange și Laplace, amândoi matematicieni, astronomi și fizicieni; apoi astronomii Lalande, Cassini, Méchain și Delam-

bre, navigatorii Borda și Bougainville, geograful Buache, cartograful Cerochez ș.a. La sfârșitul secolului trecut, *Bureau des Longitudes* avea în subordinea sa Observatorul din Paris și Observatorul din Marsilia și edita *Connaissance des Temps*. Componenta sa, în această perioadă, era următoarea: 3 membri ai Academiei de Științe, 5 astronomi, 3 navigatori din partea Ministerului Marinei, 2 reprezentanți ai Ministerului de Război, 3 graficieni, 2 calculatori titulari și 1 calculator adjunct. Unul dintre aceste trei ultime posturi a fost deținut o vreme și de Camille Flammarion, după concedierea sa (1862) de la Observatorul Astronomic din Paris (v. nota nr. 3 la articolul *Romanul științific*).

6. Carul mare = Ursa Mare (*Ursa Major*)

Carul mic = Ursa Mică (*Ursa Minor*)

Lăptărița = Vulturul (*Aquila*)

Cloșca cu pui = Pleiadele

Rarița = Orion (*Orion*)

7. „Marea cometă 1882 II a fost poate cea mai frumoasă cometă apărută în secolul al XIX-lea și caracteristicile sale neobișnuite au suscitat un viu interes în lumea astronomilor. [...] Cometa 1882 II a fost una dintre cele mai strălucitoare cunoscute în istorie. Ea a produs o impresie deosebită privitorilor încă de la data primei descoperiri. [...] La 5 septembrie cometa răsărea cu aproape două ore înaintea Soarelui și se vedea încă o bună bucată de vreme și după răsăritul acestuia. [...] O cometă de o asemenea strălucire n-a putut trece neobservată în România, chiar dacă, la latitudinile noastre, ea nu se ridică prea mult deasupra orizontului.” (Vasile Mioc și Damaschin Mioc, *Cronica observațiilor astronomice românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, pp. 216—220). În septembrie 1882, Victor Anestin tocmai împlinea șapte ani, nu „vreo șase”, cum spune în text (v. și nota nr. 3 la articolul *Evoluțiunea amatorului astronom*).

ROMANELE ȘTIINȚIFICE

Apărut în *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*, anul XIV, nr. 55, 25 noiembrie 1914, p. 871.

1. „**Române științifice nu prea s-au scris în limba noastră.**” Din modestie, Victor Anestin omite a menționa propria sa contribuție — și prioritate — în acest domeniu: *În anul 4000*

sau *O călătorie la Venus* (1899) este primul roman S.F. din literatura română, iar *O tragedie cerească* („apărut de sub tipar“ în ziua de 17 februarie 1914, după cum aflăm din *Ziarul științelor populare și al călătorțiilor*, anul XIV, nr. 15, 18 februarie 1914, p. 229) își împarte locul II cu *Un român în Lună* de Henri Stahl, acesta „fiind în librării la mijlocul lunii noiembrie [1914]“ (Florin Manolescu, *Literatura S.F.*, Editura Univers, București, 1980, p. 231), dar fiind publicat în foileton, tot în *Ziarul științelor populare și al călătorțiilor*, începând încă din anul precedent, 1913 (v. infra, nota nr. 2). Practic, până în 1980, când a apărut *Literatura S.F.* de Florin Manolescu, *Un român în Lună* a fost considerat primul roman S.F. din literatura românească, informație preluată ca atare și de sinteze asupra genului apărute în străinătate: „În schimb, suntem mai bine informați în ceea ce privește România, datorită unui număr (1/1968) din *Revue roumaine* care ne înfățișează nașterea S.F.-ului național în 1914, cu *Un român în Lună*“ (Jacques van Herp, *Panorama de la science-fiction*, Marabout Université, Verviers (Belgique), 1975, p. 295). Dincolo de stricta prioritate cronologică, *Un român în Lună* rămîne, pentru Florin Manolescu, „cel mai important roman din faza de pionierat“, „primul nostru roman clasic S.F.“ (op. cit., p. 230, resp. 233).

2. Fragmente din romanul *Un român în Lună* de Henri Stahl au mai apărut în *Convorbiri literare* (nr. 3/1913) și *Ramuri* (nr. 5—6/1914), dar cel care a „lansat“ romanul a fost Victor Anestin, în *Ziarul călătorțiilor și al științelor populare*. După ce publică mai întâi două fragmente izolate (*De ce latră ciinii la lună*, nr. 16, 26 februarie 1913; *Cucoana din Lună*, nr. 28, 21 mai 1913), în nr. 31, 11 iunie 1913, Victor Anestin semnează o notă intitulată *Un român în Lună. Fantastica călătorie a unui român pînă la palidul nostru satelit*: „Ne gîndeam de multă vreme să începem publicarea unui roman științific, dar romanele lui Jules Verne au fost mai toate traduse, și apoi cele mai multe nu mai sunt în curent cu știința din timpul nostru. Nu toți, apoi, sunt pregătiți pentru romanele prea științifice ale lui Wells. În sfîrșit, am găsit o scriere care are nenumărate merite: 1) E opera unui scriitor român, d-l Henri Stahl, ba a unui scriitor contemporan, care știe să scrie, cea ce trebuie să mărturisesc că e rar. 2) E o descriere amuzantă și în același timp cu totul instructivă. 3) Ilustrațiile sunt: parte reproduceri fotografice, parte admirabile deseneuri datorite distinșilor artiști Murnu și Stoica. Două capitole, și anume dintre cele descriptive, am publicat în numerele trecute, de aceea nu le vom mai repro-

duce cînd le va veni rîndul și vom indica locul unde trebuiesc înțelecate. În numărul viitor (32) vom da un rezumat al acțiunii acestei călătorii extraordinare, care sperăm că va interesa pe toate categoriile de cititori, iar în no. 33 vom începe publicarea lui pe capitole." Publicarea romanului în foileton începe, așadar, cu acest număr (anul XIII, nr. 33, 25 iunie 1913) și se va încheia peste un an și aproape jumătate (anul XIV, nr. 54, 18 noiembrie 1914). „Romanul fiind în librării la mijlocul lunii noiembrie, ultimul capitol (*Fatalitate*) n-a mai apărut în foileton" (Fl. Manolescu, *op. cit.*, p. 231). Henri Stahl (1877—1942) mai publicase anterior o carte de memorialistică (*Bucureștii ce se duc*, 1910), dar un renume mult mai larg și mai rezistent — viu încă și astăzi — și-a cîștigat într-un alt domeniu, stenografia. „Printre pionierii stenografiei în țara noastră se mai numără [...] și Henri Stahl, care dă prima adaptare a sistemului Duploye la limba română (1898). H. Stahl va desfășura, în continuare, o vastă activitate de răspîndire a stenografiei. Stenograf parlamentar (a fost director general al stenografiilor Adunării Deputaților) lui i se datorează, între altele, înființarea primei societăți de stenografie (1905) și apariția primei reviste stenografice în țara noastră (*Stenograful*, 1906—1907), precum și crearea, în 1908, a celui dintîi sistem de stenografie română. Stahl poate fi folosit și pentru stenografierea în alte limbi" nesc. [...] Creat special pentru limba română, sistemul (Aurel Boia și colab., *Stenografia. Manual pentru școlii de specializare postliceală de secretariat, stenodactilografie și comerț exterior, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, pp. 5—9). Henri Stahl a predat stenografia și la Școala Superioară de Arhivistică și a publicat „numeroase lucrări din domeniul istoriei, paleografiei, expertizei grafice, manuale pentru studiul limbilor străine, schițe și nuvele umoristice — unele dintre ele distinse cu premii ale Academiei Române" (I. M. Ștefan, prefață la Henri Stahl, *Un român în Lună. Roman astronomic*, Editura Tineretului, București, 1966, p. 8).*

3. Iată-l pe Anestin simulînd, în canoanele conveniențelor și ale amabilităților amicale, o modestie care, la el, era reală și necontrafăcută: „persoana" căreia Henri Stahl îi dedicase romanul *Un român în Lună*, și „căreia autorul, din prietenie, îi exagerează oarecum meritele", este chiar el, Victor Anestin. Henri Stahl va menține această dedicație și după moartea lui Victor Anestin, modificînd-o după cum urmează în cea de-a doua ediție a romanului său (1925): „La 1645, într-o vreme cînd astronomii se cam ardeau pe rug, părintele

Rheita, scriind o carte despre Lună, o închina lui... Iisus Christos! De atunci, inteligentul și mai ales rentabilul obicei de a-și închina operele măririlor s-a democratizat, și astăzi un om practic își dedică volumul, dacă nu M. S. Regelui, unui membru al familiei regale ori Administratorului Domeniilor Coroanei, atunci șefului partidului politic la putere, ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, ori profesorului dinaintea căruia „autorul“ mai are vreun examen de trecut. Neavînd cîntea să fiu catalogat în condica nici unui partid politic, n-aș fi putut dedica cu folos a mea lunică operă nici măcar d-lui delegat al mahalalei mele, și atunci, ca să nu rup totuși cu un obicei secular, să mi se îngăduie să închin cu recunoștință această lucrare memoriei unui nerăsplătit muncitor tenace, memoriei lui Victor Anestin, care, prin grai și prin scris, în viața lui scurtă de om sărac și trudit, a făcut pe alții să mai ridice puțin ochii de pe mocirla părăntească spre stelele curate.“

4. Cele două „romane științifice“ ale „celebrului Jules Verne“ la care se referă aici Victor Anestin sunt, desigur, *De la Pămînt la Lună* (1865) și *În jurul Lunii* (1870), iar romanul lui H. G. Wells este *Primii oameni în Lună* (1901). (V. și articolul *Alte pămînturi locuite*, în ediția de față, notele nr. 5 și nr. 6). Care vor fi fost celelalte, pînă la „vreo zece-douăsprezece“, cite spune Anestin că a citit? Trecînd în revistă „călătoriile imaginare“ în Lună, Camille Flammarion, în *Initiation astronomique* (1908), aminteste pe Lucia din Samosata, cu *Istoria adevărată* (scrisă aprox. în anul 180 c.n.); pe Johannes Kepler, cu *Somnium* (1634); apoi, doi „episcopi englezi“: Francis Godwin, cu *The Man in the Moon* (1638), și episcopul Wilkins, cu *The Habitable Moon* (1640); urmează Cyrano de Bergerac, cu *Histoire comique, contenant les États et Empires de la Lune* (1657), și, în fine, H. G. Wells, cu *The First Men in the Moon* (1901). Lipsește Jules Verne surprinzător, am spune, dacă n-am fi văzut deja sistematica ignorare cu care îl „trată“ Flammarion). Nu e lipsit de interes comentariul global al astronomului la toate aceste scrieri: „Toate aceste călătorii imaginare sunt mai mult sau mai puțin amuzante, revelînd adesea la autorii lor un ingenios spirit de observație, de invenție și de dezbateră științifică și filosofică; dar ar fi de prisos să mai atragem atenția asupra faptului că ei n-au adăugat niciodată nimic la cunoștințele noastre: tot ceea ce noi putem ști despre Lună, ca și despre alte lumi, ne este furnizat prin studiul telescopic.“

Revenind la cele 10—12 romane despre Lună pe care Victor

Anestin spune că le-a citit, nu putem ști, desigur, care vor fi fost acestea, dar orice supoziție plauzibilă va avea de ales dintre scrierile existente la acea dată, în primul rând dintre cele „consacrate”. Iată, în completarea „listei” lui Flammarion, și alte titluri: *Arlequin, empereur de la Lune* (1834); *The Consolidator, or Memoirs of Sundry Transactions from the World in the Moon, Translated from the Lunar Language* (1705) de Daniel Defoe; *A New Journey in the Moon* (1741) de un autor anonim; *A Voyage to the Moon* (1827) de Joseph Atterley (George Tucker); *Hans Pfaull* (1835) de Edgar Allan Poe; „The Moon Hoax”, (*Great Astronomical Discoveries Lately Made by Sir John Herschel, L.L., D.F.R.S.&c, at the Cape of Good Hope*) (1835) de Richard Adams Locke; *Selene-Company* (1887) de André Laurie (Pascal Grousset); *Aventures extraordinaires d'un savant russe* (vol. I, 1889) de Henri de Graffigny & Georges Le Faure; *Pe Lună* (scris în 1887, publicat în 1893) de Koonaartin B. Tiolkovski; *Von der Terra zur Luna oder Unter den Seleniten* (1902) de Oskar Hoffmann; *Die grosse Revolution. Ein Mondroman* (1902) de Paul Scheerbart; *O călătorie în Lună* (1907) povestire de Alexandru Speranță (v. Jacques van Herp, op. cit.; v. Florin Manolescu, op. cit.; v. Lucian Boia, op. cit.; nu ne-au fost accesibile studiile referitoare la această problemă semnate de Marjorie Hope Nicolsoa: *A World in the Moon* (1936) și *Voyages to the Moon* (1948), studii citate de Willy Ley, op. cit., p. 526).

5. **Ary Murnu** (n. 1881) — pictor și grafician român, s-a remarcat și în domeniul ilustrației de carte: a ilustrat ediții din Ion Creangă, Mihai Eminescu, Mihail Sadoveanu etc. și mai ales reviste pentru copii și cărți școlare.

6. Victor Anestin n-avea să mai apuce să-și ducă la îndeplinire această dorință, întrucât prima receditare a romanului *Un român în Lună* de Henri Stahl a apărut abia în 1925 (Editura „Cugetarea”, București, colecția „Călătorii extraordinare”). Și această a doua ediție a fost, la rândul ei, dată uitării, astfel încât ediția a treia (Editura Tineretului, București, 1958) avea să constituie un moment important al „redescoperirii” propriului trecut și a propriei tradiții, acțiune prin care S.F.-ul românesc începușe a-și cristaliza, în acei ani, conștiința de sine. Ediția a patra (îngrijită și prefăcută de I. M. Ștefan, Editura Tineretului, București, 1966) poartă însă pe pagina de titlu mențiunea „Ediția a II-a”, numele autorului fiind sistematic grafiat Henric Stahl, așa cum autorul însuși rareori și l-a scris. Că își scria numele francezește, Henri, nu are de ce să surprindă, date fiind

antecedentele și circumstanțele familiale, asupra cărora aflăm revelatoare detalii dintr-un interviu al cunoscuței scriitoare **Henriette Yvonne Stahl**, fiica lui **Henri Stahl**: „De mult tot vreau eu să trec pe la fratele meu (**Henri H. Stahl**, sociolog, etnolog și folclorist — n.red.), să văd o dată pentru totdeauna cum e cu bunicul nostru. Sînt unele amănunte pe care nu le mai rețin, dar povestea ar fi cam asta: pe bunicul meu îl chema **Josef Stahl**. Era bavarez cu mamă englezoaică. A piccat, împreună cu Byron, să-i ajute pe greci să se elibereze. A căzut prizonier la turci. Dar fiind un mare erudit filolog, știa și românește, nu putea trece neobservat. Prințul Știrbey, care l-a cunoscut, a reușit să-l aducă în țară și în puțină vreme **Josef Stahl** a devenit mare dragoman. Se pare că azi se încearcă a fi repuse în circulație unele din cărțile sale. Am dicționarele lui **Josef Stahl**: arab-român, francez-român, german-român, greco-român etc. Dintre isprăvile lui **Josef Stahl** se mai pot numi: *L'Agence Roumaine*, *Havas*-ul și poate chiar întemeierea Poștei Române. Locuia pe strada **Brutus**; acolo, în clădirea pensionului „**Stahl**“, s-a născut tatăl meu, care s-a căsătorit cu o franțuzoaică, profesoară la acea școală“ (*Biografia debuturilor*, Editura Junimea, Iași, 1978, p. 60).

7. **Arago** — v. nota nr. 4 la articolul *Romanul științific*.

8. „Revista cunoscută“ este *Viața românească* de la Iași, unde apăruse, cu un an în urmă (anul VIII, nr. 9, septembrie 1913, pp. 294—302), prima parte a nuvelei *O stea prin fereastra lui Manolaș*; partea mediană, *Alfa din Orion*, la care se referă aici **Victor Anestin**, apăruse într-adevăr „mai zilele trecute“ (*Viața românească*, anul IX, nr. 7—8—9, iulie-august-septembrie 1914, pp. 143—167); ultima parte a nuvelei a apărut în numărul imediat următor al *Vieții românești* (anul IX, nr. 10—11—12, octombrie-noiembrie-decembrie 1914, pp. 41—63), sub titlul *Solomeia Michaeli*. În edițiile ulterioare ale operei lui **Gala Galaction**, nuvela (datată 1913) apare sub titlul global *O stea prin fereastra lui Manolaș (Fragment)*, părțile fiind numerotate cu cifre romane (I—IV), fără a purta titluri aparte. „Alfa din Orion sau Betelgeuse!... Sunt cuvinte, sunt nume care răsună în sufletul nostru, cînd le auzim înțibia oară, cum n-a mai sunat nici un cuvînt și nici un nume. Aceste vocabule sunt șoaptele destinului și ele vor fi cîndva numele fericirii noastre, ale gloriei sau ale morții noastre“ (**Gala Galaction**, *O stea prin fereastra lui Manolaș*). „Numele stelei **Betelgeuse** derivă din arabilul **Ibt-al-juza** „umărul gigantului“, de unde s-a făcut **Btaljause** și **Beteigeuse**. Numele stelei **Rigel** derivă din arabilul

Ridjl-al-juza, „piciorul gigantului“. De aceea se mai zice acestor stele și Umărul drept și Piciorul stîng ale lui Orion“ (I. Otescu, *Credințele țăranului român despre cer și stele*, 1907).

9. Incidentele astronomice ale poeziei lui Eminescu au constituit pentru mișcarea „astronomilor amatori“ din România, o preocupare permanentă: vezi, printre altele, articole ca: *Astronomia în literatură* de G. A. Nichifor, în *Natura*, nr. 5, februarie 1909, pp. 135—106 *Literatura și astronomia* de Gabriel Donna (poet simbolist, colaborator la *Orion*-ul lui Victor Anestin), în *Ziarul călătorilor și al științelor populare*, anul XIII, nr. 7 (24 decembrie 1912), nr. 8 (1 ianuarie 1913), nr. 19 (19 martie 1913); *Astronomia și meteorologia în opera lui Eminescu* de Lazăr Florin (inginer de profesie, care, ca „student la Universitatea din Iași“, semnase, în 1921, cea mai documentată contribuție la biografia lui Victor Anestin — v. prefața prezentei ediții), în revista *Știința*, anul I, nr. 3—4, decembrie 1932 și urm. Mai tîrziu, peste cîteva decenii, instituirea unui statut de legitimitate literară a S.F.-ului românesc va invoca mereu, ca pe un sigiliu de noblețe, ascendența tutelară a lui Eminescu, cel din *La steaua*, din *Scrisoarea I*, din *Lucefărul*. În ce-l privește pe Victor Anestin, o altă referire la Eminescu poate fi găsită în articolul *Literatura și astronomia* (cuprins în ediția de față, v. nota nr. 3).

10. *Cometa*, comedie în trei acte, în versuri, de D. Anghel și Șt. O. Iosif a apărut mai întîi în *Viața românească* (în trei numere: aprilie, mai și iunie 1908), iar în volum a fost publicată în același an, la Editura Socec, și reeditată, la aceeași editură, în 1912. După ce punerea în scenă a fost amînată mai mulți ani, premiera a avut loc la 3 octombrie 1911, pe scena Teatrului Național din București, piesa fiind reprezentată, la scurtă vreme, și pe scena Teatrului Național din Craiova și reeditată, cum s-a văzut, în 1912. Între timp, în 1910, se produsese marea senzație a cometei Halley și a mult mai spectaculoasei comete 1910 A, care a precedat-o, împrejurare ce nu poate fi exclusă din explicarea, la modul prezumpțiv, a creșterii prizei la public pe parcursul celor trei ani (1908—1911). *Cometa* nu are prea mult de-a face cu astronomia, fiind o comedie ușoară „de salon“, cu o intrigă amoroasă facilă, susținîndu-se însă prin virtuozitatea tehnică a versificației și prin verva „spumoasă“ a replicilor, în geaul lui Edmond Rostand, autor „la modă“ în epocă. Apariția cometei e tratată ca simplu efect de scenă, ca decor pentru declararea — și declamarea — amorului între ingenua piesei,

domnișoara Roró Mirea, și junele prim, Tity Rosnov, „rentier“, supranumit „Cometa“ pentru stilul său de cuceritor sentimental mereu în mișcare. Pentru proiecția în imaginari a reprezentățiilor cu această piesă, a se vedea nota nr. 4 la romanul *O tragedie cerească*. Vezi, de asemenea, nota nr. 1 la materialul *Însemnări*.

O REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ POPULARĂ

Apărut în *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*, anul XV, nr. 1, 6 ianuarie 1915, p. 970.

Victor Anestin își leagă numele de seria a doua (14 noiembrie 1912 — 15 noiembrie 1916) a revistei care, sub conducerea sa, a purtat, în cea mai mare parte a acestui interval, titlul *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*. În trimiterile bibliografice din prezenta ediție am respectat ca atare fluctuația titlului revistei pe parcursul anilor: ultimul număr din *Ziarul călătoriilor și al întâmplărilor de pe mare și uscat* este cel din 7 noiembrie 1912 (anul XIII, nr. 809); primul număr cu titlul *Ziarul călătoriilor și al științelor populare* este cel din 14 noiembrie 1912 (anul XIII, nr. 1 — numărul care inaugurează „seria Anestin“); ultimul număr cu acest titlu apare la 5 noiembrie 1913; în numărul imediat următor (anul XIV, nr. 1, 12 noiembrie 1913) ordinea cuvintelor în titlu se inversează: *Ziarul științelor populare și al călătoriilor*; sub acest titlu, revista continuă să apară până la 15 noiembrie 1913 (cf. Florin Manolescu, op. cit., p. 214; ultimul număr care ne-a fost nouă accesibil este: anul XVI, nr. 30, 1 noiembrie 1916); în ultimul an de apariție (XVI) există o întrerupere între 16 august 1916 (nr. 33) și 20 septembrie 1916 (nr. 34); după această întrerupere, revista își revia apariția, pentru scurtul interval ce avea să mai rămână, cu un număr de pagini redus, de la 16 la 8, aceasta desigur din cauza dificultăților inerente odată cu intrarea României în război. Revista își va relua apariția la 6 ianuarie 1920, sub conducerea lui Dimitrie Dimiu. Cu privire la istoricul general al publicației, care „a fost cea mai importantă revistă de popularizare a științelor din România, în prima jumătate a secolului XX și, ceea ce ne interesează mai mult, singurul periodic de la noi despre care se poate afirma că, până la apariția unei publicații de specialitate, a inclus în paginile ei și o revistă de literatură S.F.“, a se vedea pagi-

nile 212—217 din cartea, de atâtea ori citată, a lui Florin Manolescu, *Literatura S.F.*, Editura Univers, București, 1980 (de unde am desprins și citatul de mai sus). Un mic semn de întrebare: care a fost tirajul maxim al revistei, sub conducerea lui Victor Anestin? Florin Manolescu (op. cit., p. 213) dă cifra de „aproximativ 15.000 de exemplare“; Iazar Florin, biograful și panegiristul lui Victor Anestin, spunea, în 1921, că acesta ridicase tirajul revistei „de la 4000 la 20.000 de exemplare“ (cf. *Un apostol al științei: Victor Anestin (1875—1918)*, în *Revista științifică „V. Adamachi“*, Iași, vol. VIII, nr. 1, noiembrie 1921, p. 32): simplă augmentație encomiastică? Ca termen de comparație, amintim că *Flacăra* lui Constantin Banu și Petre Locusteanu, cea mai „prosperă“ revistă românească a începutului de secol, atingea tiraje a căror cifră aproximativă se situa la 30.000 de exemplare (după E. Lovinescu), sau chiar la 40.000 de exemplare (după G. Călinescu).

BIBLIOGRAFIA
SCRIERILOR LUI VICTOR ANESTIN

- *In anul 4000 sau O călătorie la Venus*. Roman original, Editura revistei „Foaia populară”, București, 1899, 112 pagini
- *Camille Flammarion*. Biografia. Flammarion filosof, artist și savant. Studiu critic, Tipo-litografia Societății „Tiparul”, București, 1901, 69 pagini
- *Haralamb Lecca, autor dramatic*. Studiu critic, Tipo-litografia Societății „Tiparul”, București, 1901 (pe copertă: 1902), 47 pagini
- *Pămîntenii și marșienii*. Dovezile că există o omenire pe planeta Marte, Editura ziarului „Adevărul”, București, 1908, 32 pagini (broșură anunțată în *Orion*, anul I, nr. 5, ianuarie 1908, p. 132)
- *Stelele*. Noțiuni populare de astronomie, Institutul de Arte grafice și Editură „Minerva”, București, 1909, 112 pagini (Biblioteca „Minervei”, nr. 40)
- *Cucerirea aerului. Baloane și aeroplane. Aventuri aeriene*, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, 1909, VIII+159 pagini („Biblioteca pentru toți”, nr. 481—482)
- *Vine cometa Halley*. La 5 Mai 1910 Pămîntul va trece prin coada cometei Halley. Ce sunt cometele?, Tipografia „Unirea”, București, 1909, 16 pagini
- *Ce sunt cometele? Cometa Halley*. Frica de cometa Halley. Numărul cometelor. Din ce sunt formate cometele? Ciocnirea unor comete cu Pămîntul, Editura „Lumen”, București, 1910, 30 pagini (Biblioteca „Lumen”, nr. 47)
- *Planeta Marte*. Este ea locuită?, Editura „Lumen”, București, 1910, 32 pagini (Biblioteca „Lumen”, nr. 73)
- *Giordano Bruno. Viața și opera lui*, Editura „Lumen”, București, 1911, 32 pagini (Biblioteca „Lumen”, nr. 97)

- *Newton și atracțiunea universală*, Editura „Lumen”, București, 1911, 32 pagini (Biblioteca „Lumen”, nr. 101)
- *În lumea spiritelor*. Istoria manifestațiunilor spiritiste — după scriitorii spiritiști moderni, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, 1911, IX+256 pagini („Biblioteca pentru toți”, nr. 652—653)
- *Venus diurna*, Stabilimento tipografico G. U. Cassone, Torino, 1911, 7 pagini (Estratto dalla „Rivista di Astronomia e Scienze affini”, anno V, Settembre 1911)
- *Observațiuni astronomice. Planeta Venus în 1911*, Institutul de Arte grafice „Carol Göbl” S-r I. St. Rasidescu, București, 1912, 10 pagini (Comunicare prezentată în ședința de la 27 aprilie 1912 a Academiei Române. Extras din Analele Academiei Române, seria II, tom. XXXIV. Memoriile Secțiunii Științifice, nr. 15, pp. 365—374).
- *Cometele, eclipsele și bolizii ce s-au observat în România între 1386 și 1853, după manuscrise și documente*, Institutul de Arte grafice „Carol Göbl” S-r I. St. Rasidescu, București, 1912, 23 pagini (Comunicare prezentată în ședința de la 27 aprilie 1912 a Academiei Române. Extras din Analele Academiei Române, seria II, tom. XXXIV. Memoriile Secțiunii Științifice, nr. 13, pp. 145—167)
- *Romanul Cerului*. Astronomie pentru toți, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, 1912, 160 pagini („Biblioteca pentru toți”, nr. 775—776)
- *Povestea Cerului*, Institutul de Arte grafice C. Sfetea, București, 1912, 95 pagini (Biblioteca Societății „Steaua”, nr. 29)
- *Eclipsele sau întunecimile de Soare și de Lună*, Editura „Lumen”, București, 1912, 31 pagini (Biblioteca „Lumen”, nr. 110)
- *Die Kalenderreform in den Staaten der griechischen Kirche*. Für Adolf Richters Kalender verfasst von Viktor Anestin, Sekretär der Rumänischen Astronomischen Gesellschaft in Bukarest, Riga, 1912 (Adolf Richters Kalender. Extras)
- *Cum să înveți stelele*. Cu 28 hărți cerești în text, Institutul de Editură și Arte grafice „Flacăra”, București, 1913, 145 + III pagini; ediția a II-a, București, 1920

- *Studii astronomice. I. Răsăritul și apusul astrelor. Observațiuni astronomice pentru marinari*, Tipografia și Stabilimentul de Arte grafice G. Ionescu, București, 1913, 18 pagini (Din „Calendarul Maritim“ pe 1913)
- *Studii astronomice. II. Calea Laptelui și construcția universului*, Tipografia și Stabilimentul de Arte grafice George Ionescu, București, 1914, 20 pagini (Din „Calendarul Maritim“ pe 1914)
- *O tragedie cerească. Poveste astronomică*, Editura Tipografiei ziarului „Universul“, București, 1914, 142 pagini
- *Eclipsele de soare. Eclipsa de soare de la 8 (21) August 1914*, Editura Librăriei Alcalay & Co., București, 1914, 32 pagini
- *Ce trebuie să citim*, Editura Librăriei Alcalay & Co., București, 1915, 203 pagini („Biblioteca pentru toți“, nr. 921)
- *Căpitanul Scott la Polul Sud*, Institutul de Arte grafice C. Sfetea, București, 1915, 87 pagini (Biblioteca Societății „Steaua“, nr. 41)
- *Femeile învățate. Conferință extrasă din revista „Tribuna“* (din București), Tipografia „Providența“ H. Steinberg, București, 1915, 16 pag.
- *Studii astronomice. III. Povestea celei mai frumoase stele, Sirius. Paralaxele stelelor. Cum se găesc constelațiile pe cer?*, Tipografia George Ionescu, București, 1915, 28 pagini (Din „Calendarul Maritim“ pe 1915)
- *Știința și morala. Conferință ținută la „Prietenii Științei“ în ziua de duminică 25 ianuarie 1915*, Tipografia ziarului „Universul“, București, 1915, 26 pagini (Extras din „Ziarul științelor populare și al călătoriilor“, anul XV, nr. 7, 17 februarie 1915)
- *Viața și opera lui William Herschel*, București, 1915 (titlu semnalat în *Revista Ideei*, nr. 141, decembrie 1915, p. 16. „Cărți primite la redacție“)
- *Viața și invențiunile lui Edison. Sir Humphry Davy. Michael Faraday. Henry Cavendish. James Clerk Maxwell*, Editura Tipografiei „Gutenberg“, Mihail S. Gheorghiu.

Câmpina, 1915, 96 pagini (Biblioteca „Știința pentru toți“, nr. 1)

Povești astronomice, Institutul de Arte grafice și Editură „Minerva“, București, 1916, 127 pagini („Biblioteca „Minervei“, nr. 220)

Povestea științei, Institutul de Arte grafice C. Sfetea, București, 1916, 95 pagini (Biblioteca Societății „Steaua“, nr. 46)

Puterea științei. Cum a fost „omorât“ Războiul European. Poveste fantastică, Editura Tipografiei „Gutenberg“, M. S. Gheorghiu, Câmpina, 1916, 72 pagini (Biblioteca „Știința pentru toți“, nr. 3)

Eroii științei. Viața lui Tom Edward — cismarul cel învâțat. Omul care a răpit fulgerul din cer — Benjamin Franklin, 1706—1790. Ampère. Pierre Louis Frédéric Sauvage. Jean Henri Fabre, Editura Tipografiei „Gutenberg“, M. S. Gheorghiu, Câmpina, 1916, 94 pagini (Biblioteca „Știința pentru toți“, nr. 4). (Primul text — prelucrat după Samuel Smiles).

Cutremurele de pământ. Cutremurele din România, Editura Tipografiei „Gutenberg“, M. S. Gheorghiu, Câmpina, 1916, 82 pagini (Biblioteca „Știința pentru toți“, nr. 5)

Minunile naturii. Razele X și radiul, Editura Tipografiei „Gutenberg“, M. S. Gheorghiu, Câmpina, 1916, 20 pagini (Biblioteca „Știința pentru toți“, nr. 6). (Prelucrare după Ch. Gibson și Ramsay)

Visele. Visele prevestitoare, Editura Tipografiei „Gutenberg“, M. S. Gheorghiu, Câmpina, 1916 (Biblioteca „Știința pentru toți“, nr. 8). (Prelucrare după Flammarion)

Povestea vulcanilor, Editura Tipografiei „Gutenberg“, M. S. Gheorghiu, Câmpina, 1916, 98 pagini (Biblioteca „Știința pentru toți“, nr. 9). (Prelucrare după St. Meunier Flammarion și Guillemin)

Se va stinge soarele? Soarele după astronomia modernă, Editura Tipografiei „Gutenberg“, M. S. Gheorghiu, 1916, 63 pagini (Biblioteca „Știința pentru toți“, nr. 10)

- *Amintiri din teatru*. Din viața artiștilor dramaticei: Vlădicescu, Manolescu, Maria Teodorini, I. Tănăsescu, Nicu Poenaru, Maria Petrescu, Bobescu, Irena Vladaia, Gălușca, Hagiescu, Soreanu și alții, Editura I. Brănișteanu, București. 1918, 48 pagini
- *Viața și opera celebrilor exploratori Livingstone, Stanley, Cook, Speke, Raleigh, Nansen și Nordenskjöld*, Librăria Nouă Carol P. Segai, București, 1921 (Prelucrări după B. K. Gregory, Robert Cochrane, John Hanning Speke, M. T. Yates, M. B. Syngé)
- *Călătorii extraordinare. Doi mari aventurieri — Vasco Nunez de Balboa și Fernand Cortez*, Editura „Cartea Românească“, București, 1922 (Prelucrare după Cortambert)
- *Viața anecdotică a învățaților iluștri (Tycho Brahe, Joseph Priestley, William Herschel, John Dalton, Julius Robert Mayer, Meyer-Urania, Claude Bernard, Lord Kelvin, Charles Darwin)*, București, f.a. („Biblioteca pentru toți“, nr. 1148—1149)
- *Viața și opera lui D'Alembert*, București, f.a.
- *Stele noi*, București, f.a.

*

- *Anuarul general al presei române pe anul 1907*. Editori-prorietari: Victor Anestin și M. Faust Mohr, București, 1906

TRADUCERI

- Svante Arrhenius, *Evoluția lumilor*, București, 1914
- Agnes Clerke, *Istoria astronomiei*, București, f.a.
- Camille Flammarion, *Cataclismul din Martinica*, Institutul de Arte grafice și Editură „Minerva“, București, 1910
- Camille Flammarion, *Ce e cerul. Astronomie populară*, cu 64 gravuri, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, 1908 („Biblioteca pentru toți“, nr. 357—359)

- Camille Flammarion, *Ce e viața? Studii științifice populare*, București, 1907
- Camille Flammarion, *Fenomenele spiritismului*, București, 1907, 1915 („Biblioteca pentru toți“)
- Charles R. Gibson, *Povestea unui electron*, Editura Librăriei Alcalay & Co., București, 1914
- În lumea fantomelor*. Experiențele lui Sir William Crookes, Editura Tipografiei „Gutenberg“, M. S. Gheorghiu, Câmpina, 1916 (Biblioteca „Știința pentru toți“, nr. 11)
- Gustave Le Bon, *Nașterea și moartea materiei*. Studiu filozofic, București, 1912
- Paul Lindenberg, *Carol I Regele României*, prefață de Georges de Dubour, Editura ziarului „Universul“, București, 1915
- Lord Macaulay, *Frederic cel Mare*, București, 1918; cu o prefață intitulată „Viața lordului Macaulay. 1800—1859“ semnată „Tr.“, Librăria Nouă Carol P. Segal, București, 1921
- Hector Macpherson jun., *Astronomie populară*, traducere din englezește, cu numeroase adăogiri, de Victor Anestin, Institutul de Arte grafice și Editură „Minerva“, București, 1909
- Messerschmidt, *Fizica astrelor*, București, 1914
- Joseph Nickl, *Culminarea astrelor*, București, f.a.
- Henri Poincaré, *Mecanica cea nouă*, București, 1914
- Charles Lane Poor, *Sistemul solar*, vol. I—II, vol. I *Luna, Pământul și Soarele*, București, 1911 (Biblioteca „Minerva“, nr. 110)
- William Shakespeare, *Hamlet*, București, 1908
- William Shakespeare, *Macbeth*, București, 1909
- William Shakespeare, *Othello*, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, 1908 („Biblioteca pentru toți“)
- William Shakespeare, *Regele Lear*, București, 1909
- Clara Tschudi, *Tinerețea Mariei Antoaneta*, vol. I—II, Institutul de Arte grafice și Editură „Minerva“, București, 1910; ed. II 1916

VICTOR ANESTIN
THE FIRST ROMANIAN SCIENCE FICTION WRITER

Summary

Victor Anestin (1875—1918) was a newspaperman, working for the great Bucharest daily papers of the time (*Dimineața*, *Adevărul*, *Universul* etc.), but was known in his time mainly as an amateur astronomer and science popularizer. He was founder and editor of the first Romanian journal of astronomy, *Orion* (1907—1912), founded the *Romanian Society of Astronomy* „Camille Flammarion“ (1907) and was co-founder of the *Bucharest Open University* (1912) and of the „*The Friends of Science*“ Society (1913). He edited the 2nd series (1912—1916) of the *Journal of Popular Sciences and Travels* (*Ziarul științelor populare și al călătoriilor*) — the most important Romanian journal of science popularization of the time. He wrote about 30 books of popular science, astronomy mainly, and translated about other 20 of the same kind. He published papers on astronomy in foreign reviews as well: *L'Astronomie* (France), *Rivista di Astronomia e Scienze affini* (Italy), *The Nature* and *English Mechanics* (England), *Monthly Register* (U.S.A.), *Bulletin of the Astronomic Society* (Mexico).

Victor Anestin's work also includes three science fiction novels (rather novelettes in size). *In the year 4000* or *A Voyage to Venus* (*In anul 4000 sau O călătorie la Venus*) (1899) is the first book published by Victor Anestin and at the same time the first science fiction novel in Romanian literature.

Victor Anestin assimilated the idea of the plurality of the inhabited worlds in the Universe from the writings of the famous French astronomer Camille Flammarion (1842—1925), the master whom he revered all his life and from whom he

received material and moral support. Anestin himself was called by his contemporaries „a Flammarion of Romania“. Flammarion's early work *La Pluralité des mondes habités* (1862), of resounding success at the time, was Anestin's bedside book, as well as other books of his master. Starting from this idea Victor Anestin imagines in *In the year 4000* or *A Voyage to Venus* a utopian „intelligent humanity“ in the miraculous setting of Venus — the planet he preferred both as astronomer and as writer. The people on Venus are divided into two different biological species: „the bird people“, an inferior species, do nothing but obey the proper Venusians, who are the real masters of the planet, resembling physically and psychically to the two explorers from Earth. They have come from Earth by an electrically driven spaceship in the shape of a missile, which covers distances at the „terrible speed of 300 km/sec“. The two explorers — Asales and Saitni — spend their time on Venus in a continuous admiration of the idyllic harmony that reigns between masters and servants, unlike on Earth, where the yellow race — to which the two belong — has taken the supremacy using as weapon the „power of electricity“ and set up the dictatorship of the scientists, of „the 25“. In the end of the book the reader is acknowledged the overthrow of the „reign of science“ by a general uprising that destroys all the „electric machines and devices through which the 25 dominated the world“; the uprising is followed by a paradisiac era of everlasting love on Earth. But the two explorers will not share this happiness because on the way back the ship's trajectory is deviated by a comet; unable to land on Earth they manage to land on Mars where they contact another „intelligent humanity“. The author intended to write another book on the sojourn on Mars, but abandoned the project, as he did all literary projects, for some time.

Meanwhile, in 1910, something happened that made him turn back to the literary projects: the passage of the Halley

comet and the „panic of the cyanogen“ which preceded it. As a newspaperman Anestin was confronted with a lot of ridiculous and absurd manifestations of this panic which he tried, as far as his field of activity permitted it, to anticipate and neutralize by scientific and common sense arguments, a mark of evidence being the 1910 file of *Orion* and the booklet *What Are Comets? The Halley Comet. The Fear of the Halley Comet (Ce sunt cometele? Cometa Halley. Frica de cometa Halley)*, published at the beginning of the same year. This irrational „Halley panic“ is acknowledged, however, by Victor Anestin as a fact and turned to account by the writer; transformed into fiction and transfigured accordingly it becomes *A Sky Tragedy (O tragedie cerească)*, an „astronomic tale“, published in 1914. The book is based on two old ideas of his. The first, the plurality of the inhabited worlds — consolidated by the hypothesis of the Martian „channels“, set forth by the Italian astronomer Giovanni Schiaparelli and developed by the American astronomer Percival Lowell (names appearing frequently in Anestin's journalistic writings). The second, the hypothesis of the cosmic catastrophe fatal for the Earth, only partially Flammarion's version from *La fin du Monde* (1893); in *A Sky Tragedy* Anestin replaces the comet which in Flammarion's book devastated the Earth by a „huge dark body“, a kind of „dead sun“ travelling rapidly and giddily through space and destroying everything in the way. The idea had already been expressed by Anestin in 1899 in the article *The End of the Earth (Sfârșitul Pământului)*. Later he found the same idea in the volume *Astronomical Essays* (1907) of the Irish astronomer John Ellard Gore (1845—1910) and reported it in *Orion*, whose editor he was. After J. E. Gore's death Anestin invented a German astronomer, Ebert, said to have demonstrated the hypothesis by calculation. Anyway, what interests most is the literary result of these premises — the best of the fiction books written by Victor Anestin.

In 3000, the year of the catastrophe and of the action, our solar system includes three planets inhabited by „intelligent humanity“. The oldest and the most advanced scientifically and technologically are the Martians; they are also psychically superior (*psi* communication, without words) and morally exemplary: Mars is the most sorely tried, but the Martians accept their destiny with manliness and spiritual devotion, handing down in the last moment the scientific inheritance accumulated by the advanced Martian civilization in thousands of years. The Venusians are the „youngest“ of the three humanities, the dearest to Anestin for it is the only one which he saves from destruction, letting it to come off cheap, only with the fright and the five thousand victims of the „Martian rays“ (a deadly weapon constructed by physicist Vasi according to the instructions received from the Martians through the „wireless telegraph“ in order to save the Venusian astronomers from being lynched by a maddened crowd). Venus is organized as a planetary state, without frontiers, with the capital at Samiri, governed by scientists. From a scientific and technologic point of view, Venus is about at the same level as the Earth — the Western world only, that of *la belle époque* of the beginning of the 20th century in which Anestin lived. The main conflict on Venus in the year 3000 takes place between the venerable and conservative senior Venusian astronomer Asales (only the name is common with the character from *In the year 4000*) who obstinately denies the existence of intelligent beings on Mars and Earth, and two young astronomers, Ralta and Aldin, who, with the help of physicist Vasi, prove the existence of intelligent beings on Earth and Mars getting into communication with them by the „wireless telegraph“ on the day before the catastrophe that will leave the Venusians alone in the Universe. The people on Earth are somewhere between the „old“ Martians and „young“ Venusians as regards science and technology, but they are morally inferior to both. Before meeting their end in the huge tides caused by the attraction

of the „dead sun“ called „Satan“, the humans show an abominable lack of dignity and spirituality (the scenes of irresponsible gregarious panic are placed mainly in Bucharest and Paris, but also in Berlin, Moscow, Budapest). The only exception is represented by the scientists, astronomers above all, who retire in their observatories in the mountains in order to keep in touch with their cosmic brothers on the other planets. The last to stand to the end are the Asian astronomer Nanki-Po from the observatory of Gaurisankar, Himalaya, and, after his death, the Romanian astronomer Receanu at the observatory in the Carpathians. The mountains are stormed by the huge waves of the Black Sea which has covered the whole south of Romania, including Bucharest; Receanu's observatory is swept by the storm like a toy and thrown into the sea together with the men in it. This chapter of *A Sky Tragedy*, with the title *The Last Days of the People on Earth*, is the best thing Anestin ever wrote.

With an inborn sensitivity to the sublimity of nature — the immensity of the starry sky, „the terrible revolt of the elements“, with the devastating storms, colossal tides, „waves growing higher and higher, like hills, like mountains“, with the planetary flood covering all land except a few „pointed islands with the everlasting snow“ — Victor Anestin achieves, by projection in the imaginary, to promote the sublime in nature to the rank of esthetic sublime. And in the conception of today's interpreter of Anestin, science fiction is, at its highest, precisely a literature of the sublime. The old and well known esthetic concept of the sublime, as defined by Immanuel Kant in the 18th century and by Nicolai Hartmann in our century, is the basic esthetic concept in science fiction, the „master key“ that „opens“ the masterpieces of the world science fiction much more famous than Victor Anestin's *A Sky Tragedy*.

Anestin's last SF novelette *The Power of Science or How the European War Was „Killed“* (*Puterea științei sau Cum a fost „omorît“ Războiul European*) (1916), with the sub-

title „Fantastic tale“, does not reach the same esthetic value, its interest and contemporary significance lying mainly in its ideological message. Victor Anestin's attitude toward science belonged to the century in which he was born and brought up, and Francis Bacon's old saying that „knowledge is power“ was understood by Anestin in the spirit of the 19th century in which positivism, optimism and faith in progress and in the beneficial superiority of science were unaltered. This is the dominant note of everything written by Victor Anestin, fiction books included. This idea in which he believed all his life is to be found in the end of this life when he wrote, during the world war, *The Power of Science*. A group of scientists, devoted not only to science but to the morality of science as well — the English physicist John Proctor, the French physiologist Henri Loyal, the German chemical investigator Hans Meyer, financed by the American multimillionaire of Romanian origin Arthur Shaw and with the technical assistance of the Romanian Ionică Moldoveanu, Shaw's nephew — find a „scientific“ antidote (artificial fog and laughing gas bombs launched from airships) which annihilates, by convulsive laughter, the epidemic of hate and bestiality unleashed by the First World War. When the book was written, Romania was not engaged in the war yet, which explains the main role ascribed naively by Anestin to the country in arresting the hostilities and making the peace. Of some literary interest remain the passages describing the comical and burlesque effects of the laughing gas bombs exploding in the United States.

And yet, the ultimate significance communicated objectively by Victor Anestin's life and work is not the „power of science“, in which he believed fanatically, but the „power of fiction“ in which he did not believe at all, which he denied, and which finally offered him survival in a position he disdained, that of a writer. Anestin wrote his numerous books of popular science with a deep faith in their mission, while the three fiction books he wrote for entertainment

and, undeclaredly, as a revenge for the frustrations imposed by his condition of „intellectual worker“. Today, seven decades after his death, the dozens of „scientific“ books signed Anestin, which brought to the Romanian reader the „last word“ of science, preserve only the obsolete charm of a gone promise of future modernity, superseded by other and other „scientific discoveries“. On the other side, the three books of fiction grant Victor Anestin the place he deserves in the literary history as the first Romanian science fiction writer. And this in spite of the naivity, oversimplification and awkwardness, inherent in any beginning, in spite of incongruities, anachronisms and false tracks, revealed by the evolution of science. The mere fact that they belong to fiction confers them more charm, a particular charm, the charm of the pure imaginary, „doomed“ never to meet reality again.

Un adevărat cetățean al cerului	6
Notă asupra ediției	58
ÎN ANUL 4000 SOU O CĂLĂTORIE LA VENUS	62
I In anul 4000	62
II Planul călătoriei	63
III Plecarea	68
IV Pe Venus. Oamenii-păsări	73
V Venusienii	82
VI O serbare venusiană	95
VII Vulcanul Klani. În fundul vulcanului Gina	99
VIII Conferința. Sentimentalismul lui Saitni	104
IX Esplorări. Aventura lui Saitni	107
X Moartea unui venusian. Cremațiunea	115
XI Pămîntenii și Venus	122
XII Pregătiri de plecare. Saitni îndrăgostit	127
XIII Spre Pămînt	131
XIV Cometa	136
XV Spre infinit	138
Epilog	140
○ TRAGEDIE CEREASCĂ. Poveste astronomică	143
I O descoperire senzațională	144
II Serbare venusiană	152
III Alarma	160
IV Pămîntenii există!	170
V Testamentul marțienilor	179
VI Pămîntul — o imensă cometă	186
VII Satan	191
VIII Grija venusienilor	197
IX Clipe de groază	205
X Reapar fantomele trecutului	225
XI Dansul morții	236
XII Razele marțienilor	239
XIII Ara	246